

RĪGAS TEHNISKĀ UNIVERSITĀTE
Inženierekonomikas un vadības fakultāte
Starptautisko ekonomisko sakaru un muitas institūts
Starptautisko ekonomisko sakaru, transporta ekonomikas un loģistikas
katedra

Olga BOGDANOVA
(doktoranta apl.nr.001RIB045)

LATVIJAS ATTĪSTĪBAS MODEĻI EIROPAS SAVIENĪBAS IEKŠĒJĀ TIRGŪ

Promocijas darbs

Nozare: Vadīzinātne
Apakšnozare: Uzņēmējdarbības vadīšana

Zinātniskā vadītāja
Dr. oec., asoc. profesore
A. ORLOVSKA

Rīga 2012

ANOTĀCIJA

Promocijas darbā ir pētītas Latvijas attīstībā notikušās pārmaiņas attīstību ietekmējošos faktoros un priekšnosacījumos, kas saistītas galvenokārt ar Latvijas pievienošanos ES iekšējam tirgum.

Promocijas darba mērķis ir, izpētot ES iekšējā tirgus sniegtās priekšrocības, noteikt Latvijas kā ES iekšējā tirgus dalībvalsts attīstības iespējas un draudus, izstrādāt uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas modeļus ES iekšējā tirgū, apvienojot tajos Latvijas nacionālās intereses un ES iekšējā tirgus perspektīvas, tādējādi veicinot kopējo Latvijas tautsaimniecības attīstību.

Promocijas darbs sastāv no 3 daļām. Pirmajā daļā izpētītas valsts attīstības koncepciju teorijas, apkopoti dažādu autoru viedokļi par valsts attīstības jēdzienu un tās priekšnosacījumiem, piedāvāts darba autores valsts attīstības jēdziena formulējums, atspoguļojot 21.gadsimta izaicinājumus. Šīs daļas ietvaros izstrādāta valsts attīstības līmeņa novērtēšanas metodoloģija ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, ņemot vērā ES iekšējā tirgus īpatnības.

Otrajā daļā veikta Latvijas un citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu attīstības novērtēšana pēc darba pirmajā daļā aprakstītās metodoloģijas, noteikts Latvijas attīstības līmenis, apzināti turpmākās attīstības priekšnosacījumi un barjeras, veikta Latvijas nacionālās attīstības koncepcijas kritiskā analīze, ņemot vērā ES iekšējā tirgus aspektu, kā arī iezīmēti turpmākās rīcības virzieni Latvijas attīstības veicināšanai, pilnveidojot uzņēmējdarbības vidi.

Trešajā daļā ir izstrādāti Latvijas uzņēmējdarbības vidi pilnveidošanas modeļi ES iekšējā tirgū, tai skaitā vispārīgs ES preču un pakalpojumu tirgu attīstības modelis, preventīvo, reaktīvo un korektīvo pasākumu ieviešanas modeļi, kuru veiksmīga realizēšana ļaus Latvijas uzņēmējiem pilnvērtīgāk izmantot ES iekšējā tirgus sniegto potenciālu, veicinās Latvijas preču un pakalpojumu eksportu uz ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, tādējādi sekmējot Latvijas attīstību.

Promocijas darba apjoms ir 183 lappuses, kas ietver 35 attēlus, 49 tabulas, 18 formulas. Promocijas darbam ir pievienoti 6 pielikumi. Darba izstrādei ir izmantoti 195 informācijas avoti, kas iekļauti bibliogrāfiskajā sarakstā.

Šis darbs ir izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „Atbalsts RTU doktora studiju īstenošanai”.

ANNOTATION

The promotion paper analyses changes in development factors and preconditions occurred in development of Latvia mainly connected with the Latvia's accession to the internal market of the European Union.

The aim of the promotion paper is, by studying the EU internal market benefits, to define the Latvian, as the EU member state, development opportunities and threats, to elaborate business environment encouragement models in the EU internal market, combining the Latvian national interests and EU internal market perspectives, therewith facilitating general development of the Latvian economy.

The promotion paper consists of three parts. In the first part of the promotion paper state development theories are developed, opinions of different authors concerning a development term and its preconditions are gathered, as well as the author's definition of the term "state development", reflecting challenges of the 21st century is provided. Within this part the methodology for evaluation of development level of EU internal market member states, considering peculiarities of the EU internal market, is elaborated.

In the second part of the promotion paper the development of Latvian and the other EU internal market member states' evaluation according to the methodology provided in the first part is carried out, the preconditions and barriers for further development are identified, the critical analysis of Latvian national development concept taking into account the EU internal market aspect is reflected, as well as the further action directions fostering Latvian development by improving the business environment are set.

In the third part the Latvian business environment facilitating models in the EU internal market, incl. the general EU market for goods and services development model, as well as preventive, reactive and corrective measures implementation models are elaborated; the successful implementation of the mentioned models is to ensure possibility to Latvian companies to better apply the potential provided by the EU internal market, encourage export of Latvian goods and services to the EU internal market member states, therewith contributing to the Latvian development.

The volume of the promotion paper is 183 pages, including 35 images, 49 tables and 18 equations. The promotion paper has 6 appendixes. During the elaboration of the paper 195 information sources listed in the bibliography have been used.

APZĪMĒJUMU SKAIDROJUMS

- APSL – Attīstības plānošanas sistēmas likums
- BJR – Baltijas jūras reģions
- CA – kompetentā amatpersona
- DIMIC – Nozares IMI sistēmas koordinators
- EBTA – Eiropas brīvās tirdzniecības asociācija
- ERAF – Eiropas Reģionālās attīstības fonds
- ES – Eiropas Savienība
- ES IAS – ES ilgtspējīgas attīstības stratēģija
- EST – Eiropas Savienības Tiesa
- EUGO – ES vienotais kontaktpunkts
- IKP – iekšzemes kopprodukts
- IKD – Ilgtermiņa konceptuālais dokuments
- IKT – interneta un komunikāciju tehnoloģijas
- IMI – Iekšējā tirgus informācijas sistēma
- IS – Informācijas sistēma
- LESD – Līgums par Eiropas Savienības darbību
- LIAA – Latvijas investīciju un attīstības aģentūra
- LIAS – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030
- NAP – Nacionālais attīstības plāns
- NIMIC – Nacionālais IMI sistēmas koordinators
- NKP – nacionālais kopprodukts
- Pakalpojumu direktīva – direktīva 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū
- SAP – savstarpējās atzīšanas princips
- SOLVIT – koordinācijas centru tīkls, alternatīvs mehānisms ES iekšējā tirgus problēmu risināšanai (no angl. val. „Solve it”)
- TAIP – Baltijas jūras reģiona telpiskās attīstības ilgtermiņa perspektīva
- TN – tehniskie noteikumi
- TRIS – tehnisko noteikumu elektroniskā sistēma
- VASAB – Baltijas valstu sadarbības vīzija un stratēģijas
- VPA – Vienas Pieturas Aģentūra
- VARAM – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija

SATURS

IEVADS.....	6
1. VALSTS ATTĪSTĪBAS TEORĒTISKIE ASPEKTI UN PRIEKŠNOSACĪJUMI.....	16
1.1. Valsts attīstības koncepciju teorijas.....	16
1.2. Valsts attīstības novērtēšana.....	24
1.2.1. Valsts attīstības novērtēšanas paņēmieni.....	24
1.2.2. Attīstības koncepcijas noteikšana atbilstoši valsts attīstības stadijai.....	30
1.3. Valsts attīstības novērtēšanas metodoloģija ES iekšējā tirgus dalībvalstīm.....	36
1.3.1. Valsts attīstības stadiju un faktoru noteikšana.....	37
1.3.2. Valsts attīstības rādītāju sistēmas izvēle.....	38
1.3.3. Valsts attīstības rādītāju aprēķināšanas kārtība un rezultātu interpretēšana.....	41
1.3.4. Informācijas nodrošinājums.....	43
2. LATVIJAS UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UN ATTĪSTĪBAS VEICINOŠO UN KAVĒJOŠO FAKTORU ANALĪZE.....	44
2.1. Valsts pārvaldes efektīvas darbības priekšnosacījumi.....	44
2.2. Valsts konkurētspējas paaugstināšanas priekšnosacījumi.....	49
2.3. Valsts inovatīvās darbības priekšnosacījumi.....	55
2.4. Latvijas nacionālās attīstības koncepcijas izvērtējums, ņemot vērā ES iekšējā tirgus aspektu.....	58
3. LATVIJAS ATTĪSTĪBAS MODEĻI, ŅEMOT VĒRĀ ES IEKŠĒJĀ TIRGUS SNIEGTĀS PRIEKŠROCĪBAS.....	72
3.1. ES preču un pakalpojumu tirgu attīstības vispārīgs modelis.....	72
3.2. Preventīvo pasākumu ieviešanas modeļi.....	80
3.2.1. Paziņošanas sistēmas pilnveidošanas modelis.....	80
3.2.2. Citu dalībvalstu tehnisko noteikumu projektu izvērtēšanas modelis.....	88
3.3. Reaktīvo pasākumu ieviešanas modeļi.....	93
3.3.1. Savstarpējās atzīšanas principa piemērošanas modelis.....	93
3.3.2. Īslaicīgo brīvas preču aprites kavējumu novēršanas modelis.....	115
3.3.3. Vienas pieturas aģentūras izveides modelis.....	122
3.3.4. Vienas pieturas aģentūras funkcionalitātes uzlabošanas modelis.....	134
3.3.4.1. Latvijas Vienas pieturas aģentūras organizatoriskās struktūras efektivitātes izvērtējums.....	134
3.3.4.2. Latvijas Vienas pieturas aģentūras efektivitātes uzlabošanas modelis.....	139

3.3.5. Vienas pieturas aģentūrā pieejamās informācijas plašums.....	143
3.3.5.1. Informācijas pieejamība pakalpojumu nozarē.....	143
3.3.5.2. Informācijas pieejamība preču ražošanas nozarē.....	156
3.4. Korektīvo pasākumu ieviešanas modelis.....	158
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI.....	168
BIBLIOGRĀFISKAIS SARAKSTS.....	175
PIELIKUMI:	
1.pielikums: Iekšzemes kopprodukta aprēķināšanas galvenās metodes	
2.pielikums: Valsts attīstības rādītāju aprēķināšanas formulas	
3.pielikums: Latvijas attīstības rādītāju raksturojums	
4.pielikums: Savstarpējās atzīšanas principa nepieciešamības pamatojums Latvijā	
5.pielikums: ES centralizētais risinājums informācijas plūsmas šķēršļu likvidēšanai	
6.pielikums: Informācijas sistēmu projektiem pieejamais Eiropas Savienības fondu finansējums un nepieciešamais valsts līdzfinansējums	

IEVADS

Valstu attīstības teorija sāka veidoties jau 18.un 19.gadsimtā, kad zinātnieki mēģināja definēt attīstības priekšnosacījumus. Ar gadiem ekonomiskās attīstības priekšnosacījumu saraksts pakāpeniski mainījās un papildinājās ar arvien jauniem faktoriem, kuri ietekmē valsts attīstību. Mūsdienās šis saraksts joprojām nav pabeigts, un, notiekot pārmaiņām pasaulē, veidojas jauni priekšnosacījumi, kurus ignorējot, valsts vai reģiona tālākā veiksmīga attīstība nav iespējama. Nepieciešams nepārtraukti sekot līdzi pasaules attīstības tendencēm, operatīvi reaģējot uz jaunajiem impulsiem, attiecīgi pielāgojot valsts vai reģiona attīstības prioritātes. Arī Latvijai, veidojot savu attīstības politiku, būtiski ņemt vērā mūsdienu ekonomiskās attīstības ietekmējošos faktoros un priekšnosacījumus.

Pēdējos gados Latvijas attīstībā ir notikušas ievērojamas pārmaiņas attīstības faktoros un priekšnosacījumos, kas saistītas galvenokārt ar Latvijas pievienošanu ES iekšējam tirgum.

Pievienojoties ES iekšējam tirgum, Latvijas attīstības politika kļuva cieši saistīta ar kopējo ES politiku. Pēc Latvijas pievienošanas ES, pieņemtos valdības lēmumus nepieciešams vērtēt ne tikai no Latvijas nacionālā viedokļa, bet arī ES līmenī, jo vienā valstī pieņemtais politiskais vai ekonomiskais lēmums var ievērojami ietekmēt citas dalībvalsts labklājību vai ES kopējo ekonomisko līdzsvaru.

ES iekšējā tirgus izveide būtiski izmainījusi Latvijas un citu ES dalībvalstu uzņēmējdarbības vidi. ES ietvaros ir iespējams brīvi pārvietoties starp dalībvalstīm, var izmantot tiesības dzīvot un strādāt citā ES dalībvalstī ar vienādiem darba nosacījumiem, atalgojumu, nodokļiem, sociāliem labumiem u.c. bez diskriminācijas pēc valsts piederības. Eiropas tirgus ir atvēris nacionālos tirgus, uzlabojot pārrobežu uzņēmējdarbības vidi, samazinot administratīvo slogu, nodrošinot augstākās kvalitātes preces un pakalpojumus, kā arī veicinot konkurences intensitāti. Galvenie ES vienotā tirgus darbības principi ir atrunāti Līgumā par Eiropas Savienības darbību (LESD). LESD 34.-36.pants nosaka, ka dalībvalsts ES vienotajā tirgū nedrīkst piemērot importa vai eksporta ierobežojumus un citus pasākumus ar līdzvērtīgu iedarbību. Savukārt, LESD 49.-55.pants aizliedz piemērot ierobežojumus kādas dalībvalsts iedzīvotāju brīvībai veikt uzņēmējdarbību citā dalībvalstī, kā arī aizliedz likt ierobežojumus pakalpojumu sniegšanas brīvībai tiem dalībvalstu komersantiem, kas ir dibināti vienā ES dalībvalstī, bet sniedz pakalpojumus citā dalībvalstī. Latvijai, kā ES iekšējā tirgus dalībniecei, ir radusies lieliska iespēja baudīt augstāk minētās un arī daudzas citas ES iekšējā tirgus uzņēmējdarbības vides sniegtās priekšrocības.

ES efektīvas funkcionēšanas nodrošināšanai ir izstrādāta ES vienotā attīstības stratēģija, un Latvijai kā ES iekšējā tirgus dalībvalstij ir jāpielāgo sava nacionālā attīstības stratēģija ES stratēģijai. ES vienotā attīstības stratēģija nosaka visas ES ekonomiskās prioritātes un darbības virzienus. ES līmenī pieņemtos atbilstošos lēmumus dalībvalstīm atbilstoši jāievieš vietējās ekonomiskajās sistēmās. Ņemot vērā to, ka katrai dalībvalstij ir sava unikālā kultūra, ekonomiskā situācija, politiskās prioritātes, dabiskais mantojums, institucionālais ietvars un uzņēmējdarbības vide, kopējās stratēģijas īstenošanā pastāv zināms elastīgums, katrai dalībvalstij pielāgojot ES attīstības stratēģiju vietējiem nosacījumiem un ieviešot to nacionālajā līmenī. Līdz ar to, daļa no ES politikas jautājumiem paliek dalībvalstu ziņā – savā nacionālajā attīstības stratēģijā (tai skaitā, veidojot vietējo uzņēmējdarbības vidi) dalībvalstij jāapvieno gan vietējās gan ES intereses.

Neskatoties uz šo attīstības priekšnosacījumu maiņu jau kopš Latvijas pievienošanās ES 2004.gadā, Latvija vēl joprojām pilnībā neizmanto ES iekšējā tirgus potenciālu. Neskatoties uz Latvijas tirgus ierobežotību, lielākā daļa vietējo uzņēmēju nevēlas paplašināt savu darbību pārējās ES dalībvalstīs, neizmantojot iespējas, ko piedāvā apmēram 500 miljonu plašais patērētāju tirgus. Savukārt Latvijas valsts pārvalde bieži nesniedz uzņēmējiem pietiekamu atbalstu, lai popularizētu ES iekšējā tirgū piedāvātās iespējas. Latvija kā ES iekšējā tirgus dalībvalsts ievieš ES regulējumos noteiktās obligātās prasības, nodrošinot tādu uzņēmējdarbības vidi, lai tās teritorijā vietējie un citi ES iekšējā tirgus dalībvalstu uzņēmēji varētu darboties ar vienādiem nosacījumiem, rezultātā dalot Latvijas tirgu ar citu ES iekšējā tirgus uzņēmējiem. Tajā pašā laikā, lai varētu pozitīvi izmantot Latvijas dalību ES iekšējā tirgū, nepieciešams ne tikai ieviest obligātās ES prasības, bet arī novērst Latvijā pastāvošās ES iekšējā tirgus priekšrocību izmantošanu kavējošās barjeras, Latvijas uzņēmējiem nodrošinot vienādas uzņēmējdarbības iespējas ar citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu uzņēmējiem.

Pašlaik Latvijas ilgtermiņa konceptuālajā dokumentā “Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā”, Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā un Latvijas attīstības nacionālajā plānā Latvija netiek apskatīta kā ES iekšējā tirgus sastāvdaļa. Tajā pašā laikā, Latvijas Nacionālā Lisabonas programma ir vairāk orientēta uz augstu ES mērķu sasniegšanu, īpaši nepievēršoties valsts specifiskajām interesēm. Latvijas attīstība un ES iekšējā tirgus attīstība tiek uztvertas kā divi dažādi jēdzieni. Līdz ar to, pastāv nepieciešamība pēc Latvijas attīstības sabalansētā modeļa ES iekšējā tirgū.

Ņemot vērā jautājuma aktualitāti, **promocijas darba mērķis** ir, izpētīt ES iekšējā tirgus sniegtās priekšrocības, nosakot Latvijas kā ES iekšējā tirgus dalībvalsts attīstības

iespējas un draudus, izstrādāt uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas modeļus ES iekšējā tirgū, apvienojot tajos Latvijas nacionālās intereses un ES iekšējā tirgus perspektīvas, tādējādi veicinot kopējo Latvijas tautsaimniecības attīstību.

Promocijas darba mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. Izpētīt un izvērtēt valsts attīstības koncepciju teorijas un valsts attīstības jēdzienu, ņemot vērā 21.gadsimta izaicinājumus.
2. Sistematizēt valsts attīstības priekšnosacījumus, izpētot valsts attīstības līmeņa novērtēšanas metodes ES iekšējā tirgus dalībvalstīm.
3. Izvērtēt Latvijas attīstības līmeni un uzņēmējdarbības vidi.
4. Konstatēt Latvijas attīstību kavējošus faktorus un noteikt Latvijas uzņēmējdarbības vides neizmantoto potenciālu ES iekšējā tirgū.
5. Izstrādāt Latvijas uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas modeļus, ņemot vērā valsts dalību ES iekšējā tirgū, kuri veicinātu kopējo Latvijas tautsaimniecības attīstību.

Promocijas darba **pētījuma objekts** ir Latvijas tautsaimniecības attīstība, saistībā ar Latvijas dalību ES iekšējā tirgū.

Promocijas darba **pētījuma priekšmets** ir Eiropas Savienības iekšējā tirgus priekšrocību un trūkumu ietekme uz Latvijas tautsaimniecību un uzņēmējdarbības vidi.

Promocijas darba **hipotēze**: valsts attīstības līmenis ietekmē uzņēmējdarbības iespējas.

Aizstāvēšanai izvirzītās tēzes

1. Latvijas attīstība ES iekšējā tirgū ir atkarīga no tā, cik labvēlīga ir Latvijas uzņēmējdarbības vide un uzņēmēju spējas veiksmīgi izmantot ES iekšējā tirgus sniegtās priekšrocības.
2. Lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi, Latvijai ne tikai kvalitatīvi jāpārņem ES noteiktās obligātās prasības, kas aizliedz diskriminēt citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu uzņēmējus, bet nepieciešams arī ieviest tos ES izveidotos instrumentus, kuri atbalsta Latvijas uzņēmēju darbību citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs.
3. Atsevišķas ES iekšējā tirgus dalībvalsts neaktīva iesaiste ES kopējās politikas un normatīvā ietvara veidošanā un ieviešanā fragmentē ES iekšējo tirgu, aizkavējot attiecīgās dalībvalsts attīstību.

Pētījuma metodes

Promocijas darba izstrādē izmantotas vispārpieņemtās ekonomikas zinātnes pētījumu kvantitatīvās un kvalitatīvās metodes, tai skaitā, grupējumu, salīdzinošās analīzes, sintēzes, indukcijas, dedukcijas, aksiomātiskās, loģiski konstruktīvās, statistiskās datu apstrādes un

parametru novērtēšanas, ekonomiski matemātiskās modelēšanas un ekspertu novērtējuma metodes, fokusētās intervijas metode.

Pētījums veikts, vispirms analizējot makroekonomiskos valsts attīstības priekšnosacījumus, tad – uzņēmējdarbības funkcionēšanas pamatprincipus, pieņemot, ka uzņēmējdarbības vides kvalitāte tieši ietekmē valsts tautsaimniecības attīstību.

Pētījuma teorētiskais un metodoloģiskais pamats

Daudzu zinātnisko darbu autori ir pētījuši valsts attīstības priekšnosacījumus, kā arī formulējuši valsts attīstības modeļus. Autore ir balstījies uz Latvijā publicētajiem darbiem par valsts attīstības procesu un tās priekšnosacījumu analīzi, kuru ir veikuši tādi autori, kā G. Lībermanis, R.Počs, V.Skribans, L. Krilovs, J. Zvanītājs, J.Saulītis, M. Šenfelde, J. Vanags, V. Bikse, R.Škapars, Ē.Šumilo, U.Rozevskis, L.Frolova, L.Bandeviča u.c.

No angļu valodā publicētās zinātniskās literatūras par valsts attīstību autore ir izmantojusi tādu populārāko autoru darbus, kā D.Kolmans (D.Colman), F.Niksons (F.Nixon), D.Sīrs (D.Seers), D.M.Keinss (D.M.Keynes), A.Tirvals (A.Thirwall), D.Gutlets (D.Goutlet), E.Barbiera (E.Barbier), A.Smits (A.Smith), T.Maltuss (T.Malthus), D.Rikardo (D.Ricardo), D.Mills (J.Mill), W.A.Levis (W.A.Lewis), F.Perro (F.Perroux), K.Rotšilds (K.Rothschild) Dž.Hiks (J.Hicks), Dž.Stiglers (G.Stigler), P.Hovits (P.Howitt), J.Makartūrs (J.McArthur), D.Saks (J.Sachs), M. Heršejs (M.Herschey) u.c.

No zinātniskajā literatūrā, kas ir publicēta krievu valodā, autore ir izmantojusi tādu zinātnieku darbus, kas devuši lielu ieguldījumu valsts attīstības jēdziena un priekšnosacījumu izpētē, kā V.Rostovs (В.Ростов), L.Kantorovičs (Л. Канторович), I. Babsts (И. Бабст), I.Posoškova (И. Посошкова) u.c.

Pētījuma informatīvā bāze ir valsts pārvaldes un saistīto iestāžu publicētie materiāli (LR Ekonomikas ministrijas, LR Ārlietu ministrijas, LR Finanšu ministrijas, LR Satiksmes ministrijas, LR Labklājības ministrijas, LR Veselības ministrijas, LR Izglītības un zinātnes ministrijas, LR Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras, Latvijas Bankas, Valsts Kases, Starptautiskā Valūtas fonda, Jaunzēlandes Ekonomikas ministrijas, Eiropas Komisijas), Fitch Ratings reitingu aģentūras, Moody's Investors Service reitingu aģentūras, Standard&Poor's reitingu aģentūras, R&I reitingu aģentūras u.c. informācija, LR Centrālās statistiskās pārvaldes, Eiropas Centrālās Bankas, Eurostat, Pasaules Bankas, EFTA statistikas biroja u.c. elektronisko datubāzu dati, Latvijas un Eiropas Savienības tiesību akti, publicētie zinātniskie darbi un pētījumi, publikācijas masu informācijas līdzekļos un specializētajos izdevumos, kā arī starptautisko zinātnisko konferenču un semināru materiāli un tajos gūtās atziņas.

Pētījuma ierobežojumi

1. Pētījumā valsts attīstības stadijas novērtēšanā tika izmantoti tikai tie faktori un attiecīgie rādītāji, informācija par kuriem ir publiski pieejama par visām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm. Informācija, kuru ir iespējams saņemt tikai pēc speciālā pieprasījuma attiecīgās iestādēs, promocijas darbā netika izmantota.
2. Informācijas ierobežotības dēļ un ņemot vērā pētījuma plašumu, valsts attīstības līmeņa novērtēšanai izmantoti dati no 2000.līdz 2010.gadam, tomēr atsevišķi jautājumi pētīti īsākā vai garākā laika posmā.
3. Promocijas darbā galvenais akcents likts uz brīvas preču un pakalpojumu aprites šķēršļu novēršanas iespējām un risināšanas modeļiem. Detalizēti risinājumi pārējām konstatētajām problēmām darbā netiek piedāvāti.

Promocijas darbā pastāv arī specifiskie ierobežojumi, kas tiek apskatīti attiecīgās nodaļas ietvaros.

Promocijas darba zinātniskās novitātes

1. Formulēts valsts attīstības jēdziens, ņemot vērā 21.gadsimta izaicinājumus, balstoties uz valsts attīstības koncepciju teoriju izpēti.
2. Noteikti valsts attīstības priekšnosacījumi un izstrādāta valsts attīstības līmeņa novērtēšanas metodoloģija ES iekšējā tirgus dalībvalstīm.
3. Izstrādāti sekojoši uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas modeļi, ņemot vērā valsts dalību ES iekšējā tirgū:
 - vispārīgs ES preču un pakalpojumu tirgu attīstības modelis, kas balstās uz ES tiesiskajiem instrumentiem;
 - preventīvo pasākumu ieviešanas modeļi, kas nodrošina šķēršļu nepieļaušanu brīvai preču un pakalpojumu aprītei nacionālo regulējumu izstrādes laikā, izvērtējot ierosinātās prasības pirms to pieņemšanas;
 - savstarpējās atzīšanas principa efektīvas piemērošanas modelis, kas atvieglo Latvijas uzņēmēju darbību citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, valsts pārvaldes iestādēm pieņemot citā valstī izsniegtos oficiālos dokumentus;
 - ES iekšējā tirgus valsts pārvaldes iestāžu savstarpējās saziņas uzlabošanas modelis, balstoties uz iekšējā tirgus informācijas sistēmas pilnveidošanu;
 - īslaicīgo brīvas preču aprites šķēršļu mazināšanas modelis, ieviešot ātrās informācijas izplatīšanas mehānismu;
 - Latvijas vienas pieturas aģentūras darbības modeļi, kas paaugstina uzņēmēju informētību par ES iekšējā tirgū pastāvošām prasībām konkrētas darbības

uzsākšanai vai veikšanai, kā arī nodrošina valsts pārvaldes elektronisko pakalpojumu pieejamību;

- korektīvo pasākumu ieviešanas modelis, kas nodrošina uzņēmējiem iespēju ātri risināt strīdīgus jautājumus ar valsts pārvaldes iestādēm un aizsargāt savas tiesības ES iekšējā tirgū.

Pētījuma rezultātu aprobācija un praktiskais pielietojums

Promocijas darba pētījumu rezultāti izmantoti LR Ekonomikas ministrijas izstrādātajos dokumentos par ES iekšējā tirgus jautājumiem, tai skaitā, Latvijas nacionālo pozīciju un instrukciju, Ziņojuma par Latvijas Tautsaimniecības attīstību sadaļas „ES Iekšējais tirgus” (2008. gada jūnijs, 2011. gada jūnijs), informatīvo ziņojumu u.c. materiālu izstrādē.

Pētījuma rezultāti ir izmantoti šādos projektos:

- Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas veiktajā pētījumā „Uzņēmējdarbības šķēršļi Eiropas Savienības iekšējā tirgū un citos Latvijas eksporta tirgos” – 2011. g., izpildītāja un atbildīgā amatpersona (Vadības sanāksmes 13.06.2011. lēmums, prot.Nr.21, 4.2.6.apakšpunkts; LR Ekonomikas ministrijas 2011. g. rīcības plāns, 52.5.2.apakšpunkts).
- projektā „Darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēšanas instrumentārija pilnveide. Darba tirgus pieprasījuma vidēja termiņa un ilgtermiņa prognozēšanas un uzraudzības sistēmas attīstība” – 2011. g., asistente (1DP//1.3.1.7.0/10/IPIA /NVA/001, L7724).

Daļa no promocijas darba materiāliem izmantoti autores lasītajos RTU IEVF maģistrantūras studijuursos *Starptautiskās uzņēmējdarbības prognozēšana, Starptautisko ekonomisko sakaru organizēšana un vadīšana, un ES ekonomiskās politikas aktualitātes.*

Zinātniskās publikācijas

Pētījuma rezultāti izklāstīti 23 zinātniskajos darbos, kas publicēti latviešu, angļu un krievu valodās, tai skaitā 8 konferenču recenzētās tēzēs.

Pētījuma rezultāti, kas publicēti vispāratzītos recenzējamajos zinātniskajos izdevumos:

1. Bogdanova O. Model of Free Movement of Goods and Services in the EU // Economics and Management, 2012. Volume 17(1)/2012, Lithuania. Kaunas: Kaunas University of Technology, 2012, pp. 130.-135., – ISSN 1822-6515 (CD), ISSN 2029-9338 (online).
2. Bogdanova O. Latvijas attīstības līmenis un pastāvošās attīstības problēmas // Latvijas Universitātes raksti “Ekonomika. Vadības zinātne” 77.1.sējums, 2011. Rīga: Latvijas Universitāte, 2011, 382.-394. lpp. – ISSN 1407-2157.
3. Bogdanova O. Latvian Services Sector Development Model: Internet Solution // The 17th Annual International Scientific Conference Proceedings "Research for Rural Development 2011" Vol.2, 2011. – Jelgava: Latvian University of Agriculture, 2011, 120.-126. pages. – ISSN 1691-4031.

4. Bogdanova O. Enhancement of Business Information Availability. The case of Latvia // The 16th International Scientific Conference "Economics and Management-2011 (ICEM-2011)", Full Papers Conference Proceedings. – Kaunas: Kaunas University of Technology, 2011, 7 pages, CD. – ISSN 1822-6515.
5. Bogdanova O. Evaluation Methodology of the Development Stage of a Country // Intellectual Economics 2011: Scientific Research Journal, Vol.5, No. 2. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2011, 189.-199. lpp. ISSN 1822-8011.
6. Богданова О., Танина А. Модель развития рынка услуг при помощи единого контактного пункта // VII Международная научно-практическая конференция «Современные тенденции в экономике и управлении: новый взгляд», 2010. Декабрь, Новосибирск, Российская Федерация. Сборник материалов. – Новосибирск: Издательство НГТУ, 2010, 17-23 с. – ISBN 978-5-7782-1566-5.
7. Танина А., Богданова О. Роль интернет-маркетинга в управлении сферой // XVII Международная научно-практическая конференция „Актуальные вопросы экономических наук”, 2010, Декабрь, Новосибирск, Российская Федерация. Сборник материалов. Часть 2. 2010. – Новосибирск: Издательство НГТУ, 2010, 207-214 с. – ISBN 978-5-7782-1564-1.
8. Bogdanova O. Latvia on the way of economic development in the EU internal market // Economy & Business, 2010. September, Bulgaria, Sunny Beach. Journal of International Scientific Publication. – Bulgaria: Info Invest, 2010, pp.290-307. – ISSN: 1313-2555.
9. Bogdanova O. The Economic Pros and Cons for Latvia Joining the European Monetary Union // Ekonomika ir Vadyba: Aktualijos ir Perspektyvos, 2009. Volume 1(14)/2009, Lithuania. Siauliai: Siauliai University, Faculty of Social Sciences pp. 35-43. – ISSN 1648-9098.
10. Bogdanova O. The importance and perspectives for development of manufacturing in Latvia // International Scientific Conference “Mining Forum – 2009”, 2009, September – October, Ukraine, Dnepropetrovsk. Full Papers Conference proceedings. – Dnepropetrovsk: National Mining University, 2009, 248-257 pp. – УДК 622(06).
11. Bogdanova O., Orlovska A. Competition – the key factor for effective business development // RTU Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship 9-13 October, 2008. The Problems of Development of National Economy and Entrepreneurship. October, Latvia, Riga. Full Papers Conference proceedings. – Riga: Riga Technical University, 2008, 8 pages. – ISBN: 978-9984-32-567-5 (CD)
12. Bogdanova O., Orlovska A. Competitiveness of nations in global economy. Competitive perspectives of the European Union // The International Conference “Economics and Management-2008”, 2008. April, Lithuania, Kaunas. Full Papers Conference proceedings. – Kaunas: Kaunas University of Technology, 2008, 446-452. pp. – ISSN 1822-6515.
13. Starčenkova O. (Bogdanova O.), Gaile-Sarkane E. Problems of business expansion in small countries // 48. Starptautiskā zinātniskā konference „Ekonomika un Uzņēmējdarbība”, 2007. Oktobris, Latvija, Rīga. Pilna teksta rakstu krājums. 3. sērija, 16. sējums. – Rīga: RTU zinātniskie raksti, 2007, 116.-122. lpp. – ISSN 1407-7337.
14. Starčenkova O. (Bogdanova O.), Gaile-Sarkane E. The importance of information access for the business expansion in the EU internal market // International scientific dual-conference “Towards knowledge-based economy” & “Enterprise management: diagnostics, strategy, effectiveness”, 2007. April, Latvia, Riga. Full Papers Conference proceedings. – Riga: Riga Technical University, 2007, 8 pages. (CD).

Citas zinātniskās publikācijas:

1. Bogdanova O. Model of Free Movement of Goods and Services in the EU // Economics & Management – 2012: Programme and collected abstracts of international scientific conference, 2012. March, Estonia, Tallinn. – Tallinn: Tallinn University of Technology, 2012, pp. 65 (flash).
2. Bogdanova O. Enhancement of Business Information Availability. The case of Latvia // The 16th International Scientific Conference: Economics and Management 2011, 2011. April, Czech Republic, Brno. – Brno: Brno University of Technologies, 2011. – 334-335 pp. ISBN: 978-80-214-4279-5.
3. Bogdanova O. The importance and perspectives for development of manufacturing in Latvia // The International Forum-Competition for Young Researchers “Topical Issues of Subsoil Usage”, 2009. April, Russian Federation, St. Petersburg. – St. Petersburg: St. Petersburg State Mining Institute named after G.V. Plekhanov (Technical University), 2009. – pp.90.
4. Bogdanova O. Competition – the key factor for effective business development // the 49th International Scientific Conference of Riga Technical University “The Problems of Development of National Economy and Entrepreneurship”, 2008. 2008. October, Latvia, Riga. Riga: RTU Publishing House, 2008. –27-29. pp. ISBN 978-9984-32-567-5.
5. Bogdanova O., Orlovska A. Competitiveness of nations in global economy. Competitive perspectives of the European Union // the International Scientific Conference “Economics and Management-2008”. 2008. April, Lithuania, Kaunas. –Kaunas: Kaunas University of Technology, 2008. –107-108. pp. ISBN 978-9955-25-462-1.
6. Starčenkova O. (Bogdanova O.), Gaile-Sarkane E. Problems of business expansion in small countries // RTU 48. Starptautiskās zinātniskā konference „Ekonomika un Uzņēmējdarbība”. 2007. Oktobris, Latvija, Rīga. – Rīga: RTU izdevniecība, 2007. – 57. lpp. ISBN 978-9984-32-769-3.
7. Starčenkova O. (Bogdanova O.), The Application of Benefits Provided by the EU Internal Market to Cross-Border Entrepreneurship // the International Scientific Seminar for Doctoral Students “Challenges of Research: Theory and Practice”. 2007. August, Latvia, Riga. – Riga: RTU Publishing House, 2007. – pp. 25-26.
8. Starčenkova O. (Bogdanova O.), Gaile-Sarkane E. The importance of information access for the business expansion in the EU internal market // the International scientific dual-conference “Towards knowledge-based economy” & “Enterprise management: diagnostics, strategy, effectiveness”. 2007. April, Latvia, Riga. – Riga: RTU Publishing House, 2007. – pp. 64-65. ISBN 978-9984-768-6.
9. Starčenkova O. (Bogdanova O.), Pucens I. Latvijas pakalpojumu nozares attīstība Eiropas Savienības tirgū // Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas fakultātes zinātniskie raksti. Ekonomiskie pētījumi uzņēmējdarbībā. – 5. sēj., 2007, 133.-141. lp

Par pētījuma rezultātiem ziņots 15 starptautiskās un vietējās **konferencēs** (Latvijā, Lietuvā, Igaunijā, Krievijā, Bulgārijā, Čehijā):

1. 17.Starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Economics and Management-2012", Tallinā, Igaunijā, 2012.g. 28.-30.martā. Referāta nosaukums – *Model of free movement of goods and services in the EU*.
2. Starptautiskajā konferencē "The 3rd Southern Europe Experimentalists Meeting (SEET 2012)", Puerto de Carmen, Spānijā, 2012.g. 02.-04.februārī. Referāta nosaukums – *Decision making process in B2G communication*.

3. 17.Starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Research for Rural Development 2011", Jelgavā, Latvijā. 2011.g. 18.-20.maijā. Referāta nosaukums – *Latvian services sector development model: Internet solution.*
4. 16.Starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Economics and Management-2011", Brno, Čehijā, 2011.g. 27.-29.aprīlī. Referāta nosaukums – *Enhancement of business information availability. The case of Latvia.*
5. 69.Latvijas universitātes zinātniskajā konferencē, Rīgā, Latvijā, 2011.g. 10.februārī. Referāta nosaukums – *Latvijas attīstības līmenis un pastāvošās attīstības problēmas.*
6. Starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Business, management and education 2010", Viļņā, Lietuvā, 2010.g. 18.novembrī. Referāta nosaukums – *Evaluation methodology of the development stage of a country.*
7. 9.Starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Economy & Business. Economic Development and Growth", Saulainajā krastā, Bulgārijā, 2010.g. 2.-6.septembrī. Referāta nosaukums – *Latvia on the way of economic development in the EU internal market.*
8. 9.Starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Economics and Management. Current Issues and Perspectives”, Šauļos, Lietuvā, 2009.g. 19.oktobrī. Referāta nosaukums – *The economic pros and cons for Latvia joining the European Monetary Union.*
9. Starptautiskajā jauno zinātnieku forumā-konkursā "Topical Issues of Subsoil Usage", St.Pēterburgā, Krievijā, 2009.g. 22.-24.aprīlī. Referāta nosaukums – *The importance and perspectives for development of manufacturing in Latvia.*
10. 49. Starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Development Problems of Economics and Entrepreneurship", Rīgā, Latvijā, 2008.g. 9.-13.oktobrī. Referāta nosaukums – *Competition – the key factor for effective business development.*
11. Starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Economics and Management – 2008", Kauņā, Lietuvā, 2008.g. 10.-11.04.aprīlī. Referāta nosaukums – *Competitive perspectives of the EU.*
12. 48.Starptautiskajā zinātniskajā konferencē "National Economy and Problems of Business Development", Rīgā, Latvijā, 2007.g. 11.-13.oktobrī. Referāta nosaukums – *Problems of business expansion in small countries.*
13. Starptautiskajā zinātniskajā seminārā "Challenges of Research: Theory and Practice", Rīgā, Latvijā, 2007.g. 21.-22.augustā. Referāta nosaukums – *The application of benefits provided by the EU internal market to cross-border entrepreneurship.*
14. Starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Towards knowledge-based economy" & "Enterprise management: diagnostics, strategy, effectiveness", Rīgā, Latvijā, 2007.g. 12.-13.aprīlī. Referāta nosaukums – *The importance of information access for the business expansion in the EU internal market.*
15. 65.Starptautiskajā zinātniskajā Latvijas Universitātes konferencē, Latvijā, Rīgā, 2007.g. 1.februārī. Referāta nosaukums – *Latvijas pakalpojumu nozares attīstība ES tirgū.*

Darba apjoms un saturs

Promocijas darba apjoms ir 183 lappuses, kas ietver 35 attēlus, 49 tabulas, 18 formulas, 6 pielikumus. Darba izstrādei ir izmantoti 195 informācijas avoti, kas iekļauti bibliogrāfiskajā sarakstā.

Pirmajā nodaļā izpētītas valsts attīstības koncepciju teorijas, apkopoti dažādu autoru viedokļi par valsts attīstības jēdzienu un tās priekšnosacījumiem, piedāvāts darba autores

valsts attīstības jēdziena formulējums, atspoguļojot 21.gadsimta izaicinājumus. Šīs nodaļas ietvaros izstrādāta valsts attīstības līmeņa novērtēšanas metodoloģija ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, ņemot vērā ES iekšējā tirgus īpatnības.

Otrajā nodaļā veikta Latvijas un citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu attīstības novērtēšana pēc darba pirmajā nodaļā aprakstītās metodoloģijas, noteikts Latvijas attīstības līmenis, apzināti turpmākās attīstības priekšnosacījumi un barjeras, veikta Latvijas nacionālās attīstības koncepcijas kritiskā analīze, ņemot vērā ES iekšējā tirgus aspektu, kā arī iezīmēti turpmākās rīcības virzieni Latvijas attīstības veicināšanai, pilnveidojot uzņēmējdarbības vidi.

Trešajā nodaļā ir izstrādāti Latvijas uzņēmējdarbības vidi pilnveidošanas modeļi ES iekšējā tirgū, tai skaitā vispārīgs ES preču un pakalpojumu tirgu attīstības modelis, preventīvo, reaktīvo un korektīvo pasākumu ieviešanas modeļi, kuru veiksmīga realizēšana ļaus Latvijas uzņēmējiem pilnvērtīgāk izmantot ES iekšējā tirgus sniegto potenciālu, veicinās Latvijas preču un pakalpojumu eksportu uz ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, tādējādi sekmējot Latvijas attīstību.

Promocijas darbā pieņemtā hipotēze ir apstiprinājusies.

1. VALSTS ATTĪSTĪBAS TEORĒTISKIE ASPEKTI UN PRIEKŠNOSACĪJUMI

Dažādas pasaules valstis mūsdienās ir sasniegušas ļoti atšķirīgus ekonomiskās attīstības līmeņus. Laikā, kad vienas valstis plāno jauna satelīta palaišanu orbītā, citas cīnās ar nabadzību, ar lielām grūtībām spējot nodrošināt iedzīvotājiem iztiku – ūdeni, pārtiku un mājokli. Zinātniskās diskusijas par attīstības līmeņa definēšanu un attīstības procesa novērtēšanu joprojām turpinās. Turklāt, jebkurš attīstības novērtējums, arī daudzpusīgs, var tikt apstrīdēts kā pilnīgi nepiemērojams konkrētas politikas mērķiem. Līdz ar to, šajā nodaļā analizētas valsts attīstības koncepcijas un novērtēšanas metodes un izklāstīta autores izstrādātā valsts attīstības līmeņa novērtēšanas pieeja.

1.1. Valsts attīstības koncepciju teorijas

Attīstības formulējumi saistās gan ar konceptuālām, gan ar metodoloģiskām problēmām. Ekonomisti D.Kolmans (*D.Colman*) un F.Niksons (*F.Nixon*) ierosināja definēt attīstību kā apstākļu uzlabošanas procesu sabiedrībā, pasvītrotot, ka attīstības relatīvajam līmenim ir obligāti jābūt normatīvam lielumam [6, 447.-459.lpp.]. D.Sīrs (*D.Seers*) 1972.gadā par attīstību dēvēja tādu apstākļu izveidošanu, kas nodrošinātu cilvēka attīstības potenciālu īstenošanu, uzskatot, ka attīstības novērtēšanā ir jāņem vērā trīs savstarpēji saistīti kritēriji – nabadzība, bezdarbs un nevienlīdzība. Pēc A.Tirvala (*A.Thirwall*) domām, attīstība ir izmaiņas tajā nozīmē, kuru visvairāk lieto komentētāji, aprakstot ekonomiskos un sociālos procesus valstīs. D.Gutlets (*D.Goutlet*) ir pārliecināts, ka attīstību var novērtēt, pamatojoties uz trim galvenajām komponentēm: dzīves uzturs, pašcieņa un brīvība [6, 448.lpp.]. D.Gutlets raksta, ka mazattīstība ir personīgs un sociāls nespēks attiecībā uz slimībām un nāvi, bezcerība pret badu un dabas katastrofām. Attīstību bieži definē arī kā ar vidi saistīto pastāvīgās izaugsmes koncepciju. Kā piemēru var minēt E.Barbiera (*E.Barbier*) ideju [6, 448.lpp.], ka par pastāvīgu attīstību var uzskatīt jebkuru ekonomisku aktivitāti, kas paaugstina sociālo labklājību, radot minimālu pieļaujamo kaitīgumu videi un ievērojot ekonomiskus un tehniskus ierobežojumus. Vides aizsardzības kritērijs ir ieņēmis nozīmīgu vietu arī šodienas Latvijas un ES attīstības politiskajos dokumentos. Tas, ka attīstība ir normatīva koncepcija ar konkrēti noteiktajām vērtībām, nosaka, ka vienots universālais attīstības definējums praktiski neeksistē.

Ekonomiskās attīstības teorijas pirmsākumi ir meklējami jau 18.un 19.gadsimtā, kad zinātnieki mēģināja definēt ekonomiskās attīstības priekšnosacījumus. Tā piemēram,

ekonomisti-klasiķi A.Smīts (*A.Smith*), T.Maltuss (*T.Malthus*), D.Rikardo (*D.Ricardo*) un D.Mīlls (*J.Mill*) veidoja sociālo un ekonomisko izmaiņu teorijas Lielbritānijā. A.Smīts un D.Rikardo, rakstot savus darbus industriālās revolūcijas laikos, uzsvēra tehnoloģijas nozīmi ražošanā, kā arī izcēla starptautisko tirdzniecību un darbaspēka produktivitātes līmeni industriālajā sektorā, nosakot, ka pēdējais ir atkarīgs no darbaspēka specializācijas un sadalījuma. Šie ekonomisti uzskatīja, ka ekonomisko attīstību nosaka galvenokārt tie valsts tautsaimniecības sektori, kas nav saistīti ar lauksaimniecību, un nākotnē turpinās attīstīties tās valstīs, kas veltījušas pietiekoši daudz uzmanības industrializācijai. Pamatojoties uz šādiem apsvērumiem, 19.gadsimta sākumā Lielbritānijā tika ieviests duālās ekonomikas modelis, kad, valstij pieturoties pie „neiejaukšanās” jeb brīvā tirgus politikas industriālajā sektorā, stingri tika atrunāti noteikumi darbībai nepievilcīgajā lauksaimniecības sektorā. Duālās ekonomikas modelis arī šodien tiek plaši izmantots mazattīstītajās valstīs.

Ekonomists R.Maltuss uzskatīja, ka ātrs iedzīvotāju skaita pieaugums izraisa badu pārtikas trūkuma dēļ, kuru savukārt nosaka ierobežotie zemes resursi un darbaspēka atdeves samazinājums. R.Maltuss nebija paredzējis ātru tehnoloģisko izaugsmi lauksaimniecībā un ražošanā, kā arī liela ražošanas apjoma inerces efektu, kas risina šo problēmu. Kaut arī pastāv uzskats, ka augsti populācijas izaugsmes tempi mazattīstītajās valstīs ir tieši saistīti ar nabadzību un lēnu ekonomikas attīstību [6, 451.lpp.].

Par galvenajiem ekonomiskās izaugsmes instrumentiem ekonomisti-klasiķi (A.Smīts, T.Maltuss, D.Rikardo un D.Mīlls) uzskatīja iekšzemes ietaupījumus un kapitāla uzkrājumus, pieņemot, ka ekonomiskā attīstība ir atkarīga tikai no ekonomiskās izaugsmes, kas tika izteikta kā iekšzemes kopprodukta (turpmāk – IKP) pieaugums. Neskatoties uz zinātnieku atzinumu, ka ekonomiskā izaugsme nav vienīgais ekonomiskās attīstības priekšnosacījums, daudzu valstu ekonomiskā politika turpināja stimulēt ātrāku IKP palielināšanu uz vienu iedzīvotāju, ticot, ka tas vai nu radīs nepieciešamus priekšnosacījumus izaugsmes veicināšanai – ekonomisko un sociālo labklājību, vai arī šī izaugsme aktivizēs pieprasījumu, palielinoties nodarbinātības līmenim un atalgojumam lielākai sabiedrības daļai [73, 448.-450.lpp]. IKP nav vienīgais ekonomiskās attīstības rādītājs, tomēr šim rādītājam ir dominējošā loma, kamēr valsts nerasniedz vidējo vai vidēji augstu attīstības līmeni – pēc ASV veiktajiem pētījumiem, kad valsts ienākumi sasniedz 10000 USD uz vienu iedzīvotāju, bagātības palielināšana vairs nenodrošina sabiedrības labklājības līmeņa celšanos. Tomēr līdz šim līmenim, finansiālais aspekts ir nozīmīga loma iedzīvotāju materiālajā nodrošināšanā.

Valsts ekonomiskās attīstības teorija kā disciplīna sāka veidoties pēc otrā Pasaules kara – cerību, optimisma un ambīciju laikā, pakāpeniski evolucionējot un nosakot jaunus valsts

ekonomiskās attīstību noteicošus faktoros. Šajā laikā tika izstrādāti 4 galvenie modeļi: attīstības posmu modelis, strukturālo izmaiņu modeļu grupa, atkarības teorija un neoklasiskā jeb brīvā tirgus teorija.

Attīstības posmu modelis (1950. – 1960., zinātnieks V.Rostovs) turpināja atvasināt klasiskās teorijas (18., 19.gs. zinātnieku A.Smits, R.Maltuss, D.Rikardo, J.S.Mils) idejas, kas par valsts attīstības pamatu uzskatīja jaunu tehnoloģiju izmantošanu ražošanas procesā, starptautisko tirdzniecību un darbaspēka ražīgumu, kas, savukārt, atkarīgs no darbaspēka specializācijas un sadalījuma. Galvenais attīstības posmu modeļa secinājums ir sekojošs: jo lielāki ir uzkrājumi un investīcijas, jo ātrāk attīstās ekonomika. Absolūtais IKP līmenis ir atkarīgs no kapitāla. Jaunas investīcijas palielina nacionālo ražošanas apjomu un, attiecīgi, veicina ekonomisko attīstību. Papildus tam, modelis nosaka, ka svarīgi ir identificēt tās nozares, kas sniedz vislielāko ieguldījumu valsts ekonomiskajā attīstībā [6, 450.lpp.].

Līdzīgas domas par valsts ekonomisko attīstību savā modelī ir izteicis Nobela prēmijas laureāts ekonomists Roberts Solovs (*R.Solow*). R.Solova modelis parāda, kā uzkrājumi, iedzīvotāju skaita pieaugums un tehnoloģiskais progress tieši ietekmē ražošanas apjoma pieaugumu laikā. No R.Solova modeļa izriet, ka ietaupījumi jeb uzkrājumi ekonomikā nosaka uzkrātā kapitāla apjomu, un līdz ar to arī ražošanas apjomu. Jo lielāka ir uzkrājumu norma, jo augstāks ir kapitāla līmenis uz vienu darbinieku un, attiecīgi, augstāks šo darbinieku produktivitātes līmenis.

R.Solova modelis nosaka, ka uzkrājumu pieaugums izsauc straujas izaugsmes periodu, kamēr netiks sasniegts jauns stabils stāvoklis. Ja sākotnēji valstī kapitāla līmenis ir zems, ir nepieciešams sašaurināt iedzīvotāju patēriņu, veicinot uzkrājumu veidošanos gan valstij kopumā, gan privātajā sektorā, kā rezultātā nākotnē, paaugstinoties kopējam dzīves līmenim valstī, pieaugs arī patēriņa līmenis. Privātos uzkrājumus var stimulēt ar tādiem instrumentiem kā nodokļu un nodevu atvieglojumi (privāto pensiju fondu atbrīvošana no nodokļiem, nodokļu atvieglojumi uzņēmumu investīcijām kapitālā, u.c.). Jo augstāks ir ienākums no kapitāla, jo pievilcīgāka kļūst uzkrājumu veidošana. Savukārt ilgtermiņā darbojas robežderīguma likums, un valstij, sasniedzot noteiktu attīstības līmeni, uzkrājumu normas pieaugums vairs neietekmē izaugsmes tempus. Vadoties pēc R.Solova modeļa, tikai tehnoloģiskais progress var nodrošināt ražošanas apjoma pieaugumu ilgtermiņā.

Par vienu no galvenajiem valsts ekonomiskās attīstības rādītājiem R.Solovs uzskatīja iedzīvotāju patērēto preču un pakalpojumu apjomu – jo patēriņa līmenis ir augstāks, jo vairāk ir attīstīta konkrēta valsts. Vislielākais patēriņa līmenis tiks nodrošināts, sasniedzot optimālo kapitāla (aktīvu, īpašumu un preču kopuma, kas tiek izmantots uzņēmuma peļņas gūšanai)

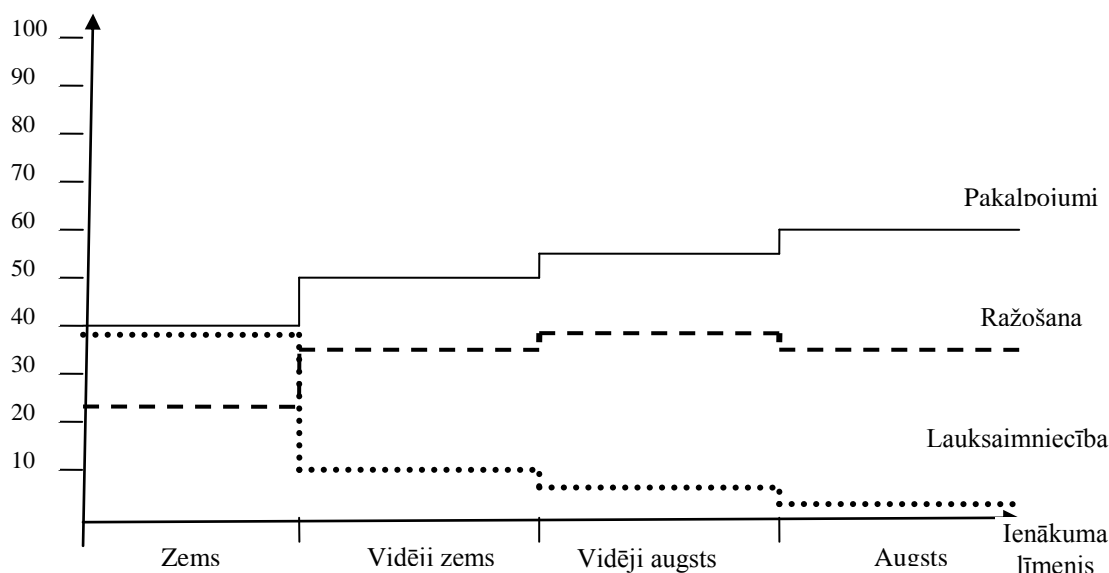
līmeni uz vienu nodarbināto, ko R.Solova modelī sauc par Zelta likuma līmeni. Šajā līmenī kapitāla robežprodukts ir vienāds ar ražošanas apjoma pieauguma tempu. Tomēr pasaules valstu novērtējumi rāda, ka reālajā dzīvē kapitāla uzkrājumi pārsvarā ir daudz zemāki nekā to nosaka Zelta likuma līmenis un optimālā produktivitāte pārsvarā nav sasniedzama.

R.Solova modelis apraksta arī pozitīvo korelāciju starp valsts ekonomisko attīstību un iedzīvotāju skaita pieaugumu. Stabilā ekonomikas stāvoklī, pieaugot iedzīvotāju skaitam, kapitāls un produkcijas izlaide uz vienu nodarbināto paliek nemainīgs. Ņemot vērā nodarbināto skaita pieaugumu, kapitāla un produkcijas kopējais apjoms palielinās, secīgi, palielinot arī IKP valstī [192, 141.-198.lpp.].

Strukturālo izmaiņu teorija (1970-ie gadi, zinātnieki W.A.Lewis, H.Čenerijs)

Ekonomists V.A.Lewis (*W.A.Lewis*) uzskatīja, ka mazattīstītās valstīs dzīves līmenis ievērojami atšķiras starp dažādiem vienas valsts reģioniem. Līdz ar to, veidojas ekonomika, kura sadalīta divās daļās: pārapsūdzīvotas lauku teritorijas ar darbaspēka ražīgumu tuvu nullei un modernas industrializētas pilsētas ar augstu darbaspēka ražīgumu. V.A.Lewis definēja pašveicinošās attīstības principu: nodarbinātības līmenis aug tikmēr, kamēr darbaspēka pārpalikums laukos neabsorbēties pilsētas sektorā, kad tālākā migrācija sekmēs tikai pārtikas ražošanas izmaksu pieaugumu.

Šāda apgalvojuma pamatā ir klasiskajā teorijā aprakstītais ražošanas struktūras sadalījums atkarībā no ienākumu līmeņa reģionā (skat. 1.1.attēlu).

1.1.att. Ražošanas struktūra (% no IKP) [6, 451.lpp.]

1.1.attēls uzskatami parāda, ka augsta ienākuma reģionos vairāk ir attīstīts pakalpojumu sektors, savukārt, mazattīstītajos reģionos galvenais uzsvars tiek likts uz lauksaimniecību. Atspoguļoto likumsakarību pierāda arī fakts, ka pasaulē, līdz ar valstu strauju attīstību, notiek

aktīva urbanizācija un uzņēmumiem mazinās motivācija saistīt komercdarbību ar lauksaimniecību, kas rosina valstis sniegt atbalstu lauksaimniecības sektoram.

V.A.Levisa teoriju turpināja attīstīt H.B.Čenerijs, 1970.gadā raksturojot attīstību, kā pāreju no lauksaimniecības uz rūpniecisku ražošanu, patērētāju pieprasījuma maiņu no pārtikas uz rūpniecības precēm un pakalpojumiem, migrāciju no laukiem un mazām pilsētām uz lielām pilsētām, cilvēku un fiziskā kapitāla uzkrājumu un iedzīvotāju skaita samazinājumu [6, 452.lpp.; 123].

Atkarības teorija (1970.gads) par vienu no galvenajiem valsts ekonomiskās attīstības priekšnosacījumiem nosaka starptautiskās attiecības un īpaši akcentē saistību starp galvenajām valstīm (metropoles) un perifērijas valstīm (satelīti). Šīs teorijas pārstāvji F.Perro (*F.Perroux*), K.Rotšilds (*K.Rothschild*) un citi uzskata, ka lai sāktu attīstīties viens reģions, ir nepieciešamas fundamentālas reformas pasaules spēku bilancē ar ekonomisko, politisko un institucionālo izmaiņu palīdzību [6, 457.lpp.; 163].

Neoklasiskās jeb brīvās tirgus pieejas (1980-ie gadi) ekonomisti Dž.Hiks (*J.Hicks*), Dž.Stiglers (*G.Stigler*) un citi apgalvoja, ka zems attīstības līmenis – ir sliktas resursu sadales rezultāts, kas veidojas valsts iejaukšanās rezultātā, izraisot cenu izkropļošanu, tādējādi mazinot ekonomiskās attīstības tempus. Šīs pieejas ekonomisti uzstājās par valsts iejaukšanas minimizēšanu tirgus procesos [6, 458.lpp.; 170]. Savukārt, P.Hovits (*P.Howitt*) saistīja attīstības procesu ar atklātību, konkurenci, izmaiņām un inovācijām [1]. Arī Eiropas Savienības vēsturē šis periods ir nospēlējis būtisku lomu brīvā tirgus principu veidošanā – neoklasiskā teorija tika aprobēta praksē 1986.gadā, Eiropas valstīm parakstot Vienoto Eiropas aktu. Šodien brīvais tirgus ir viens no ES un arī citu liberālo ekonomiku stūrakmeņiem, kur valdības stingrā kontrole ir paredzēta tikai konkrētajās sfērās, kas ir nepieciešams sabiedriskās kārtības, sabiedriskās drošības, vides aizsardzības vai sabiedrības veselības nodrošināšanai.

Endogenā ekonomiskās attīstības teorija (1990, zinātnieks M.Todaro u.c.) – ir viena no pēdējām izstrādātajām attīstības teorijām, kas analizē IKP izaugsmi kā ilgtermiņa bilances iznākumu. Klasiskās teorijas zinātnieki neņēma vērā faktu, ka, piemēram IKP uz vienu iedzīvotāju ir būtisks, bet nav vienīgais faktors, kas nosaka ekonomisko attīstību. Tā piemēram 1950. un 1960. gados daudzas mazattīstītas valstis piedzīvoja ātru ekonomisko izaugsmi, bet tajā pašā laikā lielākai iedzīvotāju daļai dzīves līmenis neuzlabojās. Ekonomists M.Todaro aprakstīja šo faktu kā nacionālā kopprodukta nozīmīguma samazināšanos jeb „*Dethroning*” (angl., „gāšanas no troņa”) un augstāku nepieciešamību cīnīties ar plaši izplatītu nabadzību un augstu bezdarba līmeni, kā arī nevienlīdzīgu ienākumu sadali.

Endogenā teorija ir līdzīga neoklasiskai, tomēr pastāv trīs aspekti, kuri rada galvenās atšķirības. Pirmkārt, kopējās produktivitātes noteikšanai endogenās izaugsmes modeļi izmanto izmaiņas ienākumu apjomā, nevis starpību starp robežienākumiem un veiktajiem kapitālieguldījumiem. Otrkārt, modeļos tiek pieņemts, ka ieguldījumi personālkapitālā noved pie produktivitātes uzlabošanas, kas kompensē ienākumu samazinājumu veikto ieguldījumu dēļ. Treškārt, tehnoloģijas pašas par sevi nepamato ilgtermiņa ekonomisko attīstību. Endogenās ekonomiskās attīstības teorijas secinājums: ilgtermiņā ekonomiskā izaugsme ir ienākumu palielinājums, saglabājoties ražošanas apjomam.

Endogenas attīstības modeļi īpaši izceļ aktīvo valsts politiku un nosaka, ka valsts politikai ir būtiska loma investīciju veicināšanā cilvēkkapitālā, kā arī ārzemju kapitāla piesaistē zināšanu intensīvajās nozarēs [6, 447.-459.lpp.].

20.gadsimta beigās valsts attīstības koncepcijās parādījās jauns termins – ilgtspējīga jeb noturīga attīstība. Galvenā atšķirība „ilgtspējīgas attīstības” no vienkārši „attīstības” ir īpašas uzmanības pievēršana vides un ekoloģiskajam aspektam valsts vai reģiona attīstības vīzijā. Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģijas 2030 (LIAS) projektā, vārdam „ilgtspēja” ir plaša nozīme, kas ietver sevī saglabāšanu un līdzvērtību (pilsoņu, pašreizējo un nākošo paaudžu). LIAS autori atdala ilgtspējīgo no ekonomiskās attīstības, akcentējot, ka ekonomiskās attīstības pamatmērķis ir efektivitāte un dabas resursu optimāla izmantošana. Savukārt, ilgākajā laika posmā ekonomiskajai un ilgtermiņa attīstībai ir identiska nozīme, jo nerūpējoties par vidi, ekoloģiju, cilvēciskām u.c. vērtībām, nav iespējams saglabāt ražošanas resursu atbilstošu stāvokli, kas nodrošina efektīvu ražošanas procesu.

Mūsdienu valstu un reģionu attīstības stratēģiskos dokumentos, ilgtspējīgas attīstības jēdziens pirmo reizi oficiāli tika definēts ANO Pasaules Vides un attīstības komisijas ziņojumā “Mūsu kopējā nākotne” (Bruntlandes komisijas ziņojums, 1987) un starptautiski plaši tiek lietots kopš 1992.gada ANO konferences Riodežaneiro “Vide un attīstība”. Ilgtspējīga attīstība minētajā ziņojumā tiek skaidrota kā “attīstība, kas nodrošina šodienas vajadzību apmierināšanu, neradot draudus nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanai” [78].

Galvenajā ES dokumentā – Eiropas Kopienas dibināšanas Līgumā (turpmāk – Līgums), kas darbojas pirms stājās spēkā Līgums par Eiropas Savienības darbību, – attīstības jēdziens definēts, izmantojot šādas galvenās ES vērtības: harmoniska, līdzsvarota un noturīga saimnieciskās darbības attīstība, augsts nodarbinātības un sociālās aizsardzības līmenis, vīriešu un sieviešu vienlīdzība, noturīga izaugsme bez inflācijas, augsta konkurētspējas un ekonomiskās konverģences pakāpe, augsta vides kvalitātes aizsardzības un uzlabošanas

pakāpe, dzīves līmeņa un dzīves kvalitātes paaugstināšana, kā arī ekonomiskas un sociālas kohēzijas un solidaritātes nodrošināšana starp dalībvalstīm [43, 3.pants]. Kaut arī Līgumā nav lietots „ilgtspējīgas attīstības” termins, atsevišķajā Līguma pantā ir īpaši izcelts, ka nosakot un īstenojot Kopienas politiku un darbības, tajās jāparedz vides aizsardzības prasības, lai veicinātu noturīgu attīstību. [43, 6.pants]

Lisabonas stratēģijā (2000.-2010.), kas ir viens no nozīmīgākajiem ES attīstības stratēģiskajiem dokumentiem, attīstība ir noteikta, balstoties uz trim pamata pīlāriem:

- 1) ekonomiskā izaugsme (IKP uz vienu iedzīvotāju);
- 2) nodarbinātības līmenis;
- 3) vides aizsardzība [87].

Savukārt, Lisabonas stratēģijas pēctecē – nākamajā ES stratēģiskajā dokumentā „Eiropa 2020”, attīstība ir noteikta kā gudra (uz zināšanām un inovāciju balstīta ekonomika), ilgtspējīga (zaļa, konkurētspējīga ekonomika, kurā resursi tiek efektīvi izmantoti) un iekļaujoša (ekonomika ar augstu nodarbinātības līmeni, kas nodrošina sociālo un teritoriālo kohēziju) izaugsme [56].

Latvijas attīstības konceptuālajā pamatdokumentā “Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā” (2005.) ilgtspēja ir definēta kā tāds šis paaudzes dzīvesveids, kas dod iespēju eksistēt un attīstīties nākamajām paaudzēm [129]. Šī definīcija ir diezgan abstrakta un nenosaka galvenās attīstības prioritātes. Tomēr minētā definīcija tika ievērojami papildināta un pilnveidota jaunajā Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2030 (turpmāk – LIAS). LIAS projektā ilgtspējīga attīstības jēdziens ir noformulēts kā sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrēta un līdzsvarota attīstība, kas apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides prasību ievērošanu un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas [126, 7.lpp.].

Promocijas darba autore piekrīt, ka ilgtspējīgas attīstības jēdzienam ir jāapvieno vides, ekonomisko un sociālo aspektu, kā tas pašreiz ir noteikts LIAS 2030 projektā. Valstīm izvirzot ekonomiskos mērķus, šo mērķu sasniegšanas instrumenti nedrīkst būt pretrunā ar vides apsvērumiem – vides aizsardzības prasības, kas neļauj kaitēt videi un nodrošina iedzīvotāju augstākus dzīves standartus, ir obligāts nosacījums mūsdienu civilizētajā pasaulē.

Akumulējot vēsturiski izteiktās idejas, valsts vai reģiona attīstības raksturošanai ir izdalīti **šādi galvenie faktori**: dabas resursu kvalitāte un kvantitāte (tai skaitā vides apsvērumi), darba resursu kvalitāte un kvantitāte, kapitāla apjoms, tehnoloģijas līmenis, pieprasījumu faktori, sadales faktori.

Tomēr būtiski ir ņemt vērā, ka minēto valsts vai reģiona attīstības galveno faktoru uzskaitījumu nevar uzskatīt par izsmelšu, un tas var būt papildināts atkarībā no pētījuma mērķiem un apkārtējās mainīgās situācijas.

Papildus iepriekš teiktajam, reālā produkta un ienākuma pieaugums var notikt divos veidos: iesaistot lielāku resursu apjomu (ekstensīvais attīstības virziens); un izmantojot esošos resursus ražīgāk (intensīvais attīstības virziens). Atzīstot augstākas tehnoloģijas un zināšanu ietilpīgas pieejas par vienu no būtiskākajiem attīstības priekšnosacījumiem, Latvijā un ES galvenais akcents tiek likts uz intensīvo attīstības virzienu.

Tādējādi, ekonomiskās attīstības teorijas evolucionēja no vienkāršas tehniskās ekonomiskās izaugsmes procesa novērtēšanas līdz nabadzības, nevienlīdzības, bezdarba u.c. problēmu analizēšanai.

Vērtējot šīs ekonomiskās attīstības teorijas un ES attīstības stratēģisko dokumentu, ir izdarīts secinājums, ka tie nav pretrunīgi, bet drīzāk pielāgoti konkrētai situācijai noteiktajā laikā. Gan Latvija, gan ES mācās no 20. un 21. gadsimtā gūtās pieredzes, kas tika atspoguļota ekonomistu izstrādātajās teorijās. Visām augstāk aprakstītajām valsts ekonomiskās attīstības teorijām ir kopīgs virsmērķis – cilvēka dzīves kvalitātes uzlabošana.

Cilvēka dzīves kvalitāti var raksturot ar valsts dabas, ekonomisko, sociālo un politisko vidi. Mūsdienu civilizētajā valstī to nosaka iedzīvotājiem pieejamais patēriņa līmenis, sociālo pakalpojumu klāsts un kvalitāte, dabiskās vides kvalitāte, iespēja gūt izglītību, saņemt nepieciešamus kvalitatīvus ārstnieciskus pakalpojumus, justies drošiem, dzīvot kvalitatīvā mājoklī, piedalīties valsts politiskajā un kultūras dzīvē, realizēt profesionālo un individuālo potenciālu bez riska būt diskriminētam dzimuma, vecuma, etniskās piederības, rases, reliģijas, invaliditātes, seksuālās orientācijas vai citu iemeslu dēļ.

Latvijas ekonomiskās attīstības raksturošanai šā darba autore ierosina attīstības jēdzienu definēt, vadoties no eksistējošām ekonomiskās attīstības koncepciju teorijām.

Ņemot vērā 21. gadsimta izaicinājumus, iespējams izmantot attīstības jēdzienu, kas apvieno gan ekonomisko, gan sociālo, gan vides dimensiju. LIAS lietotais ilgtspējīgas attīstības definējums aptver mūsdienu valsts attīstības galvenos aspektus un var būt ņemts par pamatu, formulējot šī darba ietvaros izmantoto valsts attīstības jēdzienu. Tajā pašā laikā, LIAS lietotā valsts attīstības definīcija var būt papildināta, akcentējot arī līdzsvarotu attīstību, kas ir īpaši nozīmīga ekonomiskās attīstības ciklisku svārstību neitralizēšanai. Papildus tam, definīcijā būtiski izcelt arī jaunu darba vietu radīšanu, kas ir nopietns valsts attīstības priekšnosacījums.

Pamatojoties uz augstāk minēto, promocijas darbā ir formulēts šāds valsts attīstības definējums:

Valsts attīstība – sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrēta, līdzsvarota un sabalansēta attīstība, kas rada jaunas darbavietas, apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides prasību ievērošanu un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas.

1.2. Valsts attīstības novērtēšana

1.2.1. Valsts attīstības novērtēšanas paņēmieni

Mūsdienu ekonomisti lielākoties piekrīt **endogenās ekonomiskās attīstības teorijas pamatdomai**, ka IKP (gada laikā saražoto gala preču un pakalpojumu kopējā tirgus vērtība) ir viens no labākajiem rādītājiem, kas atspoguļo valsts ekonomiskās attīstības līmeni.

Pasaules Banka savā ikgadējā publikācijā „Ziņojums par pasaules attīstību”, ierindo valstis pēc ekonomiskās labklājības, izmantojot IKP uz vienu iedzīvotāju kā vidējā ienākuma rādītāju, un attiecīgi tās sadala trīs ienākuma kategorijās analītiskiem un operatīviem nolūkiem, nosakot dažādas valstu attīstības stadijas:

- 1) zema ienākuma ekonomikas, ar ienākuma līmeni uz vienu iedzīvotāju \$725 vai mazāk;
- 2) vidēja ienākuma ekonomikas, ar ienākumu līmeni uz vienu iedzīvotāju \$726 - \$8955;
- 3) augsta ienākuma valstis, ar ienākuma līmeni uz vienu iedzīvotāju \$8956 vai vairāk.

Varētu apgalvot, ka zema un vidēja ienākuma valstis veido tā saucamo „trešo pasauli”, tomēr minētai klasifikācijai ir vairākas vājās vietas, un pastāv dažas problēmas, izmantojot IKP valsts ekonomiskās labklājības atspoguļošanai. Rādītājs ir vidējais lielums un neparāda ienākuma sadali. Ekonomikai var būt augsts ienākuma līmenis uz vienu iedzīvotāju, bet vienlaikus arī liela iedzīvotāju daļa, kas dzīvo nabadzībā. Izmantojamās tirgus vērtības ir izteiktas ASV dolāros, toties par noteiktajā valstī saņemto algu, kuru nosaka IKP uz vienu iedzīvotāju, vietējās valūtas izteiksmē, iespējams, var nopirkt mazāk (vai vairāk) preču pēc vietējām cenām, nekā ar attiecīga dolāra valūtas ekvivalentu ASV. Tirgus novērtējumos netiek ņemti vērā ārpus tirgus procesā esošie produkti, tādi kā zemnieku produkcija tiešam patēriņam vai barters [190].

Novirzes ir iespējamās arī tāpēc, ka rezultātu iegūšanai ir veikti ekonomisko procesu novērtējumi. Novērtējumu galvenais uzdevums ir parādīt attīstības pakāpi un kvalitāti, tomēr metodoloģisko sarežģītību dēļ var tikt izlaisti būtiski ekonomiskie aspekti (kā, piemēram,

19.gadsimtā ekonomists R.Maltuss uzskatīja, ka iedzīvotāju skaita pieaugums negatīvi ietekmē valsts ekonomisko izaugsmi, jo nebija ņēmis vērā tehnoloģisko progresu) līdzīgi kā tas vēsturiski notika 1.1.nodaļā aprakstītajā ekonomiskās attīstības teoriju veidošanas procesā. Papildus kļūda var rasties statistiskos aprēķinos, uzskaitot fiziskos daudzumus vai fiksējot notikumus, statistiski novērtējot dažus mainīgus lielumus (piemēram, tādus kā darbaspēka kvalitāte, tehnoloģiskais progress u.tml.), kā arī politisko apsvērumu dēļ (piemēram, vadošo politisko spēku ietekme uz datu atspoguļošanu). Šīs problēmas ir raksturīgas statistiskai analīzei visās valstīs, kaut mazattīstītajās valstīs tās ir vairāk izteiktas. Jānošķir ir arī valsts ienākuma līmeni uz vienu iedzīvotāju no šī ienākuma izmaiņām. Valsts ienākuma līmenis tikai aptuveni liecina par vidējo labklājības līmeni, kad, valsts labklājības līmenī tiek neprecīzi identificētas tendences un šo izmaiņu ātrums. Toties indivīda skatījumā labklājība ir atkarīga gan no relatīvā ienākuma līmeņa, gan no salīdzinošām ienākuma izaugsmes tendencēm.

IKP aprēķināšanai izmanto galvenokārt izdevumu aspekta metodi vai ienākumu aspekta metodi (skat.1.pielikumu). Neatkarīgi no aprēķināšanas metodes, IKP apjomam rezultātā ir jābūt vienādam. IKP var uztvert arī kā pievienoto vērtību summu, ko iegūst no uzņēmumu vai nozaru saražotās produkcijas cenas, atņemot izlietotā starpprodukta vērtību, tomēr šo metodi ir grūti pielietot valstīs ar lielu ēnu ekonomikas daļu.

Tādējādi, izmantojot IKP rādītāju ekonomiskās izaugsmes raksturošanai, nedrīkst aizmirst par sekojošiem šā rādītāja būtiskiem trūkumiem:

- 1) rādītājs ir vairāk kvantitatīvs nevis kvalitatīvs;
- 2) tā aprēķināšanai nav ņemts vērā apkārtējās vides aspekts;
- 3) tas nav IKP uz vienu iedzīvotāju;
- 4) tas neņem vērā ēnu ekonomiku;
- 5) tas neņem vērā izvairīšanos no nodokļu maksāšanas;
- 6) tas neņem vērā neuzskaitīto saimniecisku darbību, no kurienes rodas kļūda bilancē;
- 7) tas neņem vērā paralēlu darbību, kad persona nodarbojas ar noteiktu preču ražošanu vai pakalpojumu sniegšanu, bet nav reģistrējusies kā nodarbinātā u.c. [173, 19.-41.lpp.].

Analizējot IKP rādītāju ekonomiskās izaugsmes raksturošanai nedrīkst ignorēt arī inflācijas (deflācijas) līmeni, jo augstās inflācijas (deflācijas) gadījumā var rasties ievērojamas atšķirības starp nominālo un faktisko (reālo) rādītāju, kas var radīt nopietnu novirzi tendences noteikšanā. Cenu svārstību neitralizēšanai tiek izmantots cenu indekss, tādējādi izsakot IKP salīdzināmās cenās par bāzi ņemot vienu konkrētu gadu. Tas ir ļoti aktuāli situācijās, kāda piemēram, izveidojās Latvijā 2007.gada beigās – pie ļoti strauja izaugsmes tempa inflācijas līmenis valstī sasniedza 14,1%.

Pēc savas būtības IKP rādītājs ir tuvs Nacionālā kopprodukta rādītājam (NKP). Tajā pašā laikā starp diviem minētajiem rādītājiem ir būtiska atšķirība – aprēķinot IKP, vērā tiek ņemti valsts teritorijā saražotie produkti un sniegtie pakalpojumi, neņemot vērā ieguldītā kapitāla valstisko piederību. Savukārt, NKP aprēķināšanā noteicošā loma ir tieši valstij, no kuras ir nācis kapitāls – NKP rādītājs atspoguļo valsts pastāvīgo iedzīvotāju saražoto produktu un sniegto pakalpojumu vērtību gan savas valsts teritorijā, gan ārzemēs [173, 19.-20.lpp.]. Valstij, kura ir importa orientēta izdevīgāk novērtēt savu ekonomisko aktivitāti ar IKP rādītāja palīdzību, bet valstīm, kuru uzņēmumi aktīvi darbojas citās valstīs – ar NKP rādītāju.

Svarīgi ņemt arī vērā, ka, piemēram, zema ienākuma valstīm ekonomiskās attīstības priekšnosacījumi ir atšķirīgi, salīdzinot ar turpmākās attīstības faktoriem augsta ienākuma valstīm. Līdz ar to, arī valdības izvirzītām ekonomiskām prioritātēm jāatbilst konkrētas valsts ekonomiskām vajadzībām.

Saskaņā ar Pasaules bankas ekonomiskās attīstības indeksu, pirmajā jeb zemākajā valsts attīstības stadijā ar viszemāko iedzīvotāju ienākumu līmeni ekonomika ir faktoru orientēta un valsts attīstās, balstoties uz nekvalificēta darbaspēka un dabas resursu izmantošanu. Valstī zemas produktivitātes darbaspēks ražo pamatpreces un pakalpojumus, saņemot par to zemu atalgojumu. Lai tāda ekonomika efektīvi funkcionētu, nepieciešama efektīva valsts pārvalde, sakārtota infrastruktūra, stabils makroekonomiskais ietvars, kā arī darbaspējīgs un apmācīts darbaspēks [164].

Otrajā jeb vidējā attīstības fāzē ekonomika ir efektivitātes orientēta, un valstis vairāk uzmanības pievērš ražošanas procesa produktivitātes celšanai un produkcijas kvalitātes uzlabošanai. Lai veicinātu šādas valsts attīstību, par prioritātēm nepieciešams izvirzīt augstāko izglītību un tālākizglītību, efektīvu preču un pakalpojumu tirgu, veiksmīgi funkcionējošo darbaspēka tirgu, efektīvu finanšu tirgu, plašu vietējo un/vai ārzemju preču un pakalpojumu tirgu, kā arī prasmi gūt labumu no pieejamām tehnoloģijām [164].

Trešajā jeb augstākajā attīstības fāzē ekonomika ir inovāciju orientēta. Lai sasniegtu šo līmeni, kā arī noturēties tajā, valstij ir jābūt spējīgai ražot unikālus un inovatīvus produktus. Akcents tiek likts uz inovācijām un jaunu un dažādu preču un pakalpojumu ražošanu, izmantojot mūsdienu vissarežģītākās tehnoloģijas [164].

Valstīm, kas atrodas otrajā vai trešajā attīstības stadijā ir svarīgi nodrošināt arī iepriekšējo attīstības stadiju priekšnosacījumus, savukārt, lai nodrošinātu efektīvu ekonomikas funkcionēšanu un turpmāku attīstību, būtiski izvirzīt konkrētai attīstības stadijai atbilstošas prioritātes.

Tajā pašā laikā, mūsdienu ekonomisti J.Makartūrs (*J.McArthur*) un D.Sakss (*J.Sachs*) (2001) visus valsts ekonomiskās attīstības priekšnosacījumus sadala trīs sekojošās grupās:

- makroekonomiskās vides kvalitāte;
- valsts institūciju efektivitāte;
- tehnoloģijas [75].

Katru no minētiem faktoriem var noteikt, izmantojot kvantitatīvus un kvalitatīvus rādītājus. Makroekonomiskās vides kvalitāte veidojas no makroekonomiskās stabilitātes rādītāja (recesijas iespējamība, kredīta saņemšanas iespējas, fiskālais deficīts, iedzīvotāju uzkrājumi, inflācija, reālais valūtas maiņas kurss, starpība starp aizņēmuma un aizdevuma procentu likmēm), valsts kredītreitinga un valsts izdevumu efektivitātes. Valsts institūciju efektivitātes rādītājs atspoguļo tiesiskumu (t.i. likumdošanas neatkarība, īpašumtiesību aizsardzība, publisko iepirkumu neatkarība, organizētā noziedzība) un korupcijas līmeni valstī (kukuļdošana saistībā ar importa/eksporta atļaujām, kukuļdošana komunālajā saimniecībā, kukuļdošana nodokļu sistēmā). Savukārt, tehnoloģiju attīstības līmeni parāda inovāciju (tehnoloģiju stāvoklis, tehnoloģiju pārņemšanas agresivitāte, izdevumi pētniecībai un attīstībai, uzņēmumu sadarbība ar izglītības iestādēm pētniecības jomā, patentu skaits, studējošo skaits augstskolās), interneta un komunikāciju tehnoloģiju (turpmāk tekstā – IKT) (interneta pieejamība skolās, konkurence interneta nodrošinātāju tirgū, valdības prioritātes IKT jomā, valdības programmas IKT popularizēšanai, e-pārvaldes efektivitāte, mobilo telefonu izplatība, interneta lietotāju skaits, interneta pieslēgumu skaits, personīgo datoru skaits) un tehnoloģiju pārņemšanas (ārvalstu tehnoloģiju licencēšana un pārņemšana) rādītāji.

Ekonomisti J.Makartūrs un D.Sakss iedala visas valstis divās grupās – vadošo tehnoloģiju valstīs un tehnoloģiju pārņemšanas valstīs.

Kā var saprast no nosaukuma, vadošo tehnoloģiju valstis plaši pielieto inovācijas un modernākās tehnoloģijas, līdz ar to, arī izaugsme ir stipri atkarīga no nepārtrauktas ražošanas procesa efektivitātes celšanas un jaunu tehnoloģiju piemērošanas.

Toties, lai attīstītos, visām valstīm nav obligāti jābūt pirmatklājējām, jo sarežģītie pētījumi prasa ievērojamu resursu ieguldīšanu – tās var izvēlēties sekotāja stratēģiju, ieviešot efektīvas un jau citās valstīs pārbaudītas stratēģijas. Šādas valstis dēvē par tehnoloģiju pārņemšanas valstīm.

Par galveno kritēriju, kas nosaka, kurai no divām grupām pieder konkrēta valsts, J.Makartūrs un D.Sakss ir izvēlējušies patentu skaitu uz 10 tūkst. iedzīvotāju: ja valstī gada laikā reģistrēto patentu skaits uz 1 miljonu iedzīvotāju pārsniedz 15, tā ir uzskatāma par vadošo tehnoloģiju valsti. Atkarībā no tā, pie kuras valstu grupas ir pieskaitāma konkrēta

ekonomika, valdībai jādefinē atbilstošas prioritātes, lai šī ekonomika efektīvi funkcionētu un attīstītos tālāk. Līdz ar to, J.Makartūrs un D.Sakss iesaka lietot zemāk minētās formulas pareizo valdības prioritāšu noteikšanai [75].

Vadošo tehnoloģiju valstu attīstības stratēģija:

$$D_{vad} = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n I_i + \frac{1}{4} \sum_{j=1}^m G_j + \frac{1}{4} \sum_{k=1}^l M_k, \quad (1.1)$$

kur D_{vad} – vadošo tehnoloģiju valstu ekonomiskās attīstības temps;

I_i – ieguldījumi i -tos tehnoloģiju veidos;

G_j – valsts institūciju darbības efektivitāte;

M_k – makroekonomisko rādītāju pieauguma tempi.

Tehnoloģiju pārņemšanas valstu attīstības stratēģija:

$$D_{pār} = \frac{1}{3} \sum_{i=1}^n I_i + \frac{1}{3} \sum_{j=1}^m G_j + \frac{1}{3} \sum_{k=1}^l M_k, \quad (1.2)$$

kur $D_{pār}$ – tehnoloģiju pārņemšanas valstu ekonomiskās attīstības temps;

I_i – ieguldījumi i -tos tehnoloģiju veidos;

G_j – valsts institūciju darbības efektivitāte;

M_k – makroekonomisko rādītāju pieauguma tempi.

1.1. un 1.2. formulas nosaka, ka vadošo tehnoloģiju valstīm galvenais akcents būtu jāliek uz inovācijām, kas attīsta tehnoloģijas tālāk, tajā pašā laikā nodrošinot arī institūciju efektīvo darbību un labvēlīgo makroekonomisko vidi. Tehnoloģiju pārņemšanas valstīm ir jāpievērš vienādi daudz uzmanības katram no trim faktoriem [75].

Lai sekotu ES dalībvalstu attīstībai, Eiropas Komisija novērtē dalībvalstu darbību pēc 128 kritērijiem. Kritēriju skaits nepārtraukti mainās – jauni kritēriji tiek pievienoti, bet atsevišķi kritēriji tiek izņemti ārā vai aizvietoti ar precīzākiem. Pēc vienotās metodoloģijas tiek novērtētas visas ES un Eiropas Ekonomiskās zonas valstis, kā arī dažas citas pasaules valstis. No 128 rādītājiem Eiropas Komisija ir izcēlusi 14 pamatrādītājus, kuri ir vissvarīgākie valsts ekonomiskās attīstības novērtēšanai:

- divi vispārīgie ekonomiskie rādītāji: IKP uz 1 iedzīvotāju un darbaspēka produktivitāte uz 1 nodarbināto;
- divi inovāciju un pētījumu rādītāji: augstākās izglītības saņēmēju skaits vecumgrupā no 20 līdz 24 gadiem un valsts izdevumi pētniecībai un attīstībai (turpmāk – P&A);
- divi ekonomisko reformu rādītāji: salīdzinošo cenu līmenis un investīcijas komercdarbībā;
- divi nodarbinātības rādītāji: nodarbināto sadalījums pēc dzimuma un vecāko cilvēku nodarbinātības sadalījums pēc dzimuma;

- trīs sociālās kohēzijas rādītāji: cilvēku skaits uz nabadzības robežas pēc pabalstu saņemšanas, ilgtermiņa bezdarba līmenis pēc dzimuma, nodarbinātības līmeņi reģionos;
- trīs vides aizsardzības rādītāji: siltumnīcas gāzes emisija, enerģijas patēriņš valstī, iekšzemes kravas transporta (iekšzemes ūdeņos, dzelzceļš, autotransports) pielietojuma intensitātes (tonnas-kilometri) attiecībā pret IKP līmeni [171].

Ekonomists M. Heršejs (*M.Herschey*) (1995) aprakstīja ekonomiskās attīstības rādītāju ietekmi uz valsts izaugsmi laika periodā, attiecīgi nosakot korelācijas raksturu starp rādītājiem un izaugsmi. Rādītāji tiek sadalīti trīs grupās: vadošie, saskanīgie un secīgie (skat. 1.1.tabulu).

1.1.tabula

Ekonomiskās attīstības rādītāji

Rādītāji		
Vadošie rādītāji	Saskanīgie rādītāji	Secīgie rādītāji
<ul style="list-style-type: none"> - Vidējais darba nedēļas ilgums ražošanas sektorā; - Vidējais bezdarbnieku pabalsta pieteikumu skaits (pirmā reģistrācija); - Jauni patēriņa preču un materiālu pasūtījumi; - Pārdošanas procesa izpildījums, kas raksturojams ar lēnākām uzņēmuma piegādēm; - Pasūtījuma līgumi, kas saistīti ar iekārtām ražošanas uzņēmumos; - Jaunu būvju attiecība pret kopējo privāto māju skaitu; - Izmaiņas uzņēmumu pasūtījumos ilglietojamu preču ražošanas vajadzībām; - Izmaiņas jutīgo izejvielu cenās; - Parasto akciju cenu indekss; - Naudas piedāvājums; - Patērētāju cerību indekss. 	<ul style="list-style-type: none"> - Iedzīvotāju skaits, kas saņem algu nelauksaimnieciskajā sektorā; - Privātais ienākums mīnus pabalsta maksājumi; - Kopējais rūpnieciskās produkcijas indekss; - Pārdošanas darījumi ražošanas un tirdzniecības nolūkiem. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vidējais bezdarba ilgums; - Pastāvīgu akciju vērtības attiecība pret darījumiem ražošanas un tirdzniecības nolūkiem; - Darbaspēka izmaksas uz vienu saražoto vienību; - Vidējā banku aizdevumu likme; - Neapmaksāti (atvērti) aizņēmumi komerciāliem un ražošanas nolūkiem; - Patērētāju kredīta attiecība pret personīgiem ienākumiem; - Patērētājiem sniegto pakalpojumu cenu izmaiņas.

[autore]

Izmāņas rādītāju vērtībās norāda uz pārmaiņām valsts ekonomikā pagātnē, tagadnē vai nākotnē. Ņemot vērā rādītāju īpašības, vadošie rādītāji parasti tiek piemēroti izmaiņu modelēšanai un prognozēšanai valsts ekonomiskajos procesos, savukārt pēdējās divas grupas – šo modeļu un prognožu ticamības pārbaudei. Var lietot arī salikto rādītāju, kas var būt aprēķināts kā visu trīs grupu rādītāju vidējais svērtais.

Parasti kāds no vadošiem rādītājiem samazinās īsi pirms ekonomiskās lejupslīdes sākuma. Līdzīgi, rādītāji sāk uzlaboties un palielināties tieši pirms ekonomiskās paplašināšanas pirmajiem soļiem. Toties minēto rādītāju kombinācijas precīzāk atspoguļo pētāmos procesus, pieļaujot mazāku kļūdu [75].

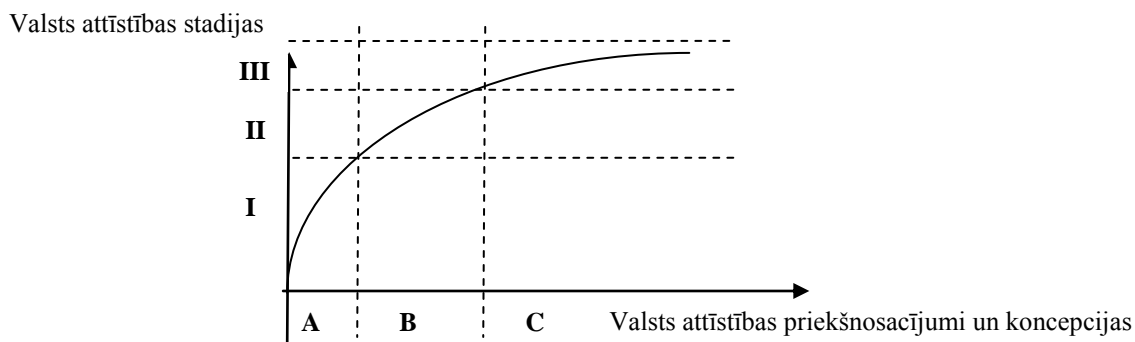
J.D.Gvaptnejs (*J.D.Gwaptney*), R.L.Strūps (*R.L.Stroup*), R.S.Sobels (*R.S.Sobel*) (2000) savā grāmatā „Economics. Private and Public Choice” kā galvenos ekonomiskās attīstības faktorus izceļ:

- drošas īpašuma tiesības un politiskā stabilitāte;
- konkurētspējīgi tirgi;
- stabila nauda un cenas;
- brīva tirdzniecība;
- atvērti kapitāla tirgi;
- izvairīšanās no augstām nodokļu likmēm.

Kad īpašuma tiesības ir skaidri noteiktas un piemērotas, cilvēki gatavi sadarboties un palīdzēt viens otram – ražošana un tirdzniecība izstumj bandītismu kā bagātības iegūšanas ceļu. Konkurēnce – ir disciplinējošs spēks, kas stimulē ražotājus un pakalpojumu sniedzējus attīstīties, piedāvājot patērētājiem konkurētspējīgāku produkciju, secīgi, paaugstinot vispārīgo dzīves kvalitāti valstī. Stabila monetārā vide nodrošina pamatu tirgus ekonomikas efektīvai funkcionēšanai. Brīvās tirdzniecības apstākļos uzņēmumiem ir iespēja izvēlēties savai darbībai reģionu, kurš nodrošina visaugstāko konkurētspējas priekšrocību, tādējādi stiprinot reģionā konkurenci un paaugstinot dzīves kvalitāti. Konkurētspējīgs kapitāla tirgus ir pievilcīgs investēšanai un veicina uzkrājumus, paaugstinot ne tikai atsevišķu personu bagātību, bet arī valsts kopējo labklājību. Ja valdība nosaka tādas nodokļu likmes, kas aizņem lielāko nopelnītā ienākuma daļu, iedzīvotājiem zūd motivācija godīgi maksāt nodokļus vai palielināt sava darba intensitāti [73].

1.2.2. Attīstības koncepcijas noteikšana atbilstoši valsts attīstības stadijai

Pieņemot, ka visu valsts attīstības procesu var sadalīt trijās stadijās, sākot no pirmās līdz trešajai valsts attīstības stadijai, ekonomikai raksturīgs izaugsmes tempa samazinājums un gala rezultātā teorētiski tiek sasniegts attīstības maksimums – absolūtā bagātība (materiālo un nemateriālo vērtību pārpilnība) [187, 4.lpp.]. Ņemot vērā to, ka valsts attīstība katrā no stadijām ir atkarīga no dažādiem priekšnosacījumiem, valstij ir jāpiemēro konkrētai attīstības stadijai atbilstoša attīstības stratēģija (skat. 1.2.att.).

1.2.att. Valsts attīstības tendence. [autore]

Valsts attīstības sākuma stadija, pirmkārt, ir atkarīga no esošajām dabas bagātībām un nozarēm, kurās uzņēmumi izmanto šo bagātību priekšrocības. Ap primārām nozarēm veidojas

jaunu nozaru (apakšnozaru) klasteri (grupas), kas ir spējīgi nodrošināt ekonomikas augšupeju. Tālāk ekonomiskais pieaugums var tikt nodrošināts, palielinoties pieprasījumam pēc patēriņa precēm un pašmāju pakalpojumiem. Tomēr progress ekonomikā nav vērojams vienmēr, un daudzas valstis nevar izkustēties no pirmās vai otrās valsts attīstības stadijas, jo valsts attīstība ir lielā mērā atkarīga no komercdarbībai draudzīgas politikas [187, 6.lpp.]. Neievērojot konkrētas valsts attīstības stadijas priekšnosacījumus, valsts var arī atgriezties uz zemāko attīstības stadiju.

Pirmo attīstības stadiju, kuru vienlaikus var dēvēt par valsts mehānisma efektīvas darbības nodrošināšanas stadiju, raksturo tautsaimniecības nozaru sasniegumi un priekšrocības pasaules tirgū, kas iegūti pateicoties šādiem galvenajiem ražošanas faktoriem:

- dabas resursiem;
- nozaru attīstībai labvēlīgiem apstākļiem:
- lētam darbaspēkam lielā daudzumā;
- zemām izejvielu cenām;
- samērā vienkāršu un lētu tehnoloģiju izmantošana uz ārzemju ražošanas līdzekļu pamata (nevis balstoties uz jaunu tehnoloģiju izmantošanu);
- darbaspēka minimālo izglītības līmeni.

Līdz ar to, otrajā valsts attīstības stadijā:

- tiek nodrošināta pieeja ārējiem tirgiem uz ārzemju uzņēmumu rēķina (saistībā ar ražošanas līdzekļu piegādi);
- pieprasījums pēc produkcijas, kas saražota valstī eksportam, nav vispār vai tas ir nenozīmīgs apjoma ziņā;
- attīstās tās nozares, kas orientētas uz iekšējo tirgu un paplašinās uz pašmāju patēriņa rēķina.

Pirmās attīstības stadijas valsts pašmāju nozaru konkurētspējas līmenis visumā nav pietiekami augsts, lai iekļūtu reģiona vai pasaules tirgū. Tirgū parasti pastāv monopola uzņēmumi, kas diktē spēles noteikumus, neļaujot ieiet jaunajiem konkurentiem un nenodrošinot preču vai pakalpojumu kvalitāti atbilstoši uzstādītām cenām.

Augstāk aprakstītā situācija parasti ir raksturīga attīstības valstīm, tomēr izņēmums var būt valstis ar ievērojamām dabas bagātībām (piemēram, Kanāda). Lai ekonomika attīstītos, šī pirmā stadija ir jāpārvar, liekot akcentu uz ražošanas procesa efektivitātes celšanu, ka arī paaugstinot citu 1.4.attēlā atspoguļoto attīstības rādītāju vērtības [187, 5.lpp.].

Otrajai valsts attīstības stadijai jeb valsts konkurētspējas paaugstināšanas stadijai raksturīgs tas, ka uzņēmumos papildus ražošanas pamatfaktoriem veidojas jauni ražošanas faktori un attīstības virzieni. Tie ir:

- agresīva investēšana modernās iekārtās un tehnoloģijās (bet ne jau pasaules paraugu līmenī un ne pēdējās paaudzes iekārtās un tehnoloģijā);
- licenču iegāde un tehnoloģiju pilnveidošana ar mērķi ražot plašāku sortimentu;
- konkurētspējas resursu palielināšana uz mācību un zinātniski-pētniecisko institūtu attīstības rēķina;
- tehniski orientēta personāla daudzuma palielināšana;
- nodarbināto kvalifikācijas pieaugums, saglabājoties samērā zemām algām;
- sakaru dibināšana no vietējo uzņēmumu puses produkcijas noietam pārrobežu tirgū;
- nozaru iekšējās konkurences pastiprināšanās;
- vietējo uzņēmumu mērķtiecīga kapitālieguldījumu novirzīšana un palielināšana tehnoloģijām;
- produkcijas izlaides, kas kaut par vienu paaudzi, tomēr atpaliek no labākajiem pasaules paraugiem, paredzēšana ražošanas attīstības plānos;
- jaunievedumu ieviešanas ierobežojums [187, 4.lpp.].

Iekšējais pieprasījums šajā stadijā ir salīdzinoši šaurs, jo iedzīvotāju dzīves līmenis nav augsts. Dažas nozares eksportē saražotās preces tāpēc, ka nav iekšējā pieprasījuma. Tajā pašā laikā, nozares, kuru attīstība balstās uz augstu iekšējo pieprasījumu, var sasniegt augstu konkurētspēju. Vietējo uzņēmumu līdzekļi ir ierobežoti, līdz ar to, daudz ekonomikas attīstībā ir atkarīgs no tiešām ārējām investīcijām, kā arī priekšrocību izmantošanas, kuras nodrošina reģionālais tirgus. Valdības galvenais uzdevums šajā stadijā ir novirzīt kapitālu nozarēs, kas saistītas ar risku, kā arī stimulēt ārzemju uzņēmumu ienākšanu tirgū, lai stimulētu iekšējo konkurenci.

Valsts attīstības trešo stadiju, kas veidojas pateicoties jaunievedumiem, raksturo šādas pazīmes:

- arvien retāka parādība ir attīstības nosacījumu nodrošināšana uz faktora izmaksu rēķina (lēts darbaspēks lielā daudzumā, zemas izejvielu cenas, samērā lētu ārzemju tehnoloģiju izmantošana) un šo faktoru trūkums;
- izaugsme uz jaunu tehnoloģiju ieviešanas un citu jaunievedumu rēķina;
- zinātnisko iestāžu un organizāciju skaita pieaugums un to struktūru komplikētība;
- radniecisko un uzturošo nozaru attīstība, lai paplašinātu iekšējo pieprasījumu;
- personīgo ienākumu pieaugums un patērētāju pieprasījuma daudzveidība;

- investīciju novirzīšana veselības un apkārtējās vides aizsardzībai, kas stimulē jaunu pieprasījumu veidu un jaunu nozaru rašanos [187, 4.lpp.];
- valsts ekonomiskās politikas izvēle, kas veicina nozaru konkurētspējas pieaugumu.

Šajā valsts inovatīvās darbības stadijā, lai sasniegtu augstu produktivitāti un darba vietu skaita pieaugumu, valdībai nepieciešams nodrošināt tādus regulējumus, kas stimulē inovatīvas tehnoloģijas un progresu ražošanas procesā, nevis lobē vietējo tirgu, diskriminē ārējo uzņēmumu tiesības un atbalsta vājus sektorus.

Valstis, kas ir sasniegušas maksimāli augstu labklājības līmeni bauda bagātības stadiju. Šī stadija eksistē, pārsvarā, teorētiski. Tās galvenās iezīmes – ražošanas motivācijas pazemināšanās un konkurences pavājināšanās. Apstājas valsts attīstība, notiek privāto un sociālo investīciju samazināšanās, konkurenci uzturošie faktori novirzās uz citām jomām, kas ir mazāk izdevīgi ražošanai. Tomēr bagātības stadija nav pastāvīga, un ļoti liela nozīme ir pasaules tirgus attīstības tendencēm, kas liek aizdomāties par nākotnes perspektīvām arī valstīs, kas šobrīd aizņem vadošās pozīcijas.

Valsts, kurai ir dabas resursu krājumi, var sasniegt augstu nacionālā ienākuma līmeni, atrodoties pirmajā stadijā. Tajā pašā laikā atkarība no dabas resursiem rada valstij draudus, ka tie var izsīkt. Bagātu dabas resursu esamība nerada nepieciešamību attīstīties visās savstarpējās sakarībās, jo pastāv iespēja uzturēt augstu darba algu un pieprasījumu pēc patēriņa precēm [187, 5.lpp.].

Ņemot vērā to, ka dažādas ES dalībvalstis atrodas dažādās attīstības stadijās, atšķirsies arī attīstības koncepcijas, kuras valstīm būtu jāizvēlas tālākai attīstībai. Tajā pašā laikā, runājot par ES kopējo attīstības stadiju, būtu jāskatās ne tikai uz atsevišķu dalībvalstu darbības panākumiem, bet, līdz ar ES vienotā iekšējā tirgus esamību, jāņem vērā arī atsevišķajās dalībvalstīs eksistējošās ekonomiskās, politiskās, sociālās, vides u.c. nepilnības, kuras arī ir attiecināmas uz visu Savienību. Dažas ES dalībvalstis (piemēram, Skandināvijas valstis, Apvienotā Karaliste, Vācija u.c.) atrodas augstākā attīstības stadijā par ES vidējo rādītāju. Stiprākās ES dalībvalstis kompensē vājākajās valstīs pastāvošās problēmas, kas aizkavē ES kopējo attīstību, velkot uz leju ES reģiona vidējo attīstības līmeni. Mazāk attīstītas valstis gūst finansiālo, konsultatīvo un cita veida atbalstu no spēcīgākajiem ES dalībniekiem, tādējādi demonstrējot labākus darbības rādītājus, pateicoties dalībai ES vienotajā tirgū. Lai nodrošinātu vienoto reģiona attīstības vīziju un panāktu sinerģijas efektu no atsevišķu ES dalībvalstu konkurētspējas priekšrocībām, kā arī efektīvāk risinātu nacionālajā līmenī pastāvošās problēmas, ES ir jābūt izstrādātai vienotai attīstības stratēģijai, kas būtu pielāgota

tam, ka ES dalībvalstu attīstības stadijas ir atšķirīgas. Savukārt, ieviešot vienoto ES stratēģiju dalībvalstīs, nepieciešams ņemt vērā nacionālās īpatnības, pielāgojot kopējo ES attīstības stratēģiju konkrētai dalībvalsts attīstības stadijai. Tā piemēram, lai paaugstinātu dzīves līmeni, Dānijā un, teiksim, Latvijā, Bulgārijā vai Rumānijā, valdībām būtu jāizvēlas dažādas stratēģijas. Ja valstī autoceļu kvalitāte ir visai zema, ekonomikas stimulēšanai nebūtu lietderīgi virzīt lielus finanšu līdzekļus kosmosa zinātnes attīstībai.

Lai objektīvi novērtētu mūsdienu valsts attīstību, nepieciešams ne tikai analizēt valstī notiekošos ekonomiskus un politiskus procesus, bet izvērtēt arī reģionālās integrācijas un globalizācijas ietekmi. Viens no galvenajiem uzdevumiem ir noteikt pareizas prioritātes, fokusējoties uz kurām, valsts varēs nodrošināt ilgtspējīgu attīstību. Balstoties uz vairākiem augstāk aprakstītajiem attīstības novērtēšanas paņēmieniem, promocijas darbā ir izstrādāta attīstības novērtēšanas metodoloģija valstīm, kas ir ES iekšējā tirgus dalībnieces vai kandidātvalstis, ņemot vērā esošās un potenciālās ES sniegtās priekšrocības un trūkumus.

ES iekšējā tirgus izveide ievērojami atvieglo komercdarījumus starp dalībvalstu saimnieciskās darbības veicējiem. ES dalībvalstu vietējo tirgu atvērtās robežas ar 500 miljoniem iedzīvotāju, kā arī iespēja darboties, ievērojot vienu un to pašu harmonizēto regulatīvo ietvaru visā Savienībā bez diskriminācijas pēc valstiskās piederības, rada lieliskas uzņēmējdarbības paplašināšanas iespējas. Tas ir it īpaši būtiski mazajās valstīs dibinātajiem saimnieciskās darbības veicējiem, jo ierobežots tirgus notur uzņēmējdarbību šaurā rāmī ar augstu konkurences intensitāti un strikti noteikto pieprasījumu.

Galvenie ES vienotā tirgus darbības principi ir atrunāti Līgumā par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD). LESD 34.-36.pants nosaka, ka dalībvalsts ES vienotajā tirgū nedrīkst piemērot importa vai eksporta ierobežojumus un citus pasākumus ar līdzvērtīgu iedarbību. Savukārt, LESD 49.-55.pants aizliedz piemērot ierobežojumus kādas dalībvalsts iedzīvotāju brīvībai veikt uzņēmējdarbību citā dalībvalstī, kā arī aizliedz likt ierobežojumus pakalpojumu sniegšanas brīvībai tiem dalībvalstu uzņēmumiem, kas ir dibināti vienā ES dalībvalstī, bet sniedz pakalpojumus citā dalībvalstī [43]. Kā piemēru var nosaukt šādus ES vienotajā tirgū aizliegtos komercdarbību kavējošos šķēršļus:

- uzņēmēja¹ pienākums izveidot uzņēmumu uzņēmošās valsts teritorijā;
- uzņēmēja pienākums iesniegt deklarāciju vai paziņojumu kompetentajām iestādēm vai saņemt no tām atļauju, tostarp būt iekļautam reģistrā vai reģistrēties profesionālā organizācijā vai asociācijā uzņēmošās valsts teritorijā;

¹ Uzņēmējs – jebkura fiziskā vai juridiskā persona, kas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ir ierakstīta vienā no Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra vestajiem reģistriem, Valsts ieņēmumu dienesta Nodokļu maksātāju reģistrā vai kādas citas ES dalībvalsts vai Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) kompetentās publiskās iestādes reģistrā, un veic pastāvīgu saimniecisko vai profesionālo darbību pret atlīdzību EEZ.

- uzņēmēja pienākums reģistrēt juridisko adresi vai pārstāvi uzņemošās valsts teritorijā vai pierakstīt pakalpojumu adresi tās personas adresē, kura ir pilnvarota šajā teritorijā;
- piemērot konkrētas līgumsaistības starp uzņēmumu un tā klientu, kas kavē vai ierobežo patstāvīga pasūtījuma izpildi;
- uzņēmēja pienākums turēt īpašumā identitātes dokumentu, ko ir izsniegušas uzņemošās valsts kompetentās iestādes, kas specifiski attiecas uz attiecīgās darbības veikšanu;
- prasības, kas ietekmē iekārtu izmantošanu ražošanas vai pakalpojumu sniegšanas procesā; dalībvalstī reģistrēto iekārtu un materiālu izmantošanas aizliegumi, ierobežojumi, vai prasības pēc speciālām atļaujām to izmantošanai u.c.

Daļa no uzņēmumu darbības barjeru aizliegumiem ir noteikti netieši – valstīm ir grūtāk piemērot prasības pēc noteiktās nacionalitātes un pastāvīgās vai iepriekšējās uzturēšanās (vairāk par 12 mēnešiem) u.c. [23, 46.-58.lpp.].

ES iekšējā tirgus dalībvalstis drīkst izvirzīt saimnieciskās darbības veicējiem prasības, ja tās ir pamatotas ar īpaši svarīgiem iemesliem, kurus par tādiem uzskata Eiropas Savienības Tiesa (turpmāk – EST), tas ir sabiedriskās kārtības, sabiedrības un valsts drošības, sabiedrības veselības aizsardzība, saglabājot sociālās nodrošināšanas sistēmas finansiālo līdzsvaru, tostarp proporcionālu veselības aprūpi, kas ir visiem pieejama, patērētāju, pakalpojumu saņēmēju, darbinieku aizsardzība, darījumu godīguma aizsardzība, krāpšanas apkarošana, vides, to starp pilsētvides, dzīvnieku veselības, intelektuālā īpašuma, valsts vēstures un mākslas mantojuma aizsardzība vai sociālās politikas un kultūras mērķi [43].

Tajā pašā laikā, atvērtais tirgus nes uzņēmējiem ne tikai pievilcīgas iespējas citās valstīs, bet pievilina jaunus ārzemju konkurentus darbībai vietējā tirgū. Līdz ar to, priekšrocības no tirgus paplašināšanas ir sadalītas nevienmērīgi starp vienotā tirgus valstīm, jo jaunu tirgus dalībnieku ienākšana samazina uzņēmumu nozīmi vietējā tirgū un palielina mazo valstu relatīvo konkurētspēju. Tirdzniecības rādītāju empīriskā analīze dažādās valstīs parāda atšķirīgus rezultātus. Uzskatāms piemērs ir, kad pēc Spānijas un Portugāles pievienošanās Eiropas Kopienai 1986.gadā, Francija un Lielbritānija ir samazinājušas savas relatīvās tirgus daļas Kopienas tirgū mazo valstu labā, ko nevar pateikt par Itāliju vai, vēl vairāk, Vāciju [21]. Statistika rāda, ka arī lielākā daļa Latvijas uzņēmumu izvēlas ierobežot savu darbību ar diviem miljoniem patērētāju, dalot potenciālo peļņu ar ārējiem investoriem, kas ienāca Latvijas tirgū līdz ar ES paplašināšanos, un neizmanto ES piedāvātās priekšrocības.

Ekonomikas ministrijas veikto aptauju un pētījumu rezultātā konstatēts, ka galvenie vietējās komercdarbības paplašināšanas kavēkļi uz ārvalstīm Latvijā ir kvalificētā darbaspēka trūkums ar ārvalstu valodu zināšanām, regulējumos pastāvošās atšķirības, zema Latvijas produkcijas atpazīstamība (virzīšana) un iespējamā diskriminācija pēc valstiskās piederības. Tomēr kā galveno problēmu, paplašinot darbību uz ārvalstīm, uzņēmēji parasti min

informācijas trūkumu un bailes sastapties ar tirdzniecības barjerām [157]. Latvijas uzņēmēji nepaļaujas uz iespējām, ko nodrošina ES vienotais tirgus. Bieži vien tādi fakti, ka pēc pievienošanās ES, jau pirmajos gados Latvijā pieprasīto licenču skaits samazināts no 118 līdz 67, kvantitatīvie ierobežojumi uz produkcijas importu un eksportu ir aizliegti, muitas barjeras (tarifi, kvotas) ir likvidētas un produkcija var būt brīvi pārdota jebkurā no ES dalībvalstīm, ja tā likumīgi ir laista apgrozībā kādā no ES valstīm, tiek ignorēti no uzņēmēju puses. Ir panākts, ka likumīgi saražotas preces tiek savstarpēji atzītas ES valstīs, Turcijā vai Eiropas brīvās tirdzniecības asociācijas (EBTA) valstīs; regulējums, kas atsevišķiem saimnieciskās darbības veidiem nosaka vietējo reģistrāciju, daļēji likvidēts. Pakalpojumu sniedzējiem ir atļauts veikt īslaicīgu darbību citā ES dalībvalstī, nedibinot jaunu uzņēmumu šajā valstī un bez speciālo atļauju saņemšanas, ja līdzīga veida atļauja uzņēmumam jau ir piešķirta dibināšanas valstī. Arī profesiju kvalifikācijas ir savstarpēji atzītas starp ES dalībvalstīm, kas būtiski atvieglo darbinieku un pašnodarbināto mobilitāti [156, 60].

Latvijas valdība nav tiesīga aizsargāt nacionālo tirgu, piemērojot protekcionisma pasākumus, kas neatbilst ES pamatprincipiem. Tajā pašā laikā, daudz kas ir atkarīgs no valdības realizējamām aktivitātēm – uzņēmējdarbības procesi nedrīkst būt atstāti pašplūsmā, tiem ir jābūt rūpīgi pārvaldītiem, izmantojot Eiropas Savienības un nacionālos valsts instrumentus.

Lai noteiktu valsts attīstības līmeni, kā arī valsts attīstību kavējošus un veicinošus faktorus, nepieciešams izmantot atbilstošas konkrētas metodes, faktoru un rādītāju sistēmu, to aprēķināšanas kārtību, kā arī iegūto rezultātu izskaidrojumu. Promocijas darbā ir izstrādāta valsts attīstības līmeņa novērtēšanas metodoloģija ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, kuras apraksts ir sniegts nākamajā apakšnodaļā.

1.3. Valsts attīstības novērtēšanas metodoloģija ES iekšējā tirgus dalībvalstīm

Valsts attīstības novērtēšanas metodoloģijas ES iekšējā tirgus valstīm mērķis ir noteikt cik lielā mērā valsts izmanto ES iekšējā tirgus uzņēmējdarbības vides sniegtās priekšrocības, kā arī norādīt uz esošajiem šķēršļiem valsts tālākai attīstībai.

Metodoloģijā ir sniegta valsts attīstības faktoru un rādītāju sistēma dažādās valsts attīstības stadijās, noteikta rādītāju aprēķināšanas kārtība ar promocijas darba 2. pielikumā piedāvātajām formulām, kā arī atspoguļots rezultātu interpretēšanas algoritms.

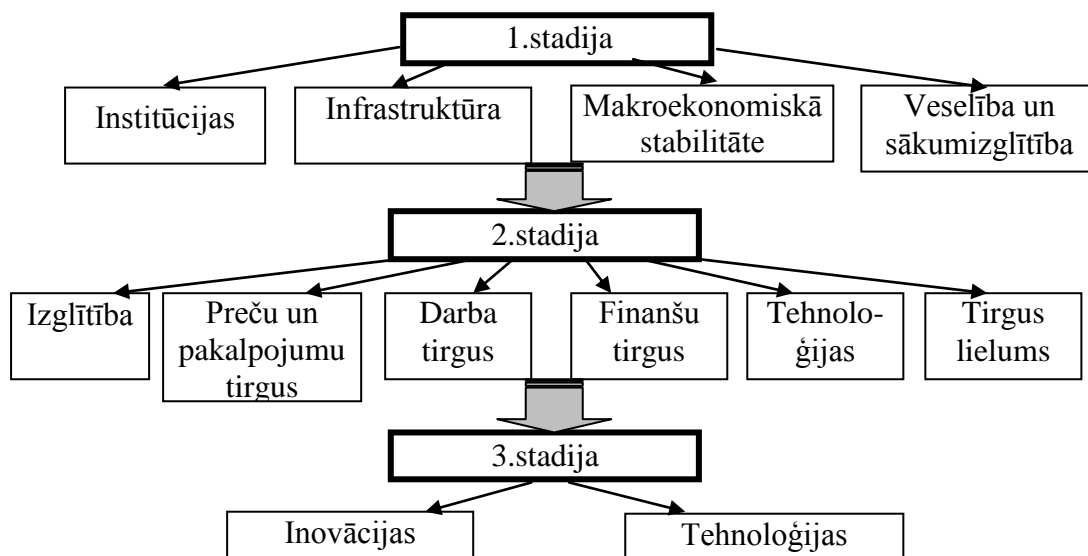
ES iekšējā tirgus dalībvalstu attīstības līmeņa novērtēšanas metodoloģijā tiek pieņemts, ka attīstības process ir sadalīts trijās stadijās. Attīstības stadija nosaka attiecīgas valsts uzņēmējdarbības vides kvalitāti, balstoties uz noteiktiem attīstības faktoriem, kurus, savukārt,

raksturo darbā definētie rādītāji. Lai veicinātu valsts attīstības procesu, katrā no attīstības stadijām nepieciešams noteikt atbilstošas prioritātes, kā arī pareizi sadalīt pieejamos resursus, nodrošinot pēc iespējas labvēlīgāku uzņēmējdarbības vidi.

1.3.1. Valsts attīstības stadiju un faktoru noteikšana

Metodoloģijā pieņemts, ka pirmā valsts attīstības stadija raksturo valsts spēju pastāvēt un darboties, nodrošinot iedzīvotājus ar pirmās nepieciešamības precēm un pakalpojumiem. Kad valstī ir izveidots pamats tās ekonomiskai funkcionēšanai, valsts pāriet uz otro attīstības stadiju. Otrās attīstības stadijas galvenais mērķis ir uzlabot valsts darbības mehānisma kvalitāti un paaugstināt iedzīvotāju dzīves līmeni. Trešā attīstības stadija paredz valsts esošo ekonomisko, politisko un citu instrumentu pilnveidošanu, un ir parasti pielietota pasaules vislabāk attīstītajās valstīs.

Valsts attīstību katrā no attīstības stadijām nosaka dažādi faktori. 1.3. attēlā valsts attīstību ietekmējošie faktori ir sakārtoti atbilstoši valsts attīstības stadijām.

1.3. att. Valsts attīstības stadijas un novērtēšanas faktori. [autore]

Kā tas ir parādīts 1.3.attēlā, pirmajā valsts attīstības stadijā noteicošu lomu spēlē institucionālā ietvara kvalitāte, infrastruktūras kvalitāte, makroekonomiskā stabilitāte, kā arī veselības aprūpes un sākumizglītības kvalitāte.

Otrajā stadijā valsts veiksmīga attīstība ir atkarīga no preču un pakalpojumu tirgus, darbaspēka tirgus un finanšu tirgus efektivitātes uzlabošanas, tehnoloģiju attīstības, tirgus paplašināšanas un izglītības.

Savukārt, trešajā valsts attīstības stadijā turpmākas attīstības panākšanai valdībai jāfokusējas galvenokārt uz inovācijām un augstākajām tehnoloģijām.

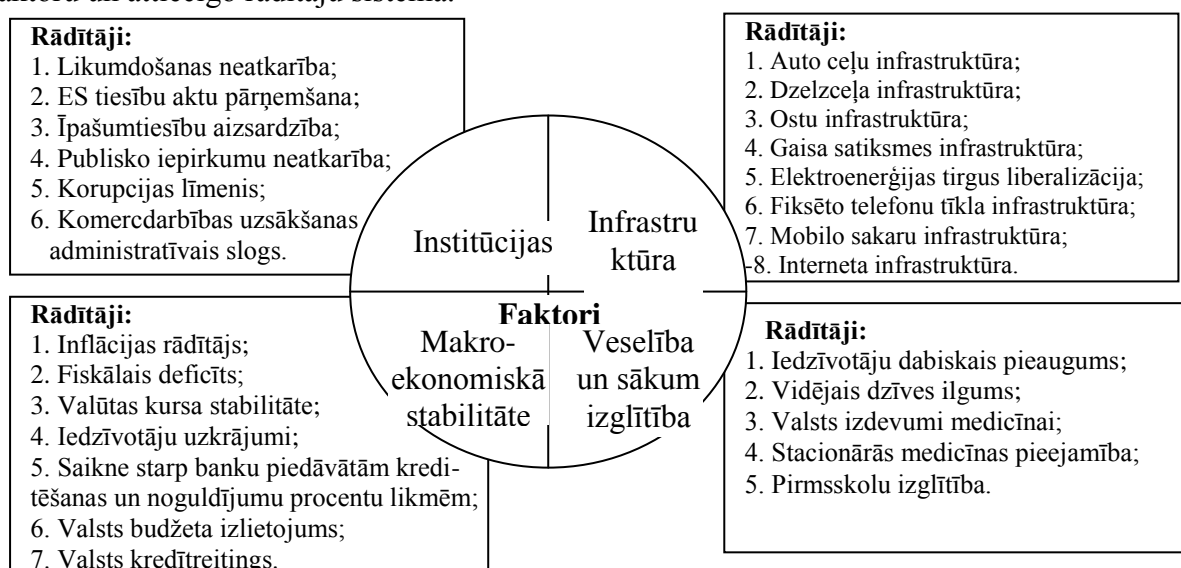
Katras valsts ekonomika un, attiecīgi, arī šīs valsts uzņēmumi atrodas vienā no 1.3. attēlā atspoguļotajām attīstības stadijām.

Lai paceltos uz nākamo attīstības stadiju, valstij ir jāievēro visu iepriekšējo stadiju attīstības priekšnosacījumi. Neskatoties uz katras valsts unikalitāti, izšķirošo faktoru kopums, kas stimulē izaugsmi, ir analogisks lielākai daļai ekonomikas nozaru. Lai noteiktu kurā attīstības stadijā atrodas konkrēti izvēlēta valsts un attiecīgi izvēlēties arī turpmākās attīstības racionālu stratēģiju, nepieciešams veikt 1.3.attēlā atspoguļoto novērtēšanas faktoru detalizētu izvērtējumu.

1.3.2. Valsts attīstības rādītāju sistēmas izvēle

Katrs no attīstības novērtēšanas faktoriem var būt raksturots ar rādītāju kopumu. Minēto rādītāju rinda var būt pagarināta gandrīz bezgalīgi, līdz ar to, metodoloģijā, balstoties uz pasaules ekonomistu V.Rostova, R.Solova, W.A.Levisa, H.B.Čenerija, F.Perro, K.Rotšilda, Dž.Hika, G.Stiglera, P.Hovita u.c., kā arī Eiropas Komisijas un Pasaules bankas pētījumiem un galvenajiem ES stratēģiskajiem dokumentiem (Lisabonas stratēģija, Eiropa 2020), tika atlasīti nozīmīgākie valsts attīstības rādītāji. Rādītāju skaita paplašināšana samazina katra atsevišķa rādītāja ietekmi uz pētāmo faktoru, kas apgrūtina attīstības procesa komponentu uzvedības paradigmas pareizo interpretēšanu [16].

Pirmās valsts attīstības stadijas faktoriem ir fundamentāls raksturs – tie nodrošina valsts mehānisma darbību kā tādu. 1.4.attēlā ir atspoguļota valsts attīstības 1.stadijas novērtēšanas faktoru un attiecīgo rādītāju sistēma.

1.4.att. Valsts attīstības pirmās stadijas novērtēšanas faktoru un rādītāju sistēma.

[autore]

Kā tas ir parādīts 1.4.attēlā, lai noteiktu valsts pārvaldes institūciju darbības kvalitāti, nepieciešams novērtēt attiecīgās valsts likumdošanas neatkarību, ES tiesību aktu pārņemšanas

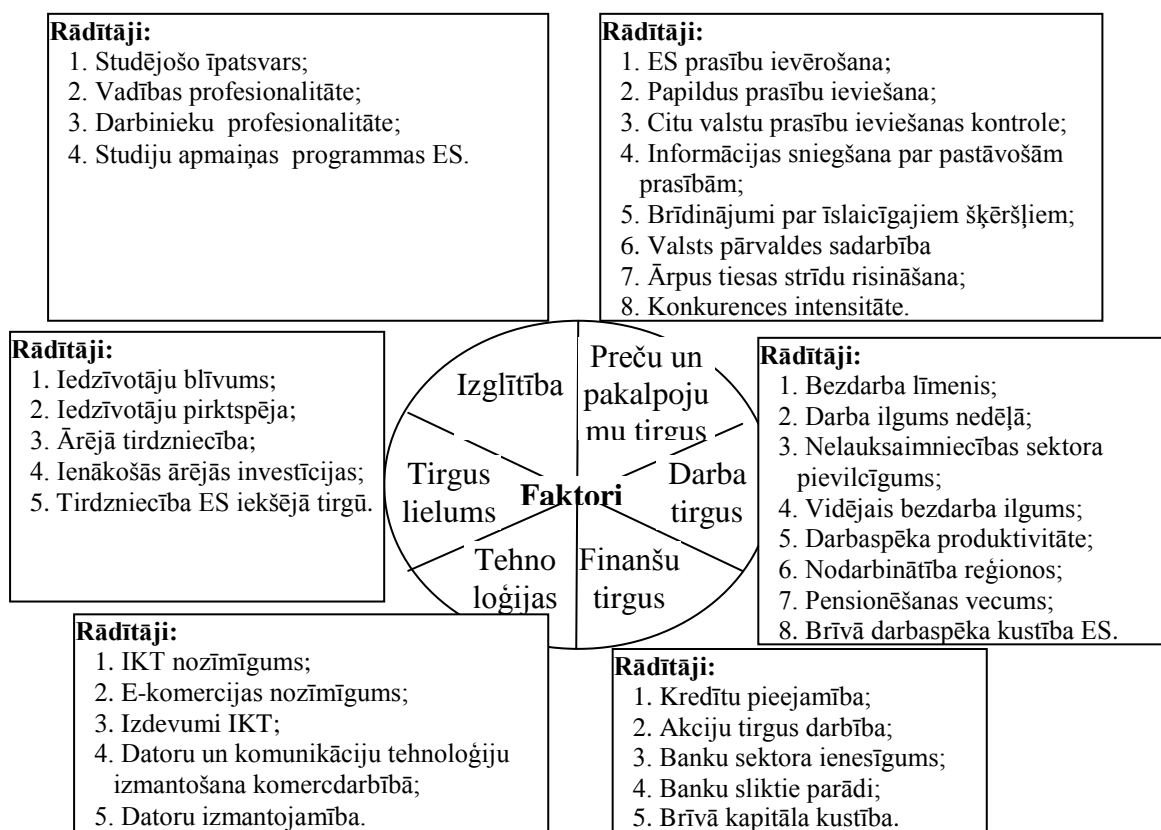
efektivitāti, īpašumtiesību aizsardzības efektivitāti, publisko iepirkumu neatkarību, korupcijas līmeni un komercdarbības uzsākšanas administratīvo slogu.

Par infrastruktūras kvalitāti liecina galvenokārt autoceļu, dzelzceļa, ostu, gaisa satiksmes infrastruktūras kvalitāte, elektrības padeves kvalitāte, telefonu/ faksu, mobilo sakaru un interneta infrastruktūras kvalitāte un pieejamība.

Makroekonomisko stabilitāti raksturo inflācijas likme, fiskālais deficīts, valūtas maiņas kurss, iedzīvotāju iespējas un vēlmes veikt uzkrājumus, starpība starp ilgtermiņa aizņēmuma un aizdevuma procentu likmi, valsts izdevumu efektivitāte un valsts kredītreitings pasaulē atzītajās reitinga aģentūrās.

Veselības aprūpes un sākumizglītības nodrošināšanas efektivitāti valsts pirmajā attīstības stadijā raksturo iedzīvotāju dabiskā pieauguma saldo, vidējais dzīves ilgums, valsts izdevumi medicīnai, slimnīcu skaits uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju un dalība pirmsskolu mācību iestādēs (% no visiem attiecīgā vecuma bērniem).

Otrajā valsts attīstības stadijā valdības ekonomiskajos un politiskajos lēmumos nepieciešams akcentēt pasākumus, kas uzlabo iedzīvotāju dzīves kvalitāti. 1.5.attēlā ir atspoguļota valsts attīstības otrās stadijas novērtēšanas faktoru un rādītāju sistēma.

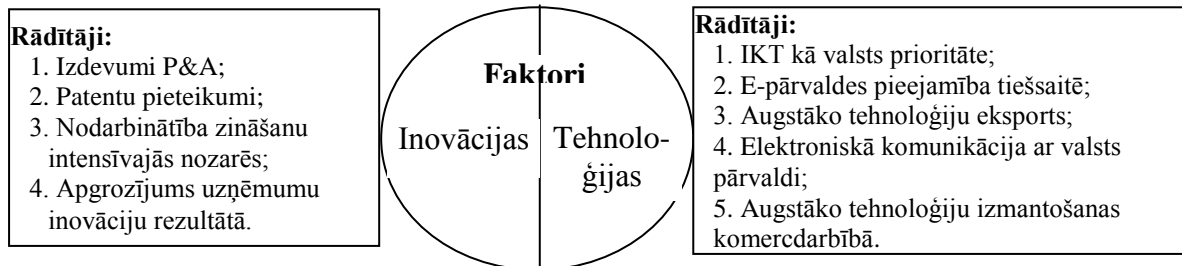
1.5. att. Valsts attīstības otrās stadijas novērtēšanas faktoru un rādītāju sistēma. [autore]

Ņemot vērā to, ka metodoloģija ir piemērota ES iekšējā tirgus dalībvalstīm un kandidātvalstīm, būtiski ir arī izvērtēt, cik lielā mērā valsts ir pārņēmusi ES principus nacionālajā likumdošanā. Citiem vārdiem, valsts attīstības rādītāji parāda, vai valsts spēj praksē efektīvi izmantot ES nodrošinātos labumus: brīvo preču, pakalpojumu un kapitāla apriti, kā arī personu kustību.

Valsts preču un pakalpojumu tirgus kvalitātes novērtēšanai nepieciešams noteikt vai valstī eksistē slēptas preču un pakalpojumu tirdzniecības barjeras, izvērtēt tarifu politikas atvērtību pret citām valstīm, tautsaimniecības nozarēs esošo konkurences apmēru un intensitāti, valsts pretmonopola politikas efektivitāti, kā arī noteikt pastāvošos ierobežojumus ES dalībvalstīs un trešajās valstīs reģistrētajiem uzņēmumiem.

Valsts darba tirgus efektivitāti raksturo bezdarba līmenis, vidējais darba ilgums nedēļā, nodarbināto skaits tautsaimniecības nozarēs, kas nav lauksaimniecības nozare, vidējais bezdarba ilgums, darbaspēka produktivitāte, nodarbinātība reģionos, pensionēšanas vecums, un brīvās darbaspēka kustības principa funkcionēšana ES vienotajā tirgū. Par valsts finanšu tirgus kvalitāti liecina kredītu pieejamība, akciju tirgus darbība, banku sektora ienesīgums, sliktu (t.i. ar zemu atgriešanas varbūtību) parādu attiecība pret banku kopējiem līdzekļiem, kā arī brīvās kapitāla kustības principa darbība. Tehnoloģiju infrastruktūras kvalitāti valsts attīstības otrajā stadijā iespējams noteikt, novērtējot konkurenci starp interneta nodrošinātājiem, interneta pieslēgumu un lietotāju skaitu uz 10 tūkstošiem cilvēku, kā arī ES un ārējās tiešās investīcijas tehnoloģijās, ES un ārvalstu tehnoloģiju licencēšanas tendences. Klasisks paņēmieni kā raksturot valsts tirgus lielumu ir izmantojot iedzīvotāju skaitu, iedzīvotāju pirktspējas paritāti un ārējo tirdzniecību procentos pret IKP. Savukārt, metodoloģijā ir atsevišķi izdalīti arī tādi indikatori, ka tirdzniecība ES tirgū procentos no kopējās ārējās tirdzniecības (ņemot vērā ES vienotajā tirgū pastāvošo brīvo preču un pakalpojumu apriti), kā arī ienākošās un izejošās ES un citas ārējās tiešās investīcijas uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju. Valsts otrajā attīstības stadijā izglītības sistēmas kvalitāti raksturo vidusskolu un augstskolu absolventu skaits uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju, darbinieku profesionalitāte un vadības profesionalitāte un studiju apmaiņas programmu starp ES dalībvalstīm popularitāte.

Lai nodrošinātu tālāku attīstību valstīs, kuras atrodas trešajā valsts attīstības stadijā, valdībai būtu jāizvēlas „tendenču noteicēja” stratēģija, ieguldot ievērojamus līdzekļus inovācijās un tehnoloģiju attīstībā. 1.6.attēlā ir atspoguļota valsts attīstības trešās stadijas novērtēšanas faktoru un rādītāju sistēma.

1.6. att. Valsts attīstības trešās stadijas novērtēšanas faktoru un rādītāju sistēma. [autore]

Inovātīvā potenciāla noteikšanai valsts attīstības trešajā stadijā nepieciešams novērtēt valsts tehnoloģiju stāvokli, tehnoloģiju pārņemšanas agresivitāti izvēlētajā un citās ES dalībvalstīs, valsts izdevumus pētniecībai un attīstībai procentos no IKP, uzņēmumu sadarbības efektivitāti ar universitātēm pētniecības un attīstības jomā, patentu skaitu valstī uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju.

Tajā pašā laikā, attīstība – ir bezgalīgs process, un situācija valstī vienmēr var mainīties atkarībā no valdības pieņemtajiem ekonomiskajiem un politiskajiem lēmumiem, atbildot uz izmaiņām globālajā vidē. Līdz ar to, pat gadījumā, ja valsts ir sekmīgi pārvarējusi noteiktas attīstības stadijas grūtības, tā nedrīkst ignorēt minētās attīstības stadijas efektīvas darbības priekšnosacījumus, jo zemāko attīstības stadiju faktoru negatīvie rādītāji var atgriezt valsti atpakaļ uz iepriekšējām attīstības stadijām.

1.3.3. Valsts attīstības rādītāju aprēķināšanas kārtība un rezultātu interpretēšana

Rādītājus analizē trijās dimensijās: nacionālā vērtība, ES iekšējā tirgus vidējā vērtība un koeficienta F vērtība. Katra rādītāja nacionālā un ES iekšējā tirgus vidējā vērtība ir aprēķināta saskaņā ar promocijas darba 2.pielikumā atspoguļotajām formulām (skat. 2.pielikumu). Promocijas darba 2.pielikumā ir sniegts metodoloģijā izmantojamo 70 valsts attīstības rādītāju pilns uzskaitījums, rādītāju aprēķināšanas formulas un formulās izmantoto apzīmējumu paskaidrojums.

ES iekšējā tirgus vidējā vērtība var būt noteikta ar šādas formulas palīdzību:

$$\overline{B_{EU}} = \frac{\sum_{j=1}^n A_{nj}}{n}, \quad (1.3)$$

kur $\overline{B_{EU}}$ - vidējais ES iekšējā tirgus dalībnieku nacionālo rādītāju lielums;
 A_{nj} – rādītāja lielums izvēlētajā valstī;
 n – ES iekšējā tirgus dalībvalstu skaits.

Ir pieņemts, ka ES iekšēja tirgus dalībnieku skaits ir 30, jo brīvās preču, pakalpojumu, kapitāla aprites un personu kustības principi attiecas ne tikai uz 27 *de jure* ES dalībvalstīm, bet arī uz trim EBTA valstīm – Norvēģiju, Lihtenšteinu un Īslandi.

Koeficientam F ir relatīvā vērtība, kas parāda cik lielā mērā izvēlētais valsts attīstības rādītāju vērtības atbilst ES vidējām līmenim:

$$F_i = \frac{A_{ni}}{B_{EUi}} \times 100\% , \quad (1.4)$$

kur F_i – rādītāja i ES iekšējā tirgus dalībvalsts attīstību raksturojošs koeficients (%);

A_{ni} – i -tā rādītāja nacionālā vērtība;

B_{EUi} – ir rādītāja i vidējā vērtība ES iekšējā tirgū.

Pēc visu attīstības rādītāju i koeficientu F noteikšanas, nepieciešams aprēķināt vidējo koeficienta F vērtību katrā attīstības stadijā.

Koeficienta F rezultatīvo rādītāju interpretēšana ir sniegta 1.2.tabulā.

1.2.tabula

Koeficienta F vērtības interpretēšana

Koeficienta F vērtības diapazons	Attīstības stratēģijas atbilstība valsts attīstības stadijai
$F < 75\%$	Valsts nav gatava konkurēt ar citām valstīm izvēlētajā attīstības stadijā. Joprojām nepieciešams uzlabot attiecīgo rādītāju vērtības. Iespējams, ir vērts sākt ar attīstības rādītāju vērtību un to nepilnību izvērtējumu, kā arī attiecīgo problēmu risināšanu iepriekšējā attīstības stadijā.
$75\% < F < 100\%$	Izvēlēta attīstības stratēģija atbilst faktiskajai situācijai un valsts attīstības stadijai. Valstī ir piemērota pareiza attīstības stratēģija un izvēlētas atbilstošas prioritātes. Valstij ir nepieciešams stiprināt savas pozīcijas esošajā attīstības stadijā arī turpmāk, likvidējot nelielas pastāvošās tirgus nepilnības, lai pilnībā spētu izmantot attiecīgās attīstības stadijas priekšrocības.
$100\% < F < 125\%$	Izvēlēta attīstības stratēģija atbilst faktiskajai situācijai un valsts attīstības stadijai. Valstī ir piemērota pareiza attīstības stratēģija un izvēlētas atbilstošas prioritātes. Valstij nepieciešams plānot turpmākus soļus un veikt attiecīgas investīcijas pāriešanai uz nākamo attīstības stadiju.
$125\% < F$	Valsts ir veiksmīgi izgājusi analizēto attīstības stadiju. Nepieciešams veikt valsts attīstības rādītāju izvērtējumu nākamajā attīstības stadijā.

[autore]

Līdzīgs sadalījums ir kohēzijas fonda mērķa reģionu atbilstības kritērijiem – mērķa “Konverģence” kritērijiem atbilst tie reģioni, kuros IKP rādītājs uz vienu iedzīvotāju nepārsniedz 75% no ES vidējā rādītāja [39].

1.3.4. Informācijas nodrošinājums

Vadoties no tā, ka ES četri pamata pīlāri (t.i. preču, pakalpojumu un kapitāla brīvā aprīte un personu brīvā kustība) darbojas plašāk, nekā tikai *de jure* ES robežās, par ES iekšējā tirgus dalībvalstīm metodoloģijā ir pieņemtas Eiropas Ekonomikas zonas valstis: 27 ES dalībvalstis un trīs EBTA valstis (Norvēģija, Īslande, Lihtenšteina).

Metodoloģija var būt izmantota arī ES kandidātvalstu attīstības līmeņa novērtēšanai, nosakot minēto valstu ekonomisko un politisko procesu saskaņotību ar ES darbības principiem [16].

Valsts attīstības stadijas novērtēšanai, metodoloģija paredz oficiāli pieejamas, ticamas informācijas un datu analīzi: no starptautiskajiem avotiem (Starptautiskā Valūtas fonda, Eiropas Komisijas, Fitch Ratings reitingu aģentūras, Moody's Investors Service reitingu aģentūras, Standard&Poor's reitingu aģentūras, R&I reitingu aģentūras u.c. , Eiropas Centrālās Bankas, Eurostat, Pasaules Bankas, EBTA statistikas biroja u.c. datubāzēm), nacionālajiem resursiem (LR Centrālās Statistiskās Pārvaldes, LR Ekonomikas ministrijas, LR Finanšu ministrijas, LR Ārlietu ministrijas, nozaru ministriju, LR Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras, Latvijas Bankas, Valsts Kases, Latvijas Investīcijas un Attīstības Aģentūras, u.c.), kā arī zinātniskajiem pētījumiem, publikācijām masu medijos, speciālajos izdevumos un konferenču rakstu krājumos [16].

Valsts sekmīga darbība ir atkarīga no izvēlētās stratēģijas un prioritātēm, kā arī efektīvas pieejamo resursu izmantošanas. Piedāvātā metodoloģija palīdz identificēt vai izvēlētā valdības stratēģija atbilst valsts vajadzībām esošajā attīstības stadijā, kā arī norāda uz iespējamām problēmām uzņēmējdarbības vidē un šķēršļiem tālākai attīstībai.

Šī metodoloģija var tikt izmantota valsts vai reģiona uzņēmējdarbības vides un attīstības novērtēšanai, tajā skaitā arī Latvijas un citu ES dalībvalstu uzņēmējdarbības vides un attīstības novērtēšanai ES vienotajā tirgū, kā arī prioritāšu izvirzīšanai efektīvai kopējai ES darbībai un atsevišķu ES dalībvalstu konkurētspējas paaugstināšanai.

2. LATVIJAS UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UN ATTĪSTĪBAS VEICINOŠO UN KAVĒJOŠO FAKTORU ANALĪZE

Šajā nodaļā ir sniegts Latvijas uzņēmējdarbības vides un attīstības faktoru novērtējums pēc 1.3.apakšnodaļā aprakstītās metodoloģijas. Tiek ņemts vērā, ka valsts attīstība nav gala rezultāts, bet pastāvīgs process, ka arī valsts uzņēmējdarbības vide un attīstības līmenis nepārtraukti mainās atkarībā no tā, kā valsts spēj pielāgoties mainīgajai situācijai globālajā arēnā.

Atbilstoši promocijas darba 1.3.apakšnodaļā aprakstītajai metodoloģijai, valsts attīstību raksturojošie faktori tiek vērtēti, analizējot attiecīgos rādītājus. Faktori tiek apskatīti sākot ar valsts pārvaldes institūciju darbības efektivitāti, infrastruktūras kvalitāti, makroekonomisko stabilitāti, veselības aprūpes un sākumizglītības pieejamību, tad turpinot ar vispārējās izglītības kvalitāti, preču un pakalpojumu tirgus, darba tirgus un finanšu tirgus darbības efektivitāti, modernu tehnoloģiju pieejamību un tirgus lielumu, beidzot ar inovācijām un jaunākām tehnoloģijām (skat. 1.3.attēlu). Katrs attīstības faktoru raksturojošs rādītājs ir novērtēts nacionālajā un ES iekšējā tirgus līmenī, izmantojot 2.pielikumā ievietotās formulas. Metodoloģiju pielietojot Latvijai, promocijas darba 2.nodaļā ir izmantoti statistiskie un analītiskie dati par vienpadsmit gadu periodu (2000.-2010.gads). Detalizētas Latvijas attīstības 12 faktoru un 70 rādītāju analīzes apkopojums ir atspoguļots promocijas darba 3.pielikumā.

2.1. Valsts pārvaldes efektīvas darbības priekšnosacījumi

Atbilstoši promocijas darba 1.3.apakšnodaļā aprakstītajai metodoloģijai, valsts 1.attīstības stadijas priekšnosacījumi ir valsts pārvaldes institūciju efektīva darbība, infrastruktūras kvalitāte, makroekonomisko stabilitāte, veselības aprūpes un sākumizglītības pieejamība.

Latvijas **valsts pārvaldes institūciju darbības efektivitātes rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.1.tabulā.

Valsts pārvaldes institūciju darbību raksturojošs koeficients F ir aprēķināts pēc promocijas darba 1.3.apakšnodaļā aprakstītās metodoloģijas, izmantojot formulu (1.4).

2.1.tabula

Valsts pārvaldes institūciju darbības efektivitāte

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība ($\overline{B_{EU}}$)	Koeficients $F, \%$
1.	Likumdošanas neatkarība	1	1	100
2.	ES tiesību pārņemšana	0,3	0,09	333
3.	Īpašumtiesību neatkarība	6,03	90,83	7
4.	Publisko iepirkumu neatkarība	1	1	100
5.	Korupcijas līmenis	0,024	0,036	66
6.	Komercdarbības uzsākšanas administratīvais slogs	0,037	0,04	93
Vidējais lielums				117

[autore]

Kā rāda 2.1.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas institūciju darbību var raksturot pozitīvi (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 117, un tā ir robežās: $100\% < F < 125\%$): lielākoties ir nodrošināta likumdošanas neatkarība, ES tiesību pārņemšanas efektivitāte ir viena no labākajām starp ES dalībvalstīm, ir izveidots īpašumtiesību aizsardzības mehānisms, publisko iepirkumu regulējums tiek nepārtraukti pilnveidots. Tajā pašā laikā joprojām nepieciešams uzlabot rezultātus korupcijas līmeņa ierobežošanā, komercdarbības administratīvā sloga mazināšanā un politiskās stabilitātes nodrošināšanā, jo pastāv risks, ka līdz ar finanšu krīzi valstī, situācija šajos gadījumos varētu pasliktināties. Latvijas valdībai nepieciešams turpināt strādāt pie institucionālās vides efektivitātes paaugstināšanas, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi un pilnībā izmantotu attiecīgās attīstības stadijas priekšrocības.

Latvijas **infrastruktūras kvalitātes rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.2.tabulā.

2.2.tabula

Infrastruktūras kvalitāte

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība ($\overline{B_{EU}}$)	Koeficients $F, \%$
1.	Autoceļu infrastruktūra	2,4	7,7	31
2.	Dzelzceļa infrastruktūra	0,99	1,01	98
3.	Ostu infrastruktūra	18	15	120
4.	Gaisa satiksmes infrastruktūra	0,87	0,91	96
5.	Elektroenerģijas tirgus liberalizācija	1	1	100
6.	Fiksēto telefonu tīkla infrastruktūra	0,8	1	80
7.	Mobilo sakaru infrastruktūra	5	15	33
8.	Interneta infrastruktūra	53	60	88
Vidējais lielums				81

[autore]

2.2.tabulā atspoguļotā koeficienta F vērtība ($F=81$) liecina par to, ka kopumā infrastruktūras stāvoklis valstī ir apmierinošs, tomēr tas ir zemāks par ES vidējo līmeni.

Valstij ir nepieciešams arī turpmāk strādāt pie pastāvošo nepilnību likvidēšanas infrastruktūras kvalitātē.

Kā rāda 2.2.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas infrastruktūras zemā kvalitāte ir viens no galvenajiem Latvijas attīstības šķēršļiem 1.attīstības stadijā (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 81, un tā ir robežās starp 75% un 100%): autoceļu infrastruktūras un mobilo sakaru infrastruktūras kvalitāte ir ļoti zema, salīdzinājumā ar citām ES vienotā tirgus valstīm, ievērojamas problēmas ir ar telefonu/ faksu infrastruktūras kvalitāti.

Nedaudz zem ES vidējā rādītāja ir Latvijas interneta infrastruktūras, gaisa satiksmes un dzelzceļa infrastruktūras kvalitāte. Savukārt, virs ES vidējā līmeņa ir tikai Latvijas ostu infrastruktūras kvalitātes rādītājs. Latvijas valdībai nepieciešams nopietni strādāt pie infrastruktūras kvalitātes uzlabošanas, jo tas ir obligāts uzņēmējdarbības vides priekšnosacījums, lai Latvija varētu veiksmīgi konkurēt ar citām valstīm izvēlētajā attīstības stadijā.

Latvijas **makroekonomiskās stabilitātes rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.3.tabulā.

2.3.tabula

Valsts makroekonomiskā stabilitāte

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība ($\overline{B_{EU}}$)	Koeficients F , %
1.	Inflācijas rādītājs	101,5	97,7	104
2.	Fiskālais deficīts	67,5	43,8	154,1
3.	Valūtas kursa stabilitāte	1	1	100
4.	Iedzīvotāju uzkrājumi	0,96	0,985	97
5.	Saikne starp banku piedāvātām kredītēšanas un noguldījumu procentu likmēm	1	1	100
6.	Valsts budžeta izlietojums	10,2	6,5	64
7.	Valsts kredītreitings	0,75	1	75
			Vidējais lielums	99

[autore]

Kā rāda 2.3.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas makroekonomisko stabilitāti var raksturot pozitīvi (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 99%, un tā ir robežās: $75\% < F < 100\%$): Latvijas fiskālais deficīts ir joprojām mazāks par ES vidējo līmeni, inflācija, iedzīvotāju uzkrājumi un situācija ar valūtas maiņas kursu ir līdzīga kā pārējās ES dalībvalstīs. Savukārt, problēmas vēl pastāv sakarā ar valsts izdevumu izlietošanas efektivitāti, kā arī nepietiekami augstu valsts kredītreitingu.

Pēc būtības koeficienta F vērtība ($F=99$) liecina par to, ka straujās attīstības gados (2004.-2008.) Latvijai bija izveidots „drošības spilvens”, kurš palīdzēja valstij smagas ekonomiskās lejupslīdes laikā sākot ar 2008.gadu saglabāt makroekonomisko stabilitāti

pieļaujamā līmenī. Tajā pašā laikā, Latvijas valdībai ir īpaši rūpīgi jāizvērtē katrs pieņemamais lēmums, jo valsts ekonomikas attīstību kavējošā rīcība var būtiski pasliktināt uzņēmējdarbības vidi, apdraudēt valsts makroekonomisko stabilitāti un veiksmīgu attīstību nākotnē.

Latvijas **veselības aprūpes un sākumizglītības rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.4.tabulā.

2.4.tabula

Veselības aprūpes un sākumizglītības kvalitāte

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība ($\overline{B_{EU}}$)	Koeficients $F, \%$
1.	Iedzīvotāju dabiskais pieaugums	73	100	73
2.	Vidējais dzīves ilgums	72,7	80,47	90
3.	Valsts izdevumi medicīnai	3,4	8	43
4.	Stacionārās medicīnas pieejamība	6,9	5,6	123
5.	Pirmsskolu izglītība	78,6	90,1	87
		Vidējais lielums		83,2

[autore]

Kā rāda 2.4.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas veselības aprūpes un sākumizglītības kvalitāte kopumā ir zem ES vidēja rādītāja (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 83,2, un tā ir robežās no 75% līdz 100%): zems ir valsts izdevumu līmenis medicīnai, ievērojami zem ES vidējā līmeņa ir Latvijas iedzīvotāju dabiskā pieauguma saldo, zem ES vidējā rādītāja ir Latvijas bērnu dalība pirmsskolu mācību iestādēs un Latvijas iedzīvotāju vidējais dzīves ilgums. Joprojām slimnīcu skaits uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju Latvijā ir augstāks par vidējo attiecīgo rādītāju citās ES valstīs. Latvijas valdībai nepieciešams rūpīgi izvērtēt katru plānoto politisko lēmumu, jo valsts ekonomikas attīstību kavējošā rīcība var būtiski pasliktināt uzņēmējdarbības vidi, apdraudēt valsts makroekonomisko stabilitāti un veiksmīgu attīstību nākotnē.

Apkopojot visu iepriekš minēto informāciju var secināt, ka neskatoties uz atsevišķām pastāvošām nepilnībām valsts mehānismā, Latvija ir izgājusi pirmo valsts attīstības stadiju. 2.5. tabula sniedz pārskatu par valsts uzņēmējdarbības vides un attīstības pirmās stadijas faktoriem.

Valsts attīstības pirmās stadijas faktoru koeficientu vidējā vērtība Latvijā ir tuva vidējam līmenim visā ES iekšējā tirgū. Tas nozīmē, ka Latvija ir veiksmīgi izpildījusi pirmās valsts attīstības stadijas priekšnosacījumus.

Valsts attīstības 1.stadijas faktoru novērtējums

Nr. p.k.	Attīstības faktori	Koeficients <i>F</i> , %
1.	Institūcijas	117
2.	Infrastruktūra	81
3.	Makroekonomiskā stabilitāte	99
4.	Veselība un sākumizglītība	83
	Vidējais lielums	95

[autore]

Raksturot Latvijas institūciju darbību var pozitīvi: lielākoties ir nodrošināta likumdošanas neatkarība, ES tiesību pārņemšanas efektivitāte ir viena no labākajām starp ES dalībvalstīm, ir izveidots īpašumtiesību aizsardzības mehānisms, publisko iepirkumu regulējums tiek nepārtraukti pilnveidots. Tajā pašā laikā joprojām nepieciešams uzlabot rezultātus korupcijas līmeņa ierobežošanā, komercdarbības administratīvā sloga mazināšanā un politiskās stabilitātes nodrošināšanā, jo pastāv risks, ka līdz ar finanšu krīzi valstī, situācija šajos jautājumos varētu pasliktināties. Latvijas valdība turpina strādāt pie institucionālās vides efektivitātes paaugstināšanas.

Var arī pozitīvi raksturot infrastruktūras kvalitāti Latvijā. Dzelzceļa un autoostu infrastruktūra ir diezgan labi attīstīta un tiek nepārtraukti uzlabota, piesaistot ES līdzekļus. Pašreiz notiek aktīvs darbs enerģētikas infrastruktūras kvalitātes celšanā; telefonu, mobilo sakaru un interneta infrastruktūras kvalitāte Latvijā atpaliek no ES vidējā rādītāja, bet kopumā var būt novērtēta pozitīvi. Autoceļu kvalitāte Latvijā ir zem ES vidējā līmeņa, un līdz ar finanšu krīzi finansējuma apjoms autoceļu kvalitātes celšanai tiek samazināts.

Sākoties pasaules finanšu krīzei, makroekonomiskā stabilitāte ir kļuvusi par vienu no Latvijas vājākām vietām. Samazinoties ekonomiskās attīstības tempiem, sākot ar 2008.gadu aizvien pieaug valdības parāds, palielinās budžeta deficīts. Neskatoties uz lata piesaisti eiro valūtai, ekonomisti piesardzīgi vērtē lata kursa stabilitāti, valdība ir pārskatījusi budžeta izdevumus, ievērojami tos samazinot, valsts kredītreitings ir ievērojami samazinājies. Tajā pašā laikā, vairs nav vērojama ātri augoša inflācija, Latvijas Banka ir samazinājusi nacionālo uzkrājumu likmi, veicinot naudas līdzekļu ienākšanu tirgū. Pastāv cieša starpība starp aizņēmuma un aizdevuma procentu likmi un naudas tirgus likmi, kas liecina par augstu konkurences līmeni starp bankām un banku tirgus darbības efektivitāti. 2009.gadā Latvijai bija viens no sliktākajiem makroekonomiskās stabilitātes rādītājiem ES.

Attiecībā uz sabiedrības veselību un sākumizglītību, pēdējos gados Latvijā ir samazinājies negatīvais dabiskais pieaugums un palielinājās iedzīvotāju vidējais dzīves ilgums. Tomēr līdz ar valdības budžeta izdevumu ievērojamo samazinājumu sociālajā jomā,

tai skaitā medicīnai un sākumizglītībai, 2009.gadā Latvijā tika samazināts slimnīcu skaits un pirmsskolu mācību iestāžu un skolu skaits. Secīgi, dzimstības un mūža garuma pozitīvā tendence tuvākajos gados Latvijā var mainīties.

Neskatoties uz to, ka Latvija ir izgājusi valsts pārvaldes efektīvas darbības nodrošināšanas stadiju, nepieciešams ņemt vērā, tādu rādītāju pasliktināšanās kā, piemēram, makroekonomiskā stabilitāte, kas var pasliktināt uzņēmējdarbības vidi un traucēt valsts izaugsmi nākamajās attīstības stadijās.

2.2. Valsts konkurētspējas paaugstināšanas priekšnosacījumi

Atbilstoši promocijas darba 1.3.apakšnodaļā aprakstītajai metodoloģijai, 2.attīstības stadijas priekšnosacījumi ir preču un pakalpojumu tirgus, darba tirgus un finanšu tirgus efektīva darbība, modernu tehnoloģiju pieejamība un tirgus lielums.

Latvijas un ES iekšējā tirgus **preču un pakalpojumu tirgus darbības efektivitātes rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.6.tabulā.

2.6.tabula

ES iekšējā tirgus preču un pakalpojumu tirgus efektivitāte

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība (B_{EU})	Koeficients F , %
1.	ES prasību ievērošana	1	0,77	130
2.	Papildus prasību ieviešana	1	2,3	43
3.	Citu valstu prasību ieviešanas kontrole	0	13	0
4.	Informācijas sniegšana par pastāvošām prasībām	10	86	12
5.	Brīdinājumi par īslaicīgajiem šķēršļiem	0	22	0
6.	Valsts pārvaldes iestāžu sadarbība	19	43	44
7.	Ārpus tiesas strīdu risināšana	15	45	33
8.	Konkurences intensitāte	0,01	0,03	33
Vidējais lielums				37

[autore]

Kā rāda 2.6. tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, situācija attiecībā uz Latvijas dalību ES iekšējā tirgū nav viennozīmīga. No vienas puses Latvija ir efektīvi ieviesusi ES obligātās prasības, kas ir noteiktas ES regulējumos (ES prasību ievērošanas rādītājs $F = 130\%$, kas ir virs 125%). Latvija ir nodrošinājusi, lai tās teritorijā vietējie un citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu uzņēmumi varētu darboties ar vienādiem nosacījumiem. Secīgi, Latvijas tirgus ir atvērts citu ES iekšējā tirgus valstu uzņēmumiem.

Tajā pašā laikā, to ES iekšējā tirgus darbības rādītāju vērtības, kuras atspoguļo Latvijas priekšrocības no dalības ES iekšējā tirgū (attiecīgi arī vidējais F rādītāja lielums), ir kritiski zemas (vidējais F rādītāja lielums ir vienāds ar 37%, kas ir ievērojami zemāk par 75%). Atsevišķi uzņēmējdarbības vidi un tirgus efektīvu funkcionēšanu veicinošie instrumenti nedarbojas vispār (piemēram, citu dalībvalstu prasību ieviešanas kontrole vai brīdinājuma mehānisms par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei), vai ir ļoti vāji attīstīti (informācijas sniegšanas instruments par pastāvošām prasībām komercdarbībā, ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānisms, valsts pārvaldes iestāžu sadarbība, papildus ieviešamo prasību izvērtēšana vai valsts pārvaldes iestāžu savstarpējā sadarbība ES iekšējā tirgū). Tas ir saistīts pārsvarā ar to, ka minētie tirgus attīstību veicinošie instrumenti Latvijā ir ieviesti formāli, vai izpildītas tikai minimālas instrumentu ieviešanas prasības, kuras ir noteiktas ES regulējumos, nodrošinot mazāk labvēlīgu uzņēmējdarbības vidi, nekā vidēji ES iekšējā tirgū.

Lai veicinātu Latvijas attīstību, nepieciešams Latvijas uzņēmumiem nodrošināt vienādas uzņēmējdarbības iespējas ar citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu uzņēmumiem, novēršot Latvijā pastāvošās ES iekšējā tirgus priekšrocību izmantošanu kavējošās barjeras.

Latvijas un ES iekšējā tirgus **darba tirgus efektivitātes rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.7.tabulā.

2.7.tabula

ES iekšējā tirgus darba tirgus efektivitāte

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība ($\overline{B_{EU}}$)	Koeficients F , %
1.	Bezdarba līmenis	0,55	0,1	53
2.	Darba ilgums nedēļā	42	41,8	100
3.	Nelauksaimniecības sektora pievilcīgums	7,8	8,3	93
4.	Ilgtermiņa bezdarbnieku īpatsvars	0,22	0,33	65
5.	Darbaspēka produktivitāte	4,3	1,53	281
6.	Nodarbinātība reģionos	0,06	0,08	67
7.	Pensionēšanas vecums	0,77	0,81	95
8.	Brīvā darbaspēka kustība ES	1	1	100
			Vidējais lielums	106

[autore]

Kā rāda 2.7.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijā ES iekšējā tirgus darba tirgus efektivitātes rādītājs ir tuvs ES vidējam (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 106, un tā ir robežās no 100% līdz 125%): Latvijā ir ļoti augsts bezdarba līmenis un liels ilgtermiņa bezdarbnieku skaits, kā arī zema nodarbinātība reģionos. Tajā pašā laikā, Latvijas konkurētspējas priekšrocība darba tirgū ir darbaspēka augsta produktivitāte. Latvijai ir liels

potenciāls mazināt esošo bezdarbu, praksē izmantojot ES iekšējā tirgū nodrošināto darbaspēka pārvietošanas brīvību.

Kopumā var secināt, ka pēc pievienošanas ES, Latvijas darba tirgu nepieciešams vērtēt kā ES vienotā darba tirgus sastāvdaļu. ES darba tirgus atvērtība novērš Latvijas ierobežotā tirgus nepilnības un ļauj Latvijas speciālistiem realizēt savus potenciālus, atrodot atbilstošu darba devēju, iespējams, citā ES dalībvalstī. Savukārt, Latvijas uzņēmumiem ir iespēja atlasīt atbilstošus kadrus no visu ES dalībvalstu iedzīvotājiem. Ņemot vērā minēto, Latvijas valdībai ir aktīvāk jāstimulē Latvijas integrēšana ES kopīgajā nodarbinātības politikā, realizējot dzīvē ES sniegtās rekomendācijas, un jāinformē Latvijas iedzīvotājus par ES pastāvošām iespējām gan darba devējiem, gan darba ņēmējiem, tajā skaitā plašāk popularizējot darba piedāvājumu biržas internetā.

Latvijas un ES iekšējā tirgus **finanšu tirgus efektivitātes rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.8.tabulā.

2.8.tabula

Finanšu tirgus efektivitāte

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība (B_{EU})	Koeficients F , %
1.	Kredītu pieejamība	15	15	100
2.	Akciju tirgus darbība	1,03	1,24	12
3.	Banku sektora ienesīgums	83	145	57
4.	Banku slikti parādi	0,02	0,05	40
5.	Brīvā kapitāla kustība	1	1	100
Vidējais lielums				62

[autore]

Kā rāda 2.8.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas finanšu tirgus efektivitāte ES iekšējā tirgū ir ievērojami zem ES vidējā rādītāja (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 62, un tā ir zemāka par 75%): kritiski zema ir akciju tirgus darbība, ir augsts slikto parādu procents attiecībā pret kopējiem līdzekļiem, banku sektora ienesīgums ir zem ES vidējā. Situācija ar kredītu pieejamību un brīvo kapitāla kustību Latvijā atbilst situācijai citās ES iekšējā tirgus valstīs.

Koeficienta F kopējā vērtība ($F=62$) liecina par to, ka Latvijas finanšu tirgus ir ievērojami cietis no 2008.gada finanšu krīzes un tā efektivitāte ir joprojām zema. Tomēr situācija sāk pakāpeniski uzlaboties, sekojot līdzīgai atveseļošanas procesam kopējā ES iekšējā tirgū.

Latvijas un ES iekšējā tirgus **profesionālās un augstākās izglītības kvalitātes rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.9.tabulā.

Kā rāda 2.9.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas profesionālās un augstākās izglītības kvalitāte pārsniedz ES vidējo rādītāju (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 183, un tā ir virs 125%): ir ļoti liels, salīdzinoši ar ES vidējo rādītāju, studentu skaits augstskolās, ir augsta darbinieku profesionalitāte. Tajā pašā laikā, vadības profesionalitāte ir zem ES vidējā līmeņa, bet studentu apmaiņu programmu ES popularitāte ir ārkārtīgi zema.

2.9.tabula

Profesionālās un augstākās izglītības kvalitāte

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība (B_{EU})	Koeficients F , %
1.	Studējošo īpatsvars	492	116	424
2.	Studiju apmaiņu programmu ES popularitāte	3,3	14,7	22
3.	Darbinieku profesionalitāte	0,42	0,18	229
4.	Vadības profesionalitāte	1/143	1/85	59
		Vidējais lielums		183

[autore]

Koeficienta F kopējā vērtība ($F=183$) liecina par to, ka Latvijas profesionālās un augstākās izglītības kvalitāte ir virs vidējā ES līmeņa. Tajā pašā laikā, atsevišķu koeficientu F vērtības ir ļoti zemas (studiju apmaiņu programmu ES popularitāte un vadības profesionalitāte), kavējot Latvijas patiesu integrāciju ES iekšējā tirgū. Savukārt, divas citas koeficientu F vērtības stipri pārsniedz ES vidējo līmeni, kas, diemžēl, ir drīzāk nevis Latvijas pēdējo gadu sasniegums, bet vēsturisks mantojums – studentu skaits augstskolās ir galvenokārt pamatots ar demogrāfisko cikliskumu, bet darbinieku augsta profesionalitāte ar to, ka Latvijā vēsturiski bija labi attīstīta rūpniecība un attiecīgi bija gatavoti arī kadri. Pēdējā laikā ir vērojama ātra pēdējo divu faktoru (studentu skaits augstskolās un darbinieku profesionalitāte) vērtību samazināšanās. Līdz ar to, Latvijai joprojām ir ārkārtīgi svarīgi gan strādāt pie savu „stipro pozīciju” aizsargāšanas, gan attīstīt „vājās pozīcijas” augstākās un profesionālās izglītības kvalitātes jomā.

Latvijas un ES iekšējā tirgus **tehnoloģiskā progresa rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.10.tabulā.

Kā rāda 2.10.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas tehnoloģiskais progress ir zem ES vidēja rādītāja (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 54, un tā ir zemāka par 75%): kritiski zema ir IKT pievienotā vērtība IKP un uzņēmumu apgrozījums no e-komercijas. Zem ES vidējā ir arī Latvijas izdevumi IKT un piesātināšana ar platjoslu tīkliem.

Nedaudz labāka, bet joprojām nepietiekoši laba, ir situācija ar interneta pieejamību mājsaimniecībās.

2.10.tabula

Tehnoloģiskais progress

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība ($\overline{B_{EU}}$)	Koeficients $F, \%$
1.	IKT nozīmīgums	4,2	23	18
2.	E-komercijas nozīmīgums	5	13	38
3.	Izdevumi IKT	1,3	2,5	52
4.	Datoru un informācijas sistēmu izmantošana komercdarbībā	44	65	68
5.	Datoru izmantojamība	69	74	93
Vidējais lielums				54

[autore]

Koeficienta F kopējā vērtība ($F=54$) liecina par to, ka Latvijas tehnoloģijas ir attīstītas ievērojami vājāk, nekā vidēji ES iekšējā tirgus dalībvalstīs.

Diemžēl, finanšu krīzes rezultātā Latvijā nav arī brīvo līdzekļu IKT intensīvai veicināšanai, līdz ar to, valstij ir nepieciešams pēc iespējas vairāk un aktīvāk izmantot ES iniciētos pasākumus, lai neatpaliktu uzņēmējdarbības vides un konkurētspējas ziņā no citām ES dalībvalstīm un trešajām valstīm.

Latvijas un ES iekšējā tirgus **lieluma rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.11.tabulā.

2.11.tabula

Tirgus lielums

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība ($\overline{B_{EU}}$)	Koeficients $F, \%$
1.	Iedzīvotāju blīvums	34,7	115	30
2.	Iedzīvotāju pirktspējas paritāte	52	100	52
3.	Ārējā tirdzniecība	18,9	19,4	97
4.	Ienākošās ārējās tiešās investīcijas	0,4	1,9	21
5.	Tirdzniecība ES iekšējā tirgū	75,5	62,8	120
Vidējais lielums				64

[autore]

Kā rāda 2.11.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas tirgus lielums ir zem ES vidēja rādītāja (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 64, un tā ir zemāka par 75%): kritiski zems ir iedzīvotāju skaits, nepietiekošas ir ienākošās ārējās tiešās investīcijas, kā arī iedzīvotāju pirktspējas paritāte. Zem ES vidējā rādītāja ir Latvijas ārējā tirdzniecība. Tikai Latvijas tirdzniecība ES tirgū pārsniedz ES vidējo līmeni.

Koeficienta F kopējā vērtība ($F=64$) liecina par to, ka Latvijas tirgus ierobežots lielums ir viens no galvenajiem faktoriem, kas šobrīd kavē valsts attīstību. Novērtējot Latvijas tirgus ekonomisko potenciālu un tā paplašināšanas iespējas var secināt, ka ņemot vērā ierobežoto Latvijas ekonomikas lielumu, valstij ir jāliek lielāks uzsvars uz ES vienotā tirgū pastāvošām iespējām. Sakarā ar dalību ES, Latvijas uzņēmumiem būtu plašāk jāizmanto savas darbības paplašināšanas potenciālu uz citām ES dalībvalstīm, tādējādi kompensējot ierobežoto vietējo pieprasījumu, it īpaši ekonomiskās sašaurināšanas laikā.

Apkopojot visu iepriekš minēto informāciju par valsts attīstības otrās stadijas faktoriem, var secināt, ka Latvijai joprojām ir nepieciešams risināt atsevišķas problēmas, lai spētu veiksmīgi konkurēt ar citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, kā arī pilnā mērā izmantot ES iekšējā tirgus sniegtās priekšrocības. 2.12. tabula sniedz pārskatu par valsts attīstības otrās stadijas faktoriem.

Kā rāda 2.12.tabula, valsts attīstības pirmās stadijas faktoru koeficientu vidējā vērtība ($F=84$) Latvijā ir tuva vidējam līmenim visā ES iekšējā tirgū. Tas nozīmē, ka Latvija ir veiksmīgi izpildījusi otrās valsts attīstības stadijas priekšnosacījumus.

2.12.tabula

Valsts attīstības 2.stadijas faktoru novērtējums

Nr. p.k.	Attīstības faktori	Koeficients F , %
1.	Preču un pakalpojumu tirgus	37
2.	Darba tirgus	106
3.	Finanšu tirgus	62
4.	Profesionālās un augstākās izglītības kvalitāte	183
5.	Tehnoloģiskais progress	54
6.	Tirgus lielums	64
	Vidējais lielums	84

[autore]

Kritiskā izvērtējuma rezultātā secināts, ka valsts otrās attīstības stadijas rādītājus (izglītība, preču un pakalpojumu tirgus darbība, darba tirgus, finanšu tirgus darbība, tehnoloģijas un tirgus lielums) nepieciešams vērtēt ne tikai no Latvijas nacionālā skata punkta, bet arī vispārējā ES līmenī. Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas instrumenti nevar būt piemēroti tikai attiecībā uz daļu no vienotā tirgus, jo robežu šķērsošanas barjeras starp ES dalībvalstīm vairs nepastāv. Visas Eiropas valstis ir cieši saistītas savā starpā, un vienā valstī pieņemtais ekonomisks lēmums var ievērojami ietekmēt citas dalībvalsts labklājību, uzņēmējdarbības vidi un ES kopējo ekonomisko līdzsvaru. Atsevišķas nacionālās problēmas, kas parādās tādās politiskajās jomās kā izglītība, preču un pakalpojumu tirgus darbība, darba

tirgus, finanšu tirgus, tehnoloģijas un tirgus lielums, nepieciešams celt līdz ES līmenim, meklējot risinājuma kompromisu ar visām ES dalībvalstīm. Tajā pašā laikā, būtiski nodrošināt, lai ES līmenī pieņemtie lēmumi būtu laicīgi un kvalitatīvi ieviesti visu ES dalībvalstu vietējās ekonomiskajās sistēmās. Šobrīd Latvija ir sasniegusi ievērojamus rezultātus, pieskaņojoties augstām ES prasībām. Kopš 2004.gada daudzas normatīvajā vidē pastāvošās problēmas tika novērstas un regulatīvais ietvars kļuva efektīvāks. Tomēr joprojām atsevišķi instrumenti, kas atvieglo Latvijas uzņēmumu darbību citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs ir ieviesti Latvijā tikai formāli. Rezultātā Latvijas uzņēmumi nevar pilnvērtīgi izmantot ES iekšējā tirgus sniegtās priekšrocības un tiek nostādīti nevienlīdzīgajā situācijā ar citu ES iekšējā tirgus uzņēmumiem. Lai veicinātu Latvijas attīstību ES iekšējā tirgū, nepieciešams novērst augstāk minētās nepilnības uzņēmējdarbības vidē.

2.3. Jaunievedumu stadijas rādītāji

Atbilstoši promocijas darba 1.3.apakšnodaļā aprakstītajai metodoloģijai, 3.attīstības stadijas priekšnosacījumi ir inovācijas un augstākās tehnoloģijas.

Latvijas un ES iekšējā tirgus **inovāciju rādītāju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.13.tabulā.

2.13.tabula

Inovācijas

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība ($\overline{B_{EU}}$)	Koeficients F , %
1.	Izdevumi P&A	0,61	1,52	40
2.	Patentu pieteikumi	8,44	115,52	7
3.	Nodarbinātība zināšanu intensīvajās nozarēs	26,81	31,78	84
4.	Apgrozījums uzņēmumu inovāciju rezultātā	3,4	13,4	25
			Vidējais lielums	39

[autore]

Kā rāda 2.13.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas inovāciju līmenis ir zem ES vidēja rādītāja (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 39, un tā ir zemāka par 75%): ārkārtīgi zems ir Latvijas patentu pieteikumu skaits, apgrozījums uzņēmuma inovāciju rezultātā, kā arī izdevumi P&A. Zem ES vidējā rādītāja ir arī nodarbinātība zināšanu intensīvajās nozarēs.

Koeficienta F kopējā vērtība ($F=39$) liecina par to, ka inovāciju ziņā Latvija stipri atpaliek no ES iekšējā tirgus vidējā rādītāja un pagaidām nav gatava konkurēt, attīstot inovācijas nacionālajā līmenī. Latvijai būtu jāizvēlas „tehnoloģiju sekotāja” stratēģiju, vēršot

esošos resursus ES līmenī izstrādāto inovatīvo iniciatīvu pārņemšanai. Sekotāja stratēģijas īstenošana Latvijā palīdzēs ES sasniegt labākus vispārējos rezultātus inovāciju jomā. Tajā pašā laikā, Latvija, cenšoties panākt citas ES dalībvalstis un ieviešot ES prasības attiecībā uz inovācijām, paaugstinās savu konkurētspēju salīdzinājumā ar trešajām valstīm, kas nav ES dalībvalstis.

Latvijas un ES iekšējā tirgus **augstāko tehnoloģiju** raksturojums ir sniegts 3.pielikumā, savukārt, rādītāju skaitliskais novērtējums ir apkopots 2.14.tabulā.

2.14.tabula

Augstākās tehnoloģijas

Nr. p.k.	Attīstības novērtēšanas rādītāji	Nacionālā vērtība (A_n)	ES vidējā vērtība ($\overline{B_{EU}}$)	Koeficients F , %
1.	IKT kā valsts prioritāte	1	1	100
2.	E-pārvaldes pieejamība tiešsaistē	74	65	114
3.	Augstāko tehnoloģiju eksports	4,21	16,65	25
4.	Elektroniskā komunikācija ar valsts pārvaldi	31	32	97
5.	Augstāko tehnoloģiju izmantošanakomercdarbībā	11	17	65
Vidējais lielums				80

[autore]

Kā rāda 2.14.tabulā atspoguļotās koeficientu F vērtības, Latvijas augstāko tehnoloģiju līmenis ir zem ES vidēja rādītāja (koeficienta F vērtība ir vienāda ar 80, un tā ir robežās starp 75% un 100%): kritiski zems ir augstāko tehnoloģiju eksports un uzņēmumu, kas izmanto programmatūras risinājumus tirgus datu analīzē, skaits. Zem ES vidējā ir arī personu, kas izmanto internetu saziņai ar valsts institūcijām, skaits. Latvijā kā arī citās ES iekšējā tirgus valstīs IKT ir izvirzītas kā valsts prioritāte. E-pārvaldes pieejamības līmenis tiešsaistē ir virs ES vidējā.

Koeficienta F kopējā vērtība ($F=80$) liecina par to, ka modernāku augstāko tehnoloģiju izstrādāšanas un izmantošanas līmenis Latvijā ir zemāks par ES iekšējā tirgus vidējo līmeni, un Latvijai būtu grūti sacensties ar Eiropas augstāko tehnoloģiju līderiem. Latvijā tiek turpināts darbs pie inovāciju un IKT attīstības gan valsts pārvaldē, gan privātajā sektorā, tomēr Latvijai joprojām ir nepieciešamas ievērojamas investīcijas, lai sasniegtu ES vidējo rādītāju.

Apkopojot visu iepriekš minēto informāciju var secināt, ka Latvija nav gatava konkurēt ar citām valstīm, izmantojot 3.attīstības stadijas priekšrocības. 2.15. tabula sniedz pārskatu par valsts uzņēmējdarbības vides un attīstības trešās stadijas faktoriem.

2.15.tabula

Valsts attīstības 3.stadijas faktoru novērtējums

Nr.p.k.	Attīstības faktori	Koeficients F , %
1.	Inovācijas	39
2.	Augstākās tehnoloģijas	80
	Vidējais lielums	60

[autore]

Valsts uzņēmējdarbības vides un attīstības trešās stadijas faktoru koeficientu vidējā vērtība Latvijā stipri atpaliek no ES iekšējā tirgus vidējā līmeņa. Līdz ar to, inovāciju un augstāko tehnoloģiju jautājumos Latvijai būtu vēlams izvēlēties „sekotājas” stratēģiju, ieviešot jau citās dalībvalstīs veiksmīgi darbojušās inovācijas un tehnoloģijas.

Apkopojot promocijas darba 2.nodaļā sniegto informāciju var secināt, ka Latvija ir veiksmīgi izgājusi pirmo attīstības stadiju un pašreiz atrodas otrajā valsts attīstības stadijā. 2.16.tabulā ir sniegts trīs stadiju valsts attīstības faktoru un attiecīgo rādītāju vērtību kopsavilkums, kas nosaka uzņēmējdarbības vidi.

2.16.tabula

Valsts attīstības faktoru kopējais novērtējums

Nr.p.k.	Attīstības faktori	Koeficients F , %
1	Pirmā attīstības stadija	
1.1.	Institūcijas	117
1.2.	Infrastruktūra	81
1.3.	Makroekonomiskā stabilitāte	99
1.4.	Veselība un sākumizglītība	83
	Vidējais lielums	95
2	Otrā attīstības stadija	
2.1.	Preču un pakalpojumu tirgus	37
2.2.	Darba tirgus	106
2.3.	Finanšu tirgus	62
2.4.	Profesionālās un augstākās izglītības kvalitāte	183
2.5.	Tehnoloģiskais progress	54
2.6.	Tirgus lielums	64
	Vidējais lielums	84
3	Trešā attīstības stadija	
3.1.	Inovācijas	39
3.2.	Augstākās tehnoloģijas	80
	Vidējais lielums	60

[autore]

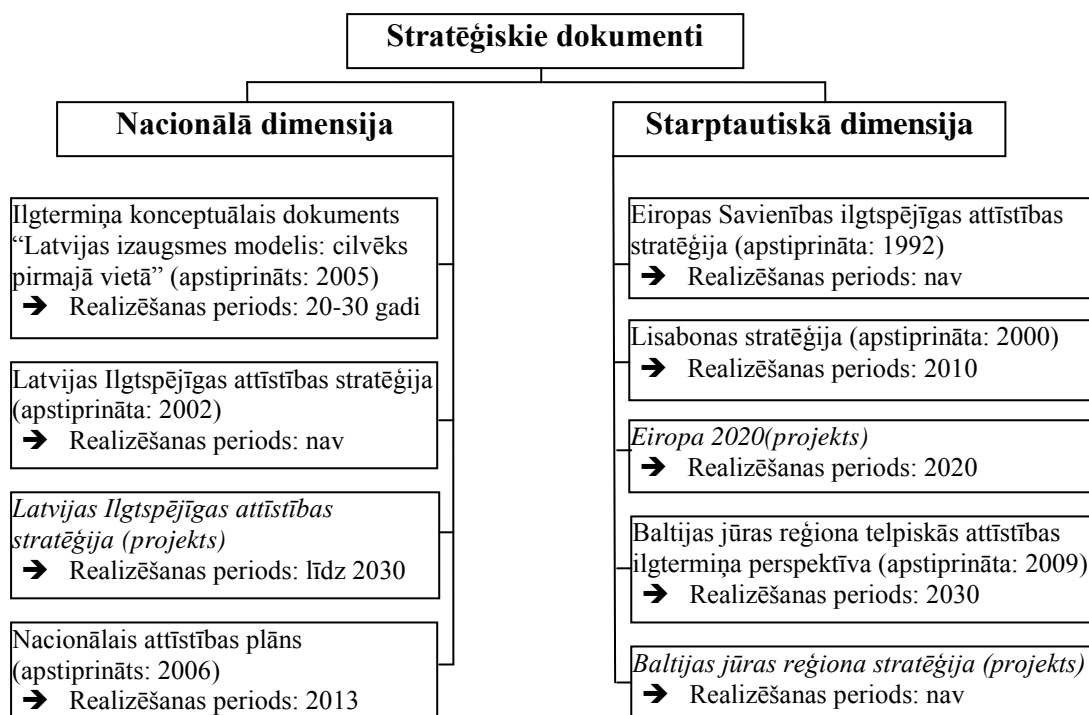
Kā tas ir parādīts 2.16.tabulā, šobrīd Latvijai nepieciešams sekot, lai 2008.gada finanšu krīzes rezultātā netiktu iztraucēts pirmā attīstības līmeņa faktoru līdzsvars, kas varētu apgrūtināt un pat apdraudēt valsts attīstību nākamajos līmeņos. Valsts pārvaldes efektīvā darbība, kas ietver sevī institūciju efektīvu darbību, infrastruktūru, makroekonomisko stabilitāti, iedzīvotāju veselību un sākumizglītību, ir obligāts priekšnosacījums uzņēmēju

darbībai un tālākai ekonomikas attīstībai. Savukārt, otrajā attīstības stadijā, kur valsts konkurētspējas celšana ir atkarīga no tādiem faktoriem, kā vidējā un augstākā izglītība, preču un pakalpojumu tirgus, darba tirgus un finanšu tirgus darbība, tehnoloģijas un tirgus lielums, Latvijai joprojām ir vairums neatrisinātu jautājumu. Ņemot vērā to, ka Latvija ir ES dalībvalsts, ekonomiskās efektivitātes celšanas jautājumi tiek pacelti no nacionālā līdz ES līmenim. Līdz ar ES vienotā tirgus izveidi, vienā dalībvalstī pieņemtais lēmums attiecībā uz tirgus politiku pat nacionālajā līmenī var ietekmēt citu dalībvalstu uzņēmējdarbības vidi un tirgus spēlētājus. Latvijai ir svarīgi kvalitatīvi ieviest uzņēmējdarbību ES iekšējā tirgū veicinošus instrumentus, nodrošinot Latvijas uzņēmējiem iespēju aktīvāk izmantot ES iekšējā tirgus priekšrocības.

Attiecībā uz valsts ekonomiskās attīstības trešās stadijas faktoriem (inovācijām un augstākajām tehnoloģijām), ņemot vērā izveidojušo ekonomiski sarežģīto situāciju, Latvijai ir jāizvēlas „sekotāja stratēģija”, piedaloties kopējās ES programmās, kvalitatīvi ieviešot citās ar augstāko ekonomiskās attīstības līmeni ES dalībvalstīs izstrādātās efektīvās un jau praksē pārbaudītās tehnoloģijas. Ekonomiskās attīstības faktori, kas atspoguļoti 1.3. attēlā pie trešās attīstības stadijas vairāk attiecas uz kopējām ES politikas prioritātēm, kuru noteikšanā un realizēšanā Latvijai ir jāpiedalās nevis individuāli, bet kopā ar citām dalībvalstīm. Esošos resursus Latvijai nepieciešams orientēt, galvenokārt, uz 2.attīstības līmeņa faktoru problēmu risināšanas un stabilitātes nodrošināšanas 1.līmeņa faktoru darbībā. Ņemot vērā augstāk minēto, promocijas darbā galvenā uzmanība ir pievērsta 2.līmeņa uzņēmējdarbības vides rādītāju efektivitātes uzlabošanai un pastāvošo nepilnību likvidēšanai. Promocijas darba 3.nodaļā ir piedāvāti risinājumi brīvas preču un pakalpojumu tirgus efektivitātes paaugstināšanai.

2.4. Latvijas attīstības koncepcijas novērtējums Eiropas Savienības kontekstā

Latvijas attīstības vīzija ir noteikta vairākos dažādu līmeņu stratēģiskajos dokumentos. Ir pieņemti gan nacionālā, gan ES iekšējā tirgus, gan reģionālie dokumenti, kuri nosaka Latvijas attīstības virzienus un prioritātes. 2.1.attēlā ir parādīti galvenie Latvijas un ES iekšējā tirgus stratēģiskie dokumenti, kuri ietekmē Latvijas uzņēmējdarbības vidi un attīstību.

2.1.att. Latvijai svarīgākie stratēģiskie dokumenti. [autore]

Latvijas nacionālā līmeņa stratēģiskais pamata dokuments ir ilgtermiņa konceptuālais dokuments “Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā” (IKD). IKD ir apstiprināts Saeimā 05.10.2005., un ar to ir jāsaskaņo visus valstī izstrādātos attīstības plānošanas dokumentu projektus. IKD iezīmē uz cilvēku centrētu Latvijas izaugsmes modeli, definējot dzīves kvalitātes jēdzienu, ka arī nosakot šādas valsts izaugsmes pamatvērtības:

- izaugsmes pamats – uz cilvēku centrēta pieeja;
- izaugsmes resurss – zināšanas, gudrība un prasme tās izmantot;
- izaugsmes procesa mērķis – augoša cilvēku dzīves kvalitāte;
- izaugsmes stratēģijas pamatprincips – darbību vienotība;
- izaugsmes modeļa īstenošana – sadarbība un prioritātes [129].

IKD mērķis var tikt novērtēts pozitīvi, jo dokumentā definētās vērtības ir īpaši būtiskas valsts ilgtermiņa attīstībai. Tajā pašā laikā, dokumentā atrunāto jautājumu loks galvenajam valsts attīstības stratēģiskām ietvardokumentam varētu būt plašāks. **Pirmkārt**, IKD tika izstrādāts Latvijas straujās attīstības laikā (2004.-2007.gadā Latvijā bija vērojami īpaši augsti attīstības tempi, vidēji 10,4% gadā), un galvenā uzmanība tajā ir fokusēta uz turpmāku Latvijas ātru izaugsmi un atpalcības samazināšanās no ES valstu vidējā dzīves līmeņa. Dokumentā nav paredzēta iespēja, ka ekonomiskai attīstībai ir ciklisks raksturs, un ka pēc kāda laika straujā izaugsme var nomainīties ar lejupslīdi, kas arī notika Latvijā 2008.gadā.

IKD nav atrunāts uzņēmējdarbības vides stabilitātes jautājums, investīciju un krājumu veidošanas nepieciešamība, kā arī resursu efektīva izmantošana.

Otrkārt, IKD lietotie termini nav saskaņoti ar ES stratēģiskajos dokumentos lietotajiem terminiem, kaut arī dokumenta izstrādāšanas brīdī Latvija jau bija ES iekšējā tirgus dalībniece. Būtu precizējams termins „ilgtspēja”, sasaistot kopā visas trīs ES dokumentos akcentētās ilgtspējīgas attīstības dimensijas: vides, ekonomisko un sociālo dimensiju. Šobrīd Latvijas IKD pārsvarā ir orientēts uz sociālā aspekta nodrošināšanu.

Treškārt, arī augstākā līmeņa stratēģiskajam dokumentam ir jānosaka rezultatīvie rādītāji. Noteiktajiem mērķiem ir jābūt formulētiem konkrēti nevis abstrakti, lai sabiedrība zinātu uz ko tā tiecas. Lai saglabātu IKD horizontālo raksturu, šos mērķus varētu noteikt ilgākajam laikam, piemēram, 2040.gadam, norādot konkrēto mērķa sasniegšanas gadu. Šobrīd IKD ir noteikts, ka Latvijas izaugsmes modelis un izstrādāts turpmākajiem 20–30 gadiem, kas ir pārāk nenoteikti. Nosprausto mērķi nepieciešams regulāri pārskatīt, pārbaudot tā aktualitāti un attīstības progresu. Gadījumā, ja pienākot noteiktajam gadam, objektīvu iemeslu dēļ mērķis tomēr netiks sasniegts, tas varētu būt mainīts.

Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģija

Hierarhiski augstākais ilgtermiņa attīstības plānošanas dokuments Latvijā ir Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija. Pirmā Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģija bija pieņemta 2002.gadā, kad Latvija vēl nebija ES dalībvalsts. Atbilstoši Ministru kabineta 01.09.2003. rīkojumam nr.549, 2003.gada oktobrī tika izveidota Ilgtspējīgas attīstības padome, kuras mērķis ir sekmēt ilgtspējīgas attīstības principu integrāciju vides, sociālajā un ekonomikas jomā un koordinēt ilgtspējīgas attīstības procesu Latvijā.

Pēc Vides ministrijas datiem, Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģijas uzraudzība bija diezgan problemātiska. Šajā stratēģijā pārklājās daudzas politiskās jomas, un atsevišķajos gadījumos atbildīgo iestādi par noteikto jautājumu bija grūti noteikt. Līdz ar to, pārskatot nacionālo stratēģiju 2007.gadā, tika pieņemts lēmums šo problēmu risināt ar jaunā Attīstības plānošanas sistēmas likuma (APSL) izstrādi, kas tika pieņemts jau 08.05.2008. APSL mērķis ir „noteikt attīstības plānošanas sistēmu, sekmēt valsts ilgtspējīgu un stabilu attīstību, kā arī iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanu” [122, 1.pants]. Likums ir vērsts uz vienkāršas, pārskatāmas, saprotamas un efektīvas plānošanas sistēmas izveidošanu, precizē Latvijā esošos politikas plānošanas dokumentu veidus, nosaka to hierarhiju, savstarpējās attiecības, lietojumu, politikas plānošanas sasaisti ar valsts budžeta veidošanas procesu, reģionālās un vietējās pārvaldes līmeņa plānošanu un starptautisko organizāciju iniciētajām politikām.

Likuma 23.pants nosaka, ka valsts attīstības plānošanas sistēmas koordinētu darbību un uzraudzību nodrošina Nacionālās attīstības padome, kuru, savukārt, apstiprina Ministru kabinets. Ar minētā likuma ieviešanu valdība risina tādas Latvijā aktuālas problēmas, kā plānošanas dokumentu integrācija vienotā sistēmā, politikas plānošanas un budžeta veidošanas sasaiste, plānošanas procesa kvalitātes uzlabošana, īstenošanas, pārskatu sniegšanas un kontroles mehānisma izveide.

Šobrīd tiek izstrādāta jaunā Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030 (LIAS). Stratēģijas autori plāno, ka pēc dokumenta apstiprināšanas Saeimā tā varētu kļūt par valsts galveno plānošanas instrumentu, kurš tiks ņemts par pamatu, izstrādājot visus tuvākas un tālākas nākotnes stratēģiskās plānošanas un attīstības dokumentus. Pēc būtības, LIAS kalpos kā vienotā bāze Latvijas attīstības stratēģiskajam ietvaram, integrējot savā starpā, LIAS, Nacionālo Attīstības Plānu un galvenos reģionālās attīstības dokumentus – ES Ilgtermiņa attīstības stratēģiju, Lisabonas stratēģiju, Baltijas jūras reģiona telpiskās attīstības ilgtermiņa perspektīvu un Baltijas jūras reģiona stratēģiju.

Nacionālais Attīstības Plāns

Hierarhiski augstākais un Latvijas nacionālajā līmenī galvenais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments ir Nacionālais attīstības plāns (turpmāk – NAP). NAP ir izstrādāts laika posmam no 2007.līdz 2013.gadam ar mērķi „sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas paaugstināšanu citu valstu vidū” [142]. NAP ir pakārtots IKD un LIAS. Visiem valstī izstrādātajiem plānošanas dokumentiem ir jābūt saskaņotiem ar NAP, jo tas nosaka vienotu valsts attīstības vīziju un nodrošina pieejamo resursu efektīvu sadali sabiedrības ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai.

NAP ir izvirzītas šādas prioritātes:

- izglītots un radošs cilvēks (pirmsskolas, vidējā un augstākā izglītība, profesionalitātes uzlabošana, mūžizglītība, izglītības infrastruktūra);
- uzņēmumu tehnoloģiskā izcilība un elastība (inovācijas, tehnoloģijas, jauni konkurētspējīgi uzņēmumi, dabas un energoresursu efektīva izmantošana);
- zinātnes un pētniecības attīstība (zinātne, pētniecība, zinātniskā infrastruktūra);
- valsts un sabiedrības attīstība (laba pārvaldība, droša, pilsoniska un saliedēta sabiedrība, Latvijas izaugsmes starptautiskā dimensija);
- sakārtota uzņēmējdarbības un dzīves telpa (izaugsme Latvijas reģionos, Baltijas reģionā, ES reģionā, moderna infrastruktūra un pakalpojumi);

- cilvēka labklājības kāpums (veselība, sociālā drošība, darba tirgus, mājokļi, kultūrvide un dabas vide).

Līdz 2012.gada beigām plānots pieņemt NAP nākamajam plānošanas periodam no 2014. līdz 2020.gadam. Jaunajā NAP ir izceltas trīs prioritātes:

- cilvēka drošumspēja (ienākumi un nodarbinātība, nevienlīdzības mazināšana un saliedētība, mūžizglītība, veselība, demogrāfiskā situācija, radošums);
- tautas saimniecības izaugsme (ražojošais un eksportspējīgais sektors, multimodāla transporta struktūra, uzņēmējdarbības vide, publiskā infrastruktūra, radošās industrijas, publiskā pārvaldība un sabiedrības līdzdalība, enerģija, specializācija un nišas pakalpojumi/produkti);
- izaugsmi atbalstošas teritorijas (pakalpojumu pieejamība un infrastruktūra, pilsētu un lauku mijiedarbība, lauku saimniecību attīstība, dabas kapitāla pilnvērtīga izmantošana, nelauksaimnieciskā ražošana, decentralizēta koncentrācija, unikālā teritoriālā potenciāla attīstīšana) [84].

NAP izvirzītās prioritātes gan esošam, gan nākamajam periodam ir nenoliedzami atbalstāmas un nepieciešamas valsts efektīvai attīstībai. Tomēr NAP ir atsevišķas nepilnības.

Pirmkārt, NAP ir vidējā termiņa dokuments, kas nosaka valsts prioritātes uz 7 gadiem (2007.-2013.gads un 2014.-2020.gads). Tajā pašā laikā, dokumenta mērķis ir valsts ilgtspējīga attīstība, kas orientēta uz ilgāku posmu. Secīgi, arī lielākā NAP 2007.-2013. uzdevumu daļa ir noformulēta abstrakti bez rezultātīvajiem rādītājiem, jo tik īsā laikā būtu sarežģīti panākt īstenojamās politikas ievērojamu ietekmi uz statistiskajiem datiem. NAP ietvaros divi jēdzieni – plāns un stratēģija – tiek lietoti vienā nozīmē. Līdz ar to, pastāv nepieciešamība pēc augstākā līmeņa valsts stratēģijas, kurai ir plašāka nozīme nekā plānam. Šī problēma tiks atrisināta līdz ar Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģijas 2030 pieņemšanu. Savukārt, NAP būtu jānosaka konkrētus uzdevumus, kas varētu būt īstenoti vidējā termiņā, virzoties uz ilgtermiņa mērķa sasniegšanu – valsts ilgtspējīgu attīstību. Plānots, ka rezultātīvie rādītāji varētu būt iekļauti NAP 2014.-2020.

Otrkārt, NAP 2007.-2013. nav pietiekoši akcentēta Latvijas dalība ES. Nav pietiekams uzsvars uz Latvijas dalību ES likts arī NAP 2014.-2020.projektā. Latvija ir ES vienotā iekšējā tirgus sastāvdaļa, un daudzos jautājumos Latvijas politiskais risinājums tiks pieņemts, pārņemot ES līmenī izstrādāto risinājumu, vai arī tiks saskaņots ar kopīgo ES politiku. ES ietvaros Latvijai nav tikai un vienīgi pienākumi (piemēram, pienākums veikt iemaksas kopējā budžetā, harmonizēt likumdošanu, ieviest prasības utt.), bet arī tiesības, kas nodrošina ievērojamas priekšrocības no dalības ES. Tā, piemēram, Latvijā var būt izmantota citu ES

dalībvalstu pieredze, netērējot resursus patstāvīgi pētot un attīstot jau ES attīstītākajās valstīs zināmās tehnoloģijas. Latvijas uzņēmumi varētu kompensēt ierobežoto Latvijas tirgus izmēru, bez papildus administratīviem šķēršļiem, piedāvājot produkciju vai sniedzot pakalpojumus visa ES iekšējā tirgus ietvaros. Bezdarba problēmas varētu būt atrisinātas, izmantojot brīvas darbaspēka kustības principu, viesstrādniekiem no Latvijas strādājot citās ES dalībvalstīs utt. Līdz ar to, nacionālajā attīstības stratēģijā Latvijai būtu jāatceras par iespējām, kuras tai nodrošina ES vienotais tirgus (sīkāk skat. promocijas darba 3.nodaļu).

Treškārt, NAP 2007.-2013., kā arī NAP 2014.-2020. projektā nav pietiekoši liela uzmanība pievērsta ES finansiālam atbalstam Latvijai. Latvijas uzņēmējdarbības vide un ekonomikas veiksmīga funkcionēšana lielā mērā ir atkarīga no ES finanšu resursiem. Pēc Latvijas iestāšanās ES 2004.gadā Latvijas attīstības straujos tempus galvenokārt nodrošināja ārējās tiešās investīcijas, kuru lielākā daļa bija piesaistīta no pārējām ES dalībvalstīm. 2008.gadā, sākoties pasaules finanšu krīzei, Latvijā bija vērojams būtisks ārējo investīciju aizplūdums, kas sāpīgi ietekmēja valsts ekonomisko labklājību. Galvenais finanšu līdzekļu avots Latvijā palika ES struktūrfondu sniegtais finansējums un Eiropas Komisijas un Pasaules bankas piešķirtie kredīti. Ņemot vērā, ka ES struktūrfondi ir viens no nozīmīgākajiem finanšu instrumentiem Latvijas ekonomikas atveseļošanā, Latvijai ir jāpaaugstina apgūstamo projektu procentu, mazinot projektu pieteikšanas birokrātiju un informējot sabiedrību par pastāvošām atbalsta saņemšanas iespējām. Atbilstoši Ekonomikas ministrijas datiem, plānots, ka 2007.-2013. periodā tiks izmantota tikai pusi (apmēram 56,34%, t.i. 1,79 miljardu latu) no Latvijai pieejamajiem ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda līdzekļiem, un šī situācija būtu jāmaina [110, 75.lpp.].

Eiropas Savienības ilgtspējīgas attīstības stratēģija

Lai nodrošinātu sinerģijas efektu no dažādu valstu politikām, par valsts attīstību tiek runāts ne tikai nacionālajā, bet arī starptautiskajā (reģionālajā) līmenī. 1992. gada jūnijā, Apvienoto Nāciju organizācijas (ANO) konferencē 171 pasaules valstis, tai skaitā arī Latvija, parakstīja Riodežaneiro Deklarāciju par vidi un attīstību. Kopš tā laika ilgtspējīga attīstība ir kļuvusi par ES politikas būtisku sastāvdaļu. Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 3. panta 3. punktu, ilgtspējīga attīstība ir ES visaptverošais ilgtermiņa mērķis. ES ilgtspējīgas attīstības stratēģija (turpmāk – ES IAS) ir sistēma ilgtermiņa vīzijai, kurā cieši saistās apkārtējās vides aizsardzība, saimnieciska labklājība, sociāla kohēzija un pasaules mēroga atbildība. Tā ir ilgtermiņa stratēģija, kas rada labu pamatu, lai vadītu plaša mēroga ilgtermiņa

norises un informētu par tām, kā arī veicinātu uz nākotni vērstu apspriešanas procesu par ilgtspējas aspektiem [45, 132, 44].

ES padome 2006. gada jūnijā pieņēma atjaunināto ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, bet 2009.gadā stratēģija tika pārskatīta. Šobrīd ES IAS aptver septiņus galvenos risināmos jautājumus: klimata pārmaiņas un tīra enerģija, ilgtspējīgs transports, ilgtspējīgs patēriņš un ražošana, dabas resursu saglabāšana un apsaimniekošana, sabiedrības veselība, sociālā integrācija, demogrāfija, migrācija un nabadzība pasaulē. Pēdējos gados ES ir integrējusi ilgtspējas dimensiju daudzās politikas jomās. ES IAS ir arī sekmējusi ilgtspējīgas attīstības stratēģiju izstrādi valstu un reģionālajā līmenī, tai skaitā Latvijā. Reizi divos gados dalībvalstis izstrādā informatīvos ziņojumus par stratēģijas ieviešanu nacionālajā līmenī.

Latvijas dalība ES IAS īstenošanā pozitīvi ietekmē valsts attīstību. Īstenojot vienoto ES IAS stratēģiju, Latvija ir spiesta virzīties uz ES nosprausto mērķu sasniegšanu, kas, ņemot vērā lielākās ES dalībvalstu daļas augsto attīstības līmeni, ir ambiciozāki par Latvijas nacionālajiem mērķiem. Lai neatpaliktu no pārējiem šī procesa dalībniekiem, Latvijai ir jāmeklē efektīvākus risinājumus nacionālajā līmenī. Papildus tam, ES institūcijas sniedz gan konsultatīvo, gan finansiālo atbalstu ES dalībvalstīm, lai paaugstinātu vienotā ES tirgus konkurētspēju globālajā tirgū.

Lisabonas stratēģija un stratēģija „Eiropa 2020”

Viena no galvenajām ES starpnozaru stratēģijām un politiskajiem dokumentiem, kas nosaka visu ES dalībvalstu vienotu darbības virzienu, ir Lisabonas stratēģija. Lisabonas stratēģija ir dinamiska stratēģija, kurā ir integrēti ar ilgtspēju saistīti aspekti (klimata pārmaiņas, enerģētika, finansiālā un sociālā ilgtspēja). Eiropas Komisija apgalvo, ka ES IAS un Lisabonas stratēģija nepārklājas, bet drīzāk otrā papildina pirmo un palīdz ieviest ES IAS dzīvē [38, 14.lpp.].

Lisabonas stratēģiju ES Padome pieņēma 2000.gadā, nosakot tajā mērķi līdz 2010.gadam kļūt par „konkurētspējīgāko un dinamiskāko uz zināšanām balstīto ekonomiku pasaulē, kas ir spējīga uz pastāvīgu ekonomisko kāpumu, labākām darba vietām un ciešāku sociālo saliedētību”, īpaši par prioritātēm izceļot izaugsmi, sociālo kohēziju, un ilgtspējīgu attīstību. Līdz ar straujām negatīvām izmaiņām pasaules ekoloģijā, 2001.gadā Gēteborgas ES Padomes sanāksmē tika pieņemta vienošanās Lisabonas procesam papildus pievienot arī ekoloģisko aspektu [112]. Ekoloģiskais aspekts vēl vairāk pietuvināja Lisabonas stratēģiju ES IAS, nodrošinot sinerģijas efektu ilgtspējas attīstības mērķa sasniegšanā. 2005. gadā pēc Lisabonas stratēģijas īstenošanas progressa izvērtēšanas dalībvalstu vadītāji pieņēma

secinājumus, par galvenajiem mērķiem atjaunotajai Lisabonas stratēģijai kā prioritāti izvirzot izaugsmi un nodarbinātību. Ņemot vērā to, ka ekonomiskā, politiskā un ekoloģiskā situācija dažādās ES dalībvalstīs ievērojami atšķiras, saskaņā ar Lisabonas stratēģijas īstenošanas procesu, katrā ES dalībvalstī tiek izstrādātas atbilstošas nacionālās Lisabonas programmas trīs gadu ciklam. Minētās nacionālās programmas tiek saskaņotas ar Eiropas Komisiju, un dalībvalstis sniedz Eiropas Komisijas atskaites ziņojumus par Nacionālās Lisabonas programmas īstenošanu [96]. 2008. gada 13.-14. martā ES padome, apstiprinot *Integrētās pamatnostādnes izaugsmei un nodarbinātībai 2008.-2010. gadam*, iezīmēja jaunā Lisabonas stratēģijas cikla 2008.-2010. gadam sākšanos.

Latvijas nacionālā Lisabonas programma, ievēro ES kopīgo rīcības virzienu un identificē iniciatīvas, kurām Latvijā jābūt īstenotām vidējā termiņā, lai veicinātu izaugsmi un nodarbinātību, kā arī iezīmē galvenos pasākumus ES apstiprināto integrēto pamatnostādņu īstenošanai.

Latvijas nacionālajā Lisabonas programmā ir noteikti 5 galvenie ekonomiskās politikas pamatvirzieni:

- makroekonomiskās stabilitātes nodrošināšana;
- zināšanu un jauninājumu stimulēšana;
- investoriem un darbaspēkam labvēlīgu nosacījumu veidošana;
- nodarbinātības veicināšana;
- izglītības un prasmju uzlabošana [35, 5.lpp.].

Diemžēl, Lisabonas stratēģijas ambiciozs mērķis līdz 2010.gadam ES kļūt par pasaules spēcīgāko ekonomiku, netika sasniegts. Tomēr šī stratēģija bija lietderīga, lai izveidotu pamatu Eiropas konkurētspējas stiprināšanai un strukturālu reformu sekmēšanai. Kā Lisabonas stratēģijas turpinājums, 2010.gadā ES tiek izstrādāts jauns stratēģiskās plānošanas dokuments „Eiropa 2020”, kura mērķis ir ES gudra, ilgtspējīga un integrējoša izaugsme. Ņemot vērā pasaules finanšu krīzes ekonomisko un sociālo ietekmi, kā arī sabiedrības novecošanas, klimata pārmaiņu u.c. izaicinājumus, par „Eiropa 2020” stratēģijas prioritātēm ES izvirza publisko finanšu stabilitāti, vienlaikus saglabājot investīcijas un sociālo labklājību, efektīvā darba tirgus izveidi, turpmāko iekšējā tirgus stiprināšanu, ārējās tirdzniecības un atvērtības savstarpējo ieguvumu pilnīgu izmantošanu. Citi svarīgi jautājumi ir saistīti ar videi labvēlīgākas ekonomikas radītiem ieguvumiem, uzņēmējdarbības vides uzlabošanu, jo īpaši attiecībā uz maziem un vidējiem uzņēmumiem un rūpniecisko pamatu, un tautsaimniecības zināšanu pamatu, arī pētniecību un novatorismu. Jaunajā stratēģijā īpaši izcelti ir arī ekonomiskas, sociālas un teritoriālas kohēzijas un dzimumu līdztiesības jautājumi.

Stratēģija izvirza piecus kvantitatīvus ES līmeņa mērķus, kuri ES būtu jāsasniedz līdz 2020.gadam:

- 75% iedzīvotāju 20-64 gadu vecumā jābūt nodarbinātiem;
- ieguldījumiem pētniecībā un attīstībā (R&D) jābūt 3% no IKP;
- ir jāsasniedz “20/20/20” klimata/enerģētikas mērķi (t.sk. palielināt CO2 emisijas samazināšanu par 30%, ja nosacījumi to atļauj);
- skolu nepabeigušo skolēnu īpatsvaram (*share of early school leavers*) jābūt mazākam nekā 10% un vismaz 40% jaunākās paaudzes iedzīvotājiem jābūt ar augstāko izglītību;
- nabadzības riskam pakļauto personu skaits ir jāsamazina par 20 milj. cilvēku.

Minētās ES prioritātes pozitīvi ietekmēs arī Latvijas kā ES dalībvalsts attīstību. 09.02.2010. tika apstiprināta LR Ekonomikas ministrijas izstrādātā Nacionālā pozīcija Nr.1 „ES 2020” stratēģija, kurā tika ieskicēti Latvijas prioritārie virzieni un uzdevumi „ES 2020” stratēģijas kontekstā:

- makroekonomiskās stabilitātes nodrošināšana;
- uzņēmējdarbības vides un MVU atbalsta uzlabošana;
- izaugsmes nodrošināšana uz vērtību radīšanas bāzes ar zināšanu palīdzību;
- iespēju nodrošināšana cilvēkiem iekļauties darba tirgū;
- videi draudzīgas ekonomikas izveidošana un enerģētikas diversifikācijas veicināšana.

ES 2020 stratēģijas izstrādē piedalījās visas ES dalībvalstis, tai skaitā arī Latvija. Šī stratēģija ir ES kopīgais produkts, kuram jāapmierina visu dalībvalstu intereses. Latvija izmantoja ES 2020 stratēģiju, lai pievērstu ES uzmanību tādiem Latvijai būtiskajiem jautājumiem, kā ekonomiskās kohēzijas stiprināšanas nepieciešamība, lielākas uzmanības pievēršana lauku uzņēmumu konkurētspējai, ražīgumam un modernizācijai, kā arī ārējās dimensijas stiprināšanai (ārējā tirdzniecība, tirdzniecības liberalizācija, piekļuve trešo valstu tirgiem). Īpaši svarīgs Latvijas ekonomikai jautājums, kas tika akcentēts ES līmenī, ir līdzvērtīgas konkurences nosacījumu nodrošināšana visiem ES lauksaimniekiem. Latvijas lauku teritoriju un lauksaimniecības kā fundamentālas tautsaimniecības nozares attīstības veicināšanai ir būtiski reformēt kopējo ES lauksaimniecības politiku, lai tiktu nodrošināti vienlīdzīgi tiešie maksājumi starp ES dalībvalstīm. Šobrīd, veicot maksājumus ES kopbudžetā, Latvijas lauksaimnieki saņem viszemāko finansiālo atbalstu ES, jo tiešā atbalsta apjoms tiek noteikts pēc apsaimniekotās platības, nevis pēc saražotās produkcijas daudzuma [20]. Secīgi, Latvijas lauksaimnieki atrodas mazāk izdevīgajos nosacījumos salīdzinājumā ar citiem ES lauksaimnieciskās produkcijas ražotājiem. Papildus tam, augstākajā politiskajā līmenī Latvija uzsver ES budžeta finansējuma nozīmīgumu specifisko prioritāšu īstenošanai

tajās ES dalībvalstīs un reģionos, kuri savā attīstībā atpaliek no pārējās ES un kuru fiskālās iespējas finansēt ievērojamās strukturālās pārmaiņas „ES 2020” stratēģijas ietvaros ir ierobežotas [133].

Latvija ir izmantojusi iespēju pacelt interesējušos jautājumus diskusijai augstākajā līmenī ES. Valsts iesaiste ES kopīgo lēmumu pieņemšanā spēlē nozīmīgu lomu Latvijas veiksmīgai attīstībai ES iekšējā tirgū.

Baltijas valstu sadarbība

VASAB (*Vision and Strategies around the Baltic Sea*) ir brīvprātīga Baltijas jūras reģiona valstu sadarbība telpiskās plānošanas un telpiskās attīstības jomā, kuras stratēģiskais mērķis ir veicināt Baltijas jūras reģiona iekšējo telpisko integrāciju, kā arī telpisko integrāciju ar citiem Eiropas reģioniem. VASAB veido 11 Baltijas jūras reģiona valstis – astoņas ES dalībvalstis (Zviedrija, Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Vācija, Polija, Dānija), Norvēģija, Krievija un Baltkrievija. Vācijas un Krievijas piejūras reģioni arī piedalās VASAB Telpiskās attīstības komitejas darbā.

Kopš 1992.gada Baltijas jūras valstu telpiskās plānošanas un reģionālās attīstības ministrijas sadarbojās, lai izstrādātu vienotu Baltijas jūras reģiona ilgtermiņa attīstības stratēģiju. 1995. gadā tika apstiprināts konceptuāls dokuments ”Vīzijas un Stratēģijas ap Baltijas jūru 2010”, ar kuru iezīmēja pamatu nacionālo attīstības plānu harmonizācijai un vienotai pieejai telpiskās attīstības jautājumu risināšanai Baltijas jūras reģionā.

Līdz ar VASAB sekretariāta pārcelšanu uz Rīgu, ar 2007. gada 1. jūliju Latvija kļuva par Baltijas jūras reģiona vadošo valsti telpiskās plānošanas un telpiskas attīstības jautājumos un LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija par atbildīgo iestādi attiecīgā procesa pārvaldīšanā.

VASAB Telpiskās attīstības komitejas vadībā tika izstrādāta un VASAB septītajā Ministru konferencē 2009.gada 16.oktobrī Viļņā tika pieņemta *Baltijas jūras reģiona telpiskās attīstības ilgtermiņa perspektīva* (TAIP) līdz 2030.gadam. Perspektīvas mērķis ir sekmēt reģiona konkurētspēju un veicināt reģiona iekšējo telpisko integrāciju un kohēziju. Dokuments nosaka ilgtermiņa perspektīvu un rīcības plānu starptautiskās nozīmes jomām. TAIP skar tādas politiskās jomas, kur starptautiskā kooperācija telpiskajā plānošanā nodrošina ievērojamu pievienoto vērtību:

- pilsētu tīklojums (demogrāfija, migrācija, inovācijas, metropoles), pilsētu-lauku attiecības;
- pieejamība un transnacionālas attīstības zonas;

- transporta, enerģijas, IT pieejamība;
- jūra. Integrēta piekrastes zonas apsaimniekošana un jūras izmantošanas plānošana;
- horizontālie jautājumi: klimata izmaiņas, enerģētikas ģeogrāfija, reģiona identitāte un kultūrainavas savdabība [189, 172].

Dokumentam ir vairāki mērķi. **Pirmkārt**, tas pozicionē Baltijas jūras reģionu (BJR) Eiropas ietvarā, integrējot VASAB koncepcijas un prioritātes diskusijās par ES Kohēzijas politikas teritoriālo dimensiju, kā arī teritoriālā kontekstā ES sadarbojoties ar kaimiņvalstīm. **Otrkārt**, tas veicina dialogu starp BJR spēlētājiem, apvienojot pārrobežu potenciālus, radot sinerģiju starp nacionāliem un reģionāliem plāniem, stratēģijām un programmām reģionā. **Treškārt**, tas akcentē nepieciešamību BJR plānot atbilstošus finanšu resursus TAIP noteikto vadlīniju un pasākumu ieviešanai. **Ceturtkārt**, TAIP iezīmē politikas novirzi uz jūrniecības un telpiskās plānošanas Eiropas mērogu, tādējādi akcentējot jūras jautājumu nozīmīgumu BJR. **Piektkārt**, TAIP var nodrošināt uzraudzības un novērtēšanas pamatu telpiskās attīstības procesam BJR [172].

Latvijai ir aktīvi jāpiedalās BJR valstu sabiedrībā, jo minētajai valstu grupai, it īpaši tām valstīm, kas ir ES dalībvalstis, ir līdzīgas intereses, kuras kopīgi vieglāk lobēt, izstrādājot vienoto ES politiku. Darbības, kas vērstas uz augstāk minēto 5 TAIP mērķu sasniegšanu, veicinās Latvijas ilgtspējīgu attīstību, kalpojot kā papildu dzinējs attiecīgo jautājumu risināšanai nacionālajā līmenī.

Baltijas Jūras Reģiona stratēģija

Astoņas no ES dalībvalstīm, tai skaitā Latvija, pieder pie Baltijas jūras reģiona. Baltijas jūras reģiona izdalīšana no pārējās ES daļas ir sekmējusi pozitīvu reģiona attīstību kopš 20. gadsimta 90. gadu sākuma. 2009.gada 10.jūnijā Eiropas Komisija pieņēma paziņojumu par ES Stratēģiju Baltijas jūras reģionam ar Rīcības plānu tās īstenošanai. Stratēģija ir pirmā ES iekšējā stratēģija Eiropas makroreģionam, kuras pamatā ir inovatīva un integrēta ilgtermiņa pieeja ES politiku īstenošanai Baltijas jūras reģionā. BJR stratēģija daļēji pārklājas ar TAIP, tomēr BJR stratēģija pēc būtības ir ES iekšējā reģiona dokuments, kas neskar ES ārējo dimensiju.

Stratēģijai ir izvirzīti četri galvenie uzdevumi:

- veicināt vides ilgtspēju reģionā;
- kāpināt Baltijas jūras reģiona ekonomisko izaugsmi un labklājību;
- sekmēt Baltijas jūras reģiona pieejamību un pievilcību;
- vairojot Baltijas jūras reģiona drošību.

Atbilstoši minētajiem uzdevumiem BJR stratēģijas Rīcības plānā ir iekļautas 15 prioritātes, kuru ietvaros ir plānots īstenot ap 80 sadarbības projektu. Neskatoties uz to, ka BJR stratēģija ir ES iekšējā stratēģija, tās ģeogrāfiskais pārklājums nav stingri definēts. Līdzīgi kā tas ir noteikts TAIP, ES ir ieinteresēta attīstīt reģiona ciešāku sadarbību ar trešajām valstīm.

Attīstīts BJR viennozīmīgi sniegs ievērojamu ieguldījumu kopējās ES konkurētspējas palielināšanā. Pēc LR Ārlietu ministrijas sniegtās informācijas, Latvijas īpašās intereses stratēģijas īstenošanā ir BJR austrumu krasta konkurētspējas stiprināšana. Starp Latvijai būtiskiem reģionālās nozīmes sadarbības virzieniem ir izvirzīts Baltijas enerģijas tirgus starpsavienojumu plāns un tā īstenošana, transeiropas transporta tīkla un tā savienojumu ar ES kaimiņvalstīm koordinēta attīstība, loģistikas pakalpojumu konkurētspējas paaugstināšana un ES ārējās robežas caurlaides spējas nodrošināšana, kopīga Baltijas jūras reģiona izglītības un pētniecības lauka attīstība, pārrobežu sadarbība vides piesārņojuma novērtēšanā un novēršanā. Papildus tam, BJR stratēģija var kalpot par efektīvu ES politiku īstenošanas instrumentu attiecīgajā reģionā [99, 101, 7].

Latvijas aktīvā iesaiste BJR stratēģijas formulēšanā un īstenošanā ir pozitīva. Latvijai kā arī citām BJR valstīm ir jāizmanto ģeogrāfiskā izvietojuma priekšrocības, stiprinot nacionālās pozīcijas un kopīgo ES pozīciju pasaules tirgū. Tajā pašā laikā, starp TAIP un BJR stratēģijām ir vairākas līdzības. Līdz ar to, lai neveidotos paralēlās politikas, kas varētu rast necaurspīdīgumu un iniciatīvu dublēšanos, mazinot resursu izmantošanas efektivitāti, Latvijai būtu lietderīgi VASAB un BJR sanāksmēs izvirzīt jautājumu par minēto stratēģisko dokumentu pārskatīšanu, izvērtējot iespēju tos apvienot. Lēmums par stratēģiju apvienošanu ir kopīgi pieņemams visām Baltijas reģiona ES valstīm, Norvēģijai, Krievijai un Baltkrievijai.

Izvērtējot Latvijas ilgtermiņa attīstības konceptuālo dokumentu "Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā", Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, Nacionālo Attīstības Plānu, kā arī reģionālās attīstības dokumentus - ES Ilgtermiņa attīstības stratēģiju, Lisabonas stratēģiju, Baltijas jūras reģiona telpiskās attīstības ilgtermiņa perspektīvu un Baltijas jūras reģiona stratēģiju, jāsecina, ka Latvijai ir nepieciešama viena nacionālā ilgtermiņa stratēģija, kas apvienos visu minēto dokumentu Latvijai sniegtās priekšrocības un prasības. Līdz ar to, Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģijas 2030 izveide ir nozīmīga Latvijas sabiedrībai.

Kritiski izvērtējot LIAS projektu, var secināt, ka Latvijai kā ekonomiskās attīstības galveno rādītāju joprojām nepieciešams atstāt IKP uz vienu iedzīvotāju, jo šī rādītāja nozīmi

valsts attīstībā nedrīkst minimizēt. LIAS 2030 Konkurētspējas ziņojumā norādīts, ka cilvēku apmierinātība ar savu dzīvi uzlabojas laikā, kad ienākumi uz vienu iedzīvotāju tuvojas 10 000 ASV dolāru uz vienu iedzīvotāju gadā, taču pēc tam vairs būtiski nepieaug. Tajā pašā laikā, pat valsts straujās attīstības gados 2007.gadā Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju 2000.gada salīdzināmās cenās bija tikai 3767 Ls (7077 USD) uz vienu iedzīvotāju, bet 2009.gadā šis rādītājs samazinājās līdz 2962,39 Ls (5565 USD) [94]. Tas nozīmē, ka Latvijas sabiedrībai joprojām trūkst naudas līdzekļu, lai nodrošinātu sev pieņemamus dzīves apstākļus. Ņemot vērā kaitējumu, ko Latvijas ekonomikai ir nodarījusi 2008.gada pasaules finanšu krīze, līdz Latvijas ekonomikas pilnīgai atveseļošanai paies vairāki gadi. Līdz ar to, Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģijā IKP rādītājam ir jāpievērš centrālā loma. Attiecībā uz LIAS konkurētspējas ziņojumā minēto, ka „ASV iekšzemes kopprodukts kopš 20. gs. 40. gadu vidus ir trīskāršojies, tajā pašā laikā līmenis, kas raksturo apmierinātību ar dzīvi, palicis nemainīgs” [86, 20.lpp.], novērtējot IKP pieaugumu, būtiski ņemt vērā ne tikai faktiskos rādītājus, bet novērtēt IKP salīdzināmās cenās un paturēt prātā arī inflācijas rādītāju. Svarīgi ir minimizēt iespēju, ka LIAS motivēs cilvēkus samierināties ar esošo situāciju, pazaudējot motivāciju tiekties uz labāku nākotni un tālāku attīstību, konsolidējot esošos spēkus un meklējot efektīvākus ceļus resursu izmantošanai. Neskatoties uz to, ka IKP ir būtisks valsts attīstības rādītājs, liela nozīme ir arī tādiem faktoriem, kā iespēja gūt ienākumus ar darbībām, kas sniedz gandarījumu neatkarīgi no to finansiālas atdeves, optimāls līdzsvars starp darba laiku un brīvo laiku, vienlīdzīgāks ienākumu sadalījums sabiedrībā, sociālā kapitāla pieaugums (cilvēku savstarpējā uzticēšanās), mājokļu kvalitāte, iedzīvotāju izvietojums valsts teritorijā, enerģētiskā drošība, ražošanas un patēriņa procesu ekoloģiskā ilgtspēja u.c.

Pozitīvi vērtējama ilgtspējīga dzīvesveida un patēriņa jautājuma iekļaušana LIAS, kas ir izcelts arī visos augstāk minētajos reģionālās attīstības dokumentos, kā arī radošuma, konkurētspējas un sadarbības, proaktīvas valsts pārvaldes u.c. problēmu uzrunāšana, kurām ir pievērsta liela uzmanība LIAS.

Tajā pašā laikā, LIAS izteiktajam priekšlikumam, ka „Valstu valdībām jāiegulda lielāki finansiālie līdzekļi izpētē un attīstībā, lai veicinātu jaunu, inovatīvu, klimatam draudzīgu tehnoloģiju radīšanu...” ir daudz trūkumu [86, 15.lpp.]. Šobrīd nav pietiekami liels uzsvars likts uz citu uzņēmējdarbības vides problēmu risināšanu, piemēram, bāzes valsts attīstības faktoru stiprināšanu (institūcijas, infrastruktūra, makroekonomiskā stabilitāte, veselība un sākumizglītība), kurus negatīvi ietekmēja 2008.gada finanšu krīze, vai arī konkurētspējas paaugstināšanas rādītāju (preču un pakalpojumu tirgus, darba tirgus un finanšu tirgus darbība, tehnoloģiju pārņemšana, tirgus lielums, izglītība) uzlabošanu. Attiecībā uz jaunu un inovatīvu

tehnoloģiju radīšanu, Latvijai šobrīd nav pietiekami izteikta pieņemtā sektorāja stratēģija, ieviešot un pielāgojot jau citās attīstītākajās ES dalībvalstīs ieviestās tehnoloģijas, kas ir jau pārbaudītas praksē, jo jaunu augsto tehnoloģiju radīšana prasa ievērojamus finanšu līdzekļu ieguldījumus.

Papildus tam, LIAS šobrīd nav iekļauts arī finanšu un makroekonomiskās stabilitātes jautājums. Finanšu stabilitāte ir viena no galvenajām prioritātēm „Eiropa 2020” stratēģijā. Finanšu un makroekonomiskajai stabilitātei ir liela nozīme labvēlīgas uzņēmējdarbības nodrošināšanā, valsts mehānisma efektīvajā funkcionēšanā un tālākajā attīstībā.

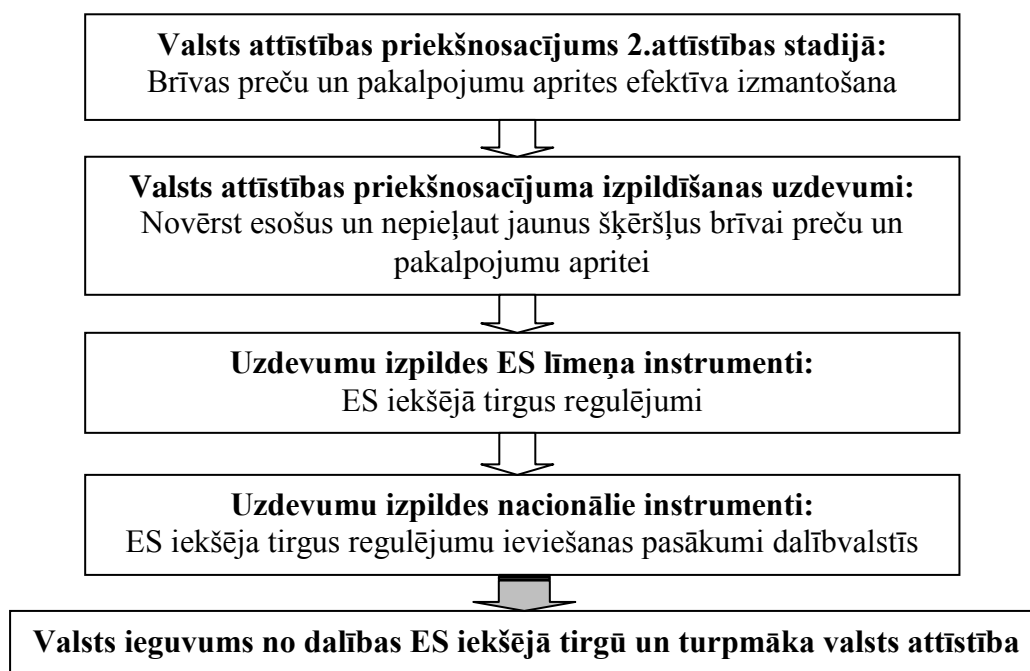
3. LATVIJAS ATTĪSTĪBAS MODEĻI, ŅEMOT VĒRĀ ES IEKŠĒJĀ TIRGUS SNIEGTĀS PRIEKŠROCĪBAS

Dalība ES iekšējā tirgū sniedz dalībvalstīm plašas iespējas un arī izaicinājumus. Vai dalībvalsts būs ieguvēja no dalības ES iekšējā tirgū vai zaudētāja lielā mērā ir atkarīgs no tā, cik aktīva ir valsts vietējā tirgū un citos ES dalībvalstu tirgos. Promocijas darba 2.nodaļā tika konstatētas vairākas problēmas, kuras neļauj Latvijai pilnībā izmantot ES iekšējā tirgus potenciālu. Promocijas darba 3.nodaļā ir sniegti risinājumi Latvijas attīstības veicināšanai ES iekšējā tirgū, kas balstās uz brīvas preču un pakalpojumu aprites efektīvu izmantošanu.

3.1. ES preču un pakalpojumu tirgu attīstības vispārējais modelis

ES iestrādāti un tiek realizēti vairāki pasākumi brīvas preču un pakalpojumu aprites veicināšanai, kuri paredzēti ES iekšējā tirgus stiprināšanai. Tiem ir lielāka iedarbība, ja tie tiek piemēroti, saskaņoti un papildina viens otru, sasniedzot sinerģijas efektu. Līdz ar to, valstī ir jābūt skaidrai šādu pasākumu darbības sistēmai gan ES iekšējā tirgus, gan nacionālajā līmenī, un to sasaistei ar attiecīgiem uzdevumiem kopējā mērķa sasniegšanai.

3.1.attēlā ir atspoguļots autores piedāvātais ES iekšējā tirgus attīstības vispārējais modelis, kas pamatojas uz brīvas preču un pakalpojumu aprites efektīvu izmantošanu.

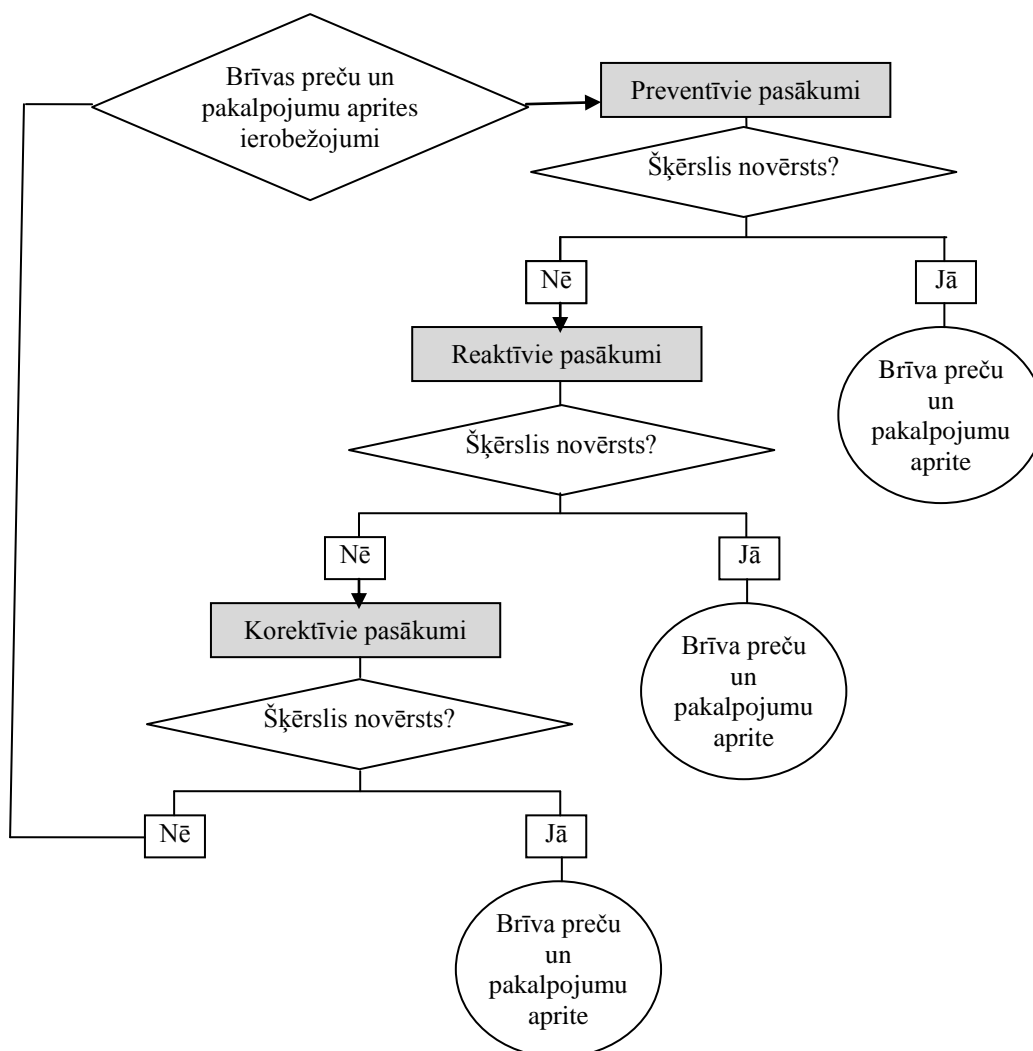

3.1.att. ES iekšējā tirgus attīstības vispārējais modelis. [autore]

Atbilstoši 3.1.attēlā atspoguļotajam modelim, valsts attīstības 2.stadijā, lai dalībvalstis varētu pilnvērtīgi izmantot ES iekšējā tirgus potenciālu, nepieciešams nodrošināt brīvas preču un pakalpojumu aprites principa efektīvu darbību.

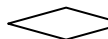

Šī mērķa sasniegšanai nepieciešams novērst esošos un nepieļaut jaunus šķēršļus brīvai preču un pakalpojumu aprītei, ko nodrošina ES iekšēja tirgus regulējumi. Uzdevumu izpildīšanai nacionālajā līmenī var izmantot ES regulējumu ieviešanas pasākumus atsevišķajās dalībvalstīs. Autore izdala trīs pasākumu veidus brīvas preču un pakalpojumu aprites šķēršļu nepieļaušanai un novēršanai nacionālajā līmenī: preventīvos pasākumus, reaktīvos pasākumus un korektīvos pasākumus (šo pasākumu skaidrojums seko aiz 3.2.attēla).

ES iekšējā tirgus potenciālu veicinošo pasākumu sistēma ir atspoguļota 3.2. attēlā.

3.2. att. ES iekšējā tirgus potenciālu veicinošo pasākumu sistēma. [autore]

Apzīmējumi 3.2.att. un turpmākajos attēlos:

- – problēmjautājums;
- – rīcība;
- – rezultāts.

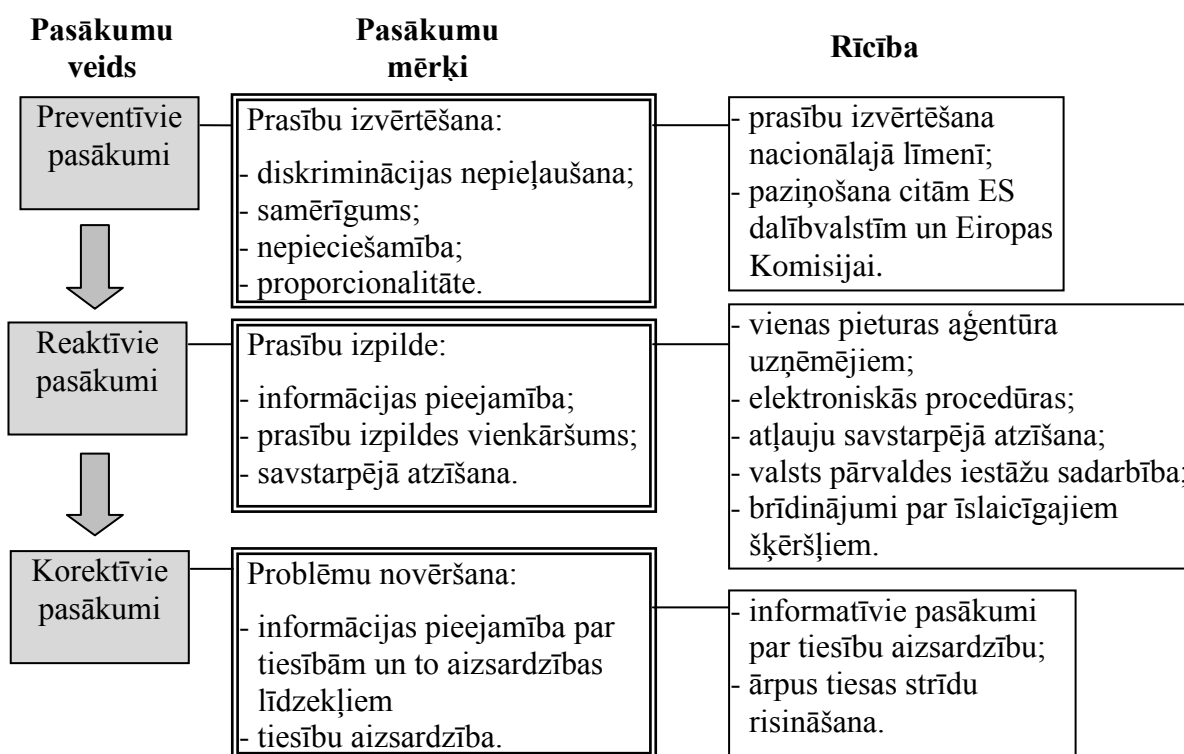
- – risinājums;
- – loģiska saikne;

Preventīvie pasākumi – ir pasākumi, kuru mērķis ir nepieļaut šķēršļus brīvai preču un pakalpojumu aprītei nacionālo regulējumu izstrādes laikā, izvērtējot ierosinātās prasības pirms to pieņemšanas.

Reaktīvie pasākumi – ir pasākumi, kuru mērķis ir nodrošināt efektīvu informācijas apmaiņu starp valsts pārvaldes iestādēm un saimnieciskās darbības veicējiem, sniedzot visaptverošu informāciju par pastāvošām prasībām, kā arī nodrošinot iespēju saņemt nepieciešamās atļaujas darbības veikšanai konkrētajā nozarē.

Korektīvie pasākumi – ir pasākumi, kuru mērķis ir novērst tirgus nepilnības, kuras izriet no reaktīvo pasākumu nekvalitatīvas piemērošanas, novēršot regulējumu nepareizu piemērošanu vai novēršot regulējuma neatbilstību LESD principiem.

Lai veicinātu brīvu preču un pakalpojumu aprīti ar preventīvo, reaktīvo un korektīvo pasākumu palīdzību, nepieciešama noteikta instrumentu sistēma, kas ir atspoguļota 3.3. attēlā.

3.3.att. Brīvas preču un pakalpojumu aprītes veicināšanas instrumentu sistēma. [autore]

Kā tas ir parādīts 3.3.attēlā, lai sasniegtu preventīvo pasākumu mērķi, jau tiesību akta izstrādes stadijā ir būtiski nepieļaut ES iekšējā tirgu darbību kavējošas prasības: tas ir ievērot diskriminācijas aizliegumu, kā arī samērīguma, nepieciešamības un proporcionalitātes principus. ES iekšējā tirgus dalībvalstīm ir kritiski jāizvērtē jaunas tiesību normas, kuras tiek ieviestas to nacionālajos regulējumos, kā arī jāseko līdz, lai pārmērīgas prasības netiktu ieviestas pārējās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs.

Reaktīvo pasākumu mērķa sasniegšanai ES iekšējā tirgus dalībvalstīm nepieciešams nodrošināt jau citā dalībvalstī saņemto atļauju atzīšanu pārējās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, pastāvošo prasību skaidrību, kā arī iespēju saimnieciskās darbības veicējiem vienkārši un ātri izpildīt pastāvošās prasības.

Lai sasniegtu korektīvo pasākumu mērķi, nepieciešams nodrošināt uzņēmējiem iespēju ātri risināt strīdīgos jautājumus ar valsts pārvaldes iestādēm un aizsargāt savas tiesības ES iekšējā tirgū. Mērķis var būt sasniegts, nodrošinot pienācīgu ārpus tiesas instrumentu darbību.

ES iekšējā tirgū ir paredzēti vairāki ES līmeņa regulatīvie instrumenti, kuru mērķis ir veicināt ES iekšējā preču un pakalpojumu tirgus stiprināšanu. ES iekšējā tirgus regulējumos ir noteiktas minimālās prasības šādu instrumentu ieviešanai. Eiropas Komisija seko līdzi, lai ar nekvalitatīvu minēto instrumentu ieviešanu netiktu diskriminēta citu ES iekšējā tirgus uzņēmēju darbība noteiktajā dalībvalstī. Savukārt, tas, kādu labumu brīvu preču un pakalpojumu apriti veicinošie instrumenti sniegs konkrētajā dalībvalstī dibinātajiem uzņēmējiem ir atkarīgs no attiecīgas valsts kompetentajām iestādēm un tā, cik veikli ir organizēta ieviesto ES tiesību instrumentu darbība.

3.1.tabulā ir atspoguļota brīvas preču un pakalpojumu aprites nodrošināšanas rīcības matrica, kurā ES iekšējā tirgū jau eksistējošie instrumenti ir sistematizēti atbilstoši preventīvo, reaktīvo un korektīvo pasākumu mērķiem.

3.1.tabula

Brīvas preču un pakalpojumu aprites nodrošināšanas rīcības matrica

	Nr.	Rīcība	ES tiesiskie instrumenti	
			Pakalpojumu nozare	Preču nozare
1	2	3	4	5
Preventīvie pasākumi	1	Nacionālo tehnisko noteikumu paziņošana	Direktīva 2006/123/EK (39.pants)	Direktīva 98/34/EK (8.-9.pants); Direktīva 98/48/EK; Regula 315/93; Regula 852/2004; Regula 853/2004; Regula 854/2004;
	2	Citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu tehnisko projektu izvērtēšana		Regula 1924/2006; Regula 1925/2006; Direktīva 94/62/EK
Reaktīvie pasākumi	3	Citā ES iekšējā tirgū izsniegto dokumentu atzīšana	Direktīva 2006/123/EK (16.pants)	Regula 764/2008 (5.-6.pants)
	4	Valsts pārvaldes iestāžu sadarbība	Direktīva 2006/123/EK (34.pants)	Regula 764/2008 (11.pants)
	5	Brīdinājumi par īslaicīgajiem šķēršļiem	-	Regula 2679/2008
	6	Informācijas pieejamība par pastāvošām prasībām	Direktīva 2006/123/EK (6.-7.pants)	Regula 764/2008 (9.-10.pants)
	7	Elektroniskās procedūras	Direktīva 2006/123/EK (8.pants)	-

3.1.tabulas turpinājums

1	2	3	4	5
Korektīvie pasākumi	8	Ārpus tiesas tiesību aizsardzības mehānisms	COM(2001)0702; 01.03.2011. Padomes secinājumi par SOLVIT tīkla izveidi.	COM(2001)0702; 01.03.2011. Padomes secinājumi par SOLVIT tīkla izveidi.

[autore]

Kā tas ir redzams 3.1.tabulā, atsevišķi harmonizētie ES līmeņa pasākumi brīvas preču un pakalpojumu aprites veicināšanai ir pieņemti pakalpojumu un preču nozarēs.

Preventīvo pasākumu tehnisko noteikumu paziņošanas pienākumu dalībvalstīm *pakalpojumu nozarē* nosaka Eiropas Parlamenta un Padomes 2006.gada 27.decembra direktīvas 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū 39.pants.

Preventīvie pasākumi *brīvai preču aprītei* ES iekšējā tirgū ir ieviesti ar Eiropas Parlamenta un Padomes 1998. gada 22. jūnija direktīvu 98/34/EK, ar ko nosaka informācijas sniegšanas kārtību tehnisko standartu un noteikumu jomā un Eiropas Parlamenta un Padomes 1998. gada 20. jūlija direktīvu 98/48/EK, ar kuru groza direktīvu 98/34/EK, nosaka ES dalībvalstu pienākumu sagatavotos tehnisko noteikumu projektus un ar tiem saistīto informāciju iesniegt izvērtēšanai Eiropas Komisijai un pārējām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Paziņošanas procedūra brīvas preču aprites ierobežojumiem ir paredzēta arī šādos specifiskajos regulējumos:

- Padomes 1993.gada 8.februāra Regula (EEK) Nr. 315/93, ar ko nosaka Kopienas procedūras attiecībā uz piesārņotājiem pārtikā;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2004.gada 29.aprīļa Regula (EK) Nr. 852/2004 par pārtikas produktu higiēnu;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2004.gada 29.aprīļa Regula (EK) Nr. 853/2004, ar ko nosaka īpašus higiēnas noteikumus attiecībā uz dzīvnieku izcelsmes pārtiku;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2004.gada 29.aprīļa Regula (EK) Nr. 854/2004, ar ko paredz īpašus noteikumus par lietošanai pārtikā paredzētu dzīvnieku izcelsmes produktu oficiālās kontroles organizēšanu;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2006.gada 20.decembra Regula (EK) Nr. 1924/2006 par uzturvērtības un veselīguma norādēm uz pārtikas produktiem;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2006.gada 20.decembra Regula (EK) Nr. 1925/2006 par vitamīnu un minerālvielu, un dažu citu vielu pievienošanu pārtikai;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 1994.gada 20.decembra Direktīva 94/62/EK par iepakojumu un izlietoto iepakojumu;

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2000.gada 20.marta Direktīva 2000/13/EK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz pārtikas produktu marķēšanu, noformēšanu un reklāmu.

Pie *reaktīvajiem pasākumiem* attiecināmā direktīva 2006/123/EK 16.pants nosaka, ka valsts pārvaldes iestādes nedrīkst ierobežot tāda pakalpojumu sniedzēja *pakalpojumu sniegšanas* brīvību, kas ir dibināts citā dalībvalstī, pieprasot atkārtoti saņemt atļaujas, pierēģistrēties vai pieprasot izvēlēties konkrētas līgumsaistības starp pakalpojumu sniedzēju un pakalpojumu saņēmēju, aizliedzot veidot noteikta veida vai formas struktūras vai citā veidā kavējot brīvu pakalpojumu sniegšanu.

Attiecībā uz *preču brīvu apriti*, regulas 764/2008 5.-6.pants nosaka, ka dalībvalstīm ir jāatzīst citās dalībvalstīs izsniegtos sertifikātus, pārbaudes ziņojumus un citus dokumentus, kas ir nepieciešami, lai produktu likumīgi laist apgrozībā ES iekšēja tirgū.

Direktīvas 2006/123/EK 34.pants nosaka, ka, lai veicinātu *brīvu pakalpojumu apriti*, Eiropas Komisija, sadarbojoties ar dalībvalstīm, izveido elektronisku sistēmu ātrai un efektīvai informācijas apmaiņai starp dalībvalstu kompetentajām iestādēm. Piemēram, gadījumā, ja vienas dalībvalsts kompetentajai iestādei ir jautājumi par citā dalībvalstī izsniegto dokumentu, ir iespēja pārliecināties par dokumenta tiesiskumu, sazinoties ar attiecīgo kompetento iestādi valstī, kur dokuments ir izsniegts.

Regulas 764/2008 11.pants nosaka, ka Eiropas Komisija izveido informācijas apmaiņas tīklu starp produktu informācijas punktiem un/vai dalībvalstu kompetentajām iestādēm, tādējādi veicinot *brīvu preču apriti*.

Pakalpojumu nozarē šobrīd nav ieviests ārkārtas brīvas pakalpojumu aprites šķēršļu paziņošanas mehānisms.

Regula 2679/2008 nosaka ES iekšējā tirgus dalībvalstu pienākumu paziņot citām dalībvalstīm par plānotajiem *brīvas preču aprites* kavējumiem.

Direktīvas 2006/123/EK 6.-7.pants nosaka dalībvalstu pienākumu izveidot vienas pieturas aģentūras, ar kuru palīdzību saimnieciskās darbības veicēji var saņemt izsmeļošu informāciju par pastāvošām procedūrām un formalitātēm, kuras nepieciešams izpildīt, lai uzsāktu vai veiktu konkrētu *pakalpojumu darbību*.

Regulas 764/2008 9.-10.pants nosaka dalībvalstīm pienākumu izveidot produktu kontaktpunktus ar mērķi sniegt saimnieciskas darbības veicējiem informāciju par pastāvošiem tehniskajiem noteikumiem vai citām prasībām *preču laišanai dalībvalsts tirgū*.

Direktīvas 2006/123/EK 8.pants nosaka dalībvalstu pienākumu nodrošināt, ka visas *pakalpojumu darbības* uzsākšanai vai veikšanai nepieciešamās administratīvās procedūras var izpildīt ar elektronisko līdzekļu starpniecību.

Dalībvalstu pienākums par elektronisko procedūru ieviešanu *brīvai preču aprītei* šobrīd nav paredzēts ES regulējumos.

Pie ***korektīviem pasākumiem*** var minēt SOLVIT koordinācijas centru tīklu, kas ir alternatīvs mehānisms ES iekšējā tirgus problēmu risināšanai *brīvas preču un pakalpojumu aprītes izmantošanā*. SOLVIT idejas pamatā ir piedāvāt reālu risinājumu iekšējā tirgus problēmām, kas ir radušās valsts iestāžu darbības rezultātā, nepareizi piemērojot ES tiesību normas. Viena no galvenajām SOLVIT tīkla darbības priekšrocībām – ir ātrums, jo tas var atrisināt problēmas daudz ātrāk, nekā tiesa. SOLVIT tīkls ir izveidots pamatojoties uz Komisijas paziņojumu Padomei un Eiropas Parlamentam, Ekonomikas un Sociālajai Komitejai un Reģionālajai Komitejai „Efektīva problēmu risināšana Iekšējā tirgū (SOLVIT)” (COM/2001/0702).

SOLVIT centru darbība katrā ES iekšējā tirgus dalībvalstī ir apstiprināta 01.03.2011. Iekšējā tirgus, Patērētāju lietu un Tūrisma Padomes secinājumos par SOLVIT tīkla izveidi.

Kā jau bija minēts, 3.1.tabulā atspoguļotie instrumenti ir pieņemti ES līmenī, savukārt to, kāda būs atdeve no instrumentu darbības ir atkarīgs no pašām dalībvalstīm. Direktīvās un regulās ir noteiktas obligātās prasības, savukārt dalībvalstīm ir jāizvēlas mehānismi, kā tiks panākta prasību izpilde. Diemžēl, dažkārt dalībvalstis ievieš prasības tikai formāli, nespējot nodrošināt instrumenta uzdevuma izpildes panākšanu, un, attiecīgi, traucējot brīvas preču un pakalpojumu principa nodrošināšanu. Eiropas Komisija veic ieviešanas pasākumu pārbaudi un uzraudzību, tomēr lielāka Eiropas Komisijas uzmanība ir vērsta uz to, lai dalībvalstis nenodarbotos ar savas valsts tirgus slepeno protekcionismu. Tomēr par to prasību pienācīgu izpildi, kuras nodrošina saimnieciskās darbības veicējiem iespējas citās dalībvalstīs, attiecīgai dalībvalstij jāparūpējas pašai.

Lai nodrošinātu pēc iespējas lielāku atdevi no 3.1.tabulā minēto regulatīvo instrumentu piemērošanas ES iekšējā tirgus dalībvalsts nacionālajā līmenī, nepieciešams ievērot preventīvo, reaktīvo un korektīvo pasākumu efektīvas realizēšanas kritērijus.

Apskatīsim tos atsevišķi pa pasākumu grupām.

Preventīvie pasākumi

Paziņošanas procesa efektivitātes sasniegšanai promocijas darbā ir izstrādātas un formulētas sekojošas prasības nacionālo tehnisko noteikumu projektu sagatavošanas un to paziņošanas procesam Eiropas Komisijai un citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm:

- informācijas pieejamība par prasībām tehnisko noteikumu projektiem;
- savlaicīga tiesību normu izstrāde un paziņošana;
- tehnisko prasību atdalīšana no vispārīgām prasībām;
- administratīvā sloga izvērtēšana un mazināšana;

Papildus tam, ir izvirzītas šādas prasības informācijas plūsmai, izvērtējot citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs sagatavotos tehnisko noteikumu projektus:

- informācijas nonākšana līdz kompetentajai iestādei un atbildīgajai amatpersonai;
- informācijas saņemšanas ātrums;
- kompetences pietiekamība, sagatavojot viedokli;
- kombinētās atbildes sagatavošanas koordinācija;
- komentāru sniegšana Eiropas Komisijai, ievērojot noteiktos termiņus.

Reaktīvie pasākumi

Lai nodrošinātu reaktīvo pasākumu veiksmīgu darbību, nepieciešams izpildīt atsevišķo instrumentu darbības kritērijus.

Savstarpējās atzīšanas principa darbības kritēriji:

- informācijas pieejamība uzņēmējiem par savstarpējās atzīšanas principa darbību;
- citās ES iekšējā tirgū dalībvalstīs izsniegto dokumentu atzīšana;
- nacionālo regulējumu harmonizācija ES līmenī īpašās nozarēs.

Valsts pārvaldes iestāžu sadarbības kritēriji:

- citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu valsts pārvaldes iestāžu sadarbība ar Latvijas valsts pārvaldes iestādēm;
- Latvijas valsts pārvaldes iestāžu sadarbība ar citu iekšējā tirgus dalībvalstu valsts pārvaldes iestādēm;
- informācijas pieejamība par atļauju un diplomu atzīšanas iespējām;
- valsts pārvaldes iestāžu sadarbības jomu plašums.

Īslaicīgo šķēršļu brīvai preču aprītei paziņošanas mehānisma kritēriji:

- informācijas pieejamība par īslaicīgajiem brīvas preču aprītes šķēršļiem;
- šķēršļu pamatotības izvērtēšana brīvai preču aprītei citās dalībvalstīs;
- šķēršļu pamatotības izvērtēšana brīvai preču aprītei Latvijā.

Kritēriji Vienas Pieturas Aģentūras (VPA) funkcionalitātes novērtēšanai ir sekojoši:

- specializētā portāla esamība;
- portāla organizatoriskā struktūra;
- portāla lietošanas vienkāršums (informācijas pārskatāmība);
- pieejamās informācijas kvalitāte;

- e-pakalpojumu pieejamība un izpildes iespējas no VPA;
- pieejamās informācijas plašums;
- pieejamās informācijas dziļums;
- papildus funkcijas;
- pieeja citu ES dalībvalstu līdzīgajiem tīmekļa vietnes resursiem;
- tulkojumi citās valodās;
- portāla atpazīstamība sabiedrībā.

Korektīvie pasākumi

Kritēriji ārpus tiesas instrumentu efektīvai darbībai:

- informācijas pieejamība par tiesībām ES vienotajā tirgū;
- informācijas pieejamība par ārpus tiesas tiesību aizstāvēšanas instrumentiem;
- ārpus tiesas institūcijas kapacitāte;
- ārpus tiesas institūciju sadarbība ES iekšējā tirgū;
- ārpus tiesas institūciju sadarbība ar kompetentajām iestādēm;
- ārpus tiesas institūciju juridiskā pieredze.

Lai nodrošinātu atdevi no ES iekšējā tirgū jau paredzētajiem instrumentiem, nepieciešams panākt augstāk minēto kritēriju pienācīgu izpildi. Izpildot augstāk uzskaitītās prasības preventīvo, reaktīvo un korektīvo pasākumu veiksmīgai īstenošanai, tiks sasniegti minēto pasākumu mērķi un nodrošināta efektīva brīvas preču un pakalpojumu aprites principa darbība.

Šādu instrumentu kvalitatīva ieviešana Latvijas tiesību sistēmā nodrošinātu Latvijai iespēju pilnvērtīgāk izmantot ES iekšējā tirgus potenciālu.

3.2. Preventīvo pasākumu ieviešanas modeļi

3.2.1. Paziņošanas sistēmas pilnveidošanas modelis

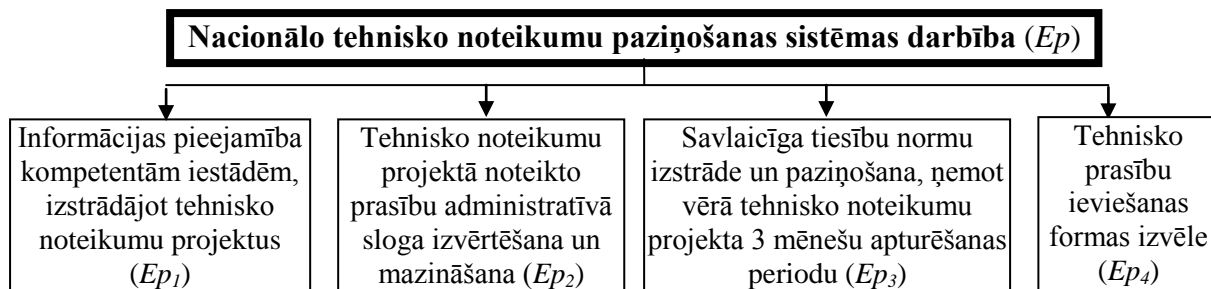
Lai nepieļautu šķēršļu iestrādāšanu brīvai preču apritei ES iekšējā tirgus dalībvalstu nacionālajos regulējumos, tika pieņemta direktīva 98/34/EK un direktīva 98/48/EK, ar kurām groza direktīvu 98/34/EK, nosakot ES dalībvalstu pienākumu sagatavotos tehnisko noteikumu projektus un ar tiem saistīto informāciju iesniegt izvērtēšanai Eiropas Komisijai un pārējām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Paziņošanas procedūra brīvas preču aprites ierobežojumiem ir paredzēta arī šādos specifiskajos regulējumos (Regula 315/93; Regula 852/2004; Regula 853/2004; Regula 854/2004; Regula 1924/2006; Regula 1925/2006; Direktīva 94/62/EK). Paziņošanas sistēma par tehnisko noteikumu projektiem pakalpojumu nozarē ir ieviesta ar 2006/123/EK direktīvas 39.pantu. Augstāk minēto direktīvu prasības Latvijas tiesību sistēmā

ir ieviestas ar 23.02.2010. Ministru kabineta instrukciju Nr.1 „Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par tehnisko noteikumu projektiem”.

Kā tas bija minēts promocijas darba 2.2.1.apakšnodaļā no 817 ES iekšējā tirgus dalībvalstu paziņotajiem tehnisko noteikumu projektiem 2010.gadā, Latvijā izstrādātie projekti (12 tehniskie projekti) veidoja tikai 1,5%. Šāda statistika norāda uz Latvijā ieviestās paziņošanas sistēmas zemu efektivitāti.

Paziņošanas sistēmas ieviešanā tiek izskatīti divi procesi – nacionālo tehnisko noteikumu izvērtēšana un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs izstrādāto tehnisko noteikumu projektu izvērtēšana.

Latvijas nacionālo tehnisko noteikumu paziņošanas sistēma ir izvērtēta atbilstoši 3.1.apakšnodaļā definētajiem kritērijiem. Minētie kritēriji ir apvienoti attiecīgajā modelī (skat. 3.4.attēlu).

3.4.att. Nacionālo tehnisko noteikumu paziņošanas sistēmas pilnveidošanas modeļa shēma. [autore]

Apzīmējumi 3.4.att. un turpmākajos attēlos:

- modeļa endogēnais faktors;
 – modeļa eksogēnie rādītāji;
- – loģiska saikne starp endogēno faktoru un eksogēniem rādītājiem.

Lai novērtētu Latvijas paziņošanas sistēmas darbības efektivitāti, laika posmā no 2011.gada 1.jūlija līdz 31.jūlijam, tika veikta fokusēta intervija ar desmit par tehnisko noteikumu paziņošanu Latvijas Iekšlietu ministrijas, Kultūras ministrijas, Zemkopības ministrijas, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Labklājības ministrijas, Satiksmes ministrijas, Tieslietu ministrijas, Veselības ministrijas, Finanšu ministrijas un Ekonomikas ministrijas atbildīgajām amatpersonām. Intervētām personām bija lūgts novērtēt Latvijā esošo situāciju tehnisko noteikumu projektu sistēmā. Intervijas rezultāti ir apkopoti 3.2.tabulā.

Kā redzams 3.2.tabulā, respondentus neapmierina esošā situācija ar visiem paziņošanas sistēmas pilnveidošanas elementiem.

3.2.tabula

Paziņošanas sistēmas pilnveidošanas modeļa kritēriju svarīgums Latvijā

Kritērijs	Respondentu daļa, kas novērtē situāciju kā		
	neapmierinoša	apmierinoša	laba
<i>Ep₁</i>	80%	20%	-
<i>Ep₂</i>	100%	-	-
<i>Ep₃</i>	70%	30%	-
<i>Ep₄</i>	60%	40%	-

[autore]

Par īpaši aktuālu tika atzīta problēma ar tehnisko noteikumu (turpmāk – TN) projektā noteikto prasību administratīvā sloga izvērtēšanu un mazināšanu, informācijas pieejamība par tehnisko noteikumu būtību un to izstrādes kārtību, kā arī tiesību akta projekta pieņemšanas laika aizkavēšana tehnisko prasību apturēšanas perioda rezultātā.

3.4.attēlā atspoguļotajā modelī ietvertu kritēriju raksturojums, galvenās problēmas, saistītas ar paziņošanas procesa organizēšanu Latvijā, iespējamās negatīvās sekas no kritēriju neizpildes vai nepienācīgas izpildes, kā arī priekšlikumi risku mazināšanai ir atspoguļoti 3.3.tabulā.

3.3.tabula

Paziņošanas procesa efektivitātes kritēriji

Kritērijs	Raksturojums	Kavējošie faktori	Riski (iespējamās negatīvās sekas)	Risku mazināšanas iespējas
1	2	3	4	5
<i>Ep₁</i>	Informācijas pieejamība par tehnisko noteikumu būtību un to izstrādes kārtību	Darbinieku aprīte. Nepietiekama pieredze darbā ar TN projektiem. TN projekti var būt izstrādāti daudzās dažādās nozarēs	TN projekts netiek paziņots, kā rezultātā pret Latviju var tikt ierosināta pārkāpumu procedūra	Semināri, vadlīnijas, apmācības, obligātās prasības ieviešana tiesību akta projekta anotācijā norādīt, vai projekts ir/ nav TN projekts
<i>Ep₂</i>	Papildus instruments administratīvā sloga izvērtēšanai. Kompetentām iestādēm jāpamato prasību nepieciešamību, proporcionalitāti un samērīgumu	Ierosināto prasību nepieciešamība nav pietiekami argumentēti pamatota. Prasības (atļaujas saņemšanas maksa, termiņš u.c.) tiek noteiktas aptuveni, rupji noapaļojot plānotās administratīvās izmaksas	Lielāks administratīvs slogs vietējiem uzņēmējiem	Tiesību akta projekta administratīvā sloga noteikšanas vadlīniju izstrāde
<i>Ep₃</i>	Nepieciešams paredzēt TN izstrādes laika grafikā, ka projekta tālāka virzība var būt apturēta uz 3 mēnešiem	TN projekta īsi pieņemšanas termiņi	Regulējuma trūkums, laicīgi neieviešot TN projektu	Tehnisko prasību paziņošana Eiropas Komisijai pēc iespējas agrīnā TN projekta izstrādes stadijā

3.3.tabulas turpinājums

1	2	3	4	5
<i>Ep₄</i>	Nepieciešams izvēlēties atbilstošu TN projekta formu, lai projekta pieņemšanas process būtu pēc iespējas efektīvāks	TN projekta saskaņošanas un apstiprināšanas process ir sarežģītāks, nekā citu tiesību aktu pieņemšana.	Sarežģīta TN projekta virzība, atlikta TN projekta pieņemšana	Iespēja izdalīt tehniskās prasības atsevišķajā regulējumā, lai neaizkavētu citu regulējumā ieviesto prasību pieņemšanu

[autore]

Kā redzams 3.3.tabulā, informācijas pieejamības trūkuma par tehnisko noteikumu būtību un to izstrādes kārtību galvenie iemesli ir augsts darbinieku aprites koeficients valsts pārvaldes iestādēs, nepietiekama pieredze darbā ar TN projektiem, jo atsevišķās nozaru ministrijās tehniskās prasības tiek noteiktas salīdzinoši reti (piemēram, Labklājības ministrija, Tieslietu ministrija, Kultūras ministrija). Katrā nozares ministrijā pārsvarā ir noteikta viena atbildīgā amatpersona (izņēmums – Zemkopības ministrijā ir 7, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā – 2) atbildīgās amatpersonas, par tehnisko noteikumu paziņošanu, savukārt ar tiesību aktu izstrādi nodarbojas līdz 60 amatpersonām (atkarībā no attiecīgās ministrijas kompetenču plašuma).

Par tehnisko noteikumu projekta apzinātu vai neapzinātu neiesniegšanu Eiropas Komisijai, kā arī par tehnisko noteikumu projektu virzības apturēšanas perioda neievērošanu, kā par jebkuru Eiropas Savienības dalībvalsts saistību neizpildi saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 258.pantu var tikt ierosināta lieta Eiropas Kopienas tiesā. Kā iespējamie risinājumi aprakstītajai problēmai tiek piedāvāti šādi informācijas aprites uzlabošanas instrumenti:

- informatīvo semināru un tematisko apmācību organizēšana tiesību aktu projektu izstrādē iesaistītām amatpersonām;
- vadlīniju izstrāde par tehnisko noteikumu būtību un izstrādes procesu;
- grozījumu ierosināšana 2009.gada 15.decembra Ministru kabineta instrukcijā Nr.19 „Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība”, paredzot tiesību akta anotācijas V sadaļas "Tiesību akta projekta atbilstība Latvijas Republikas starptautiskajām saistībām" obligātu aizpildīšanu (šobrīd, aizpildot tiesību akta projektu anotāciju, šī anotācijas sadaļa bieži netiek aizpildīta vispār). Anotācijas V sadaļas 1.punktā nepieciešams paredzēt iespēju atzīmēt, vai tiesību akta projekts ir uzskatāms par tehnisko noteikumu projektu atbilstoši 23.02.2010. Ministru kabineta instrukcijā Nr.1 „Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par tehnisko noteikumu projektiem” noteikto.

Tehnisko noteikumu projektā noteikto prasību administratīvā sloga izvērtēšana un mazināšana Latvijā ir apgrūtinoša. Maksai par noteiktas atļaujas saņemšanu jāsakrīt ar administratīvām izmaksām, kas saistītas ar šādas atļaujas piešķiršanu un uzraudzību. 2009.gada 15.decembra Ministru kabineta instrukcijas Nr.19 25.punktā ir noteikta šāda administratīvo izmaksu aprēķināšanas formula:

$$C = (f \times l) \times (n \times b), \quad (3.1)$$

kur *C* – informācijas sniegšanas pienākuma radītās izmaksas jeb administratīvās izmaksas;
f – finanšu līdzekļu apjoms, kas nepieciešams, lai nodrošinātu projektā paredzētā informācijas sniegšanas pienākuma izpildi (stundas samaksas likme, ieskaitot virsstundas vai stundas limitu ārējo pakalpojumu sniedzējiem, ja tādi ir);
l – laika patēriņš, kas nepieciešams, lai sagatavotu informāciju, kuras sniegšanu paredz projekts;
n – subjektu skaits, uz ko attiecas projektā paredzētās informācijas sniegšanas prasības;
b – cik bieži gada laikā projekts paredz informācijas sniegšanu.

Diemžēl, minētā formula neņem vērā izmaksas par jaunas prasības ievērošanas uzraudzību, situācijas analīzi pirms atļaujas piešķiršanas un citas funkcijas, kuras nepieciešams pildīt valsts pārvaldēs iestādēs, lai nodrošinātu ieviestās prasības atbilstošu izpildi.

Rezultātā valsts pārvaldes iestādes pie saistītām administratīvām izmaksām pieskaita arī izdevumus, kas nav tieši saistīti ar konkrētām ierosinātām prasībām. Pārsvārā tiek pieņemtas augstākas prasības, kuru izpilde uzņēmējiem prasa vairāk resursu (tā piemēram, maksa par spridzināšanas darbu veikšanas atļauju saņemšanu Latvijā ir noteikta 1500 Ls apmērā, bet atļaujai nebanku kreditēšanas darbības veikšanai – 50000 Ls apmērā).

Kā iespējamo risinājumu aprakstītajai problēmai darba autore piedāvā izstrādāt un ieviest vienotu metodoloģiju tiesību akta projektā paredzēto prasību administratīvo izmaksu un administratīvā sloga noteikšanai uzņēmējiem, atspoguļojot to attiecīgajās vadlīnijās.

Ņemot vērā to, ka tiesību aktu projektu izstrādei pārsvārā ir noteikti konkrēti termiņi, bet projektu pieņemšana visbiežāk notiek pēdējos mēnešos pirms minētā termiņa iestāšanās, tiesību akta projekta virzības apturēšana uz trim mēnešiem nav vēlama. Rezultātā, lai paspētu tiesību akta projektu pieņemt nospraustajā termiņā, atbildīgās amatpersonas var apzināti nepaziņot TN projektu Eiropas Komisijai un citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, attiecīgi neizpildot LESD noteikto pienākumu. Vai arī paziņo TN projektu, ievērojot apturēšanas procedūru, laicīgi neieviešot regulējumu Latvijas tiesību sistēmā, kas var nest nopietnu kaitējumu saimnieciskai darbībai Latvijā. Priekšlikums aprakstītās problēmas risināšanai ir informēt par tiesību aktu

izstrādi atbildīgās amatpersonas par nepieciešamību paziņot tehnisko projektu pēc iespējas agrīnā tā izstrādes stadijā.

Problēmas ar tehnisko noteikumu projektu izstrādi un saskaņošanu ar Eiropas Komisiju un citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm ir saistītas arī ar to, ka konkrētas nozares regulēšanai tiek izstrādāts viens tiesību akts, kurš ietver sevī gan tehniskās prasības, gan arī daudzas citas normas. Paziņojot šādu projektu un ievērojot apturēšanas periodu, tiek aizkavēta visas nozares regulējuma ieviešana, kas var nest nopietnu kaitējumu saimnieciskajai darbībai Latvijā. Priekšlikums aprakstītās problēmas risināšanai ir informēt par tiesību aktu izstrādi atbildīgās amatpersonas par iespēju tehniskās prasības pieņemt ar atsevišķu tiesību aktu, neaizkavējot pārējo normu spēkā stāšanos.

Augstāk izteikto paziņošanas sistēmas pilnveidošanas priekšlikumu novērtējums, par priekšlikuma izpildi atbildīgo un iesaistīto pušu saraksts, kā arī plānoto rezultātu kvalitatīvais raksturojums ir sniegts 3.4.tabulā.

3.4.tabula

Plānotie rezultāti paziņošanas sistēmas pilnveidošanas priekšlikumiem

Kritērijs	Priekšlikumi paziņošanas sistēmas pilnveidošanai	Atbildīgā iestāde	Iesaistītās puses	Plānotais rezultāts
<i>Ep₁</i>	Semināri, vadlīnijas, apmācības	Ekonomikas ministrija, Eiropas Komisija	Visas ministrijas	Dziļāka izpratne par TN projektu paziņošanas mērķiem un procesu. Pārkāpumu procedūras riska mazināšana
	Obligātās prasības ieviešana tiesību akta projekta anotācijā norādīt, vai projekts ir/ nav TN projekts	Ekonomikas ministrija	Tieslietu ministrija	Visu tiesību aktu projektu izvērtēšana uz atbilstību TN projekta prasībām
<i>Ep₂</i>	Tiesību akta projekta administratīvā sloga noteikšanas vadlīniju izstrāde	Ekonomikas ministrija, Eiropas Komisija	Visas ministrijas	Tiks noteikta vienota skaidra sistēma tiesību akta projekta administratīva sloga noteikšanai, kas ļaus efektīvāk izvērtēt projekta samērīgumu un proporcionalitāti
<i>Ep₃</i>	Tehnisko prasību paziņošana Eiropas Komisijai pēc iespējas agrīnā TN projekta izstrādes stadijā	Visas ministrijas	Ekonomikas ministrija	TN projekta laicīga pieņemšana pēc apturēšanas perioda bez negatīvas ietekmes uz Latvijas tiesību sistēmu
<i>Ep₄</i>	Iespēja izdalīt tehniskās prasības atsevišķajā regulējumā, lai neaizkavētu citu regulējumā ieviesto prasību pieņemšanu	Visas ministrijas	Tieslietu ministrija, Ekonomikas ministrija	Tiesību akta projekta laicīga pieņemšana, tehnisko noteikumu projektu ieviešot vēlāk pēc apturēšanas perioda ievērošanas, izvairoties no negatīvas ietekmes uz Latvijas tiesību sistēmu

[autore]

Kā tas ir atspoguļots 3.4.tabulā, semināru un apmācību organizēšanu varētu uzņemt Ekonomikas ministrija, kas Latvijā ir atbildīgā iestāde par direktīvas 98/34/EK ieviešanu, savukārt atbalstu pie vadlīniju izstrādes iespējams lūgt arī Eiropas Komisijai. Šo pasākumu mērķa auditorija – ir visas ministrijas, visas amatpersonas, kas strādā pie tiesību aktu projektu izstrādes. Šādi semināri var tikt rīkoti 2 reizes gadā. Sagaidāmais rezultāts no pasākumu īstenošanas – dziļāka izpratne par TN projektu paziņošanas mērķiem un procesu, kā arī pārkāpumu procedūras LESD 258.pantā prasību neievērošanas riska mazināšana.

Par atbildīgo iestādi obligātās prasības ieviešanai tiesību akta projekta anotācijā norādīt, vai projekts ir/ nav TN projekts, var būt Ekonomikas ministrija, savukārt kā iesaistītā puse – Tieslietu ministrija, jo šī iestāde seko līdzī tiesību akta izstrādes procedūru ievērošanai. Sagaidāmais rezultāts no pasākuma īstenošanas – visu valstī ierosināto tiesību aktu projektu izvērtēšana uz atbilstību TN projekta prasībām.

Par tiesību akta projekta administratīvā sloga noteikšanas vadlīniju izstrādi Latvijā var būt noteikta Ekonomikas ministrija, jo šīs iestādes kompetencē ir administratīvā sloga mazināšana uzņēmējiem. Ņemot vērā, ka Latvija nav vienīgā ES iekšējā tirgus dalībvalsts, kurā nepastāv vienotā metodoloģija administratīvo izmaksu un administratīvā sloga noteikšanai, Latvija var ierosināt šī jautājuma risinājumu meklēt ES līmenī, Eiropas Komisijai izstrādājot vienotās vadlīnijas visām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm.

Par savlaicīgu tehnisko prasību paziņošanu Eiropas Komisijai, ka arī nacionālo tiesību aktu izstrādi noteiktajā termiņā ir atbildīgas visas valsts pārvaldes iestādes, savukārt, Ekonomikas ministrija var veicināt paziņošanas procesa efektivitāti, informējot valsts pārvaldes iestādes par nepieciešamību neatlikt tiesību akta pieņemšanu un paziņošanu ES uz pēdējo brīdi. Pasākuma plānotais rezultāts – TN projekta laicīga pieņemšana pēc apturēšanas perioda bez negatīvas ietekmes uz Latvijas tiesību sistēmu.

Par tiesību akta projekta formas izvēli ir atbildīga attiecīga valsts pārvaldes iestāde, savukārt, Ekonomikas ministrija var informēt iesaistītas puses par iespēju izdalīt tehniskās prasības atsevišķajā regulējumā, lai neaizkavētu citu regulējumā ieviesto prasību pieņemšanu. Pasākuma plānotais rezultāts – tiesību akta projekta pieņemšana noteiktajos termiņos, tehnisko noteikumu projektu ieviešot vēlāk pēc apturēšanas perioda ievērošanas, izvairoties no negatīvas ietekmes uz Latvijas tiesību sistēmu.

Augstāk aprakstīto priekšlikumu ieviešanai papildus līdzekļi nav nepieciešami un tie var būt īstenoti iesaistīto valsts pārvaldes iestāžu iekšējo budžetu ietvaros.

Lai pārbaudītu izvirzīto priekšlikumu praktisko lietderīgumu, tika veikta 5 ES iekšējā tirgus dalībvalstu paziņošanas procesā iesaistīto ekspertu fokusētā intervija. Intervijai tika izvēlēti eksperti no piecām valstīm ar vislielāko paziņojamo tehnisko noteikumu projektu skaitu gadā – Francija, Luksemburga, Vācija, Apvienotā karaliste un Nīderlande. Ekspertiem bija lūgts sniegt informāciju, vai darba autores piedāvātie risinājumi paziņošanas sistēmas uzlabošanai jau darbojas attiecīgajā valstī, kā arī sniegt viedokli par to, vai eksperts uzskata, ka šāds paziņošanas sistēmas veicinošs instruments varētu būt efektīvs. 3.5.tabulā ir dots fokusētās intervijas atbilžu apkopojums. 3.5.tabulā pozitīva atbilde ir apzīmēta ar „1”, bet negatīva atbilde ir apzīmēta ar „0”.

3.5.tabula

ES dalībvalstu viedoklis par paziņošanas sistēmas pilnveidošanas instrumentiem

Valsts	Priekšlikumi Latvijas paziņošanas sistēmas pilnveidošanai (pastāv / vēlams ieviest)					kopā
	Regulāri semināri, vadlīnijas, apmācības	Obligātā prasības tiesību akta projekta anotācijā norādīt, vai projekts ir/ nav TN projekts	Tiesību akta projekta administratīvā sloga noteikšanas vadlīnijas	Tehnisko prasību paziņošana Eiropas Komisijai pēc iespējas agrīnā TN projekta izstrādes stadijā	Tehnisko prasību ieviešanas formas izvēle	
Francija	1/1	1/1	0/1	0/0	0/0	2/3
Luksemburga	1/1	1/1	0/1	0/1	0/0	2/4
Vācija	1/1	1/1	1/1	1/1	0/0	4/4
Apvienotā karaliste	1/1	1/1	1/1	0/0	1/1	4/4
Nīderlande	1/1	0/1	0/1	0/1	0/1	1/5
Kopā	5/5	4/5	2/5	1/3	1/2	13/20

[autore]

Balstoties uz 5 ES iekšējā tirgus dalībvalstu ekspertu atbildēm, darba autores izvirzītie priekšlikumi var būt sakārtoti atbilstoši šādai prioritārai secībai:

1. Regulāri semināri, vadlīnijas, apmācības.
2. Obligātā prasības tiesību akta projekta anotācijā norādīt, vai projekts ir/ nav TN projekts.
3. Tiesību akta projekta administratīvā sloga noteikšanas vadlīnijas.
4. Tehnisko prasību paziņošana Eiropas Komisijai pēc iespējas agrīnā TN projekta izstrādes stadijā.
5. Tehnisko prasību ieviešanas formas izvēle.

Ņemot vērā to, ka neviens no priekšlikumiem netika novērtēts negatīvi, visi priekšlikumi var būt uzskatāmi par efektīviem Latvijas uzņēmējdarbības vides uzlabošanai.

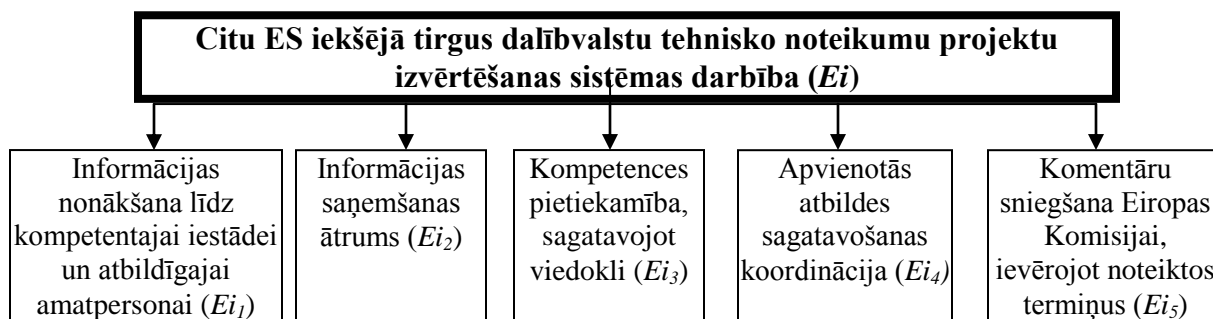
Attiecībā uz tehnisko noteikumu projektu paziņošanas sistēmas ietekmi uz Latvijas uzņēmējdarbības vidi un, rezultātā arī ekonomiku var secināt, ka Latvijai ir nepieciešams palielināt paziņojamo tehnisko noteikumu projektu skaitu, jo:

- sakarā ar Latvijas tiesību aktos noteikto īpašo projekta izstrādes un saskaņošanas ar citām valsts pārvaldes iestādēm kārtību, paziņošanas sistēma ļauj rūpīgāk izvērtēt tehnisko prasību atbilstību nepieciešamības, samērīguma un proporcionalitātes principiem. Attiecīgi, tiek samazināts administratīvais slogs uzņēmējiem, kas darbojas Latvijas teritorijā;
- paziņojot tehnisko noteikumu projektus Eiropas Komisijai un citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm ir iespējams saņemt detalizētus viedokļus ar iebildumiem par ierosinātām pārāk stingrām prasībām (kuras, iespējams, neatbilst proporcionalitātes, samērīguma un nepieciešamības principiem), kā arī priekšlikumus par mazāk birokrātiskiem risinājumiem, kuri jau darbojas citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs. Attiecīgi, tiek samazināts administratīvais slogs uzņēmējiem, kas darbojas Latvijas teritorijā.

3.2.2. Citu dalībvalstu tehnisko noteikumu projektu izvērtēšanas modelis

Otrais svarīgais paziņošanas sistēmas process ir citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs izstrādāto tehnisko noteikumu projektu izvērtēšana.

Citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu tehnisko noteikumu projektu izvērtēšanas sistēma Latvijā ir izvērtēta atbilstoši 3.1.apaksnodaļā definētajiem kritērijiem. Minētie kritēriji ir apvienoti attiecīgajā modelī (skat. 3.5.attēlu).

3.5.att. Nacionālo tehnisko noteikumu paziņošanas sistēmas pilnveidošanas modeļa shēma.
[autore]

Lai novērtētu tehnisko noteikumu izvērtēšanas efektivitāti Latvijā, laika posmā no 2011.gada 1.jūlija līdz 31.jūlijam tika veikta fokusēta intervija ar desmit par tehnisko noteikumu

paziņošanu atbildīgajām amatpersonām no Latvijas Iekšlietu ministrijas, Kultūras ministrijas, Zemkopības ministrijas, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Labklājības ministrijas, Satiksmes ministrijas, Tieslietu ministrijas, Veselības ministrijas, Finanšu ministrijas un Ekonomikas ministrijas. Intervētām personām bija lūgts novērtēt Latvijā esošo situāciju citu dalībvalstu tehnisko noteikumu projektu izvērtēšanas sistēmā. Intervijas rezultāti ir apkopoti 3.6.tabulā.

3.6.tabula

Citu tehnisko projektu izvērtēšanas modeļa kritēriju svarīgums Latvijā

Kritērijs	Respondentu daļa, kas novērtē situāciju kā		
	neapmierinoša	apmierinoša	laba
1	2	3	4
<i>Ei₁</i>	90%	10%	-
<i>Ei₂</i>	90%	10%	-
<i>Ei₃</i>	80%	20%	-
<i>Ei₄</i>	-	20%	80%
<i>Ei₅</i>	40%	30%	30%

[autore]

Kā redzams 3.6.tabulā, respondentus neapmierina esošā situācija ar visiem izvērtēšanas sistēmas elementiem, izņemot apvienotās atbildes sagatavošanas koordināciju (apvienotās atbildes koordināciju veic Ekonomikas ministrija, kas ir atbildīga iestāde Latvijā par direktīvas 98/34/EK ieviešanu).

50% respondentu atzīmēja kā problemātisku komentāru sniegšanu Eiropas Komisijai noteiktajā termiņā. Tas ir saistīts galvenokārt ar grūtībām atrast kompetento amatpersonu par konkrētu tiesību akta projektu. Savukārt, lielākas problēmas ir saistītas ar informācijas nonākšanu līdz patiesajai kompetentajai amatpersonai, informācijas saņemšanas laiks un kompetences trūkums, sagatavojot detalizēto viedokli. 3.5. attēlā atspoguļotajā modelī ietvertu kritēriju raksturojums, galvenās problēmas, saistītas ar citu ES dalībvalstu tehnisko noteikumu projektu izvērtēšanas organizēšanu Latvijā, iespējamās negatīvās sekas no kritēriju neizpildes vai nepienācīgas izpildes, kā arī priekšlikumi risku mazināšanai ir atspoguļoti 3.7.tabulā

Ņemot vērā to, ka apvienotās atbildes sagatavošanas kritērijs un komentāru sniegšana Eiropas Komisijai lielākai respondentu daļai nerada problēmas, šie divi kritēriji detalizēti darbā netiek izvērtēti. Kā redzams 3.7.tabulā, tehnisko noteikumu izvērtēšanas efektivitātes kritēriju neizpildes kavējošie faktori ir divi: koordinācijas trūkums starp koordinatoru un kompetentām amatpersonām un informācijas trūkums par detalizēto viedokļu sniegšanas iespējām un mērķi.

Tehnisko noteikumu izvērtēšanas efektivitātes kritēriji

Kritērijs	Raksturojums	Kavējošie faktori	Riski (iespējamās negatīvās sekas)	Risku mazināšanas iespējas
Ei_1	Informācijas novirzīšana līdz kompetentajai iestādei un atbildīgajai amatpersonai	Koordinācijas trūkums starp koordinatoru un kompetentām amatpersonām. Informācijas trūkums par detalizēto viedokļu sniegšanas iespējām un mērķi.	Paziņojums netiek novirzīts līdz kompetentajai personai. Netiek izvērtētas tehniskās prasības, kā rezultātā apgrūtināta brīva preču un pakalpojumu aprīte ES	Semināri, vadlīnijas, apmācības. Detalizētāks kompetenču sadalījums, nozīmējot vairākus koordinatorus. Paziņojumu par pakalpojumu nozares TN projektiem iekļaušana TRIS sistēmā
Ei_2	Informācijas saņemšanas ātrums	Koordinācijas trūkums starp koordinatoru un kompetentām amatpersonām.	Paziņojums līdz kompetentajai personai netiek novirzīts vispār vai pārāk vēlu, lai sagatavotu viedokli termiņā	Detalizētāks kompetenču sadalījums, nozīmējot vairākus koordinatorus
Ei_3	Kompetences pietiekamība, sagatavojot viedokli	Informācijas trūkums par detalizēto viedokļu sniegšanas iespējām un mērķi	Netiek izvērtētas tehniskās prasības, kā rezultātā apgrūtināta brīva preču un pakalpojumu aprīte ES	Semināri, vadlīnijas, apmācības

[autore]

Kā jau bija iepriekš minēts, katrā nozares ministrijā pārsvarā ir noteikta viena atbildīgā amatpersona (izņēmums – Zemkopības ministrijā ir 7, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā ir 2 amatpersonas) par tehnisko noteikumu paziņošanu. Savukārt ar tiesību aktu izstrādi nodarbojas līdz 60 amatpersonām (atkarībā no attiecīgās ministrijas kompetenču plašuma). Tika apzinātas šādas minēto problēmu neatrisināšanas iespējamās sekas: paziņojums netiek novirzīts līdz kompetentajai personai; netiek izvērtētas tehniskās prasības, kā rezultātā apgrūtināta brīva preču un pakalpojumu aprīte ES. Minēto problēmu novēršanai darba autore piedāvā trīs risinājumus:

- informatīvo semināru un tematisko apmācību organizēšana tiesību aktu projektu izstrādē iesaistītām amatpersonām;
- vadlīniju izstrāde par tehnisko noteikumu būtību un izstrādes procesu;
- paziņojumu par pakalpojumu nozares TN projektiem iekļaušana TRIS sistēmā;
- detalizētāku kompetenču sadalījumu nozaru ministrijās, nozīmējot vairākus ar tehnisko noteikumu paziņošanu saistītās informācijas aprītes koordinatorus.

Pirmie divi risinājumi var būt praktiski ieviesti, papildinot paziņošanas sistēmas pilnveidošanas modeļa ieviešanas instrumentus. Šo instrumentu efektivitātes novērtējums ir sniegts promocijas darba 3.2.1. apakšnodaļā. Savukārt, priekšlikuma par TRIS sistēmas paplašināšanu un kompetenču sadalījumu novērtējums, par tā izpildi atbildīgo un iesaistīto pušu saraksts, kā arī plānoto rezultātu kvalitatīvais raksturojums ir sniegts 3.8.tabulā.

3.8.tabula

Priekšlikumu tehnisko noteikumu izvērtēšanas uzlabošanas rezultāti

Kritērijs	Priekšlikumi TN izvērtēšanas sistēmas pilnveidošanai	Atbildīgā iestāde	Iesaistītās puses	Plānotais rezultāts
Ei_1 , Ei_2	Detalizētāks kompetenču sadalījumu nozaru ministrijās, nozīmējot vairākus ar tehnisko noteikumu paziņošanu saistītās informācijas aprites koordinatorus	Visas ministrijas	Ekonomikas ministrija	Informācijas plūsmas efektivitātes paaugstināšana. Latvijas lielāka iesaiste citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu tehnisko prasību izvērtēšanā. Latvijas pieredzes bagātināšana ar citu valstu labu praksi, izstrādājot tehnisko noteikumu projektus
Ei_1	Paziņojumu par pakalpojumu nozares TN projektiem iekļaušana TRIS sistēmā	Eiropas Komisija	Ekonomikas ministrija	Paziņoto tehnisko noteikumu projektu plaša pieejamība un pārskatāmība gan preču, gan pakalpojumu jomā

[autore]

Kā tas ir atspoguļots 3.8.tabulā, nozaru ministrijām ir jāpārskata kompetenču sadalījumu, nozīmējot vairākus ar tehnisko noteikumu paziņošanu saistītās informācijas aprites koordinatorus. Lai iniciētu šādu rīcību, Ekonomikas ministrija var izstrādāt Ministru kabineta rīkojumu ar attiecīgo uzdevumu visām ministrijām.

Sagaidāmais rezultāts no pasākuma īstenošanas – informācijas plūsmas efektivitātes paaugstināšana, Latvijas lielāka iesaiste citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu tehnisko prasību izvērtēšanā, kā arī Latvijas pieredzes bagātināšana ar citu valstu labu praksi, izstrādājot tehnisko noteikumu projektus. Par tehnisko noteikumu elektroniskās sistēmas TRIS (*Technical Regulation Information System*) pārvaldi ir atbildīga Eiropas Komisija. Šobrīd TRIS sistēmā ir pieejami tikai paziņojumi par tehnisko noteikumu projektiem, kuri nosaka prasības precēm. Ekonomikas ministrijai, kā atbildīgai iestādei par direktīvas 2006/123/EK un direktīvas 98/34/EK ieviešanu, būtu nepieciešams aicināt Eiropas Komisiju paplašināt TRIS sistēmu, ietverot tajā arī dalībvalstu paziņojumus par pakalpojumu jomas tehniskajiem noteikumiem. Sagaidāmais rezultāts no pasākuma īstenošanas – paziņoto tehnisko noteikumu projektu plaša pieejamība un pārskatāmība gan preču, gan pakalpojumu jomā.

Lai pārbaudītu izvirzīto priekšlikumu praktisko lietderīgumu, tika veikta 5 ES iekšējā tirgus dalībvalstu paziņošanas procesā iesaistīto ekspertu fokusētā intervija. Intervijai tika izvēlēti eksperti no piecām valstīm ar vislielāko detalizēto viedokļu sagatavošanas par citu dalībvalstu tehniskajiem projektiem skaitu gadā – Francija, Austrija, Vācija, Spānija un Malta. Ekspertiem bija lūgts sniegt informāciju, vai šā darba autores piedāvātie risinājumi paziņošanas sistēmas uzlabošanai jau darbojas attiecīgajā valstī, kā arī sniegt viedokli par to, vai eksperts uzskata, ka šāds paziņošanas sistēmas veicinošs instruments varētu būt efektīvs. 3.9.tabulā ir sniegts fokusētās intervijas atbilžu apkopojums.

3.9.tabula

ES dalībvalstu viedoklis par paziņošanas sistēmas pilnveidošanas instrumentiem

Valsts	Priekšlikumi Latvijas paziņošanas sistēmas pilnveidošanai (pastāv / vēlams ieviest)			kopā
	Regulāri semināri, vadlīnijas, apmācības	Detalizēts kompetenču sadalījums	TRIS sistēmas paplašināšana	
1	2	3	4	5
Francija	1/1	1/1	0/1	2/2
Austrija	1/1	1/1	0/1	2/2
Vācija	1/1	1/1	0/1	2/2
Spānija	1/1	1/1	0/1	2/2
Malta	1/1	1/1	0/1	2/2
Kopā	5/5	5/5	0/5	10/10

[autore]

3.9.tabulā pozitīva atbilde ir apzīmēta ar „1”, bet negatīva atbilde ir apzīmēta ar „0”.

Balstoties uz 5 ES iekšējā tirgus dalībvalstu ekspertu atbildēm, darba autores izvirzītie priekšlikumi uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai var būt uzskatāmi par vērtīgiem un pirmie divi priekšlikumi jau praksē pārbaudītiem citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs.

Attiecībā uz citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs izstrādāto tehnisko projektu izvērtēšanas ietekmi uz Latvijas uzņēmējdarbības vidi un, rezultātā arī ekonomiku var secināt, ka Latvijai ir nepieciešams palielināt citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs izstrādāto Latvijā izvērtēto tehnisko projektu skaitu, jo:

- izvērtējot citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu tehnisko noteikumu projektus, Latvijai ir iespēja iebilst pret tādu tehnisko prasību ieviešanu, kas ir diskriminējošas, nepamatotas, nesamērīgas vai neproporcionālas izvirzītajam mērķim, tādējādi nepieļaujot šķēršļu parādīšanos brīvai preču un pakalpojumu aprītei. Latvijas preču un pakalpojumu eksportētāji ir ieinteresēti pēc iespējas liberālākos darbības nosacījumos visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs. Attiecīgi, tiek samazināts administratīvais slogs uzņēmējiem, kas darbojas ES iekšējā tirgū.

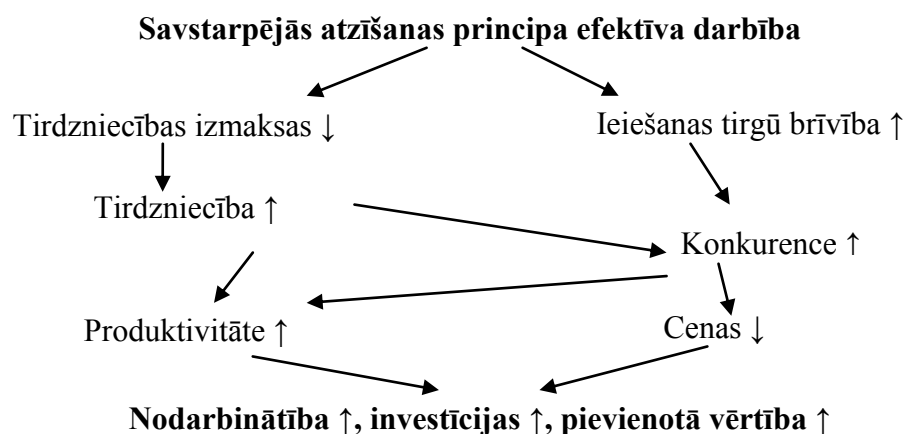
- izvērtējot citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu tehnisko noteikumu projektus, Latvijai ir iespēja pārņemt labo praksi attiecībā uz tehnisko prasību ieviešanu savā nacionālajā tiesību sistēmā. Attiecīgi, var tikt samazināts administratīvais slogs uzņēmējiem, kas darbojas Latvijas teritorijā.

3.3.Reaktīvo pasākumu ieviešanas modeļi

3.3.1. Savstarpējās atzīšanas principa piemērošanas modelis

Savstarpējās atzīšanas princips garantē brīvu preču un pakalpojumu apriti ES iekšējā tirgū bez nepieciešamības harmonizēt dalībvalstu nacionālos tiesību aktus. Preces, kas ir likumīgi ražotas vienā ES iekšējā tirgus dalībvalstī vai Turcijā nevar būt aizliegtas pārdošanai citas ES iekšējā tirgus dalībvalsts teritorijā, pat ja tās ir ražotas, ievērojot citas tehniskās un kvalitātes prasības, kas ir atšķirīgas no tām, kuras ir izvirzītas valsts pašu ražotajiem produktiem. Vienīgais izņēmums attiecībā uz minēto principu ir galamērķa dalībvalsts noteiktie ierobežojumi, ja tie ir attaisnojami, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienības Darbību 36.pantu vai pamatojoties uz sevišķi svarīgām sabiedrības interesēm, kas atzītas Eiropas Kopienu Tiesas praksē (piemēram, patērētāju interešu aizsardzība, veselības aizsardzība, vides aizsardzība). Tāds pats princips ir attiecināms arī uz pakalpojumu nozari. Savstarpējās atzīšanas princips ir iedarbīgs ekonomiskās integrācijas instruments, kas var sniegt būtisku ieguldījumu ES iekšējā tirgus dalībvalstu attīstībā un ES iekšējā tirgus stiprināšanā. Savstarpējās atzīšanas ietekme uz ES iekšējā tirgus un atsevišķas dalībvalsts makroekonomiskajiem rādītājiem ir parādīta 3.6. attēlā.

Kā redzams 3.6. attēlā, uzņēmējdarbības barjeru atcelšana noved pie tirdzniecības intensitātes paaugstināšanas konkrētajā valstī un visā ES iekšējā tirgū, uzlabojot tirgus pieejamību citu dalībvalstu uzņēmumiem. Veicinot konkurenci, tirdzniecības intensitātes pieaugums paralēli stimulē produktivitātes paaugstinājumu, galvenokārt, pateicoties ietaupījumiem, kas rodas, uzņēmumiem ražojot preces un pakalpojumus lielos daudzumos (*economies of scale*, angl.), kas, savukārt, notiek tirgus paplašināšanas un starptautiskās standartizācijas rezultātā, izplatot efektīvākus risinājumus, zināšanas un tehnoloģijas starp dalībvalstīm.

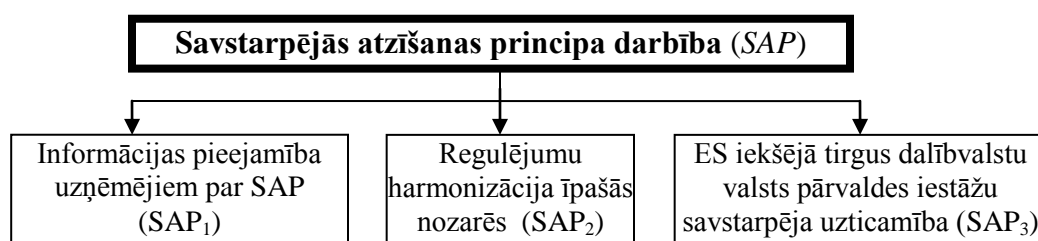

3.6. att. Savstarpējās atzišanas principa makroekonomiskais efekts. [autore]

Konkurence tuvina cenas robežizmaksām, samazinot cenas veidošanas mehānisma izkropļošanu un nodrošinot efektīvāku resursu sadali, kā arī augstāku kapitāla un darbaspēka produktivitāti. Lielāks konkurences spiediens stimulē organizāciju vadību efektīvāk organizēt darbību, samazinot nelietderīgi izmantojamo laiku, papildus iegūstot no lielākas uzņēmējdarbības atdeves augošā tirgū. Visbeidzot, konkurence paaugstina dinamisko efektivitāti, kas rodas, atbalstot pētījumus, attīstību un inovācijas, tādējādi veicinot tehnoloģisko progresu un vispārējo produktivitātes pieaugumu. Konkurences pastiprināšana stimulē cenu samazināšanu divu iemeslu rezultātā: pirmkārt, augstākas produktivitātes rezultātā, samazinoties robežizmaksām, otrkārt, patērētāju tirgus spēka paaugstināšanās rezultātā. Cenu samazināšana palielina pieprasījumu pēc precēm un pakalpojumiem un, attiecīgi, pārdošanas apjomus. [150, 86.lpp.]

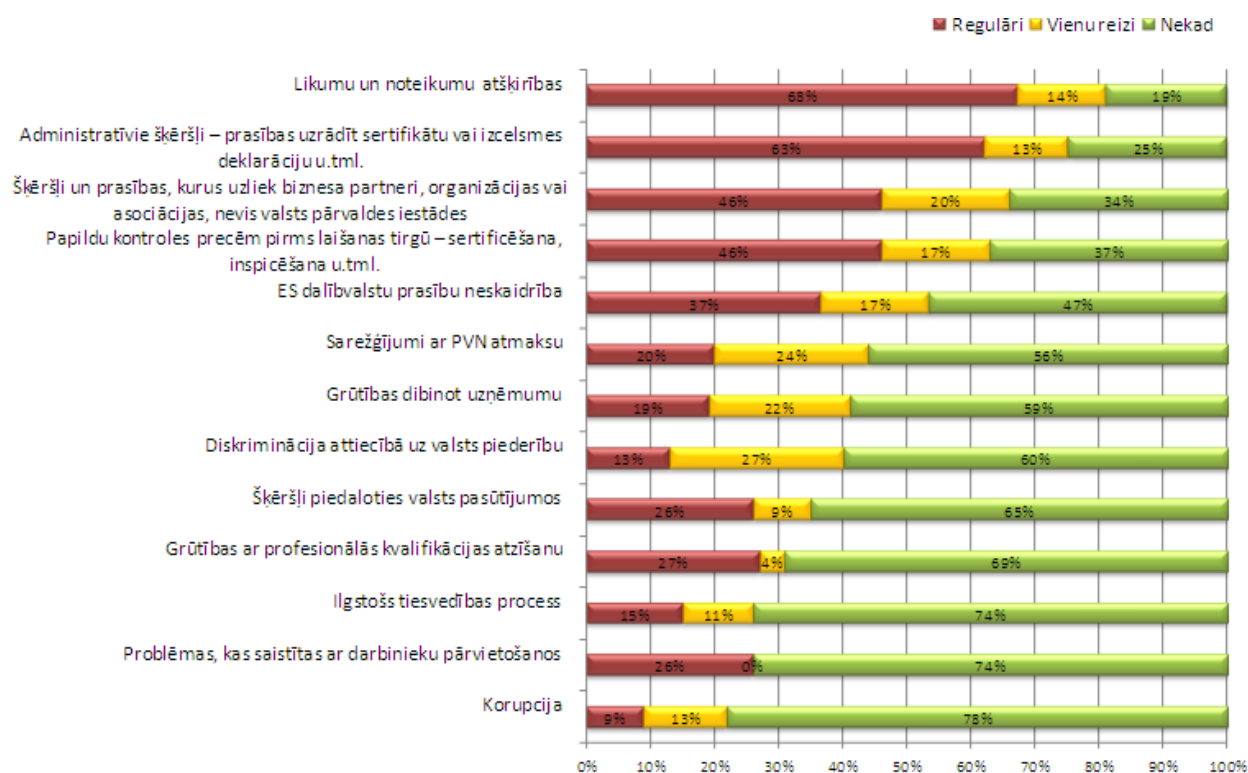
Tajā pašā laikā, ekonomikas veiksmīga attīstība ir lielā mērā atkarīga no tā, cik efektīvi izstrādāti un piemēroti principi, kas ietekmē tirgus procesus. Līdz ar to, būtiski ir nodrošināt savstarpējās atzišanas principa efektīvu darbību visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs.

Savstarpējās atzišanas principa darbība Latvijā ir izvērtēta atbilstoši 3.1.nodaļā definētajiem kritērijiem. Minētie kritēriji ir apvienoti attiecīgajā modelī (skat. 3.7.attēlu).

3.7.att. Savstarpējās atzišanas principa darbības uzlabošanas modeļa shēma. [autore]

Informācijas pieejamība ir pirmais priekšnosacījums savstarpējās atzīšanas principa darbībai. Par Latvijas uzņēmēju zemu informētību par savstarpējās atzīšanas principa būtību un izmantošanas iespējām liecina Ekonomikas ministrijas veiktais pētījums „Par uzņēmējdarbības šķēršļiem ES vienotajā un citos Latvijas eksporta tirgos”. No 150 respondentiem, kas ir piedalījušies aptaujā no 2011.gada 1.jūlija līdz 1.oktobrim, 63% respondentu ir atbildējuši, ka viņiem ir jāpārvar tādas administratīvos šķēršļus, kā prasības uzrādīt sertifikātu vai izcelsmes deklarāciju u.tml., 46% respondentu atzīmējuši, ka viņi regulāri sastopas ar papildu kontrolēm precēm pirms laišanas tirgū (sertificēšanu, inspicēšanu, u.tml.), 26% uzņēmēju sastopas ar problēmām, kas saistītas ar darbinieku pārvietošanos, bet 27% ar grūtībām ar profesionālās kvalifikācijas atzīšanu [104] (skatīt 3.8.attēlu).

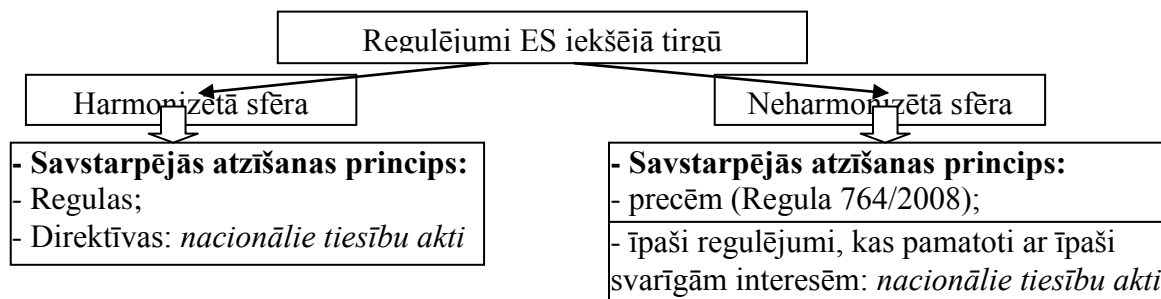
3.8.att. Problēmas, ar kurām sastopas Latvijas uzņēmēji ES iekšējā tirgū. [104, 15.lpp.]

3.8. attēlā atspoguļotie dati liecina par to, ka daudzi Latvijas uzņēmēji praksē neizmanto iespējas, kuras tiem nodrošina savstarpējās atzīšanas princips. Informācijas pieejamības uzlabošanas risinājums ir pieejams promocijas darba 3.3.3.apakšnodaļā.

Atbilstoši Savstarpējās atzīšanas principa darbības uzlabošanas modelim, kura shēma ir atspoguļota 3.7.attēlā, principa veiksmīga izmantošana ir atkarīga no ES iekšējā tirgus harmonizētajiem un neharmonizētajiem regulējumiem.

Savstarpējas atzīšanas princips darbojas vienmēr, ja konkrētajā nozarē netiek noteiktas īpašas prasības, kuras ir pamatotas ar LESD 36.pantu vai ar sevišķi svarīgu sabiedrības interešu aizsardzību, kas atzītas Eiropas Kopienų Tiesas praksē. Lai varētu pielietot savstarpējās atzīšanas principu praksē, jābūt skaidrai sistēmai, uz kādām preču un pakalpojumu nozarēm minētais princips attiecas un uz kādām nē. 3.9.attēlā ir atspoguļota ES iekšējā tirgus regulējumu klasifikācija.

Kā parādīts 3.9.attēlā, pastāv divu veidu ES iekšējā tirgus regulējumi: harmonizētās sfēras regulējumi un neharmonizētās sfēras regulējumi. Harmonizētās sfēras regulējumos ietvertās prasības ir vienādi jāpilda visiem ES iekšējā tirgus dalībniekiem, un šāda veida regulējumi parasti ietver savstarpējās atzīšanas klauzulu. Regulu prasības ir tieši piemērojamas, savukārt, direktīvās ietvertās prasības dalībvalstīm jāpārņem ar nacionālajiem tiesību aktiem.

3.9.att. ES iekšējā tirgus regulējumu klasifikācija. [autore]

Neharmonizētajā sfērā starp ES iekšējā tirgus dalībvalstīm darbojas savstarpējās atzīšanas princips, un ES iekšējā tirgus dalībniekiem nav papildus jāpilda vienā valstī nacionālajos regulējumos uzliktās prasības, ja ir jau izpildītas citā ES iekšējā tirgus dalībvalsts regulējumos noteiktās prasības. Vienīgais šķērslis brīvas preču un pakalpojumu principa piemērošanai ir nacionālajos regulējumos ietvertās īpašas prasības, kas pamatotas ar valsts īpaši svarīgām interesēm. Lielāks nacionālo regulējumu skaits sarežģī uzņēmumu pārrobežu darbību, radot regulējumu nepārskatāmību un prasību neskaidrību. Līdz ar to, šādam izņēmumu skaitam ir jābūt ierobežotam.

Vienots regulējums, kas regulētu visu **pakalpojumu nozari** Latvijā vai ES iekšējā tirgū neeksistē, jo pakalpojumi pēc savas dabas un būtības ir ļoti dažādi. Zem jēdziena „pakalpojumi” saprot milzīgu darbības un komercdarbības daudzveidību. Vienlaikus ar tradicionālām pakalpojumu sfēras nozarēm nepārtraukti rodas aizvien jaunākas pakalpojumu sniegšanas iestādes. Atkarībā no tā, kādus pakalpojumus sniedz uzņēmumi, to darbība var stipri atšķirties.

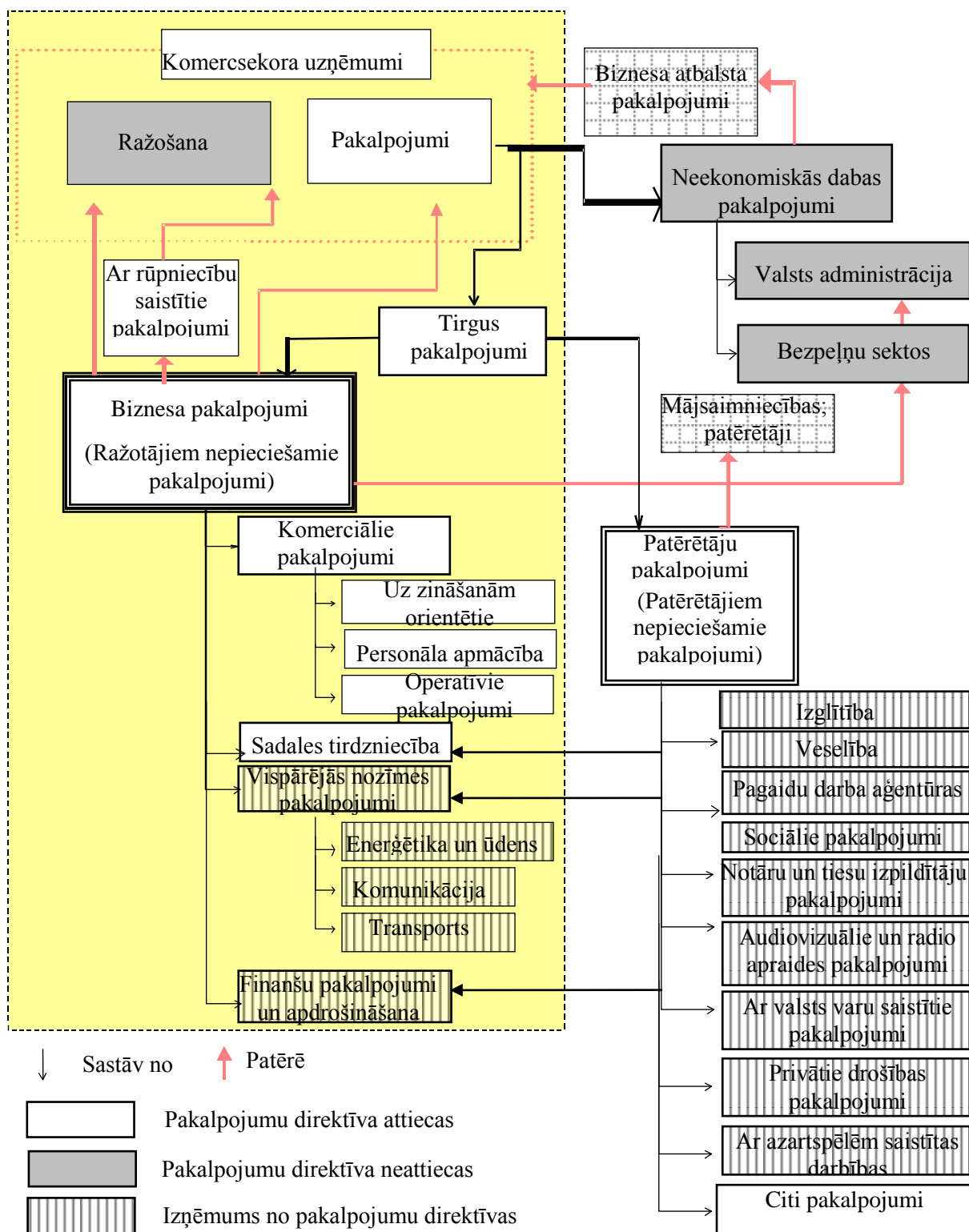
3.10.attēls atspoguļo pakalpojumu veidus atbilstoši to kopīgām pazīmēm un parāda dažādu pakalpojumu sfēru savstarpējo mijiedarbību.

Kā var redzēt 3.10.attēlā, pastāv divi komercsektora uzņēmējdarbības veidi: ražošanas un pakalpojumu sniegšanas uzņēmumi. Skatoties uz pakalpojumu nozari atsevišķi, ir iespējams izdalīt divus pilnīgi dažādus sektorus – neekonomiskās dabas pakalpojumus, kas nav komercsektora dalībnieki, un tirgus pakalpojumus.

Neekonomiskās dabas pakalpojumi – ir sabiedriskie pakalpojumi, kurus sniedz valsts sektors un privāts sektors. Šī pakalpojumu grupa ietver valsts un pašvaldību administrāciju, kā arī citus pakalpojumus, kuru sniegšanas mērķis nav peļņas gūšana, piemēram, slimnīcas, policija, ugunsdzēsības dienests, daļēji izglītība u.c.

Biznesa sektora pakalpojumi tiek piedāvāti izmantotāju tirgū, un tajos ietilpst komerciālie pakalpojumi, kuri sastāv no uz zināšanām orientētiem pakalpojumiem (t.i. ar datoriem saistītie pakalpojumi, komercdarbības veikšanas konsultācijas, juridiskie pakalpojumi, grāmatvedība un audits, inženierpakalpojumi un tehniskās konsultācijas, tehniskā testēšana un analītiskie pakalpojumi, virzīšanas pakalpojumi, tulkojumi, personāla atlase un ar to saistītie pakalpojumi, tirgus pētījumi, personāla apmācība, augstu kvalificētu kadru izraudzīšana, izstādes un gadatirgi, pētījumi un attīstība, īre un noma), profesionālās apmācības pakalpojumi, operatīvie pakalpojumi (nekustamais īpašums, izmeklēšanas un drošības pakalpojumi, ar rūpniecisko piesārņošanu saistītie pakalpojumi, atkritumu apsaimniekošana, ēdināšana, kurjera pakalpojumi, loģistika un citu sabiedrisko labumu pakalpojumi). Šajā sektorā kā īpaši svarīgus var izdalīt ar rūpniecību saistītos pakalpojumus, jo tie palīdz notikt ražošanas procesam, un no tiem ir atkarīga nākamo ražošanas posmu efektivitāte un gala produkta kvalitāte.

Tirgus pakalpojumi – ir pakalpojumi, kurus sniedz privātie uzņēmumi ar mērķi savas darbības rezultātā gūt peļņu. Šāda veida pakalpojumus var sadalīt divās grupās: patērētāju pakalpojumi un biznesa pakalpojumi.

3.10. att. Pakalpojumu veidi un to saskarsme. [autore]

Patērētāju pakalpojumu grupā ietilpst, pirmkārt, pakalpojumi, kuriem valsts pievērš īpašu uzmanību, kontrolējot šo pakalpojumu kvalitāti ar speciālajiem regulējumiem – tā ir izglītība,

veselības aprūpe, sociālie pakalpojumi, pagaidu darba aģentūras, notāru un tiesu izpildītāju pakalpojumi, audiovizuālie un radio apraides pakalpojumi, ar valsts varu saistītie pakalpojumi, privātie drošības pakalpojumi, ar azartspēlēm saistītās darbības u.c. pakalpojumi. Otrkārt, tie ir pakalpojumi, kuru kvalitāti vairāk nosaka tirgus līdzsvars (pieprasījums un piedāvājums), kā arī pastāv atsevišķas normatīvās prasības – piemēram, tūrisma pakalpojumi, veterinārfarmaceutiskā darbība, autovadītāju apmācība u.c. Treškārt, tie ir pakalpojumi, par kuriem valstī nav izstrādāti atsevišķi regulējumi (izņemot vispārējos normatīvos aktus – Patērētāju tiesību aizsardzības likums, civillikums, utt.), bet no kuru izpildes kvalitātes ir atkarīga tikai klientu apmierinātība – friziera pakalpojumi, auklītes pakalpojumi, u.c.). Patērētāju pakalpojumu gadījumā sniegtais pakalpojums ir gala produkts.

Atsevišķi pakalpojumi var būt vienlaicīgi sniegti gan biznesa sektoram, gan gala patērētājiem. Pie tādiem pakalpojumiem attiecināda sadales tirdzniecību jeb vairum- un mazumtirdzniecību, vispārējās nozīmes pakalpojumus, kā arī finanšu pakalpojumus un apdrošināšanu.

Vispārējās nozīmes pakalpojumi patērētājiem ir vitāli nozīmīgi, jo no tiem ir tieši atkarīga indivīda dzīve un veselība (energoresursu un dzeramā ūdens pieejamība), vai kuri novērš indivīda izolāciju no sabiedrības (transporta, telekomunikāciju, pasta pakalpojumi). Pakalpojumi veicina visas sabiedrības un ikviena indivīda labklājības celšanu. Šo pakalpojumu saņemšana ir būtiska uzņēmumiem, jo tie ir nepieciešami ikvienas nozares attīstībai un konkurētspējai. Šo pakalpojumu dzīvotspējas nodrošināšana nav tikai ekonomisks uzdevums, tos ir jāuzskata par valsts sociāli politisku funkciju. Šajā sakarā, vispārējās nozīmes pakalpojumu sniegšanas sistēmā iejaucas valsts. Ņemot vērā vispārējās nozīmes pakalpojumu īpatnības, šīs nozares monopolizācijas pakāpe parasti ir visai augsta. Padomju laikos Latvijā šādus pakalpojumus ir sniegušas bezpeļņas valsts organizācijas, un šo pakalpojumu veidu varēja attiecināt pie neekonomiskās dabas pakalpojumiem. Līdz ar tirgus ekonomiskā modeļa attīstīšanu, arī vispārējās nozīmes pakalpojumu sektorā tika veicināta konkurence, kas izraisīja pakalpojumu pieejamības un kvalitātes paaugstināšanu, ka arī cenu samazināšanu. Vispārējās nozīmes pakalpojumi pārgāja uz komerciālo sektoru.

Ņemot vērā pakalpojumu veidu dažādību, pakalpojumu jomas regulējumiem jāatbilst noteiktiem mērķiem. 2009.gada 27.decembrī stājās spēkā Eiropas Padomes un Parlamenta Direktīva 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū (Pakalpojumu direktīva), kuras mērķis ir

pakalpojumu nozares liberalizēšana ES vienotajā tirgū. Iestrādājot direktīvas prasības Latvijas nacionālajā tiesību sistēmā, 2010.gada 31.martā tika pieņemts "Brīvas pakalpojumu sniegšanas likums", kas nodrošina gan pakalpojumu sniedzējiem, gan pakalpojumu saņēmējiem iespējas pilnīgāk izmantot priekšrocības, ko sniedz ES iekšējā tirgus darbības principi – tiesības brīvi dibināt uzņēmumu citā ES dalībvalstī un tiesības brīvi sniegt īslaicīgus pakalpojumus, kā arī mazina administratīvo slogu uzņēmējiem pakalpojumu nozarē [123]. „Brīvas pakalpojumu sniegšanas likumam” ir horizontāls raksturs, un tas attiecas uz visām darbībām, kas ir pakalpojumu direktīvas darbības jomā.

Pakalpojumu direktīvas darbības jomā ir noteikti arī vairāki izņēmumi – pakalpojumu nozares, kuras nevar būt pielīdzinātas pie pārējām un kurās pastāv savs specifisks regulējums (ES iekšējā tirgus harmonizētie regulējumi), kurš prevalē virs vispārējā pakalpojumu direktīvas regulējuma (attiecīgi, minētie nozaru likumi prevalē arī virs „Pakalpojumu sniegšanas brīvības likuma”). Šajās nozarēs šķēršļu likvidēšanai brīvai preču un pakalpojumu aprītei starp ES iekšējā tirgus dalībvalstīm ES tiek pieņemti harmonizētie regulējumi – direktīvas un regulas.

3.1. attēlā pakalpojumi, kuri ir iekļauti direktīvas darbības jomā ir uz balta fona, tie, kuri nav iekļauti direktīvā – uz rūtaina fona, bet pakalpojumi, kas ir atzīmēti kā direktīvas izņēmums ir uz pelēka fona.

Pirmkārt, direktīva neattiecas uz vispārējas nozīmes pakalpojumiem, kuru sniegšanas mērķis nav peļņas gūšana (piemēram, pamatizglītība). Katra valsts nosaka šādu pakalpojumu sniedzējiem savas prasības. Otrkārt, specifisks regulējums pastāv finanšu pakalpojumiem (kreditēšana), elektronisko komunikāciju pakalpojumiem un tīkliem (bals telefonija), pakalpojumi pārvadājumu jomā (dzelzceļa pārvadājumi), pagaidu darba aģentūru pakalpojumiem, veselības aprūpes pakalpojumiem, audiovizuālajiem un radio apraides pakalpojumiem, ar azartspēlēm saistītām darbībām, ar valsts varu saistītām darbībām, sociālajiem pakalpojumiem, privātiem drošības pakalpojumiem, kā arī pakalpojumiem, ko sniedz notāri un tiesu izpildītāji [31, 2.pants]. Līdz 2010.gada vasarai Latvijas likumdošanā bija konstatētas 86 pakalpojumu darbības, uz kurām neattiecas pakalpojumu direktīvas prasības, bet kuru darbību regulē Latvijas normatīvie akti.

Neskatoties uz daudziem izņēmumiem, direktīva aptver plašu komercpakalpojumu un patērētāju pakalpojumu loku, piemēram, juridisko un nodokļu konsultantu, arhitektu, inženieru, grāmatvežu, vērtētāju darbības, amatnieku darbības un ar uzņēmējdarbību saistīti pakalpojumi

(biroja uzturēšana, vadības konsultācijas, pasākumu organizēšana, parādu atgūšana, reklāmas un darbā pieņemšanas pakalpojumi u.c.), sadales tirdzniecība (ieskaitot preču un pakalpojumu mazumtirdzniecību un vairumtirdzniecību), pakalpojumi tūrisma jomā (piemēram, ceļojumu aģentūru pakalpojumi), atpūtas pakalpojumi (piemēram, sporta centru un izklaides parku sniegtie pakalpojumi), celtniecības pakalpojumi, pakalpojumi iekārtu uzstādīšanā un apkopē, informācijas pakalpojumi (piemēram, tīmekļa portāli, ziņu aģentūru darbības, publicēšana, datorprogrammēšanas darbības), mītnes un pārtikas pakalpojumi (piemēram, viesnīcas, restorāni, ēdināšanas pakalpojumi), daļēji pakalpojumi izglītības un apmācības jomā (privātā sektora sniegtie izglītības un apmācības pakalpojumi), īres (ieskaitot mašīnu īri) un līzinga pakalpojumi, nekustamā īpašuma pakalpojumi, sertifikācijas un pārbaudes pakalpojumi, mājsaimniecību atbalsta pakalpojumi (piemēram, tīrīšanas pakalpojumi, privātas auklītes vai dārznieka pakalpojumi) un daudzi citi. [37., 10.lpp.] Uz 2010.gada vasaru Latvijas likumdošanā bija konstatēti 78 pakalpojumi, uz kuriem attiecas pakalpojumu direktīvas prasības un kuru darbību regulē Latvijas normatīvie akti.

Papildus „Brīvas pakalpojumu sniegšanas likumam”, ieviešot pakalpojumu direktīvas prasības, Latvijā tika izstrādāts pasākumu plāns, kurš paredz uzņēmumiem administratīvo procedūru, t.i. licenču, sertifikātu, reģistrācijas apliecību u.c., saņemšanas vienkāršošanu pakalpojumu sektorā (atļauju pārskatīšana, iesniedzamo dokumentu skaita samazināšana, elektroniskās dokumentu aprites ieviešana u.c.). Pasākumu plāns ir apstiprināts ar Ministru kabineta 2009.gada 4.februāra [rīkojumu Nr.90](#) „*Par Pasākumu plānu administratīvo procedūru vienkāršošanai pakalpojumu sniegšanas jomā saistībā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2006.gada 12.decembra Direktīvas 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū ieviešanu*”. Tas paredz 69 dažādus pasākumus uzņēmējdarbības vides uzlabošanai, kuru izpilde sniegs ievērojumu ieguldījumu pakalpojumu nozares liberalizēšanā. Piemēram, pateicoties pakalpojumu direktīvai, Latvijā, lai sniegtu traktortehnikas vadītāju apmācības pakalpojumus, vairs nav nepieciešams saņemt licenci, bet tās vietā ir izveidota reģistrācija, kas ir mazāk birokrātiska procedūra; veterinārfarmaceutiskai darbībai ir noteikta automātiskā licences pagarināšana; saimnieciskajai darbībai ar dārgmetāliem, dārgakmeņiem un to izstrādājumiem noteikta beztermiņa reģistrācija; augu aizsardzības līdzekļu izplatīšanai nepieciešamā licence noteikta kā beztermiņa u.c. Lielākā daļa pasākumu plānā ietvertu pasākumu jau bija izpildīta 2010.gadā.

Tajā pašā laikā, atsevišķas rekomendācijas grozījumiem pastāvošos normatīvajos aktos netika iekļautas plānā. Tā piemēram, būvniecības nozarē ir nepieciešamas kardinālās pārmaiņas, jo šobrīd tieši šī nozare tiek uzskatīta par vienu no birokrātiskākajām Latvijā. Atbilstoši Ekonomikas ministrijas 2007.gadā veiktajam pilotprojektam „Administratīvais slogs būvniecības jomā”, aptuveni 60% no kopējā administratīvā sloga veido būvniecības saskaņošana (informācijas sagatavošana/ iesniegšana). Ņemot vērā lielu nepieciešamo izmaiņu skaitu, kā arī politisko nestabilitāti Latvijā 2008.gadā, Latvijas valdība pieņēma lēmumu būvniecības pakalpojumu nozarei izstrādāt atsevišķu pasākumu plānu. Atbilstoši pēdējam, jauns likumprojekts „Būvniecības likums”, kurš paredz atvieglot administratīvo slogu būvniecībā, stājās spēkā 2011.gada 1.janvārī. Diemžēl, atsevišķā plāna esamība aizkavē pakalpojumu nozares attīstību, jo pakalpojumu direktīvā birokrātijas mazināšanas pasākumu izpildes termiņš bija noteikts 2009.gada 27.decembrī. Secīgi, vēlāk ieviešot jaunu „Būvniecības likumu” Latvija ir pārkāpusi direktīvas prasības, pirmkārt, liekot strādāt Latvijas un ārzemju uzņēmumiem pēc birokrātiskajiem noteikumiem gadu ilgāk, un, otrkārt, riskējot saņemt no Eiropas Komisijas paziņojumu par pārkāpuma procedūras uzsākšanu. Minētā valsts pārvaldes rīcība ir īpaši kritizējama finanšu krīzes un pēc krīzes apstākļos, kad ēku būvniecības apjomi 2009.gadā attiecībā pret 2008.gada datiem bija samazinājušies par 55.2%, 2010.gadā turpināja samazināties, bet būvniecības apjomu pieaugums 2011.gadā bija minimāls [161].

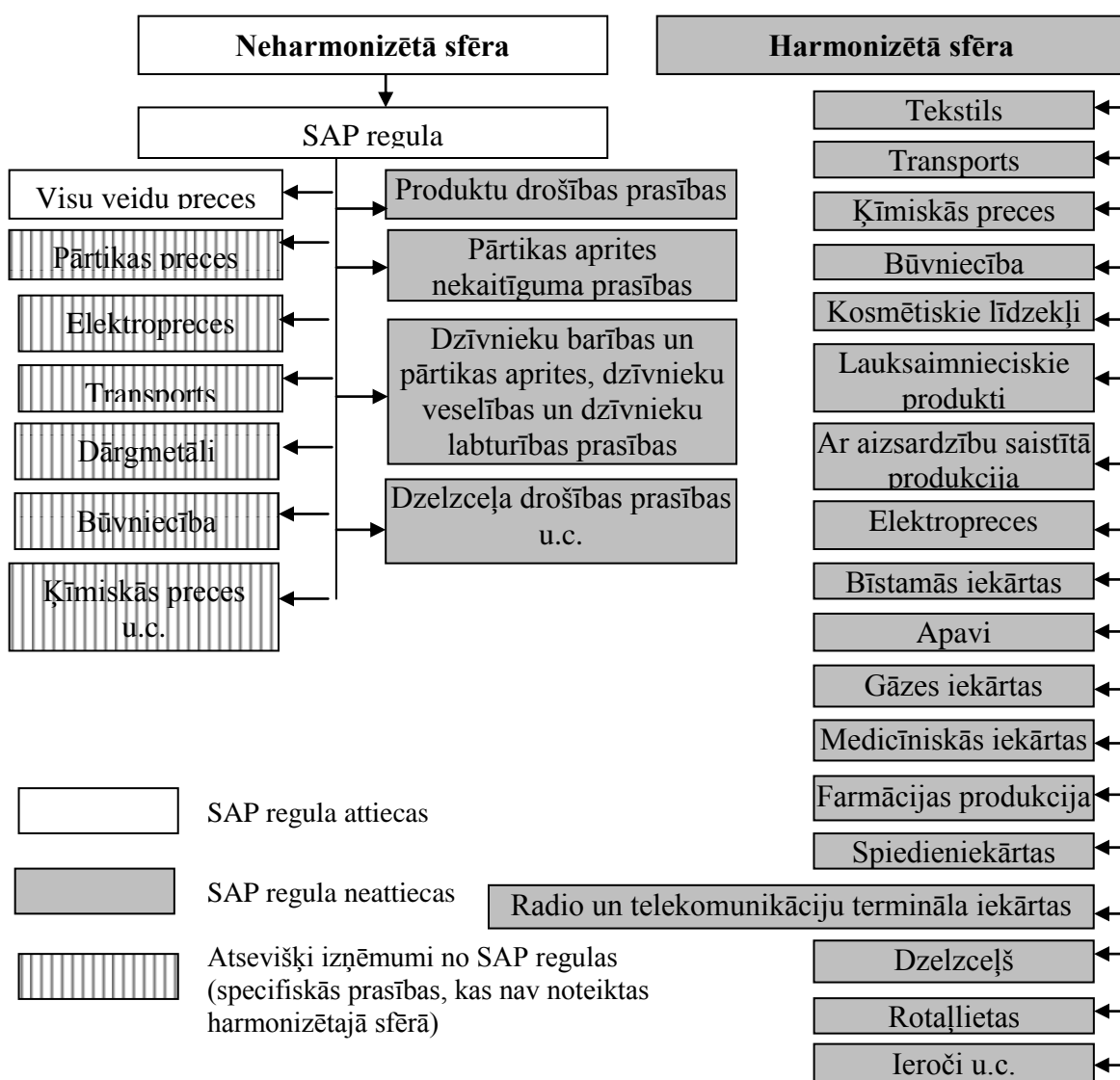
Pakalpojumu direktīva nosaka principus, kas ļauj vienā ES iekšējā tirgus dalībvalstu izsniegto atļauju atzīt citā dalībvalstī, tādējādi ieviešot savstarpējās atzīšanas principu neharmonizētajā sfērā. Pārņemot direktīvā noteiktās normas Latvijas tiesību sistēmā tiek veicināta ievērojamas pakalpojumu nozares daļas attīstība. Savukārt, pārējo pakalpojumu darbību attīstību, kas nav iekļautas direktīvā, ir arī iespējams veicināt, izmantojot pakalpojumu direktīvas instrumentus – šajā gadījumā nepieciešams ievērot pakalpojumu specifiku, nosakot papildus nosacījumus.

Līdzīgi kā arī pakalpojumu jomā, **preču jomā** pastāv gan ES līmeņa, gan nacionālie regulējumi. Regulējumu klasifikācija atbilstoši preču nozarēm un pastāvošiem regulējumiem ir atspoguļota 3.11.attēlā [41, 62, 40].

Kā parādīts 3.11.attēlā, lai nerastos šķēršļi brīvai preču aprītei, ES līmenī ir izstrādāti daudzi tiesību akti, kuri nosaka visām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm harmonizētas jeb vienādas preču kvalitātes, drošības, marķējuma, glabāšanas un citas prasības.

Līdzīgas funkcijas kā Pakalpojumu direktīva pakalpojumu jomā, preču jomā pilda savstarpējās atzīšanas principa (SAP) regula (Eiropas Parlamenta un Padomes 09.07.2008. Regulu (EK) Nr.764/2008, ar ko nosaka procedūras, lai dažus valstu tehniskos noteikumus piemērotu citā dalībvalstī likumīgi tirgotiem produktiem, un ar ko atceļ Lēmumu Nr.3052/95/EK.). Tā nosaka vispārējus atzīšanas principus, jomās, kurās ES līmenī nav ieviests harmonizēts risinājums.

Ņemot vērā to, ka savstarpējās atzīšanas princips ir ieviests ar regulas palīdzību, dalībvalstīm nav jāizstrādā nacionālā līmeņa tiesību akti, kuri pārņem attiecīgo regulējumu.

3.11.att. Savstarpējās atzīšanas principa attiecināšana uz preču jomu. [autore]

SAP regulā ir noteikts izņēmums attiecībā uz prasībām, kas noteiktas šādos ES tiesību aktos:

a) direktīva 2001/95/EK par produktu vispārēju drošību;

b) regula (EK) Nr. 178/2002, ar ko paredz pārtikas aprites tiesību aktu vispārīgus principus un prasības, izveido Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestādi un paredz procedūras saistībā ar pārtikas nekaitīgumu;

c) regula (EK) Nr. 882/2004 par oficiālo kontroli, ko veic, lai nodrošinātu atbilstības pārbaudi saistībā ar dzīvnieku barības un pārtikas aprites tiesību aktiem un dzīvnieku veselības un dzīvnieku labturības noteikumiem;

d) direktīva 2004/49/EK par drošību Kopienas dzelzceļos, un par Padomes Direktīvas 95/18/EK par dzelzceļa pārvadājumu uzņēmumu licencēšanu un Direktīvas 2001/14/EK par dzelzceļa infrastruktūras jaudas sadali un maksas iekasēšanu par dzelzceļa infrastruktūras izmantošanu un drošības sertifikāciju grozījumiem (Dzelzceļu drošības direktīva).

Savukārt, no savstarpējā atzīšanas principa dalībvalstis visbiežāk atkāpjas (argumentēti pamatojot nepieciešamību noteikt ierobežojumus brīvai preču apritei), nosakot specifiskās prasības tādās nozarēs, kā pārtikas nozare, elektropreces, transportlīdzekļi, dārgmetāli, būvniecība un ķīmiskās preces.

Lai neveidotos sarežģīta ES iekšējā tirgus dalībvalstu nacionālo regulējumu sistēma, jomās, kur biežāk tiek noteikti izņēmumi no SAP principa, nepieciešams veicināt ES līmeņa tiesību normu pieņemšanu. Pēc iespējas pilnīgāku prasību harmonizāciju ir iespējams panākt pieņemot ES regulas, kuras ir tieši piemērojamas. Ņemot vērā to, ka direktīvas dalībvalstīm ir jāpārņem, bet pārņemšana prasa gan laiku, gan arī citus administratīvos resursus, regula ir uzskatāma par efektīvāku tiesisko instrumentu. Regulas nodrošina lielāku normu pārskatāmību un skaidrību ES iekšējā tirgū, un, līdz ar to, arī brīvu preču un pakalpojumu aprites principa efektīvu darbību.

Atbilstoši 3.7.attēlā atspoguļotajai modeļa shēmai, trešais savstarpējās atzīšanas principa veiksmīgas darbības priekšnosacījums ir ES valsts pārvaldes iestāžu sadarbība. ES iekšējā tirgus pamata principu darbība ir lielā mērā atkarīga no tā, cik efektīvi sadarbojas savā starpā valsts pārvaldes iestādes, kuras uzņēmējiem izsniedz dažāda veida atļaujas un veic tirgus uzraudzību. ES iekšējā tirgus valsts pārvaldes iestāžu administratīvās sadarbības pienākums izriet no ES *Acquis communautaire*, un ir skaidri definēts Māstrihtas Līgumā (209.A pants), kā arī daudzos citos ES iekšējā tirgus tiesību aktos [47]. Viens no veiksmīgas administratīvās sadarbības priekšnosacījumiem ir valsts pārvaldes iestāžu savstarpējā uzticamība.

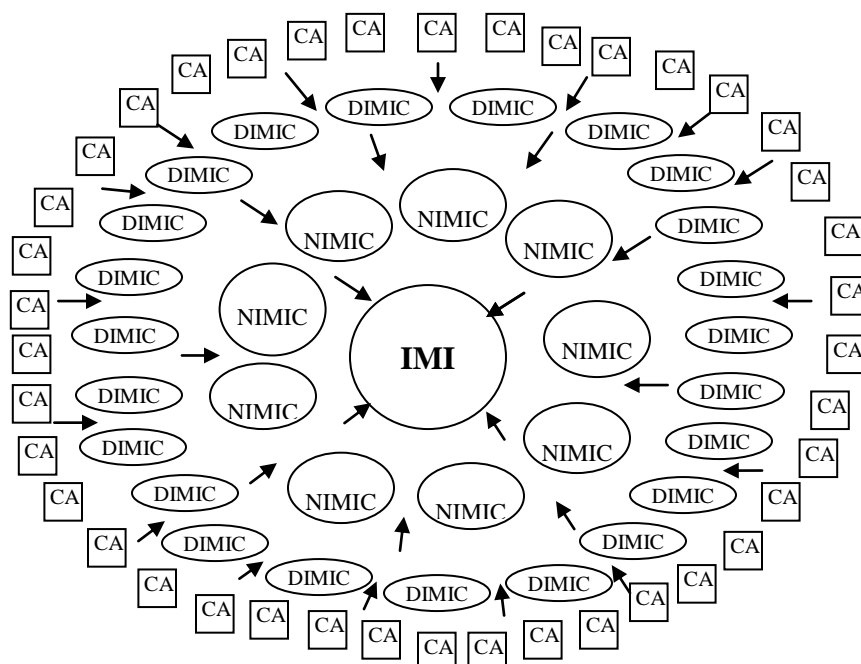
Lai nodrošinātu iespēju ES iekšējā tirgus valsts pārvaldes iestādēm efektīvi sadarboties, tika izveidota iekšējā tirgus informācijas sistēma (*Internal Market Information system – IMI*). IMI sistēma nodrošina drošu un ātru datu apmaiņu starp ES iekšējā tirgus dalībvalstu kompetentajām iestādēm, ļaujot tām komunicēt, neskatoties uz pastāvošām atšķirībām pārvaldes struktūrās un valodu barjerām. Rezultātā, dalībvalstu atbildīgām iestādēm ir iespēja pārliecināties par uzņēmēja uzrādīto, bet citā dalībvalstī izsniegto dokumentu autentiskumu, kā arī risināt citas problēmas, sazinoties ar citas dalībvalsts iestādēm. Tas nozīmē, ka uzņēmējam nav jāatgriežas savā valstī un nav jāsaņem papildus atzinumus, notāra apliecinājumus u.tml. dokumentus, kas būtiski atvieglo pārrobežu darbību [106].

Šobrīd IMI sistēma darbojas divās dimensijās:

- profesionālās kvalifikācijas atzīšanas nodrošināšana (diplomu atzīšana);
- savstarpējās atzīšanas principa nodrošināšana Pakalpojumu direktīvas darbības jomā noteiktajās pakalpojumu nozarēs.

Tuvākajā laikā IMI sistēma sāks darboties arī darbaspēka brīvas aprites nodrošināšanai.

Katrā ES iekšējā tirgus dalībvalstī ir nozīmēts nacionālais IMI sistēmas koordinators (NIMIC) un nozaru IMI sistēmas koordinatori, kuri palīdz konkrēto jautājumu novest līdz kompetentai amatpersonai (CA), kura strādā ar konkrēto jautājumu. IMI sistēmas integrētais modelis ir atspoguļots 3.12. attēlā.

3.12.att. IMI sistēmas integrētais modelis. [autore]

Apzīmējumi 3.12.att. un turpmākajos attēlos:

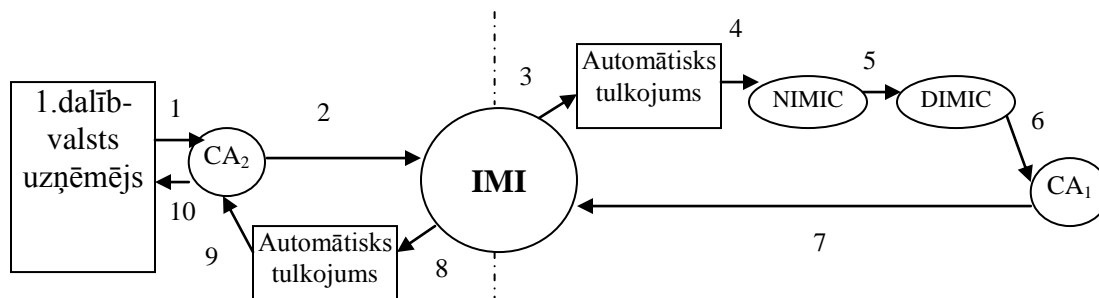
- IMI – IMI sistēma;
- NIMIC – IMI sistēmas nacionālais koordinators;
- DIMIC – IMI sistēmas koordinatori attiecīgajā jomā;
- CA – kompetentās iestādes;
- – loģiska saikne starp IMI sistēmas dalībniekiem.

Dalībvalstis var brīvi izvēlēties struktūru kā notiks jautājumu koordinācija nacionālajā līmenī, attiecīgi nosakot nepieciešamo nozares IMI sistēmas koordinatoru (DIMIC) un CA skaitu.

Nepieciešamības gadījumā, var būt noteikts papildus kompetenču sadalījums, nosakot koordinatorus starp NIMIC un DIMIC, vai starp DIMIC un CA. Tā piemēram, viena no sarežģītākajām struktūrām ir Vācijā, kur ir noteikti 16 koordinatori starp NIMIC un DIMIC, izveidoti 77 DIMIC (vidēji 10 DIMIC katrā federālajā zemē) un apzinātas aptuveni 700 CA katrā federālajā zemē. Savukārt, Ungārijā ir noteikti 11 DIMIC un apzinātas 63 CA, bet Lietuvā darbojas tikai 2 DIMIC un 10 CA.

Latvijā IMI sistēmā izveidoti 10 DIMIC un reģistrētas 52 CA, tajā skaitā: 7 – profesionālās kvalifikācijas jomā, 36 – pakalpojumu jomā, 3 – profesionālās kvalifikācijas un pakalpojumu jomā, 3 – darbinieku nosūtīšanas jomā, 2 – darbinieku nosūtīšanas un pakalpojumu jomā. IMI sistēmas nacionālais koordinators NIMIC ir Ekonomikas ministrija. Laika periodā no 2010. gada janvāra līdz novembrim Latvijā IMI sistēmā reģistrēti 19 informācijas pieprasījumi [176]. Dati par to, cik informācijas pieprasījumi ir nākuši no Latvijas juridiskajām un fiziskajām personām citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs netiek apkopoti.

ES iekšēja tirgus dalībvalstu kompetento iestāžu savstarpējās sadarbības procesa modelis ar IMI sistēmas palīdzību ir atspoguļots 3.13.attēlā.

3.13.att. Kompetento iestāžu sadarbības procesa modelis, izmantojot IMI sistēmu. [autore]

Apzīmējums 3.13.att.:

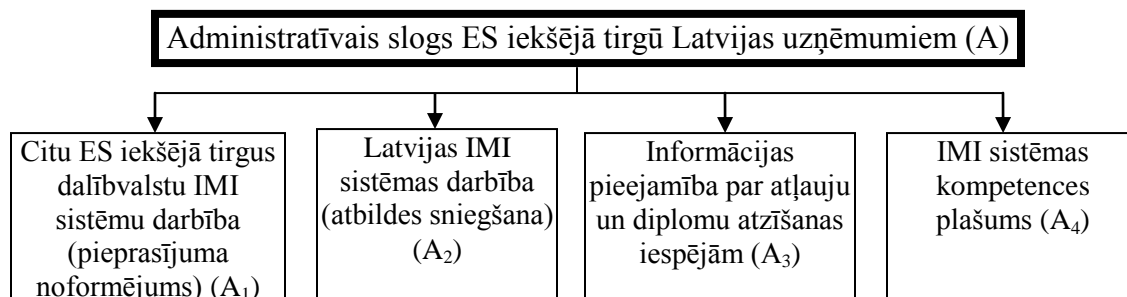
⋮

3.13.attēlā ir atspoguļots uzņēmēja, kurš ir saņēmis atļauju vienā ES iekšējā tirgus dalībvalstī un vēlas izmantot savas tiesības darboties citā dalībvalstī bez papildus prasību izpildes, un attiecīgo kompetento iestāžu komunikācijas process:

1. Uzņēmējs uzrāda 1.valstī izsniegto atļauju (1.valsts valodā) 2.valsts kompetentajai iestādei.
2. 2.valsts kompetentā iestāde vēlas pārbaudīt uzrādītās atļaujas autentiskumu un nosūta attiecīgo informācijas pieprasījumu IMI sistēmai, noformulējot to 2.valsts valodā.
3. Ar IMI sistēmas palīdzību notiek automātiska jautājuma pārtulkošana 1.valsts valodā.
4. Informācijas pieprasījumu saņem 1.valsts NIMIC.
5. Informācijas pieprasījumu saņem 1.valsts DIMIC.
6. Informācijas pieprasījumu saņem 1.valsts kompetentā amatpersona (CA).
7. 1.valsts kompetentās amatpersonas atbilde 1.valsts valodā tiek nosūtīta IMI sistēmai.
8. Ar IMI sistēmas palīdzību notiek 1.valsts kompetentās amatpersonas atbildes pārtulkošana 2.valsts valodā.
9. 2.valsts kompetentā amatpersona saņem atbildi par pieprasīto informāciju 2.valsts valodā.
10. 1.dalībvalsts uzņēmējs tiek informēts par 2.valsts kompetentās iestādes lēmumu attiecībā uz uzrādīto atļauju.

Attiecīgi, ar IMI sistēmas palīdzību ir samazināts administratīvais slogs uzņēmējiem, kuri vēlas veikt pārrobežu darbību.

ES valsts pārvaldes iestāžu sadarbība ir izvērtēta atbilstoši 3.1.apaksnodaļā definētajiem kritērijiem. Minētie kritēriji ir apvienoti administratīvā sloga Latvijas uzņēmumiem atkarības modelī no IMI sistēmas darbības (skat. 3.14.attēlu).

3.14.att. Administratīvā sloga atkarības modelis no IMI sistēmas darbības. [autore]

Par IMI darbības zemo efektivitāti liecina Ekonomikas ministrijas 2011.gada jūnijā veiktās aptaujas par IMI sistēmas darbību Latvijas pārvaldes sistēmā rezultāti. Aptaujā piedalījās 32 IMI

sistēmas lietotāji (DIMIC un CA). Par lielākajiem izaicinājumiem IMI sistēmas darbībā sistēmas lietotāji atzīst šādas problēmas:

- Informācijas trūkums par IMI sistēmas darbības iespējām;
- Pieredzes trūkums sniegt informāciju pēc citu dalībvalstu CA pieprasījuma par Latvijas teritorijā izsniegtajiem diplomiem vai piešķirtajām atļaujām (72% respondentu tādas pieredzes vispār nebija);
- Daudzas kompetentās amatpersonas (75% no kopējā respondentu skaita) komunikācijai ar citu dalībvalstu valsts pārvaldes iestādēm joprojām izmanto parastos saziņas līdzekļus (telefons, e-pasts, u.c.) [103].

Augstāk minētās aptaujas rezultāti liecina par to, ka IMI sistēmas potenciāls Latvijā netiek realizēts.

3.14. attēlā atspoguļotā IMI darbības modeļa kritēriju raksturojums, galvenās problēmas, saistītas ar IMI sistēmas funkcionēšanu Latvijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, iespējamās negatīvās sekas no kritēriju neizpildes vai nepienācīgas izpildes, kā arī priekšlikumi risku mazināšanai ir atspoguļoti 3.10.tabulā.

3.10.tabula

IMI sistēmas darbības efektivitātes kritēriji

Kritērijs	Raksturojums	Kavējošie faktori	Riski (iespējamās negatīvās sekas)	Risku mazināšanas iespējas
1	2	3	4	5
A ₁	Citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu IMI sistēmu darbība (pieprasījuma noformējums)	Citu dalībvalstu DIMIC un CA pieredzes un kompetences trūkums darbā ar IMI. Trūkumi informācijas aprites kārtībā starp Latvijas IMI sistēmas dalībniekiem	Latvijas personas informācijas pieprasījums var būt noraidīts ārzemēs. Informācija var nesasniegt vispār vai nesasniegt noteiktajā termiņā Latvijā kompetento amatpersonu.	Apmācības IMI sistēmas dalībniekiem. Informēšana par labas prakses piemēriem. Informācijas aprites kārtības ieviešana un/vai pārskatīšana
A ₂	Latvijas IMI sistēmas darbība (atbildes sniegšana)	Latvijas DIMIC un CA pieredzes un kompetences trūkums darbā ar IMI. Trūkumi informācijas aprites kārtībā starp citu dalībvalstu IMI sistēmas dalībniekiem	Problēmas sagatavojot atbildi uz informācijas pieprasījumu. Atbilde var nesasniegt vispār vai nesasniegt noteiktajā termiņā informācijas pieprasītāju	Apmācības IMI sistēmas dalībniekiem. Informēšana par labas prakses piemēriem. Informācijas aprites kārtības ieviešana un/vai pārskatīšana

3.10.tabulas turpinājums

1	2	3	4	5
A ₃	Informācijas pieejamība par atļauju un diplomu atzīšanas iespējām	Personas nav informētas par savām tiesībām izmantot diplomu un atļauju atzīšanas iespēju	Persona atturas no darbības veikšanas ārpus Latvijas; Persona uzņemas papildus administratīvo slogu – Latvijā un citā dalībvalstī	Informācijas izplatīšana par savstarpējās atzīšanas principu (ar elektronisko līdzekļu, semināru, bukletu u.c. līdzekļu palīdzību)
A ₄	IMI sistēmas kompetences plašums	Maza pieredze sadarbībā ar citu valstu valsts pārvaldes iestādēm. Sadarbības trūkums starp Latvijas valsts pārvaldes iestādēm	Administratīvais slogs Latvijas personām, kas darbojas Latvijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs	Iespēja izmantot IMI sistēmu saziņai starp Latvijas valsts pārvaldes iestādēm

[autore]

Kā redzams 3.10.tabulā, citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu IMI sistēmu darbības zemas aktivitātes galvenie iemesli ir citu dalībvalstu DIMIC un CA pieredzes un kompetences trūkums darbā ar IMI. Savukārt, informācijas pieprasījums par Latvijas teritorijā izsniegto diplomu vai atļauju, kas saņemts citās dalībvalstīs CA var nesasniegt vispār vai nesasniegt nepieciešamajā termiņā attiecīgo Latvijas CA atbildes gatavošanai informācijas aprites kārtībā starp Latvijas IMI sistēmas dalībniekiem esošo trūkumu rezultātā. Kā iespējamie risinājumi aprakstītajai problēmai tiek piedāvāti šādi informācijas aprites uzlabošanas instrumenti:

- apmācību organizēšana visu ES iekšējā tirgus dalībvalstu IMI sistēmas dalībniekiem;
- iesaistīto personu informēšana par labas prakses piemēriem darbā ar IMI sistēmu;
- informācijas aprites kārtības ieviešana un/vai esošās informācijas aprites kārtības pārskatīšana Latvijā.

Ņemot vērā Latvijas IMI sistēmas zemo aktivitāti, kas ir pamatota galvenokārt ar to, ka atbilžu pieprasījumu skaits no citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm ir ļoti mazs (gadā sagatavoto atbilžu skaits ir zemāks par 10), problēmas var rasties, nosūtot Latvijas CA sagatavoto atbildi līdz informācijas pieprasītājam. Šādu problēmu iespējamie iemesli ir Latvijas DIMIC un CA pieredzes un kompetences trūkums darbā ar IMI, kā arī informācijas aprites kārtībā esošie trūkumi starp citu dalībvalstu IMI sistēmas dalībniekiem. Minēto problēmu iespējamās sekas ir grūtības, sagatavojot atbildi uz informācijas pieprasījumu, kā arī atbildes novadīšana līdz informācijas pieprasītājam noteiktajā termiņā. Kā iespējamie risinājumi IMI sistēmas darbības uzlabošanai tiek piedāvāti šādi instrumenti:

- apmācību organizēšana visu ES iekšējā tirgus dalībvalstu IMI sistēmas dalībniekiem;
- iesaistīto personu informēšana par labas prakses piemēriem darbā ar IMI sistēmu;

- informācijas aprites kārtības ieviešana un/vai esošās informācijas aprites kārtības pārskatīšana citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs.

Informācijas pieejamības par atļauju un diplomu atzīšanas iespējām trūkums ir pamatots ar to, ka sabiedrība nav informēta par savām tiesībām izmantot diplomu un atļauju atzīšanas iespēju. Rezultātā uzņēmēji vai nu atturas no darbības veikšanas ārpus Latvijas, vai arī uzņemas papildus administratīvo slogu, atkārtoti saņemot jau savā valstī izsniegto atļauju, notariāli apliecinot diplomu tulkojumus, kā arī pildot citas prasības. Iespējamais problēmas risinājums ir informācijas izplatīšana par savstarpējās atzīšanas principu (ar elektronisko līdzekļu, semināru, bukletu u.c. līdzekļu palīdzību).

Kā jau iepriekš bija minēts, šobrīd IMI sistēma aptver tikai tos jautājumus, kas ir saistīti ar profesionālās kvalifikācijas atzīšanu un pārrobežu pakalpojumu sniegšanu, ka arī tuvākajā laikā sistēma sāks darboties arī darbinieku nosūtīšanas jautājumos. IMI sistēmas šaurās kompetences rezultātā valstī ir maza pieredze sadarbībā ar citu valstu valsts pārvaldes iestādēm. Tajā pašā laikā, nacionālā līmenī Latvijā IMI sistēmai līdzīga administratīvās sadarbības sistēma nepastāv vispār. Labas pārvaldības princips, kad vienai valsts pārvaldes iestādei nebūtu jāpieprasa no personas jau citas valsts pārvaldes rīcībā esošo informāciju, ļoti bieži nedarbojas. Attiecīgi, Latvijas fiziskajām un juridiskajām personām, kuras darbojas Latvijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, jāuzņemas papildus administratīvais slogs, atkārtoti iesniedzot dokumentu kopijas un uzrādot oriģinālus. Iespējamais risinājums aprakstītas problēmas risināšanai ir IMI sistēmas kompetences paplašināšana uz preču jomu un citiem jautājumiem, kur ES iekšējā tirgus dalībvalstīm nepieciešams drošs un ātrs saziņas rīks, ka arī izmantot IMI sistēmu saziņai starp Latvijas valsts pārvaldes iestādēm.

Augstāk izteikto paziņošanas sistēmas pilnveidošanas priekšlikumu novērtējums, par priekšlikuma izpildi atbildīgo un iesaistīto pušu saraksts, kā arī plānoto rezultātu kvalitatīvais raksturojums ir sniegts 3.11.tabulā.

3.11.tabula

Priekšlikumu IMI sistēmas pilnveidošanai rezultāti

Kritērijs	Priekšlikumi IMI sistēmas pilnveidošanai	Atbildīgā iestāde	Iesaistītās puses	Plānotais rezultāts
1	2	3	4	5
A ₁ A ₂	Apmācības IMI sistēmas dalībniekiem. Informēšana par labas prakses piemēriem	Ekonomikas ministrija, Eiropas Komisija	NIMIC, DIMIC, CA	Dziļāka izpratne par IMI sistēmas darbības principiem un iespējām.
	Informācijas aprites	Ekonomikas mini-	Eiropas	Sistēmu efektivitātes

3.10.tabulas turpinājums

	kārtības ieviešana un/vai pārskatīšana	strija, citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu atbildīgās iestādes	Komisija	izvērtēšana, labas prakses popularizēšana, trūkumu novēršana
A ₃	Informācijas izplatīšana par savstarpējās atzīšanas principu (ar elektronisko līdzekļu, semināru, bukletu u.c. līdzekļu palīdzību)	Ekonomikas ministrija	Visas ministrijas, Eiropas Komisija, citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu atbildīgās iestādes	Savstarpējās atzīšanas principa plašāka piemērošana, lielāks informācijas pieprasījumu skaits caur IMI sistēmu
A ₄	IMI sistēmas kompetences plašums: - citas nozares;	Eiropas Komisija Ekonomikas ministrija	Visas ministrijas	Labas pārvaldības principa darbības uzlabošana Latvijas valsts pārvaldē un visā ES iekšējā tirgū
	- nacionālā dimensija	Tieslietu ministrija, Ekonomikas ministrija	Visas ministrijas	

[autore]

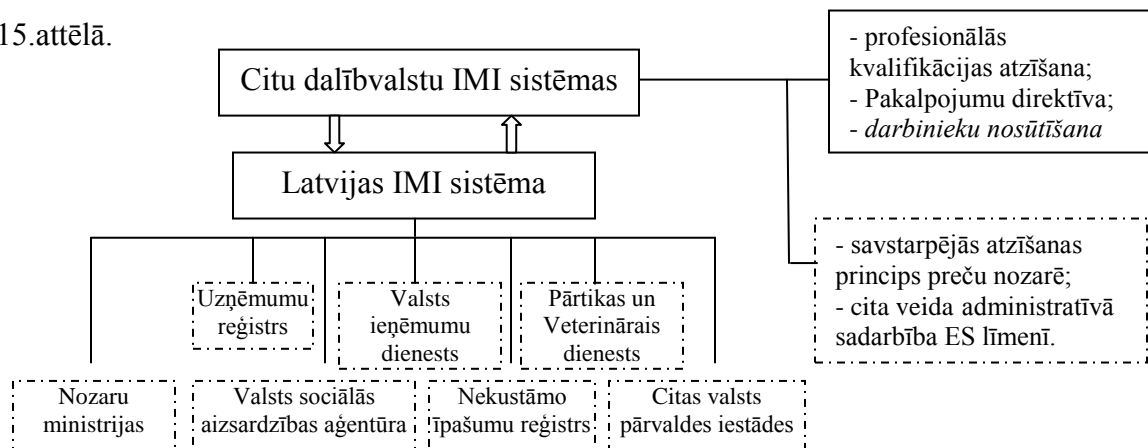
Kā tas ir atspoguļots 3.3.tabulā, semināru un apmācību organizēšanu ES līmenī varētu uzņemties Eiropas Komisija, savukārt, nacionālajā līmenī – Ekonomikas ministrija, kas Latvijā ir nozīmēta par NIMIC. Šo pasākumu mērķa auditorija – ir visi Latvijas un citu ES iekšēja tirgus dalībvalstu NIMIC, DIMIC, CA un citas ar IMI sistēmas darbību saistītas personas. Šādi semināri var būt rīkoti 2 reizes gadā. Sagaidāmais rezultāts no pasākumu īstenošanas – dziļāka izpratne par IMI sistēmas darbības principiem un iespējām.

Attiecībā uz informācijas aprites kārtību saistībā ar IMI sistēmas darbību, Latvijā ir pieņemti Ministru kabineta 2010.gada 14.septembra noteikumi Nr.848 "Noteikumi par informācijas apmaiņu iekšējā tirgus informācijas sistēmas ietvaros, informācijas apmaiņā iesaistīto iestāžu atbildību un informācijas apmaiņas uzraudzību pakalpojumu jomā". Visi ar IMI sistēmu saistīto jautāju koordinācijas aspekti ir atrunāti minētajos noteikumos. Ekonomikas ministrijas veiktās aptaujas par IMI sistēmas darbību rezultāti parādīja, ka koordinācija Latvijā darbojas efektīvi, un iesaistītās puses sastopas ar tehniska rakstura problēmām, kas drīzāk ir saistītas ar pieredzes trūkumu. Tajā pašā laikā, būtiski ir nodrošināt, lai arī pārējās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs informācijas aprites kārtība darbotos efektīvi. Līdz ar to, Eiropas Komisijai nepieciešams izvērtēt dalībvalstīs esošās informācijas apmaiņas sistēmas, rezultātus apkopojot attiecīgajā ziņojumā ar labas prakses piemēriem.

Informācijas izplatīšanu par savstarpējās atzīšanas principu (ar elektronisko līdzekļu, semināru, bukletu u.c. līdzekļu palīdzību) varētu uzņemties Ekonomikas ministrija, iesaistot arī visas ministrijas un to sadarbības partnerus (nevalstiskās organizācijas), Eiropas Komisiju, un citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu atbildīgās iestādes. Kā papildus instruments informācijas

izplatīšanai var būt izmantots 3.3.3., 3.3.4. un 3.3.5. apakšnodaļās aprakstītā vienas pieturas aģentūra. Plānotais rezultāts no iniciatīvas realizēšanas – savstarpējās atzīšanas principa plašāka piemērošana, kā arī lielāks informācijas pieprasījumu skaits caur IMI sistēmu.

IMI sistēmas potenciālu iespējams attīstīt divās dimensijās: paplašinot ar sistēmu aptverto jautājumu loku un padziļināt IMI sistēmas darbību, izmantojot to komunikācijai starp valsts pārvaldes iestādēm arī nacionālajā līmenī. IMI sistēmas paplašināšanas modelis ir atspoguļots 3.15.attēlā.

3.15.attēls. IMI sistēmas paplašināšanas modelis ES un nacionālajā līmenī. [autore]

Apzīmējumi 3.5.att.:

- IMI sistēmas attīstības potenciāls;
- esošās IMI sistēmas funkcijas;
- – loģiska saikne;
- ↕ – informācijas apmaiņa starp ES dalībvalstīm.

Kā tas ir redzams 3.15.attēlā, IMI sistēmas kompetences paplašinājums ir sarežģīts jautājums, kuru nepieciešams, pirmkārt, risināt ES līmenī. Lai IMI sistēma varētu efektīvi darboties arī citās nozarēs, nepieciešams paaugstināt tās kapacitāti un risināt citus ar paplašināšanu saistītos tehniskos jautājumus. ES iekšējā tirgus dalībvalstīm būs nepieciešams organizēt papildus jautājumu informācijas apmaiņas procesu nacionālajā līmenī, nosakot attiecīgos DIMIC, CA un citas iesaistītās puses. Jautājuma risināšanu nacionālajā līmenī varētu uzņemt Ekonomikas ministrija, sadarbībā ar visām ministrijām.

Otrā IMI sistēmas iespējamā paplašināšana ir saistīta ar sistēmas izmantošanu valsts pārvaldes iestāžu iekšējai sadarbībai nacionālajā līmenī. Šīs iniciatīvas īstenošana būtu jāuzņemas Tieslietu ministrijai un Ekonomikas ministrijai, kuras ir atbildīgas par labas pārvaldības principa ieviešanu un administratīvā sloga mazināšanu Latvijā. Šīs iniciatīvas īstenošanā iesaistītās puses – visas ministrijas.

Sagaidāmais rezultāts no IMI sistēmas paplašināšanas – labas pārvaldības principa darbības uzlabošana Latvijas valsts pārvaldē un visā ES iekšējā tirgū.

Augstāk aprakstīto priekšlikumu par komunikācijas procesa uzlabošanu starp IMI sistēmas lietotājiem un informācijas pieejamības sabiedrībai veicināšanu ieviešanai Latvijā papildus līdzekļi nav nepieciešami un tie var būt īstenoti iesaistīto valsts pārvaldes iestāžu iekšējo budžetu ietvaros. Savukārt priekšlikumu par IMI sistēmas paplašināšanu nepieciešams izskatīt augstākajā līmenī, jo tā ieviešana prasa lielus administratīvos resursus, kas saistīti ar detalizēta projekta izstrādi, ieviešanu un IMI sistēmas tālāku uzturēšanu.

Lai pārbaudītu izvirzīto priekšlikumu praktisko lietderīgumu, tika veikta 5 ES iekšējā tirgus dalībvalstu IMI sistēmas darbībā iesaistīto ekspertu fokusētā intervija. Intervijai tika izvēlēti eksperti no piecām valstīm ar dažādām IMI sistēmas nacionālām struktūrām – Francija, Luksemburga, Vācija, Apvienotā karaliste un Nīderlande. Ekspertiem bija lūgts sniegt informāciju, vai šā darba autores piedāvātie risinājumi paziņošanas sistēmas uzlabošanai jau darbojas attiecīgajā valstī, kā arī sniegt viedokli par to, vai eksperts uzskata, ka šāds paziņošanas sistēmas veicinošs instruments varētu būt efektīvs. 3.13.tabulā ir sniegts fokusētās intervijas atbilžu apkopojums.

3.12.tabula

ES dalībvalstu viedoklis par IMI sistēmas darbības pilnveidošanas instrumentiem

Valsts	Priekšlikumi Latvijas paziņošanas sistēmas pilnveidošanai (pastāv / vēlams ieviest)				kopā
	Apmācības IMI sistēmas dalībniekiem 2 reizes gadā; Informēšana par labas prakses piemēriem;	Informācijas aprites kārtības efektivitāte un nepieciešamība to pārskatīt	Informācijas izplatīšana par savstarpējās atzišanas principu	IMI sistēmas kompetences plašums (citas nozares, nacionālais līmenis)	
Vācija	1/1	1/0	1/1	0/1	3/3
Francija	1/1	1/1	0/1	0/1	2/4
Bulgārija	0/1	1/1	0/1	0/1	1/4
Lietuva	0/1	1/1	0/1	0/1	1/4
Čehija	1/1	1/0	1/1	0/1	3/3
Kopā	3/5	5/3	2/5	0/5	10/18

[autore]

3.12.tabulā pozitīva atbilde ir apzīmēta ar „1”, bet negatīva atbilde ir apzīmēta ar „0”. Kā tas ir redzams 3.12.tabulā, apmācības IMI sistēmas darbībā iesaistītām pusēm notiek regulāri visās apskatītās valstīs, izņemot Bulgāriju un Lietuvu. Savukārt, visas valstis novērtē šo instrumentu kā lietderīgu.

Informācijas aprites kārtība starp IMI procesā iesaistītajām pusēm pastāv visās valstīs. Vācijā un Čehijā izveidotā sistēma darbojas labi, un šajās valstīs nav nepieciešamības pārskatīt kārtību, turpretī, Francijā, Bulgārijā un Lietuvā vēlams uzlabot esošo informācijas aprites kārtību.

Savstarpējās atzīšanas principu visas valstis ir atzinušas par svarīgo brīvas preču un pakalpojumu aprites veicināšanas mehānismu. Tajā pašā laikā, Bulgārijā, Lietuvā un Francijā sabiedrībai joprojām trūkst informācijas par principa sniegtajām priekšrocībām un/vai tā piemērošanu. Šobrīd IMI sistēma netiek izmantota plašāk par pārrobežu informācijas apmaiņu divos jautājumu blokos (profesionālās kvalifikācijas atzīšana un pakalpojumu direktīvas darbības joma), tomēr visi intervētie eksperti uzskata IMI sistēmas paplašināšanu par perspektīvo soli sistēmas tālākajā attīstībā, kurš sniegts būtisku ieguldījumu starpiestāžu sadarbības uzlabošanā ES un nacionālajā līmenī, secīgi, samazinot administratīvo slogu uz uzņēmējiem un veicinot ES iekšējā tirgus stiprināšanu.

Balstoties uz 5 ES iekšējā tirgus dalībvalstu ekspertu atbildēm, šā darba autores izvirzītie priekšlikumi var būt sakārtoti atbilstoši šādai prioritārai secībai:

1. Apmācības IMI sistēmas dalībniekiem 2 reizes gadā; Informēšana par labas prakses piemēriem.
2. Informācijas izplatīšana par savstarpējās atzīšanas principu.
3. Informācijas aprites kārtības efektivitāte un nepieciešamība to pārskatīt.
4. IMI sistēmas kompetences plašums (citas nozares, nacionālais līmenis).

Priekšlikums par IMI sistēmas paplašināšanu ir ievietots prioritārajā sarakstā kā pēdējais, jo, salīdzinājumā ar pārējiem priekšlikumiem, tā ieviešana prasa ļoti lielus resursus un nevar būt īstenota īstermiņā. Ņemot vērā to, ka neviens no priekšlikumiem netika novērtēts negatīvi, visi priekšlikumi var būt uzskatāmi par lietderīgiem.

Attiecībā uz IMI sistēmas ietekmi uz Latvijas uzņēmējdarbības vidi un, rezultātā arī ekonomiku ir secināts, ka IMI sistēmas efektīva darbība samazinās administratīvo slogu Latvijas uzņēmumiem, kas darbojas ES iekšējā tirgū.

Savukārt, attiecībā uz savstarpējās atzīšanas principa ietekmi uz Latvijas uzņēmējdarbības vidi un, rezultātā arī ekonomiku kopumā ir secināts, ka Latvijai ir nepieciešams nodrošināt efektīvu savstarpējās atzīšanas principa funkcionēšanu, jo:

- tiks atvieglota Latvijas uzņēmumu darbība citās ES iekšējā tirgus valstīs, palielinot Latvijas preču un pakalpojumu eksportu uz citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, rezultātā pieaugot nodarbinātībai;

- tiks veicināta konkurence ES iekšējā tirgū, kā rezultātā samazināsies kopējais cenu līmenis un tiks uzlabotas investīciju iespējas.

3.3.2. Īslaicīgo brīvas preču aprites šķēršļu negatīvo ietekmi uz ES iekšējā tirgus dalībnieku darbību tika ieviests plānoto šķēršļu pamatojuma izvērtēšanas un sabiedrības savlaicīgas informēšanas mehānisms. ES iekšējā tirgus dalībvalstu pienākums paziņot citām dalībvalstīm par plānotajiem brīvas preču aprites kavējumiem ir noteikts Eiropas Padomes 1998.gada 7.decembra Regulā (EK) Nr.2679/98 par iekšējā tirgus darbību attiecībā uz brīvu preču apriti starp dalībvalstīm. Ar regulas palīdzību tiek nodrošināts, ka uzņēmēji tiek brīdināti par pārvietošanas kavējumiem konkrētajā ceļa posmā un var izvēlēties alternatīvos pārvietošanas maršrutus, tādējādi izvairoties no zaudējumiem, kas saistīti ar vēlāku preču piegādi vai preču bojājumiem pārāk ilga piegādes laika rezultātā.

Lai samazinātu īslaicīgo brīvas preču aprites šķēršļu negatīvo ietekmi uz ES iekšējā tirgus dalībnieku darbību tika ieviests plānoto šķēršļu pamatojuma izvērtēšanas un sabiedrības savlaicīgas informēšanas mehānisms. ES iekšējā tirgus dalībvalstu pienākums paziņot citām dalībvalstīm par plānotajiem brīvas preču aprites kavējumiem ir noteikts Eiropas Padomes 1998.gada 7.decembra Regulā (EK) Nr.2679/98 par iekšējā tirgus darbību attiecībā uz brīvu preču apriti starp dalībvalstīm. Ar regulas palīdzību tiek nodrošināts, ka uzņēmēji tiek brīdināti par pārvietošanas kavējumiem konkrētajā ceļa posmā un var izvēlēties alternatīvos pārvietošanas maršrutus, tādējādi izvairoties no zaudējumiem, kas saistīti ar vēlāku preču piegādi vai preču bojājumiem pārāk ilga piegādes laika rezultātā.

Par Latvijas sabiedrības informēšanu par plānotajiem un esošajiem šķēršļiem brīvai preču apritei citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, kā arī šo šķēršļu pamatojuma izvērtēšanu saskaņā ar 13.10.2008. Ministru kabineta noteikumiem Nr.836 „Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par šķēršļiem brīvai preču apritei iekšējā tirgū” ir atbildīga Ekonomikas ministrija.

Laika periodā no 2010.gada septembra līdz 2011.gada augustam Ekonomikas ministrijas mājaslapā netika ievietots neviens paziņojums par brīvas preču aprites apgrūtinājumiem Latvijā vai citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs. Arī kopš savas dalības ES iekšējā tirgū Latvija nav sniegusi ne vienu komentāru par paziņotajiem citu dalībvalstu šķēršļiem.

Paziņošanas procesa pilnveidošanā par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču apritei tiek izdalīti trīs procesi:

a) Latvijas sabiedrības informēšana par citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu šķēršļiem brīvai preču apritei;

b) citu dalībvalstu informēšana par Latvijas teritorijā esošajiem vai plānotajiem šķēršļiem;

c) citu dalībvalstu plānoto brīvas preču aprites apgrūtinājumu pamatotības izvērtēšana.

Latvijas paziņošanas sistēma par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču apritei ir izvērtēta atbilstoši 3.1.apaksnodaļā definētajiem kritērijiem. Minētie kritēriji ir apvienoti attiecīgajā modelī (skat. 3.16.attēlu).

3.16.att. Īslaicīgo brīvas preču aprites šķēršļu mazināšanas modeļa shēma. [autore]

Lai novērtētu īslaicīgo brīvas preču aprites šķēršļu mazināšanas kritēriju svarīgumu Latvijā, laika posmā no 2011.gada 1.jūlija līdz 31.jūlijam tika veikta fokusēta intervija ar desmit uzņēmumiem, kuri darbojas gan Latvijā, gan arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs: SIA „Spark Pro”, SIA „Via Latvija”, SIA „Euro Standart Technology”, SIA „BMPL”, SIA „Dīlers”, SIA „Kronus”, SIA „Multipack”, SIA „AM-Studio”, SIA „Eurotrans Logistika”, SIA „Tux IT”.

Intervētajām personām bija lūgts novērtēt esošo situāciju ar īslaicīgajiem brīvas preču aprites apgrūtinājumiem. Intervijas rezultāti ir apkopoti 3.13.tabulā.

3.13.tabula

Īslaicīgo šķēršļu brīvai preču apritei mazināšanas modeļa kritēriju svarīgums

Kritērijs	Respondentu daļa, kas novērtē situāciju kā		
	neapmierinoša	apmierinoša	laba
B ₁	100%	0%	-
B ₂	70%	30%	-
B ₃	0	30%	70%

[autore]

Kā redzams 3.13.tabulā, respondenti nesaņem informāciju par plānotajiem vai esošajiem īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču apritei ES iekšējā tirgus dalībvalstīs (tai skaitā, Latvijā) un nav informēti par Regulā Nr.2679/98 paredzēto brīdinājuma mehānismu.

70% respondentu atzīmējuši, ka citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs ir liels īslaicīgo šķēršļu brīvai preču apritei skaits (situācija ir neapmierinoša), kas ir saistīts pārsvarā ar to, ka ekonomiskā sasprindzinājuma laikā bieži notiek streiki, demonstrācijas un citi brīvu preču apriti kavējošie pasākumi. Kopumā respondenti atzīst, ka Latvijā nav daudz šķēršļu brīvai preču apritei, vai arī uzņēmējiem nesagādā lielas problēmas šādus šķēršļus apiet.

3.1. modelī ietvertu kritēriju raksturojums, galvenās problēmas, saistītas ar brīdinājuma procesa organizēšanu Latvijā, iespējamās negatīvās sekas no kritēriju neizpildes vai nepienācīgas izpildes, kā arī priekšlikumi risku mazināšanai ir atspoguļoti 3.14.tabulā.

Kā redzams 3.14.tabulā, informācijas pieejamības trūkuma par īslaicīgiem šķēršļiem brīvai preču apritei ES iekšējā tirgū galvenie iemesli ir tādi, ka sabiedrība nav informēta par brīdinājuma mehānismu kā tādu, informācijas iespējamo atrašanas vietu, kā arī tas, ka

informācijai atvēlētajā vietā Ekonomikas ministrijas mājaslapā pēdējo divu gadu laikā netika ievietots neviens paziņojums par esošajiem vai plānotajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei ES iekšējā tirgū.

3.14.tabula

Paziņošanas procesa par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei efektivitātes kritēriji

Kritērijs	Raksturojums	Kavējošie faktori	Riski (iespējamās negatīvās sekas)	Risku mazināšanas iespējas
B ₁	Informācijas pieejamība sabiedrībai par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei ES iekšējā tirgū	Informācijas trūkums par pastāvošo brīdinājuma mehānismu. Informācijas trūkums par resursu, kurā šāda informācija ir pieejama. Paziņojumu ieviešanas zema aktivitāte informatīvajā resursā	Latvijas uzņēmēji nav informēti par esošajiem un plānotajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei ES iekšējā tirgū. Papildus izmaksas, veicot saimniecisko darbību	Informācijas ievietošana valsts portālā www.latvija.lv ; Centralizētā reģistra par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs izveide Eiropas Komisijas mājaslapā un reģistra savienošana ar valsts portālu www.latvija.lv . Ministru prezidenta rezolūcija par Regulas Nr.2679/98 prasībām
B ₂	Īslaicīgo šķēršļu brīvai preču aprītei daudzums citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs	Ekonomiskā un politiska situācija attiecīgajā valstī. Paziņošanas sistēmas par esošajiem un plānotajiem šķēršļiem zema efektivitāte	Lielāks īslaicīgo šķēršļu (tai skaitā, nepietiekami argumentēti pamatoti) brīvai preču aprītei daudzums	Centralizētā reģistra par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs izveide Eiropas Komisijas mājaslapā. Paziņojumu par šķēršļiem izvērtēšanas kārtības ieviešana
B ₃	Īslaicīgo šķēršļu brīvai preču aprītei daudzums Latvijā			

[autore]

Rezultātā Latvijas uzņēmēji netiek informēti par esošajiem un plānotajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei ES iekšējā tirgū un uzņemas papildus izmaksas, veicot saimniecisko darbību. Kā iespējamie risinājumi aprakstītajai problēmai tiek piedāvāti šādi informācijas aprītes uzlabošanas mehānismi:

- centralizētā reģistra izveide par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs Eiropas Komisijas mājaslapā;
- informācijas ievietošana valsts portālā www.latvija.lv esošajiem vai plānotajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei ES iekšējā tirgū;
- ministru prezidenta rezolūcija par Regulas Nr.2679/98 prasībām.

Īslaicīgo šķēršļu brīvai preču aprītei daudzumu Latvijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs lielā mērā ietekmē ekonomiskā un politiskā situācija valstī. Tajā pašā laikā, atsevišķos gadījumos šķēršļi nav pietiekami pamatoti. Līdz ar to, šķēršļu daudzums brīvai preču

apritei ir atkarīgs arī no paziņošanas sistēmas efektivitātes par esošajiem un plānotajiem šķēršļiem. Rezultātā ES iekšējā tirgū rodas lielāks īslaicīgo šķēršļu skaits (tai skaitā, nepietiekami argumentēti pamatoti) brīvai preču apritei. Darbā aprakstītas problēmas iespējamie risinājumi ir šādi:

- centralizētā reģistra izveide par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču apritei visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs Eiropas Komisijas mājaslapā;
- paziņojumu par šķēršļiem izvērtēšanas kārtības ieviešana.

Augstāk izteikto īslaicīgo šķēršļu brīvai preču apritei mazināšanas priekšlikumu novērtējums, par priekšlikuma izpildi atbildīgo un iesaistīto pušu saraksts, kā arī plānoto rezultātu kvalitatīvais raksturojums ir sniegts 3.15.tabulā.

Kā tas ir atspoguļots 3.15.tabulā, informāciju esošajiem un plānotajiem īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču apritei ES iekšējā tirgū valsts portālā nepieciešams izvietot valsts portālā www.latvija.lv. Ekonomikas ministrijai, kas ir Latvijā atbildīgā iestāde par Regulas Nr.2679/98 prasību izpildi, jāadresē attiecīgais pieprasījums Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai, kas atbild par portāla tehnisko uzturēšanu. Rezultātā sabiedrībai tiks nodrošināta viegla un ātra piekļuve aktuālākai informācijai par esošajiem un plānotajiem īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču apritei ES iekšējā tirgū.

3.15.tabula

Īslaicīgo šķēršļu brīvai preču apritei mazināšanas plānotie rezultāti

Krite-rijs	Priekšlikumi īslaicīgo šķēršļu mazināšanai	Atbildīgā iestāde	Iesai- stītās puses	Plānotais rezultāts
1	2	3	4	5
B ₁	Informācijas ievietošana valsts portālā www.latvija.lv	Ekonomikas ministrija, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija	-	Viegla un ātra piekļuve aktuālākai informācijai par esošajiem un plānotajiem īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču apritei ES iekšējā tirgū
	Ministru prezidenta rezolūcija par Regulas Nr.2679/98 prasībām	Ekonomikas ministrija, Valsts kanceleja	Visai ministrijas	Augstākā aktivitāte, paziņojot par Latvijas teritorijā plānotajiem vai esošajiem īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču apritei
B ₁ , B ₂ , B ₃	Centralizētā reģistra par īslaicīgajiem šķēr- šļiem brīvai preču apritei visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs izveide Eiropas Komisijas mājaslapā	Eiropas Komisija	Ekono- mikas mini- strija	Viegla un ātra piekļuve aktuālākai informācijai par esošajiem un plānotajiem īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču apritei ES iekšējā tirgū

3.15.tabulas turpinājums

1	2	3	4	5
B ₂ , B ₃	Paziņojumu par šķēršļiem izvērtēšanas kārtības ieviešana dalībvalstīs	Eiropas Komisija	Ekonomikas ministrija	Iespējamo nepilnību likvidēšana dalībvalstu paziņojumu par šķēršļiem sagatavošanas un iesniegšanas Eiropas Komisijai procesā

[autore]

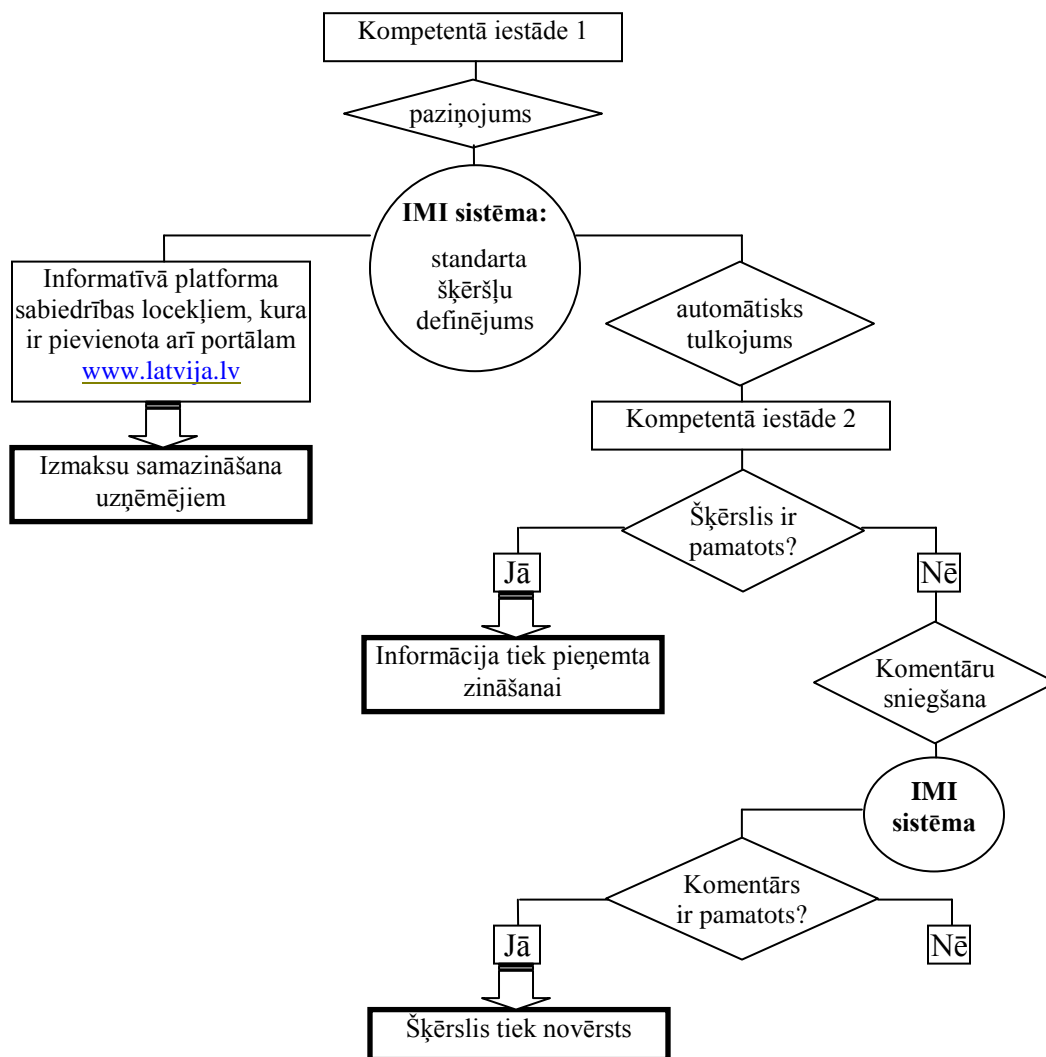
Ekonomikas ministrijai nepieciešams sagatavot un iesniegt Valsts kancelejai visām ministrijām adresētas Ministru prezidenta rezolūcijas par Regulas Nr.2679/98 prasībām projektu ar uzdevumu regulāri informēt Ekonomikas ministriju par esošajiem un plānotajiem īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei Latvijas teritorijā, atbilstoši 13.10.2008. Ministru kabineta noteikumos Nr.836 „Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par šķēršļiem brīvai preču aprītei iekšējā tirgū” atrunātajai kārtībai, jo šobrīd ne vienmēr valsts pārvaldes iestādes ievēro minētos Ministru kabineta noteikumus (par ko liecina zema paziņojumu aktivitāte). Sagaidāmais rezultāts no pasākuma īstenošanas - augstākā aktivitāte, paziņojot par Latvijas teritorijā plānotajiem vai esošajiem īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei, un attiecīgi, nepietiekami pamatoto šķēršļu skaita mazināšana.

Viens no galvenajiem aprakstīto problēmu risinājumiem ir izveidot centralizētu reģistru par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs Eiropas Komisijas mājaslapā ar iespēju dalībvalstu atbildīgajām amatpersonām ievadīt to kompetencē esošo informāciju.

Ņemot vērā to, ka šķēršļiem ir īslaicīgs raksturs, un atsevišķajos gadījumos to iestāšanās laiku nav iespējams noteikt iepriekš (piemēram, avāriju gadījumos), īpaši svarīgi nodrošināt attiecīgas informācijas saņemšanu ieinteresētajām personām pēc iespējas īsā laikā. Efektīvas komunikācijas procesa nodrošināšanai ieteicams izmantot darba 3.3.1.3.apakšnodaļā aprakstīto IMI sistēmu. Īslaicīgo preču aprītes šķēršļu brīdinājuma un novēršanas modeļa shēma ir atspoguļots 3.17.attēlā.

3.17.attēlā ir parādīta shēma kā kompetentā par konkrēto šķēršli iestāde 1 ievieto paziņojumu IMI sistēmā, izvēloties šķēršļa iemeslu no IMI sistēmā ievietotās izvēlnes ar standartizētiem šķēršļu gadījumiem. Informāciju par plānoto vai esošo šķēršli vienā laikā saņem gan sabiedrības locekļi (Latvijas sabiedrības locekļiem tiek nodrošināta iespēja apskatīt informāciju, izmantojot valsts portālu www.latvija.lv), gan cita (Latvijas un citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu) kompetentā iestāde 2, kura ir pieteikusies komentāru sniegšanai par attiecīgo šķēršļu standartizētajā izvēlnē definēto tēmu. Kompetentā iestāde 2 saņem informāciju savas valsts

valodā, jo paziņojums tiek automātiski iztulkots ar IMI sistēmas palīdzību. Ja kompetentā iestāde 2 uzskata, ka šķērslis brīvai preču aprītei ir pietiekami pamatots, tā pieņem informāciju zināšanai. Pretējā gadījumā kompetentā iestāde 2 iesniedz savus komentārus izmantojot IMI sistēmu. Ja Eiropas Komisija uzskatījis komentārus par pamatotiem, tā pieprasa nekavējoties likvidēt šķērslī.

3.17.att. Īslaicīgo preču aprītes šķēršļu brīdinājuma un novēršanas modeļa shēma. [autore]

Attiecībā uz pēdējo izvirzīto priekšlikumu (paziņojumu par šķēršļiem izvērtēšanas kārtības ieviešana dalībvalstīs), Eiropas Komisijai būtu nepieciešams uzsākt izvērtēšanu par to, cik efektīvi darbojas paziņojumu par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei mehānisms dalībvalstu nacionālajos līmeņos.

Latvijā par kārtību, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par šķēršļiem brīvai preču aprītei iekšējā tirgū, atbild Ekonomikas ministrija. Sagaidāmais rezultāts no pasākuma ieviešanas - iespējamo nepilnību likvidēšana dalībvalstu paziņojumu sagatavošanas un

iesniegšanas procesā Eiropas Komisijai un, secīgi, efektīvāka sabiedrības informēšana par plānotajiem un esošajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei ES iekšējā tirgū.

Lai pārbaudītu izvirzīto priekšlikumu praktisko lietderīgumu, tika veikta fokusēta intervija ar desmit uzņēmumiem, kuri darbojas gan Latvijā, gan arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs: SIA „Spark Pro”, SIA „Via Latvija”, SIA „Euro Standart Technology”, SIA „BMPL”, SIA „Dīlers”, SIA „Kronus”, SIA „Multipack”, SIA „AM-Studio”, SIA „Eurotrans Logistika”, SIA „Tux IT”.

Ekspertiem bija lūgts sniegt savu vērtējumu par to, vai darba autores izvirzītie priekšlikumi īslaicīgo preču aprītes šķēršļu brīdinājuma mehānisma uzlabošanai un minēto šķēršļu novēršanai varētu būt efektīvi instrumenti aprakstīto problēmu risināšanai. 3.16.tabulā ir sniegts fokusētās intervijas atbilžu apkopojums.

3.16.tabula

Ekspertu viedoklis par paziņošanas sistēmas pilnveidošanas instrumentiem

Kritērijs	Respondentu skaits, kas novērtē priekšlikumu		
	pozitīvi	neitrāli	negatīvi
Informācijas ievietošana valsts portālā www.latvija.lv	10	0	0
Ministru prezidenta rezolūcija par Regulas Nr.2679/98 prasībām	7	2	1
Centralizētā reģistra par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs izveide Eiropas Komisijas mājaslapā	10	0	0
Paziņojumu par šķēršļiem izvērtēšanas kārtības ieviešana dalībvalstīs	6	4	
Kopā	33	6	1

[autore]

Balstoties uz ekspertu atbildēm, darba autores izvirzītie priekšlikumi var būt sakārtoti atbilstoši šādai prioritārai secībai:

6. Informācijas ievietošana valsts portālā www.latvija.lv.
7. Centralizētā reģistra izveide par īslaicīgajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs Eiropas Komisijas mājaslapā.
8. Ministru prezidenta rezolūcija par Regulas Nr.2679/98 prasībām.
9. Paziņojumu par šķēršļiem izvērtēšanas kārtības ieviešana dalībvalstīs.

Ņemot vērā to, ka neviens no priekšlikumiem netika novērtēts negatīvi, visi augstāk minētie priekšlikumi var būt uzskatāmi par efektīviem Latvijas uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai. Īslaicīgo brīvas preču aprītes šķēršļu brīdinājuma mehānisma darbību ir iespējams attīstīt arī tālāk, nodrošinot uzņēmējiem iespēju pieslēgt funkciju ar paziņojumu par brīvas preču aprītes kavējumiem noteiktajā valstī atsūtīšanu uz mobilo telefonu.

Attiecībā uz īslaicīgo brīvas preču aprites šķēršļu paziņošanas sistēmas ietekmi uz Latvijas uzņēmējdarbības vidi un, secīgi, ekonomiku tika secināts, ka Latvijai ir svarīga īslaicīgo brīvas preču aprites šķēršļu brīdinājuma mehānisma darbība, jo:

- Latvijas uzņēmēji var izvairīties no neparedzētiem zaudējumiem preču pārrobežu realizēšanas procesā;
- Latvijas teritorijā plānotie vai esošie šķēršļi tiek izvērtēti Eiropas Komisijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs attiecībā uz to pamatotību, un pamatotības trūkuma gadījumā Eiropas Komisija var pieprasīt tos novērst. Latvijas uzņēmēji būs guvēji no šķēršļu brīvai preču apritei likvidēšanas Latvijā teritorijā;
- citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu teritorijā plānotie vai esošie šķēršļi tiek izvērtēti Eiropas Komisijā un Latvijā attiecībā uz to pamatotību, un pamatotības trūkuma gadījumā Eiropas Komisija var pieprasīt tos novērst. Latvijas uzņēmēji būs guvēji no šķēršļu brīvai preču apritei likvidēšanas ES iekšējā tirgus dalībvalstu teritorijā.

3.3.3. Vienas pieturas aģentūras izveides modelis

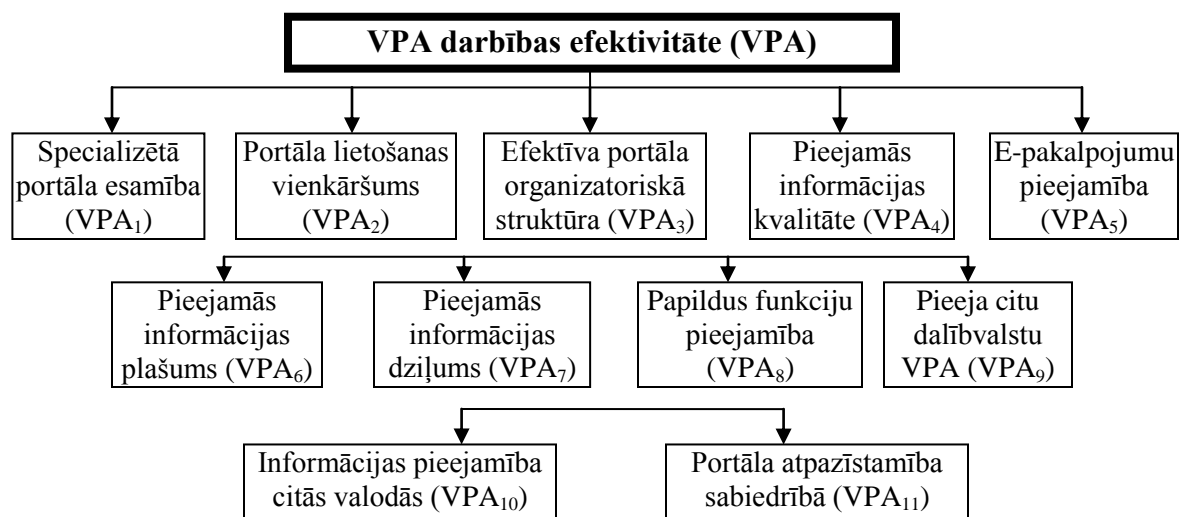
Viens no ES pamatbrīvības funkcionēšanu un uzņēmējdarbības vides uzlabošanu veicinošiem instrumentiem, kura ieviešanas rezultātā ir sagaidāms ļoti pozitīvs efekts ES iekšējā tirgus liberalizēšanā, ir direktīva 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū (pakalpojumu direktīva).

Pakalpojumu direktīva ir izstrādāta, lai novērstu ES tirgū pastāvošās nepilnības un likvidētu diskriminējošās prakses brīvajā pakalpojumu aprītē. Citu iniciatīvu starpā pakalpojumu direktīva nosaka dalībvalstīm pienākumu izveidot elektronisko centralizēto komercdarbības atbalsta sistēmu – vienotu kontaktpunktu jeb vienas pieturas aģentūru (turpmāk – VPA), nodrošinot pieeju pie izsmeļošas informācijas par prasībām, kas uzņēmumiem ir jāizpilda, lai sniegtu noteikta veida pakalpojumu izvēlētajā ES dalībvalstī. Daudzas VPA izveides nianšes nav atrunātas pakalpojumu direktīvā, un VPA organizatoriskie jautājumi ir katras ES dalībvalsts kompetencē.

Pakalpojumu direktīva nosaka principus, kas veicina ES iekšējā tirgus attīstību ar direktīvu aptverto pakalpojumu nozarēs. Savukārt, pārējo pakalpojumu darbību attīstību, kas nav iekļautas direktīvā, kā arī preču jomas attīstību ir arī iespējams veicināt, izmantojot pakalpojumu direktīvas

instrumentus, ievērojot konkrētas nozares specifiku. Promocijas darba 5.pielikumā ir sniegts direktīvā noteikto obligāto un vēlamo prasību apraksts, kā ES dalībvalstīs izveidoto VPA efektivitātes izvērtējums.

Latvijas VPA funkcionalitāte ir izvērtēta atbilstoši 3.1.apaksnodaļā definētajiem kritērijiem. Minētie kritēriji ir apvienoti attiecīgajā modeļa shēmā (skat. 3.18.attēlu).

3.18.att. VPA darbības modeļa shēma. [autore]

Latvijas VPA tiek ieviesta, balstoties uz ar Ministru kabineta 2009.gada 28.maija rīkojumu Nr.342 apstiprināto koncepciju „*Vienas pieturas aģentūras principa ieviešana atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2006.gada 12.decembra Direktīvā 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū noteiktajām prasībām*”. Par VPA bāzes portālu ir izvēlēts sabiedrībai orientētais valsts portāls www.latvija.lv. Pilnveidojot Latvijas VPA darbību var būt izmantota arī citu ES dalībvalstu VPA izveides pieredze un laba prakse.

Lai novērtētu VPA darbību Latvijā, laika posmā no 2011.gada 1.jūlija līdz 31.jūlijam tika veikta fokusēta intervija ar desmit uzņēmumiem, kuri darbojas gan Latvijā, gan arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs: SIA „Spark Pro”, SIA „Via Latvija”, SIA „Euro Standart Technology”, SIA „BMPL”, SIA „Dīlers”, SIA „Kronus”, SIA „Multipack”, SIA „AM-Studio”, SIA „Eurotrans Logistika”, SIA „Tux IT”.

Intervētajām personām bija lūgts novērtēt esošo situāciju ar Latvijas VPA. Intervijas rezultāti ir apkopoti 3.17.tabulā. Kā redzams 3.17.tabulā, respondenti uzskata, ka VPA ir ļoti būtisks uzņēmējdarbības veicināšanas instruments un atbalsta VPA darbību Latvijā. Turpretī, 90% respondentu uzskata, ka šobrīd Latvijas VPA ir ļoti sarežģīts lietošanā.

3.17.tabula

Īslaicīgo šķēršļu brīvai preču aprītei mazināšanas modeļa kritēriju novērtējums

Kritērijs	Respondentu daļa, kas novērtē situāciju kā		
	neapmierinoša	apmierinoša	laba
VPA ₁	0%	0%	100%
VPA ₂	90%	10%	0%
VPA ₃	0	20%	80%
VPA ₄	20%	60%	20%
VPA ₅	60%	30%	10%
VPA ₆	70%	20%	10%
VPA ₇	70%	20%	10%
VPA ₈	100%	0%	0%
VPA ₉	80%	20%	0%
VPA ₁₀	60%	40%	0%
VPA ₁₁	100%	0%	0%

[autore]

Lielākā daļa respondentu uzskata, ka VPA funkcionālā struktūra (kompetenču sadalījums pēc tautsaimniecības nozarēm) ir efektīva, tomēr pieejamās informācijas kvalitāte varētu būt uzlabota. Diemžēl e-pakalpojumu pieejamība Latvijā ir diezgan zemā līmenī, salīdzinājumā ar citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, ko ir atzīmējuši arī 60% respondentu. 70% respondentu uzskata, ka šobrīd VPA pieejamā informācija nav pietiekami plaša (daudzas tautsaimniecības nozares nav aptvertas) un nav pietiekami dziļa (nav pieejama informācija par atsevišķu pašvaldību prasībām vai pieejamā informācija ir vispārīga un nav nodrošināta iespēja ar VPA palīdzību sazināties ar atļaujas izsniedzēju).

Visi respondenti ir novērtējuši negatīvi to, ka portālā nav pieejamas papildus funkcijas (piemēram, konsultācijas). 80% respondentiem bija grūtības ar VPA portāla palīdzību nokļūstot citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu analogiskajos portālos. 60% respondentu neapmierina situācija, ka VPA portālā pieejamā informācija ir atspoguļota tikai vienā valodā. Visi respondenti ir norādījuši, ka šobrīd Latvijas VPA portālam ir ļoti slikta atpazīstamība sabiedrībā, un respondenti ir uzzinājuši par portāla esamību fokusētas intervijas laikā.

3.1. modelī ietverto kritēriju raksturojums, galvenās problēmas, saistītas ar VPA darbību Latvijā, iespējamās negatīvās sekas no kritēriju neizpildes vai nepienācīgas izpildes, kā arī risku mazināšanas iespējas ir atspoguļoti 3.18.tabulā.

3.18.tabulā netika ietverti tādi kritēriji, kā specializētā portāla esamība un portāla funkcionālā struktūra, jo šo kritēriju vērtējums respondentu skatījumā bija apmierinošs un labs.

VPA darbības efektivitātes kritēriji. [autore]

Kritērijs	Raksturojums	Kavējošie faktori	Riski (iespējamās negatīvās sekas)	Risku mazināšanas iespējas
VPA ₂	VPA portāla lietošanas vienkāršums	Ievietotas informācijas nepārskatāmība. informācijas izvietojuma loģiskuma trūkums	Meklējamā informācija netiek atrasta vispār vai meklēšana prasa daudz resursu	VPA organizatoriskās struktūras pilnveidošana
VPA ₄	Pieejamās informācijas kvalitāte	Liels iesaistīto kompetento iestāžu skaits	Pieejamās informācijas kvalitāte būtiski atšķiras	Vienas par informācijas kvalitāti atbildīgas iestādes nozīmēšana
VPA ₅	E-pakalpojumu pieejamība	E-pakalpojumu izmantošanas iespējas Latvija. Tikai daļa no Latvijā izveidotajiem publiskajiem e-pakalpojumiem ir pieejama VPA	Publiskie e-pakalpojumi netiek izmantoti administratīvo prasību kārtošā; Netiek izmantota iespēja samazināt uzņēmēju administratīvās izmaksas	E-pakalpojumu piedāvājuma palielināšana VPA
VPA ₆	Pieejamās informācijas plašums	Šobrīd VPA nav ietverta informācija par visām tautsaimniecības nozarēm	Meklējamā informācija netiek atrasta vispār vai meklēšana prasa daudz resursu	Informācijas iekļaušana VPA par visām tautsaimniecības nozarēm
VPA ₇	Pieejamās informācijas dziļums	Liels administratīvo dalījumu skaits valstī. Dažāda kompetento iestāžu pieeja darba procesa organizācijā	Pieejamās informācijas kvalitāte būtiski atšķiras	Informatīvo pasākumu organizēšana pašvaldībām. Vienas par informācijas kvalitāti atbildīgas iestādes nozīmēšana
VPA ₈	Papildus funkciju pieejamība	Nav nodrošināta informācija par nevalstiskām organizācijām, kuras sniedz atbalstu uzņēmējdarbībā. Nav nodrošināta iespēja VPA lietotājiem portālā atstāt komentāru vai uzdot jautājumu. Nav izveidots mehānisms aktuālāko jautājumu noskaidrošanai	Netiek izmantota iespēja samazināt uzņēmēju administratīvās izmaksas, izmantojot profesionālās konsultācijas. VPA lietotāji nevar personīgi uzrunāt portāla uzturētājus. VPA uzturētāji nav informēti par jautājumiem, kuri īpaši interesē portāla apmeklētājus	Informācijas par nevalstiskām organizācijām iekļaušana VPA. Komentāru un jautājumu loga izveide VPA. Automātiska VPA apmeklētāju reģistra izveide
VPA ₉	Pieeja citu dalībvalstu VPA	Nav nodrošināta redzama informācija par citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu VPA	Netiek izmantota iespēja samazināt uzņēmēju administratīvās izmaksas, veicot darbību citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs	VPA organizatoriskās struktūras pilnveidošana; ES centralizētā portāla popularizēšana
VPA ₁₀	Informācijas pieejamība citās valodās	VPA informācija ir pieejama tikai valsts valodā (tikai atsevišķa vispārīga rakstura informācija ir pieejama angļu valodā)	Valodas barjeras rezultātā VPA lietotāju skaits ir mazāks par potenciālo	Informācijas tulkojums citās valodās (vismaz angļu un krievu)
VPA ₁₁	Portāla atpazīstamība	Portālam ir ļoti zema atpazīstamība sabiedrībā	VPA lietotāju skaits ir stipri mazāks par potenciālo	Informatīvā kampaņa

Kā redzams 3.4.tabulā, VPA portāla lietošanas vienkāršuma trūkuma galvenie iemesli ir tādi, ka portālā ievietotā informācija nav pietiekami nepārskatāma un nav loģiski sakārtota. Rezultātā VPA meklējamā informācija netiek atrasta vispār vai meklēšana prasa daudz resursu. Iespējamais problēmas risinājums – VPA organizatoriskās struktūras pilnveidošana. Kā labas prakses piemēru Latvija varētu izmantot Apvienotās Karalistes VPA, kuras meklētāja funkcijā ir paredzētas daudzas datu bāzē iekļautās informācijas variācijas un formulējumi. Arī Spānijas VPA portāls ir ļoti labi pārskatāms, tajā ievietotā informācija ir loģiski sakārtota un viegli uztverama. Spānijas VPA portālā ir ievietota interaktīvā forma, kuras aizpildīšanas rezultātā portāla lietotājs iegūst meklējamo informāciju. Detalizēts risinājuma izklāsts ir sniegts darba 3.3.4.apakšnodaļā.

VPA pieejamās informācijas kvalitātes trūkums ir pamatojams ar lielu iesaistīto kompetento iestāžu skaitu, līdz ar to, pieejamās informācijas kvalitāte ievērojami atšķiras. Iespējamais risinājums aprakstītajai problēmai – vienas iestādes nozīmēšana, kura būs atbildīga par visas informācijas kvalitāti.

E-pakalpojumu pieejamība VPA ir saistīta ar zemām e-pakalpojumu izmantošanas iespējām Latvijā (piemēram, nav pietiekami attīstīti tādi elektroniskie instrumenti kā e-paraksts) un ar to, ka tikai daļa no Latvijā izveidotajiem publiskajiem e-pakalpojumiem ir pieejama VPA. Rezultātā Publiskie e-pakalpojumi netiek izmantoti administratīvo prasību kārtošā, un uzņēmēji turpina uzņemties lielākas administratīvās izmaksas. Iespējamais problēmas risinājums – E-pakalpojumu piedāvājuma klāsta palielināšana VPA. Detalizēts risinājuma izklāsts ir sniegts šā darba 3.3.5.apakšnodaļā.

VPA pieejamās informācijas nepietiekams plašums ir pamatots ar to, ka šobrīd VPA nav ietverta informācija par visām tautsaimniecības nozarēm. VPA portāls satur informāciju par pakalpojumu direktīvas darbības jomā ietvertajiem pakalpojumiem (lai izpildītu direktīvas obligātās prasības), savukārt, informāciju par pārējām jomām kompetentās iestādes sniedz mazāk aktīvi. Latvijas VPA portālā atsevišķi ir izdalīta informācija par pakalpojumu direktīvas darbības jomā iekļautajiem pakalpojumiem. Ņemot vērā to, ka pakalpojumu direktīvā nav sniegts izsmeļošs pakalpojumu saraksts, uz ko direktīvas prasības attiecas, bet ir iekļauts tikai izņēmumu saraksts, dalībvalstīm pašām bija jāpārskata visus valstī pastāvošus regulējumus, lai identificētu pakalpojumu jomas, uz ko attiecas direktīva. Uz 2010.gada sākumu Ekonomikas ministrija ir apzinājusi 78 pakalpojumu darbības, kas ir ietvertas pakalpojumu direktīvas darbības jomā un par kuriem valstī pastāv regulējumi. Ņemot vērā, ka sarakstā nav iekļautas pakalpojumu darbības

kurām nav nepieciešams reģistrēties vai saņemt speciālo atļauju, un kurām Latvijā nav izstrādāts specifisks regulējums (piemēram, friziera pakalpojumi), šo pakalpojumu jomu sarakstam ir tikai informatīvs raksturs. Attiecīgi, ievadot portāla meklētājā vārdu „frizieris”, nekas netiks atrasts, bet portāla lietotājiem varētu rasties šaubas par to, vai tiešām tādas prasības nepastāv. Tā piemēram, sarakstā var nebūt iekļauta arī pakalpojumu darbība, kuras regulējums ir izstrādes procesā vai tikko stājās spēkā. Papildus tam, pakalpojumu direktīvā pastāv virkne izņēmumu, līdz ar ko, daļa no direktīvas izņēmumos iekļautajām pakalpojumu darbībām neparādās portālā (piemēram, finanšu pakalpojumi – kreditēšana, līzings, darījumi ar vērtspapīriem u.c., transporta pakalpojumi, utt.), bet tas nenozīmē, ka šādās pakalpojumu jomās prasības neeksistē. Parasti uzņēmēji nav informēti par to, kādas pakalpojumu darbības ir pakļautas direktīvas prasībām. Daudzi pat nav dzirdējuši par pakalpojumu direktīvu kā tādu. Komersantus interesē informācijas meklēšanas iespēja vienā kopējā katalogā, nedomājot par to, ka, iespējams, meklējamā informācija ir ievietota pakalpojumu direktīvas vai kādā citā katalogā. Papildus tam, Latvijas VPA nav atspoguļota informācija par ražošanas jomas un preču aprites jautājumu regulējumiem. Rezultātā uzņēmēju meklējamā informācija netiek atrasta vispār vai meklēšana prasa daudz resursu. Šī situācija daļēji ir atrisināta Igaunijā, kas līdzīgi Latvijai sākumā ievieš tikai minimālās direktīvas prasības. Pakalpojumu darbībām, kas ir izslēgtas no direktīvas, Igaunijas VPA ir dots tikai īss informatīvs apraksts ar norādi, ka šai pakalpojumu darbībai atļaujas sistēma pastāv, kā arī norādīts, kur meklēt tālāko informāciju. Detalizēts risinājuma izklāsts ir sniegts šā darba 3.3.5.apakšnodaļā.

VPA pieejamās informācijas nepietiekams dziļums ir pamatots ar lielu administratīvo dalījumu skaitu valstī un dažādu kompetento iestāžu pieeju darba procesā. Rezultātā pieejamās informācijas kvalitāte būtiski atšķiras. Priekšlikums aprakstītās problēmas risināšanai – informatīvo pasākumu par prasībām VPA ievietojamai informācijai organizēšana pašvaldībām, kā arī vienas par informācijas kvalitāti atbildīgas iestādes nozīmēšana.

Šobrīd VPA atbilst pakalpojumu direktīvas minimālām prasībām un nesatur papildus funkcijas. Portālā nav nodrošināta informācija par nevalstiskām organizācijām, kuras sniedz atbalstu uzņēmējdarbībā, nav nodrošināta iespēja VPA lietotājiem portālā atstāt komentāru vai uzdot jautājumu, kā arī nav izveidots mehānisms aktuālāko jautājumu noskaidrošanai. Rezultātā uzņēmēji netiek informēti par iespēju samazināt administratīvās izmaksas, izmantojot profesionālās konsultācijas, VPA lietotāji nevar personīgi uzrunāt portāla uzturētājus, bet VPA

uzturētāji nav informēti par jautājumiem, kuri īpaši interesē portāla apmeklētājus. Kā iespējamie risinājumi aprakstītajai problēmai tiek piedāvāti šādi informācijas aprites uzlabošanas instrumenti:

- informācijas iekļaušana VPA par nevalstiskām organizācijām;
- komentāru un jautājumu loga izveide VPA;
- automātiska VPA apmeklētāju reģistra izveide.

Portālā www.latvija.lv ir ievietots arī ES vienotā kontaktpunkta logo *EUGO*, nospiežot kuru ir iespējams piekļūt visu ES dalībvalstu elektroniskajām VPA. Eiropas Komisijas speciāli izveidotajā mājas lapā Latvijas uzņēmums, kurš vēlas sniegt savus pakalpojumus kādā no ES dalībvalstīm var saņemt īsu attiecīgā VPA aprakstu latviešu valodā un tālāk nokļūt pašā ES valsts VPA. Diemžēl, minētais logo nav Latvijas sabiedrībā atpazīstams, bet portālā www.latvija.lv nav sniegta redzama informācija par to, ko nozīmē šis logo. Līdz ar to, pastāv maza varbūtība, ka potenciālie pārrobežu pakalpojumu sniedzēji varētu izmantot pakalpojumu direktīvas ieviešanas rezultātā nodrošināto iespēju attiecībā uz izsmeļošās informācijas saņemšanu un attālinātu formalitāšu kārtošānu ar mērķi piekļūt pakalpojumu darbībai citā ES dalībvalstī. Šis logo nav pieejams arī „Latvija Eiropas Savienībā” vai „Ekonomika un Bizness -> Eiropas Savienība” portāla sadaļās, kas būtu loģiska vieta, kur uzņēmums varētu meklēt ES pastāvošās prasības noteiktas pakalpojumu darbības veikšanai. Popularizējot www.latvija.lv portālu, uzņēmēju uzmanību nepieciešams pievērst arī *EUGO* iespējām, kā arī papildināt portāla sadaļas, kas saistītas ar ES ar attiecīgo informāciju par *EUGO* potenciālu.

VPA informācija ir pieejama tikai valsts valodā, un tikai atsevišķa vispārīga rakstura informācija ir pieejama angļu valodā. Valodas barjeras rezultātā VPA lietotāju skaits ir mazāks par potenciālo. Iespējamais problēmas risinājums – informācijas tulkojuma nodrošinājums arī citās valodās. Ņemot vērā Latvijā lietoto valodu specifiku, tuvākajā laikā nepieciešams nodrošināt informācijas pieejamību angļu un krievu valodās.

VPA portālam ir ļoti zema atpazīstamība Latvijas sabiedrībā, līdz ar ko, VPA lietotāju skaits ir ievērojami mazāks par potenciālo. Iespējamais problēmas risinājums – plašas informatīvās kampaņas organizēšana sabiedrībai.

Augstāk izteikto VPA uzlabošanas priekšlikumu novērtējums, par priekšlikuma izpildi atbildīgo un iesaistīto pušu saraksts, kā arī plānoto rezultātu kvalitatīvais raksturojums sniegts 3.19.tabulā. Priekšlikumu par VPA organizatoriskās struktūras pilnveidošanu, E-pakalpojumu

piedāvājuma klāsta palielināšanu VPA, kā arī informācijas iekļaušanu VPA par visām tautsaimniecības nozarēm detalizēts atspoguļojums ir sniegts šā darba 3.3.4.un 3.3.5.apakšnodaļā.

3.19.tabula

VPA uzlabošanas plānotais rezultāts

Kritērijs	Priekšlikumi VPA pilnveidošanai	Atbildīgā iestāde	Iesaistītās puses	Plānotais rezultāts
VPA ₄ , VPA ₇	Vienas par informācijas kvalitāti atbildīgas iestādes nozīmēšana	VARAM, Valsts kanceleja	Visas ministrijas	VPA pieejamās informācijas standartizācija un kvalitātes uzlabošana
VPA ₈	Informatīvo pasākumu organizēšana pašvaldībām;	VARAM	-	VPA pieejamās informācijas standartizācija un kvalitātes uzlabošana
VPA ₉	Informācijas par nevalstiskām organizācijām iekļaušana VPA;	Ekonomikas ministrija VARAM	Visas ministrijas	Informācija par iespējām izmantot profesionālās konsultācijas
	Komentāru un jautājumu loga izveide VPA. Automātiska VPA apmeklētāju reģistra izveide	VARAM	-	Iespēja uzdot jautājumu vai atstāt komentāru VPA; Informācija par VPA uzlabošanas potenciālu
VPA ₁₀	Informācijas tulkojums citās valodās (vismaz angļu un krievu)	VARAM, Tieslietu ministrija, Ministru kabinets	Visas ministrijas	Lielāks VPA lietotāju skaits
VPA ₁₁	Informatīvā kampaņa	Ekonomikas ministrija	Visas ministrijas	Lielāks VPA lietotāju skaits

[autore]

Saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 15.septembra sēdes protokola Nr.57 39 § 5.punktu, visām ministrijām un to padotības iestādēm līdz 2009.gada 30.novembrim bija dots uzdevums ievadīt portāla www.latvija.lv Publisko pakalpojumu katalogā informāciju par iestādes sniegtajiem publiskiem pakalpojumiem iedzīvotājiem un uzņēmumiem. Šim nolūkam VARAM ir izveidojusi speciālo formu, kurā ir jāievada pieprasītā informācija. Ievadīto datu kvalitāte ievērojami atšķiras starp jomām un atbildīgajām iestādēm. Valsts iestāžu publisko pakalpojumu apraksti, kas attiecas uz pakalpojumu direktīvā iekļautām uzņēmējdarbībām, pārsvarā ir labākas kvalitātes, nekā tie, kas palika ārpus direktīvas tvēruma.

Tajā pašā laikā ne visas informācijas formas, pat par prasībām attiecībā uz pakalpojumu direktīvā iekļautām darbībām, aizpildītas vienādi kvalitatīvi. Šīs problēmas risināšanai būtu jānozīmē vienu atbildīgo institūciju, kas uzraudzītu ievadīto datu kvalitāti un nodrošinātu informācijas atspoguļošanu pēc vienotā standarta. Šobrīd par tehnisko risinājumu atbild VARAM, bet par informācijas saturisko pusi – iestāde, kuras kompetencē ir attiecīgā pakalpojumu darbības joma. Latvijas budžeta deficīta rezultātā, tuvākajā laikā nebūs iespējams

finansēt papildu funkciju piešķiršanu valsts iestādēm, bet tajā pašā laikā, uzņēmēji nevarēs pilnā mērā gūt labumu no VPA, ja tajā iekļautā informācija nebūs pietiekami kvalitatīva. Ņemot vērā to, ka VARAM jau šobrīd ir uzticētas VPA portāla pārvaldības funkcijas, būtu lietderīgi pieņemt Ministru prezidenta lēmumu par VARAM atbildību un visu ministriju līdzatbildību (atbilstoši to kompetencei) VPA portālā pieejamās informācijas kvalitātes nodrošināšanā. Rezultātā VPA pieejamā informācija tiks standartizēta un apmierinās uzņēmēju prasībām pēc tās kvalitātes.

Lai atvieglotu augstāk aprakstīto informācijas standartizācijas un kvalitātes uzlabošanas procesu, VARAM (kā par pašvaldībām un VPA uzturēšanu atbildīgajai iestādei) nepieciešams organizēt informatīvos pasākumus pašvaldībām.

Noteikto darbību uzsākšanai vai veikšanai Latvijā ir nepieciešams saņemt noteiktā veida atļauju no vietējām pašvaldībām. Piemēram, pakalpojumu direktīva attiecas vismaz trim šādām pakalpojumu darbībām, kas ir:

- šautuves (šautuves izveides plāna saskaņošana);
- publisko pasākumu rīkošana (atļaujas saņemšana pasākumu rīkošanai);
- tirdzniecība tirgos, gadatirgos, izbraukuma tirdzniecība un ielu tirdzniecība (atļauja darbībai pašvaldības teritorijā).

Kā tas bija jau minēts iepriekš, Latvijā pastāv 109 novadi un 9 republikas nozīmes pilsētas. Portālā šobrīd pārsvarā ir pieejama tikai saite ar pašvaldību mājas lapām, kur uzņēmējs var turpināt interesējošās informācijas meklēšanu (kontakttinformācija, informācija par nepieciešamām atļaujām un to pieprasīšanas un saņemšanas iespējām, utt.). Pašvaldību un pilsētu mājas lapas nav izveidotas pēc vienotā standarta un informācijas pārskatāmības un kvalitātes pakāpe tajās stipri atšķiras. Pēc būtības, VPA tikai informē klientu par to, ka tam ir nepieciešams sazināties ar atbildīgo pašvaldību, bet saņemt visu informāciju vienuviet un, jo vairāk, izpildīt nepieciešamās procedūras un formalitātes elektroniski praktiski nav iespējams.

Runājot par citu valstu pieredzi, pašvaldību problēma ļoti efektīvi ir atrisināta, piemēram, Vācijā, kur VPA portāla lietotājs sākumā izvēlas sarakstā federālo zemi un tālāk turpina meklēšanu pēc nozarēm un iegūst pilnu informāciju par nepieciešamajām procedūrām pašvaldības mājas lapā. Ņemot vērā Vācijas valsts plašo teritoriju un augstu pieprasījumu pēc administratīvi sadalītajiem VPA, Vācijas valdība bija gatava ieguldīt ievērojamus finanšu līdzekļus augsti tehnoloģiskā risinājuma izstrādāšanā. Latvijas gadījumā, situācijā ar nopietnu budžeta deficītu, šāda risinājuma ieviešana tuvākajos gados nebūtu iespējama. Līdz ar to, autore

uzskata, ka Latvijai būtu jāpieturas pie „tautsaimniecības nozaru”, nevis „ģeogrāfiskā” VPA struktūras kritērija, kā to ir izdarījušas tādas valstis, kā Apvienotā Karaliste, Čehija, Igaunija, Grieķija, u.c., nodrošinot saiti starp galveno VPA un pašvaldību mājaslapām. Attiecīgi, atbildīgajai iestādei (VARAM) būtu jāorganizē informatīvs pasākums (seminārs, mācības) pašvaldību pārstāvjiem centralizētās pieejas iedzīvināšanai visos pašvaldības portālos.

VPA portālā ir nodrošināta pieeja valsts un pašvaldību iestāžu kontaktinformācijai. Valsts un pašvaldību atbildīgās amatpersonas ir pilnvarotas sniegt uzņēmumam vai patērētājam tikai vispārīgā rakstura informāciju, t.i. normatīvo regulējumu skaidrojumu, atļaujas sistēmas saņemšanas procedūras aprakstu, u.tml., kas pēc būtības ir tā pati informācija, ko var izlasīt portālā. Tomēr uzņēmējiem dažkārt var rasties specifiskie jautājumi, atbildēšanai uz kuriem ir nepieciešama juridiskā vai nozares speciālista konsultācija. Valsts nevar uzņemties segt izmaksas par šāda veida publiskajiem pakalpojumiem no valsts budžeta, līdz ar to, šauru konsultāciju sniegšana varētu būt organizēta kā maksas pakalpojums. Daudzie uzņēmēji, iespējams, būtu gatavi maksāt (līdzīgi kā tas ir izveidots Apvienotās Karalistes VPA gadījumā), lai saņemtu augstas kvalitātes informatīvo pakalpojumu, un būtu vēlams viņiem šādu iespēju nodrošināt. Šobrīd portālā nav pieejama kontaktinformācija par apvienībām un organizācijām, kuras nav kompetentās institūcijas un kurās pakalpojumu sniedzēji vai pakalpojumu saņēmēji var saņemt praktisku palīdzību par maksu. Ekonomikas ministrijai (kā par uzņēmējdarbības vidi atbildīgajai iestādei) nepieciešams uzņemties vienota nevalstisko organizāciju saraksta izveidi, pieprasot informāciju no visām ministrijām. VARAM nepieciešams tehniski izvietot apkopotu informāciju VPA portālā. Rezultātā uzņēmējiem būs pieejama informācija par iespējām izmantot profesionālās konsultācijas.

Portālā nav izveidots automātisks apmeklētāju reģistrs, izmantojot kuru portāla operatoriem būtu iespējams uzzināt, kādi VPA pieejamie publiskie pakalpojumi ir visplašāk pieprasīti vai par kādu informāciju sabiedrībai ir vislielākā interese. Nepastāv arī logs, kurā portāla lietotāji varētu atstāt savus priekšlikumus portāla uzlabošanai, uzdot jautājumu vai arī norādīt uz VPA trūkumiem. Šādas funkcijas ieviešana varētu paaugstināt portālā sniegto pakalpojumu kvalitāti. Komentāru un jautājumu loga izveidi VPA, kā arī automātiska VPA apmeklētāju reģistra izveidi nepieciešams uzņemties VARAM, kā par VPA tehniskajiem risinājumiem atbildīgajai iestādei. Rezultātā, uzņēmējiem tiks nodrošināta iespēja uzdot jautājumu vai atstāt komentāru VPA, bet VARAM rīcība nonāks informācija par VPA lietotāju visvairāk interesējošiem jautājumiem VPA.

Tehniski informācijas dublējumu citās valodās nodrošina VARAM, bet tehnisko tulkošanu var nodrošināt Tulkošanas un Terminoloģijas Centrs, kas ir Tieslietu ministrijas padotībā esošā iestāde. Ņemot vērā to, ka tulkošana prasa papildus līdzekļus no valsts budžeta, lēmums par iespējamo tulkojamās informācijas apjomu un laiku jāpieņem Ministru kabinetam. Plānotais rezultāts no aktivitātes realizēšanas – lielāks VPA lietotāju skaits.

Portālam www.latvija.lv ir slihta atpazīstamība starp Latvijas uzņēmumiem un iedzīvotājiem. Neskatoties uz to, ka par portāla pārvaldi atbildīgā institūcija (VARAM) regulāri rīko informatīvos pasākumus, portāla vietējo apmeklētāju un lietotāju skaits ir diezgan neliels. Latvijas sabiedrība nav arī informēta par to, ka portālā pieejamā informācija ir uzticama un tiek regulāri aktualizēta. Tajā pašā laikā informācija par Latvijas VPA ir izvietota Eiropas Komisijas mājas lapā http://ec.europa.eu/internal_market/eu-go/ un tiek plaši popularizēta Eiropas Komisijas veiktajos pasākumos. Pieeja Latvijas VPA portālam ir nodrošināta no katras dalībvalsts VPA, kas noved Latviju nevienlīdzīgajā situācijā ar ārzemniekiem attiecībā uz informācijas pieejamību par iespējām savā valstī. Citu ES dalībvalstu budžetā ir atvēlēti līdzekļi nacionālā VPA portāla popularizēšanai. Pagaidām, finanšu līdzekļu trūkuma rezultātā, Latvijas valdība nevar atbalstīt VPA portāla plašas mārketinga kampaņas finansēšanu. Portāla atpazīstamību iespējams veicināt, sniedzot informāciju informatīvajos pasākumos, kurus Ekonomikas ministrija un Latvijas Investīciju un Attīstības Aģentūra, kā arī citas nozaru ministrijas regulāri organizē, lai informētu Latvijas uzņēmējus par komercdarbības atbalsta saņemšanas iespējām, struktūrfondiem un dažāda veida valsts atbalsta programmām biznesam. Iespējams iesaistīt arī Latvijas Mazo un vidējo uzņēmumu konfederāciju, Latvijas Tirdzniecības un Rūpniecības Kameru, Latvijas Ražotāju un tirgotāju kopienu, Latvijas Tirgotāju asociāciju, Latvijas Darba devēju konfederāciju, Pārtikas uzņēmumu federāciju, Mašīnbūves un Metālapstrādes Rūpniecības asociāciju, Latvijas Elektrotehnikas un elektronikas rūpniecības asociāciju, Viegļās rūpniecības uzņēmumu asociāciju, Latvijas Ķīmijas un farmācijas uzņēmēju asociāciju, Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociāciju, Latvijas Kokrūpniecības federāciju, Latvijas tehnoloģisko parku, centru un biznesa inkubatoru asociāciju u.c. nevalstiskās organizācijas, kuras pārstāv uzņēmēju intereses un rīko tiem informatīvos pasākumus.

Šajā gadījumā Latvijai nebūtu jātērē līdzekļi atsevišķa pasākuma organizēšanai ar mērķi iepazīstināt sabiedrību ar Latvijas nacionālo VPA portālu. Papildus tam, nepieciešams izvietot

valsts iestāžu mājas lapu redzamajās vietās informāciju par www.latvija.lv, kā arī papildināt valsts iestāžu regulāri publicētos informatīvos materiālus un izdevumus (bukleti, žurnāli, avīzes, plakāti, u.tml.) ar informāciju par minēto portālu, kas neprasīs lielas investīcijas.

Lai pārbaudītu izvirzīto priekšlikumu praktisko lietderīgumu, tika veikta fokusēta intervija ar desmit uzņēmumiem, kuri darbojas gan Latvijā, gan arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs: SIA „Spark Pro”, SIA „Via Latvija”, SIA „Euro Standart Technology”, SIA „BMPL”, SIA „Dīlers”, SIA „Kronus”, SIA „Multipack”, SIA „AM-Studio”, SIA „Eurotrans Logistika”, SIA „Tux IT”.

Ekspertiem bija lūgts sniegt savu vērtējumu par to, vai šā darba autores izvirzītie priekšlikumi VPA darbības uzlabošanai varētu būt efektīvi instrumenti aprakstīto problēmu risināšanai. 3.20.tabulā ir sniegts fokusētās intervijas atbilžu apkopojums.

3.20.tabula

Ekspertu viedoklis par VPA uzlabošanas instrumentiem

Kritērijs	Respondentu skaits, kas novērtē priekšlikumu		
	pozitīvi	neitrāli	negatīvi
Vienas par informācijas kvalitāti atbildīgas iestādes nozīmēšana	9	1	0
Informatīvo pasākumu organizēšana pašvaldībām	5	3	2
Informācijas par nevalstiskām organizācijām iekļaušana VPA	8	2	0
Komentāru un jautājumu loga izveide VPA	7	3	0
Automātiska VPA apmeklētāju reģistra izveide	5	5	0
Informācijas tulkojums citās valodās (vismaz angļu un krievu)	6	4	0
Informatīvā kampaņas organizēšana	10	0	0
Kopā	51	17	2

[autore]

Balstoties uz ekspertu atbildēm, šī darba autores izvirzītie priekšlikumi uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai var būt sakārtoti atbilstoši šādai prioritārai secībai:

1. Informatīvās kampaņas organizēšana.
2. Par informācijas kvalitāti vienas atbildīgas iestādes nozīmēšana.
3. Informācijas iekļaušana VPA par nevalstiskām organizācijām.
4. Komentāru un jautājumu loga izveide VPA.
5. Informācijas tulkojums citās valodās (vismaz angļu un krievu).
6. Informatīvo pasākumu organizēšana pašvaldībām.
7. Automātiska VPA apmeklētāju reģistra izveide.

Attiecībā uz VPA darbības ietekmi uz Latvijas ekonomiku promocijas darbā secināts, ka Latvijai ir svarīga efektīva VPA funkcionēšana, jo VPA atvieglo uzņēmējdarbību Latvijā un visā ES iekšējā tirgū, sniedzot visaptverošu informāciju par izvēlētajā nozarē izvirzītajām prasībām un ar VPA starpniecību nodrošinot piekļuvi darbībai tajā.

3.3.4. Vienas pieturas aģentūras funkcionalitātes uzlabošanas modelis

3.3.4.1. Latvijas Vienas pieturas aģentūras organizatoriskās struktūras efektivitātes izvērtējums

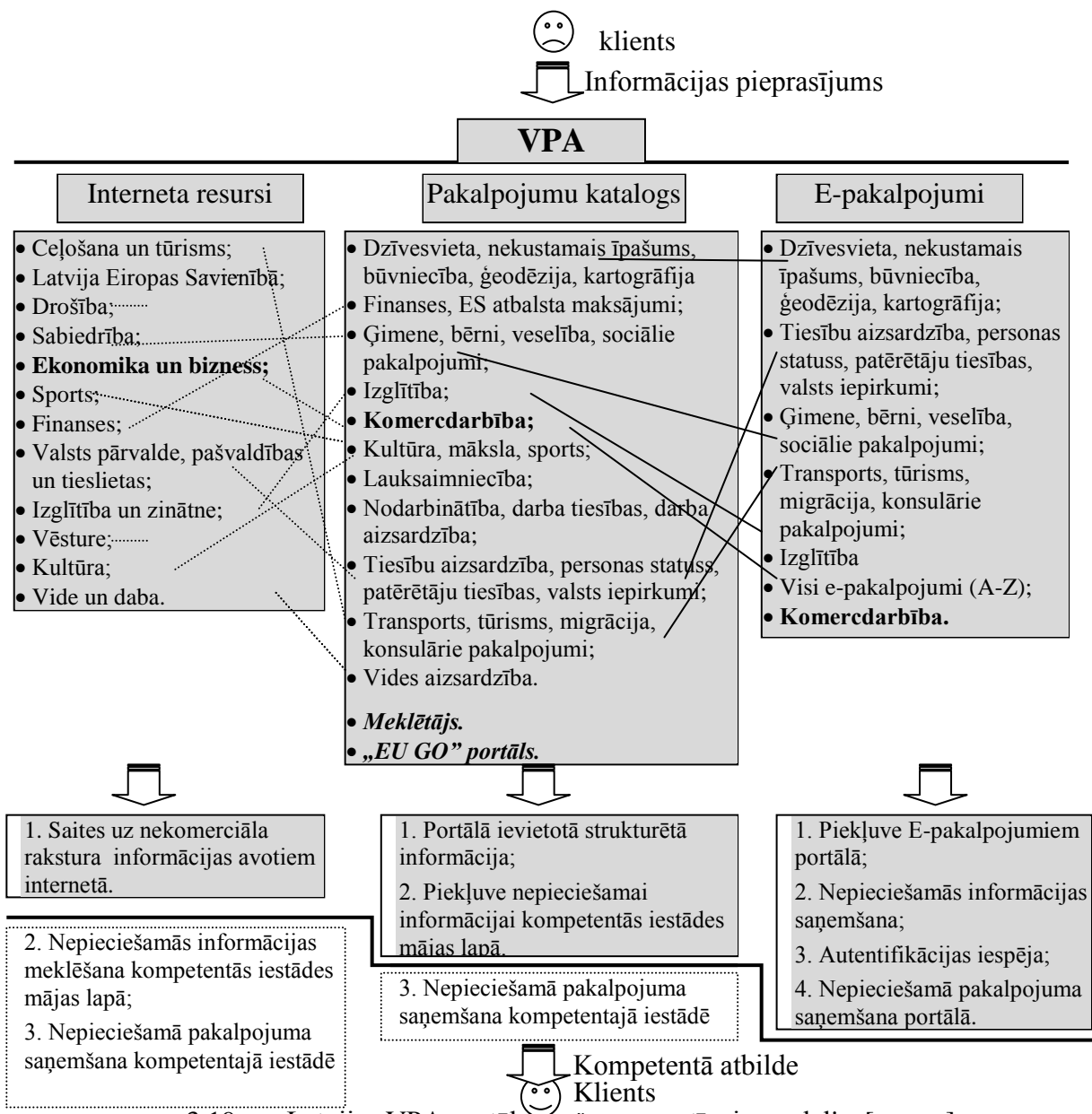
Latvijas VPA portāla www.latvija.lv mērķis ir darboties kā ceļvedim valsts un pašvaldību iestāžu interneta resursos, nodrošināt uzņēmējiem un iedzīvotājiem piekļuvi valsts un pašvaldību iestāžu e-pakalpojumiem, attiecīgi uzlabojot uzņēmējdarbības vidi. Portālā ievietots ļoti liels informācijas apjoms, un būtiski ir nodrošināt šīs informācijas pārskatāmību. Kā jau tika minēts, šobrīd VPA informācija nav pietiekami labi sakārtota, un klientiem dažkārt rodas problēmas, mēģinot atrast atbildi uz interesējošo jautājumu.

Promocijas darbā tiek novērtēta valsts VPA portāla darbības efektivitāte, nosakot tā spēju palīdzēt potenciāliem vai esošiem uzņēmējiem uzsākt noteikta veida uzņēmējdarbību. Analīzei ir izvēlēta portāla latviskā versija, jo angļu un krievu valodu portāla versijas šobrīd ir izstrādes procesā un nesatur visu latviskā versijā atspoguļoto informāciju. 3.19.attēlā ir atspoguļots Latvijas VPA portāla esošais operatīvais modelis.

3.19.attēls parāda, ka, ieejot portālā www.latvija.lv, apmeklētājam ir iespēja izvēlēties starp trim izvēlnēm: „Interneta resursi”, „Pakalpojumu katalogs” un „E-pakalpojumi”. Katrs no virsrakstiem piedāvā tālāk turpināt nepieciešamās informācijas meklēšanu, atbilstoši piedāvātām tēmām. „Interneta resursu” virziens aicina turpināt ar sekojošiem tematiem: ceļošana un tūrisms, Latvija un Eiropas Savienība, drošība, sabiedrība, ekonomika un business, sports, finanses utt. Katrs no tematiem nodrošina vairākas saites ar nekomerciālā rakstura informācijas avotiem internetā. Izmantojot šādu saiti, lietotājs piekļūst pie attiecīgās kompetentās iestādes mājaslapas galvenās lapas, kur turpina veikt meklējumus. Rezultātā lietotājs kontaktē kompetento iestādi, lai izpildītu nepieciešamo administratīvo procedūru.

„Pakalpojumu katalogā” ir izveidots plašāks, salīdzinot ar pārējām portāla izvēlnēm, tematu saraksts: dzīvesvieta, nekustāmais īpašums, būvniecība, ģeodēzija, kartogrāfija; finanses, ES atbalsta maksājumi; ģimene, bērni, veselība, sociālie pakalpojumi; izglītība; uzņēmējdarbība u.c., kā arī nodrošināta iespēja izmantot meklētāja funkciju un apmeklēt citu ES dalībvalstu VPA, izmantojot „*EU GO*” portālu. Šajā gadījumā Latvijas VPA portāls nodrošina strukturēto informāciju par pastāvošām administratīvām procedūrām noteiktajā komercdarbības veidā (prasības, maksa, normatīvie akti, nosacījumi, veidlapas, kontaktinformācija u.c.), kā arī no VPA portāla nodrošina tiešo piekļuvi nepieciešamai informācijai kompetentās iestādes mājaslapas

attiecīgajā sadaļā. Ir nodrošināts „viena loga” informācijas pieejamības princips, un portāla lietotājam ir nepieciešams tikai izpildīt attiecīgo administratīvo procedūru kompetentajā iestādē.

3.19.att. Latvijas VPA portāla esošais operatīvais modelis. [autore]

Apzīmējumi 3.24.att.un turpmākajos attēlos:

- portāla lietotājam piedāvāta izvērne;
 – loģiska saikne starp VPA piedāvātām iespējām;
- ↓ – iespēja saņemt pakalpojumu ārpus VPA portāla;
/ – vienādas vai līdzīga rakstura informācijas apzīmējums.

„E-pakalpojumu” virziens nodrošina tā apmeklētājiem iespēju turpināt ar šādām tēmām: dzīvesvieta, nekustamais īpašums, būvniecība, ģeodēzija, kartogrāfija; tiesību aizsardzība, personas statuss, patērētāju tiesības, valsts iepirkumi; ģimene, bērni, veselība, sociālie pakalpojumi; transports, tūrisms, migrācija, konsulārie pakalpojumi; izglītība; visi e-pakalpojumi

(A-Z); uzņēmējdarbība. Ar portāla palīdzību tā lietotājs var elektroniski nokārtot nepieciešamo administratīvo procedūru neaizejot no portāla (bez redzamās portāla pamešanas).

Esošajam Latvijas VPA modelim ir vairāki trūkumi. Zemāk ir apkopoti galvenie no tiem:

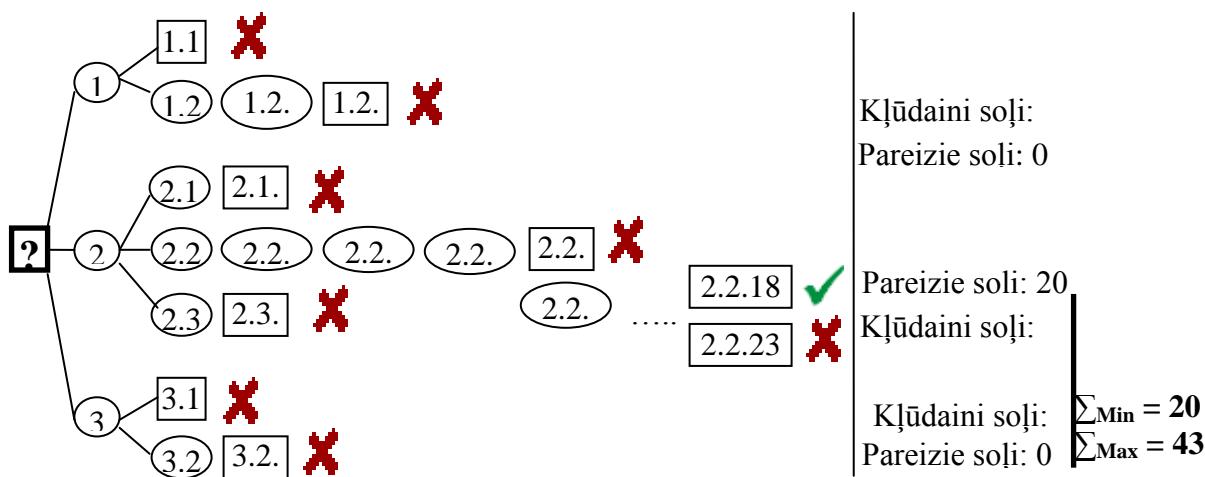
1. Visu trīs portālā piedāvāto galveno izvēlņu tematu saraksti nav sinhronizēti. Dažiem no „Interneta resursu” un „Pakalpojumu kataloga” tematiem ir vienāda vai līdzīga nozīme, tomēr šo tēmu formulējumi atšķiras (piemēram, 3.1.attēlā ir parādīts, ka pirmā virziena temats „Ceļošana un tūrisms” ir noformulēts kā „Transports, tūrisms, migrācija, konsulārie pakalpojumi” otrajā virzienā, „Sabiedrība” var atrast tās analogiju ar „Ģimene, bērni, veselība, sociālie pakalpojumi”, vai „Ekonomika un bizness” ar „Komercdarbību”, utt.).
2. Tematu secība VPA portāla izvēlnēs ir dažāda. Pat gadījumā, kad tematu nosaukumi otrajā un trešajā portāla izvēlnē ir identiski, to secība atšķiras.
3. Starp VPA portāla izvēlņu nosaukumiem nav principiālas starpības no portāla lietotāja viedokļa. Meklējot konkrēto informāciju, portāla lietotājs nevarēs pieņemt viennozīmīgo lēmumu, kurā portāla izvēlnē turpināt meklējumus, jo izvēlņu nosaukumu formulējumi neraksturo to saturu.
4. Izeja uz citu ES dalībvalstu VPA, kas nodrošināta ar Eiropas Komisijas izveidotā centralizētā portāla *EUGO* palīdzību [153], ir „paslēpta” zem „Pakalpojumu kataloga” izvēlnes, kas pamatā ietver informāciju par Latvijas nacionālajā likumdošanā pastāvošām prasībām.

VPA efektivitātes novērtēšanai ir piemērots Klasifikācijas un Regresijas Lēmumu koks (*The Classification and Regression Decision Tree – CART*, angl.), kas ir plaši izmantojamā metode datu apstrādē, novērtēšanā, kā arī klasifikācijas un regresijas uzdevumu risinājumu izstrādē [10]. Analīzes vajadzībām tika definēta dzīves situācija, ar kuru sastopas uzņēmēji: potenciālais uzņēmums plāno Latvijas teritorijā sniegt tūrisma pakalpojumus un meklē informāciju par valstī pastāvošām administratīvām prasībām minētajā darbības sfērā. ES ir viena no atraktīvākajām tūrisma vietām pasaulē – ap 40% visu tūristu apciemo Eiropu [46]. Līdz ar to, tūrisma sektors ir īpaši pievilcīgs ES uzņēmējiem. Lēmumu koks atspoguļo iespējamo uzņēmēja lēmumu (soļu) kopumu informācijas meklēšanas procesā.

3.25.attēlā lēmumu koks demonstrē lēmumu kopumu (kas atzīmēti ar kvadrātiņiem) un iespēju kopumu (kas atzīmētas ar aplīšiem). Pieņemtie lēmumi (x) var vest vai arī nevest pie

vēlamā rezultāta – tūrisma darbības uzsākšanai nepieciešamā informācijas (Y) [9, 39.-53.lpp., 79.-87.lpp.].

Apmeklējot Latvijas VPA portālu, personai tiek piedāvāta izvēlne ar trim turpmākās darbības virzieniem: Interneta resursi (1), Pakalpojumu katalogs (2) un E-pakalpojumi (3) (skat.3.20.attēlu). Ņemot vērā to, ka neviens no virzienu nosaukumiem nenorāda uz personas meklējamās informācijas tēmu, pastāv vienāda varbūtība, ka persona var izvēlēties katru no piedāvātajiem virzieniem.

3.20. att. Potenciālā tūrisma pakalpojumu sniedzēja lēmumu koks. Esošais modelis. [autore]

Apzīmējumi 3.20.att.un turpmākajos attēlos:

- ? – problēmjautājums;
 - solis, kurā ir nodrošināta izvēles iespējas;
 - solis, kurā jāpieņem lēmums;
 - ✓ – vēlamais rezultāts ir sasniegts;
 - ✗ – vēlamais rezultāts nav sasniegts;
 - \sum_{Min} – minimālais iespējamo soļu skaits lēmumu kokā;
 - \sum_{Max} – maksimālais iespējamo soļu skaits lēmumu kokā;
 - – loģiska saikne starp lēmumu koka elementiem.
- izvēloties pirmo pamatvirzienu (Interneta resursi), portāla lietotājam kā viens no

pieejamiem tematiem ir piedāvāts „Ceļošana un tūrisms” (1.1.), tomēr šī virsraksta attiecīgā saite nesatur informāciju par normatīvajos aktos pastāvošām prasībām, lai uzsāktu tūrisma sniegšanas komercdarbību.

Nākamais Interneta resursos piedāvātais temats, kas teorētiski varētu saturēt meklējamo informāciju, ir „Ekonomika un bizness” (1.2.). Izvēloties tematu „Uzņēmējdarbība” (1.2.1.), lietotājam tiek piedāvāta iespēja apmeklēt „Valsts iestāžu izsniegtās licences un atļaujas” (1.2.2.). Diemžēl, valsts portālā ir pieejama tikai saite uz ārējo resursu, un potenciālais uzņēmums nesaņem nepieciešamo informāciju portāla ietvaros, turpinot meklēt datus citās mājaslapās.

Portāla otrais pamatvirziens Pakalpojumu katalogs piedāvā apmeklētājiem izmantot meklētāja funkciju (2.1.). Tomēr, diemžēl, portāls neatrod informāciju pēc pieprasījuma „Tūrisms” (2.1.1.).

Secīgi, portāla lietotājam jāturpina meklēšana (2.2.), izvēloties portāla Pakalpojumu kataloga izvēlnē vārdu „Komercdarbība” (2.2.1.), turpinot ar „Atļaujas, saskaņojumi, licences (uzņēmējdarbības veida reģistrācija), tiesību subjektu un juridisko faktu reģistrācija” (2.2.2.), alfabētisko katalogu (2.2.3.) un meklējot vārdu „Tūrisms” portāla „T” burta lapā (2.2.4.). Diemžēl, arī izejot šo garo ceļu, portāls neatrod nepieciešamo informāciju. Papildus tam, informācija alfabētiskajā katalogā (2.2.5.) nav sistematizēta – daļa no virsrakstiem ir formulēti, vadoties no darbības jomas (piemēram, apsardze, būvniecība, dārgmetāli, tūrisms utt.), bet daļa, vadoties no atļaujas veida (piemēram, nosaukums var sākties vai nu no komercdarbības jomas, vai nu no administratīvās procedūras nosaukuma). Attiecīgi, meklējot vajadzīgo pakalpojumu darbību alfabētiskajā katalogā, ir grūti paredzēt kurā no 18 lapām varētu atrasties nepieciešamā informācija.

Līdz ar to, lietotājam ir jāpārbauda visas alfabētiskajā katalogā piedāvātās lapas, kas satur 209 dažādus tematu virsrakstus. Tūrisma pakalpojumu gadījumā, meklējamā informācija ir ievietota 13.lapā: „Reģistrācija tūrisma aģentu un tūrisma operatoru datubāzē”. Pēc optimālā scenārija, portāla lietotājs, pārbaudot visas lapas pēc kārtas, atrod interesējošo tematu 13.lapā (2.2.18.). Savukārt, pēc pesimistiskā scenārija, lietotājs pārbauda visas 18 lapas (2.2.23.).

Trešā iespēja, kuru piedāvā Pakalpojumu katalogs, ir izvēlēties pamatizvēlnē virzienu „Transports, tūrisms, migrācija, konsulārie pakalpojumi” (2.3.) un turpināt ar „tūrisma pakalpojumi” (2.3.1.). tomēr, diemžēl, piedāvātajā portāla lapā nav sniegta nepieciešamā informācija par tūrisma pakalpojumu darbības uzsākšanu.

E-pakalpojumu pamatvirziens aicina portāla apmeklētājus izvēlēties tematu „Transports, tūrisms, migrācija, konsulārie pakalpojumi” (3.1.), tomēr attiecīgā portāla lapa, diemžēl, nesatur nepieciešamo informāciju. Portāla apmeklētājs var izvēlēties arī „Komercdarbības” tematu (3.2.), tomēr arī šajā lapā starp piedāvātajiem četriem virsrakstiem nav atrodams meklējamais (3.2.1.).

Lai skaitliski novērtētu VPA darbības efektivitāti aprakstītajā augstāk dzīves situācijā, iespējams noteikt entropijas kritēriju. Šo kritēriju galvenokārt izmanto programmēšanā, nosakot optimālo lēmumu koka struktūru. Entropijas kritērijs parāda nevajadzīgo elementu daudzumu lēmumu kokā, kas kavē vēlamā rezultāta sasniegšanu meklēšanas procesā. Entropijas koeficientu iespējams noteikt kā katras klases i nosacīto logaritmisko vērtību summu, un tas var būt aprēķināts, izmantojot šādu formulu [194, 385.-401.lpp.]:

$$Entropy(Y) = \sum_{i=1}^n x_{i-} \log_2 x_{i+} \quad , \quad (3.2)$$

kur: *Entropy (Y)* – lēmumu koka entropijas kritērijs;
x_{i-} - *i* klases kļūdaino lēmumu skaits lēmumu kokā;
y_{i+} - *i* klases pareizo lēmumu skaits lēmumu kokā;
n – lēmumu klašu skaits.

Lēmumu kokam ir optimālā struktūra, ja entropijas kritērijs ir vienāds ar nulli. Šajā gadījumā portāla lietotājs ir spējīgs pieņemt tikai pareizos lēmumus, sekojot lēmumu koka zaru aprakstiem (virsrakstiem). Ja virsrakstos sniegtā informācija ir maldinoša vai neskaidri definēta un var būt nepareizi interpretēta 50% gadījumos, entropijas kritērijs ir vienāds ar 1. Ja portāls piedāvā tā lietotājiem uzminēt pareizo lēmumu virzienu vēl biežāk, entropijas koeficients ir lielāks par 1.

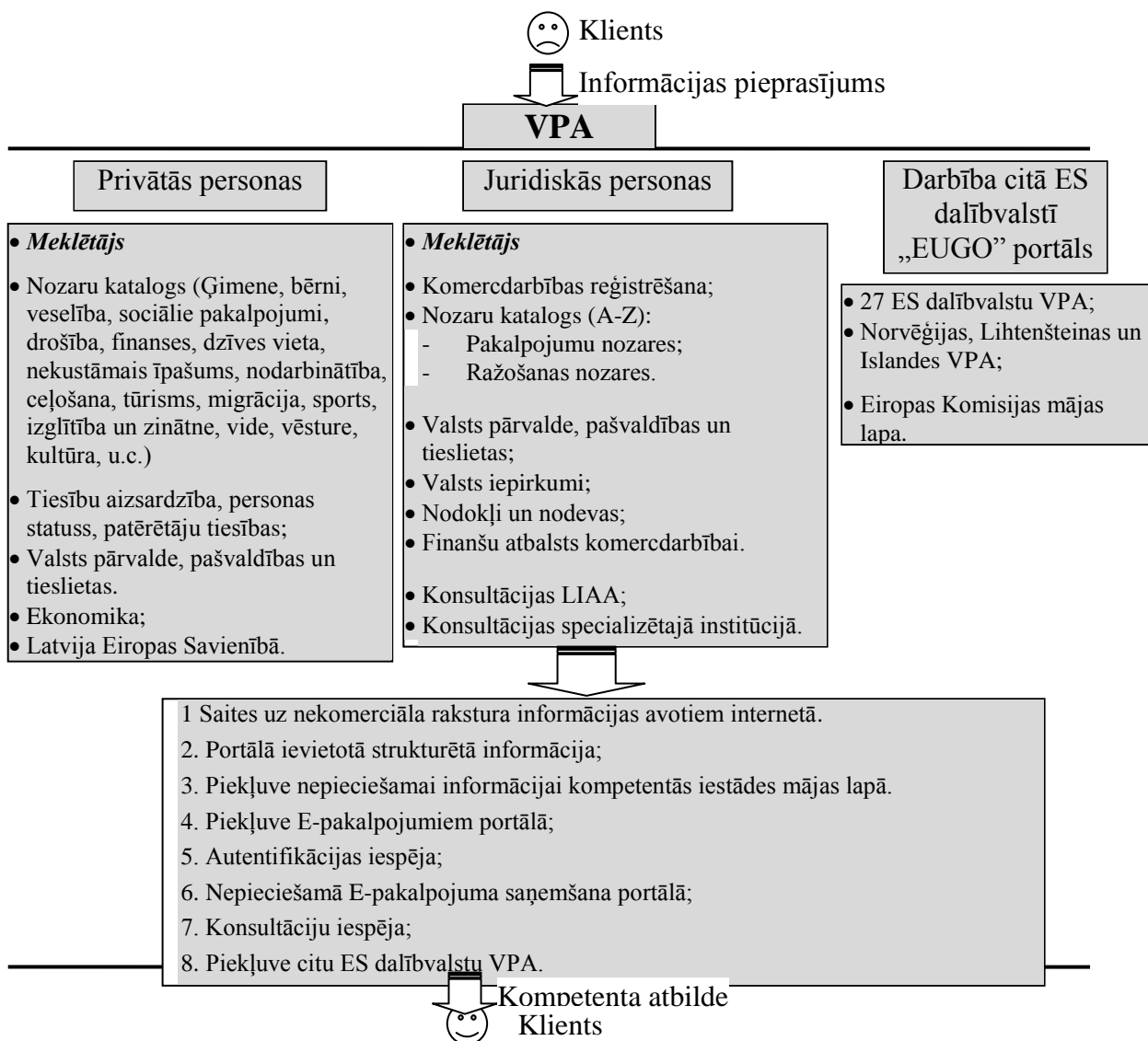
Ņemot vērā 3.20.attēlā atspoguļotos VPA portāla lietotāja iespējamus pareizos un nepareizos lēmumus, Latvijas esošā VPA modeļa entropijas kritērijs ir aprēķināts sekojoši:

$$Entropy(Y) = 5 * \log_2 0 + 34 * \log_2 20 + 4 * \log_2 0 = 27,21 \quad (3.3)$$

Entropijas kritērija vērtība 27,21 norāda uz ievērojamu portāla struktūras nepilnību, un augstu risku, ka portāla lietotājs nebūs spējīgs atrast nepieciešamo informāciju portāla lapās. Augsta entropijas kritērija vērtība norāda uz to, ka Latvijas VPA neizpilda uzdevumu vienkāršot uzņēmēju dzīvi, mazinot administratīvo slogu, tādējādi pilnveidojot uzņēmējdarbības vidi. Līdz ar to, pastāv nepieciešamība pēc portāla efektivitātes uzlabošanas.

3.3.4.2. Latvijas Vienas pieturas aģentūras efektivitātes uzlabošanas modelis

Latvijas VPA trūkumu detalizētas analīzes rezultātā, tika izstrādāts pilnveidots VPA modelis, kas novērš esošā VPA modeļa būtiskākas nepilnības (skat. 3.21.attēlu). Izstrādājot rekomendācijas Latvijas VPA modeļa pilnveidošanai, tika izmantota Spānijas Karalistes sociālā portāla www.060.es laba prakse. Sākumā minētais portāls bija plānots kā Spānijas valsts VPA Pakalpojumu direktīvas mērķiem, bet vēlāk www.060.es portāls bija izmantots kā bāze no jauna izveidotajam VPA portālam [25]. Spānijas VPA portāls ir ļoti labi pārskatāms, tajā ievietotā informācija ir loģiski sakārtota un viegli uztverama. 3.21.attēlā ir parādīts, ka Latvijas pilnveidotajā VPA pieejamā informācija ir sadalīta divos galvenajos virzienos: privāto un juridisko personu vajadzībām. Latvijas pilnveidotajā VPA modelī arī ir izveidoti divi galvenie izvēlnes virzieni: informācija privātajām un juridiskām personām.

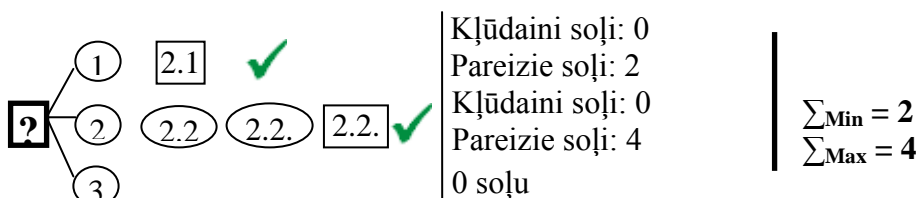
3.21.attēls. Latvijas VPA portāla pilnveidotais operatīvais modelis. [autore]

Meklētāja funkcija ir pieejama abos divos Latvijas pilnveidotā VPA izvēlnes virzienos – gan privātajām, gan juridiskajām personām. Parasti lietotāji dod priekšroku informācijas meklēšanai, izmantojot meklētāju, nevis vienkārši manuāli meklējot informāciju portālā, orientējoties uz pieejamiem saikņu virsrakstiem. Kā labas prakses piemēru šajā gadījumā Latvija varētu izmantot Apvienotās Karalistes VPA, kuras meklētāja funkcijā ir paredzētas daudzas datu bāzē iekļautās informācijas variācijas un formulējumi.

Treškārt, Latvijas VPA izvēlne satur tikai galvenos tematus, piedāvājot turpināt nepieciešamās informācijas meklēšanu, izvelējoties piemērotāko virsrakstu. Meklēšanas process kļūst daudz vienkāršāks, ja tematu izvēlnei ir loģiska un caurspīdīga struktūra. Kā arī uzņēmējdarbības jomu katalogs ir organizēts saskaņā ar NACE klasifikatoru (Eiropas Kopienas ekonomisko aktivitāšu klasifikators), kas minimizē risku, ka virsraksta formulējums netiks saprasts pareizi [144].

Ja portāla apmeklētāji ir ieinteresēti informācijā, kas ir pieejama citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu VPA, tiem ir piedāvāta iespēja, netērējot laiku meklējumiem vietējos elektroniskajos resursos, tieši piekļūt specializētajam *EUGO* portālam, kas aptver visu ES iekšējā tirgus dalībvalstu VPA [153]. Papildus tam, portālā tiek ievietota arī informācija par institūcijām, kas var nodrošināt vispārējo praktisku informāciju vai sniegt profesionālo juridisku konsultāciju. Daļa no institūciju sniegtās palīdzības ir maksas pakalpojumi un daļa – bezmaksas. Portāla lietotājiem ir pieejama visa kontaktinformācija, un tie var brīvi izvēlēties, kāda veida palīdzību (ja tā ir nepieciešama) pieprasīt. Šajā gadījumā tiek pielietota Apvienotās Karalistes laba prakse, kad uzņēmumiem tiek piedāvāts samaksāt komisijas maksu un saņemt augstākās kvalitātes publisko pakalpojumu, gadījumā, ja kāda no aktivitātēm netiek finansēta no valsts budžeta.

Potenciālā tūrisma pakalpojumu sniedzēja lēmumu koks gadījumā, kad tas meklē informāciju par pastāvošām administratīvām prasībām ar pilnveidotā Latvijas VPA portāla palīdzību, ir daudz īsāks nekā lēmumu koks esošā Latvijas VPA portāla gadījumā (skat.3.22.attēlu).

3.22. att. Potenciālā tūrisma pakalpojumu sniedzēja lēmumu koks: pilnveidotais modelis. [autore]

Pilnveidotajā VPA modelī visi nevajadzīgie lēmuma koka zari un lapas tika noņemti, padarot lēmuma pieņemšanas procesu par caurspīdīgu un laika ziņā efektīvu.

3.22.attēls parāda, ka ieejot pilnveidotajā VPA portālā, apmeklētājam ir piedāvāta izvēlne ar trim galvenajiem virzieniem: Privātās personas (1), Juridiskās personas (2) un *EUGO* portāls (3). Izvēloties „Juridiskās personas”, portāla lietotājam ir iespēja izmantot automātiskā meklētāja funkciju (2.1.), vai arī atrast informāciju par pastāvošām prasībām manuāli darbības jomu alfabētiskajā katalogā, aktivizējot „Pakalpojumu nozares” (2.2.1.) un turpinot meklējumus pēc atslēgvārda „Tūrisms” portāla „T” burta lapā (2.2.2.).

Ņemot vērā 3.22.attēlā atspoguļotos VPA portāla lietotāja iespējamus pareizos un nepareizos lēmumus, Pilnveidotā VPA modeļa entropijas kritērija vērtība ir noteikta pēc 3.2.formulas un aprēķināta šādi:

$$Entrop_{\mathcal{Y}}(Y) = 0 * \log_2 2 + 0 * \log_2 4 + 0 * \log_2 0 = 0 \quad (3.4)$$

Latvijas pilnveidotā VPA modeļa entropijas kritērija aprēķinātā vērtība ir vienāda ar nulli, kas nozīmē, ka portāla lietotājs, meklējot nepieciešamo informāciju, var pieņemt viennozīmīgus un nepārprotamus lēmumus. Secīgi, izstrādātais VPA modelis var būt uzskatams par efektīvo uzņēmējdarbības pilnveidošanas instrumentu.

Apaprastītā lēmumu koka efektivitātes novērtēšanas metodoloģija, kas paredz lēmumu sadalīšanu uz kļūdainiem un pareiziem lēmumiem un tālāko nevajadzīgo iespēju novēršanu, var būt arī pielietota citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu VPA modeļu uzlabošanai un, attiecīgi, uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai.

Ja biznesa atbalsta instruments nepilda savu vēlamu funkciju, tas zaudē savu nozīmi. Ir būtiski ne tikai *de jure* nodrošināt uzņēmējiem nepieciešamo informāciju, bet arī padarīt komunikācijas procesu starp privāto un valsts sektoru iespējami vienkāršāku un caurspīdīgāku.

Patreizējam Latvijas VPA portāla modelim ir liels potenciāls vietējas un starpvalstu uzņēmējdarbības stimulēšanai, bet portāla slikti organizētā struktūra un vāji attīstītais interfeiss ievērojami apgrūtina portāla lietošanu. Portāla pilnveidošanas piedāvātais risinājums būtiski uzlabo portāla efektivitāti, tajā pašā laikā neprasot daudz finanšu investīcijas. Risinājums var būt īstenots RAPLM, kas ir Latvijā atbildīgā iestāde par portāla uzraudzību, iekšējā budžeta ietvaros. Labi organizēts komercdarbības atbalsta portāls ir lielisks instruments, kas uzlabo informācijas pieejamību valstī un, secīgi, uzņēmējdarbības vidi, veicinot kopējo valsts ekonomisko aktivitāti.

3.3.5. Vienas pieturas aģentūrā pieejamās informācijas plašums

3.3.5.1. Informācijas pieejamība pakalpojumu nozarē

Ieviešot Pakalpojumu direktīvas prasības, katrā ES iekšējā tirgus dalībvalstī tika izveidotas Vienas pieturas aģentūras (VPA), izmantojot kuras, uzņēmumi un iedzīvotāji var saņemt interesējošo informāciju par regulējumiem pakalpojumu nozarē un nokārtot nepieciešamās administratīvās procedūras elektroniski.

Latvijas VPA portālā www.latvija.lv ir izveidota atsevišķa saite informācijai par pakalpojumu direktīvas darbības jomā iekļautajiem pakalpojumiem. Ņemot vērā to, ka pakalpojumu direktīvā nav sniegts izsmeļošs pakalpojumu saraksts, uz ko direktīvas prasības attiecas, bet ir iekļauts tikai izņēmumu saraksts, dalībvalstīm pašām bija jāpārskata visus valstī pastāvošus regulējumus, lai identificētu pakalpojumu jomas, uz kurām attiecas direktīva. Kā jau bija minēts, uz 2010.gada sākumu Ekonomikas ministrija ir apzinājusi 78 pakalpojumu darbības, kuras ir ietvertas pakalpojumu direktīvas darbības jomā un par kurām valstī pastāv regulējumi. Ņemot vērā, ka sarakstā nav iekļautas pakalpojumu darbības, kurām nav nepieciešams reģistrēties vai saņemt speciālo atļauju, un kurām Latvijā nav izstrādāts specifisks regulējums (piemēram, friziera pakalpojumi), šo pakalpojumu jomu sarakstam ir tikai informatīvs raksturs. Attiecīgi, ievadot VPA portāla meklētājā vārdu „frizieris”, nekas netiks atrasts, bet portāla lietotājiem varētu rasties šaubas par to, vai tiešām tādas prasības neeksistē. Tā piemēram, sarakstā var nebūt iekļauta arī pakalpojumu darbība, kuras regulējums ir izstrādes procesā vai tikko stājās spēkā. Papildus tam, pakalpojumu direktīvā pastāv virkne izņēmumu (86 pakalpojumu darbības), līdz ar ko, daļa no direktīvas izņēmumos iekļautajām pakalpojumu darbībām neparādās portālā (piemēram, finanšu pakalpojumi – kredītēšana, līzings, darījumi ar vērtspapīriem u.c., transporta pakalpojumi utt.), bet tas nenozīmē, ka šādās pakalpojumu jomās prasības neeksistē.

Parasti uzņēmēji nav informēti par to, kādas pakalpojumu darbības ir pakļautas direktīvas prasībām. Daudzi pat nav dzirdējuši par pakalpojumu direktīvu kā tādu. Komersantus interesē informācijas meklēšanas iespēja vienā kopējā katalogā, nedomājot par to, ka, iespējams, meklējamā informācija ir ievietota atsevišķi izveidotajā pakalpojumu direktīvas vai kādā citā VPA katalogā.

Balstoties uz datiem, kuri ir pieejami valsts portālā www.latvija.lv un Valsts informācijas sistēmu reģistrā, tika veikts pētījums par uzņēmumiem pieejamo informāciju un elektroniskām administratīvām procedūrām pakalpojumu nozarēs. 3.21.tabulā ir sniegts apkopojums par Pakalpojumu direktīvas darbības jomā esošajiem un neesošajiem pakalpojumiem un valstī izveidotajām attiecīgām informācijas sistēmām (IS) un datu bāzēm, kas veicina uzņēmējdarbības attīstību. Dati ir sistematizēti atbilstoši par pakalpojumu jomām atbildīgajām ministrijām vai to padotībā esošajām institūcijām (3.21.tabulas 1.aile). 3.1.tabulas 2.un 3.ailē ir sniegts Pakalpojumu direktīvas darbības jomā esošo darbību un izņēmumu no direktīvas skaits. Pilns pakalpojumu darbību saraksts ir sniegts promocijas darba 1. un 2.pielikumā. 4., 5., 6. un 7.ailē iekavās ir norādīts to pakalpojumu darbību skaits, kuras ir iekļautas Direktīvas darbības jomā (A) vai nav pakļautas Direktīvai (B).

3.21.Tabula

Pakalpojumu nozares informācijas sistēmas un datu bāzes

Atbildīgā ministrija	Pakalpojumu skaits		E-risinājums nepastāv (A+B)	Pastāv IS/ datu bāze, bet nav pieslēgta VPA (A+B)	Plānots pieslēgt IS Latvijas VPA (A+B)	IS ir pieejama no VPA (A+B)
	Pakalpojumu direktīva (A)	Izņēmumi no Direktīvas (B)				
Aizsardzības ministrija	2	6	8 (2+6)	0	0	0
Ekonomikas ministrija	12	11	17 (6+11)	4 (3+1)	1 (1+0)	1 (1+0)
Finanšu ministrija	7	21	14 (3+11)	14 (4+10)	0	0
Iekšlietu ministrija	4	8	5 (0+5)	7 (4+3)	0	0
Izglītības un zinātnes ministrija	3	2	0	0	5 (3+2)	0
Kultūras ministrija	1	2	3 (1+2)	0	0	0
Labklājības ministrija	3	3	2 (1+1)	1 (0+1)	4 (2+2)	0
Satiksmes ministrija	10	7	8 (6+2)	5 (4+1)	4 (0+4)	0
Tieslietu ministrija	8	1	1 (0+1)	2 (2+0)	7 (7+0)	1 (1+0)
Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija	9	6	12 (6+6)	3 (3+0)	3 (3+0)	0
Veselības ministrija	2	13	3 (2+1)	2 (0+2)	12 (0+12)	0
Zemkopības ministrija	16	6	1 (1+0)	12 (11+1)	18(12+6)	1 (1+0)
kopā	77	86	74	50	54	3

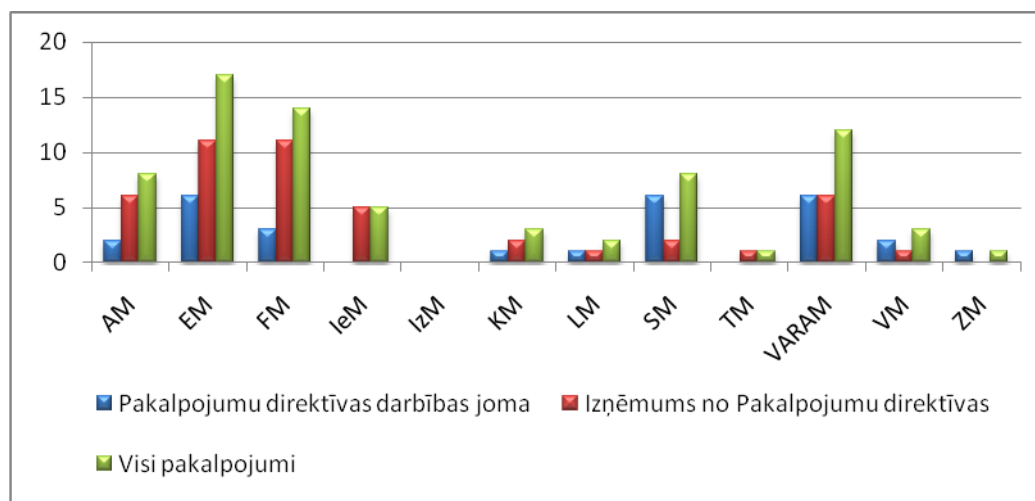
[autore]

3.21.tabulā redzams, ka Aizsardzības ministrijas kompetencē ir 2 Pakalpojumu direktīvas darbības jomā iekļautie pakalpojumi un 6 pakalpojumi, kas ir izņēmums no direktīvas. Nevienam no minētajiem pakalpojumiem šobrīd nav izveidota, kā arī tuvākajā laikā nav plānota IS, datu bāze vai cits administratīvo procedūru kārtošanas e-risinājums.

Ekonomikas ministrijas kompetencē ir 12 Pakalpojumu direktīvas darbības jomā esošie un 11 neesošie pakalpojumi. 17 pakalpojumiem (tajā skaitā 6 Pakalpojumu direktīvas un 11 citiem pakalpojumiem) nav izveidots un tuvākajā laikā paredzēts e-risinājums. 4 pakalpojumiem (tajā skaitā 3 Pakalpojumu direktīvas pakalpojumiem un 1 izņēmumam no Direktīvas) šobrīd jau ir izveidotas IS, datu bāzes vai cits e-risinājums, tomēr nav nodrošināta pieeja šim resursam no VPA portāla www.latvija.lv. Vienam pakalpojumam, kurš ir iekļauts Pakalpojumu direktīvas darbības jomā, plānots tuvākajā laikā izveidot e-risinājumu. Savukārt, vienai pakalpojumu darbībai jau šobrīd ir izveidots administratīvo procedūru kārtošanas e-risinājums, kuram var piekļūt no Latvijas VPA portāla.

Attiecīgi ir raksturotas arī pārējas Latvijas nozaru ministrijas. Tajā pašā laikā, 4., 5., 6. un 7.aiļu summas ne vienmēr sakrīt 2. un 3.aiļu summu. Šāda situācija var izveidoties, ja jau esošās IS, datu bāzes vai citus e-risinājumus tuvākajā laikā plānots pilnveidoti tālāk. Tā, piemēram, viens no Labklājības ministrijas kompetencē esošajiem pakalpojumiem, divi no Tieslietu ministrijas, trīs no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, divi no Veselības ministrijas un 12 no Zemkopības ministrijas pakalpojumiem, kuriem jau eksistē e-risinājums, tiks attīstīti tālāk, paaugstinot to efektivitāti.

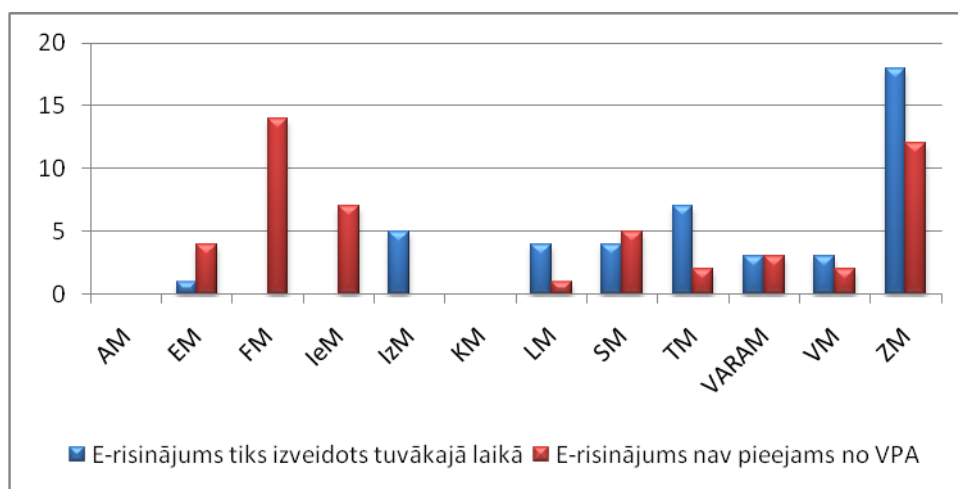
Šobrīd Latvijā 42% no visām pakalpojumu darbībām, kurām pastāv administratīvās prasības nacionālajā likumdošanā, nav izveidots uzņēmējdarbību veicinošs elektronisks risinājums (IS, datu bāze vai administratīvie e-pakalpojumi). 3.23.attēlā ir parādīts, ka vislielākais pakalpojumu darbību skaits, kurās nav izveidots e-risinājums, ir Ekonomikas ministrijas kompetencē – 6 darbības, uz kurām direktīva attiecas, un 11, uz kurām nē.

3.23.att. Pakalpojumu darbības, kurās nav izveidots uzņēmējdarbību veicinošs e-risinājums.
[autore]

Tālāk aiz Ekonomikas ministrijai seko Finanšu ministrija, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Satiksmes ministrija un Iekšlietu ministrija. Pārsvarā e-risinājumi ir nodrošināti tām pakalpojumu darbībām, kuras ir aptvertas ar Pakalpojumu direktīvas darbības jomu. Toties, vienīgā ministrija, kurai visās pakalpojumu darbību jomās vismaz daļēji ir nodrošināts administratīvo procedūru kārtošanas e-risinājums, ir Izglītības un zinātnes ministrija. Daudzas pakalpojumu jomas ir elektronizētas arī Zemkopības ministrijā.

3.24.attēlā ir parādītas pakalpojumu darbības, kurās e-risinājums ir jau izveidots, bet tam nav iespējams piekļūt, izmantojot valsts portālu www.latvija.lv (šādu pakalpojumu darbību ir 18% no kopējā pakalpojumu skaita), kā arī pakalpojumu darbības, kurās tuvākajā laikā tiks izveidots jauns e-risinājums (šādu pakalpojumu darbību ir 36% no kopējā pakalpojumu skaita).

3.24.att. E-risinājumu pieejamība pakalpojumu sektorā. [autore]

Kā tas ir redzams 3.24.attēlā, vissliktākajā situācijā atrodas Finanšu ministrija un Iekšlietu ministrija, kuru kompetencē esošo pakalpojumu darbību e-risinājumiem nevar piekļūt, izmantojot Latvijas VPA. Nekādi uzlabojumi nav plānoti arī tuvākajā laikā. Ekonomikas ministrija, Satiksmes ministrija un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija plāno uzlabot administratīvo e-resursu pieejamību, tomēr plānoto pilnveidojumu skaits ir mazāks par eksistējošiem e-risinājumiem, kas nav pieejami no VPA. Tātad, minētajās ministrijās pēc jauno e-risinājumu ieviešanas problēma pilnīgi novērsta netiks. Savukārt, Izglītības un Zinātnes ministrija, Labklājības ministrija, Tieslietu ministrija, Veselības ministrija un Zemkopības ministrija pēc plānoto e-risinājumu ieviešanas pilnīgi vai gandrīz pilnīgi visām savā kompetencē esošajām pakalpojumu darbībām nodrošinās elektronisko atbalstu administratīvo procedūru kārtošanai.

Lai maksimāli veicinātu pakalpojumu nozares attīstību, nepieciešams uzlabot uzņēmējdarbības vidi, visām pakalpojumu darbībām nodrošinot administratīvo procedūru kārtošanas elektronisko atbalstu, kas ir pieejams no VPA. Lai to sasniegtu, nepieciešams realizēt šādus uzdevumus:

1. Izstrādāt jaunus e-risinājumus pakalpojumu darbībām, kurām šobrīd nav izveidota IS, datu bāze vai e-pakalpojums, un savienot tos ar VPA portālu;
2. Nodrošināt piekļuvi no www.latvija.lv e-risinājumiem, kuri šobrīd pastāv, bet nav pieslēgti pie VPA portāla;
3. Savienot ar VPA portālu jaunus e-risinājumus, kurus plānots ieviest tuvākajā laikā;
4. Nodrošināt VPA portālā informāciju par pakalpojumu darbībām, kurās nepastāv specifisks regulējums.

Runājot par pirmo uzdevumu „*Jauno e-risinājumu izstrāde pakalpojumu jomās*”, ideālā gadījumā valdībai nepieciešams nodrošināt administratīvo procedūru kārtošanas elektronisko atbalstu, izstrādājot IS, datu bāzes vai e-pakalpojumus, absolūti visās pakalpojumu darbības jomās. Katrai administratīvai procedūrai būtu jāizstrādā savs elektronisks risinājums. Viena administratīvo procedūru kārtošanas elektroniskā risinājuma izveidošanas izmaksas vidēji ir 232750 LVL [187]. Šāda risinājuma izstrādāšanai un ieviešanai ir iespējams saņemt arī finansējumu 85% apmērā no ERAF fonda (ERAF - Eiropas Reģionālās attīstības fonda darbības programma „Infrastruktūra un pakalpojumi” 3.2.2. pasākums „IKT infrastruktūra un pakalpojumi” 3.2.2.1.aktivitāte „Publiskās pārvaldes elektronisko pakalpojumu un informācijas sistēmu attīstība” 3.2.2.1.1. apakšaktivitāte „Informācijas sistēmu un elektronisko pakalpojumu attīstība”). Attiecīgi, valsts budžeta līdzfinansējums būtu 15% jeb 34 912,50 LVL par vienu elektronisko pakalpojumu. Kā redzams 3.21.tabulā, Latvijā pakalpojumu darbību skaits, kur nepastāv e-risinājums ir 74. Līdz ar to, izmaksas minēto pakalpojumu elektronizēšanai būtu sekojošas:

$$\text{Kopējās izmaksas} = 232\,750 * 74 = 17\,223\,500 \text{ LVL} \quad (3.5)$$

$$\text{Līdzfinansējums no valsts budžeta} = 34\,912,50 * 74 = 2\,583\,525 \text{ LVL} \quad (3.6)$$

Diemžēl, ekonomiskās krīzes apstākļos un arī valsts ekonomiskās atveseļošanas sākumā, no valsts budžeta šādas summas (2 583 525 LVL) novirzīšana uzņēmējdarbības vides uzlabošanai varētu būtu problemātiska, līdz ar to, nepieciešams meklēt citus, izmaksu ziņā efektīvākus, priekšlikumus. Minētām pakalpojumu darbībām varētu būt pielietota Igaunijas VPA prakse, kad pakalpojumu darbības administratīvām procedūrām un prasībām ir dots tikai īss informatīvs

apraksts ar norādi, ka šai pakalpojumu darbībai atļaujas sistēma pastāv, kā arī norādīta saite uz ārējo Interneta resursu, kur meklēt tālāko informāciju.

Viens no risinājumiem, kā palielināt Pakalpojumu direktīvā paredzētā VPA ieguldījumu Latvijas ekonomikā, ir savienot valsts portālu www.latvija.lv ar citām elektroniskajām sistēmām, kas šobrīd pastāv vai tiek veidotas Latvijā.

Runājot par pirmo uzdevumu, „*Esošo e-risinājumu pieejamība, izmantojot VPA portālu*”, pakalpojumu nozarēm, kurās jau ir izveidota IS, datu bāze vai cits administratīvo procedūru kārtošana un informācijas sniegšana e-risinājums, nepieciešams nodrošināt piekļuvi, izmantojot valsts portālu www.latvija.lv. Kā tas ir minēts 3.1.tabulā, uz doto brīdi Latvijā ir 50 IS un datu bāzes, kurām ir izveidots elektronisks atbalsts, bet kuras nav pieslēgtas pie VPA.

Pastāv divi risinājumi, kādā veidā nodrošināt piekļuvi pakalpojumu nozaru e-risinājumiem no VPA portāla.

Pirmais, vienkāršais variants ir ievietot VPA portālā pie pakalpojuma administratīvo procedūru apraksta saiti uz attiecīgo IS, datu bāzi vai e-pakalpojumu. VPA portāla lietotājs, nospiežot norādīto saiti, tiks pārvirzīts uz ārējo Interneta resursu (jau pastāvošo IS, datu bāzi vai mājaslapu, kur ir nodrošināta e-pakalpojuma kārtošana). Attiecīgajā Interneta resursā notiks arī turpmākā lietotāja komunikācija ar kompetento iestādi. Šāds risinājums neprasa nekādus papildus naudas līdzekļus un var būt īstenots VARAM (kas ir Latvijā atbildīgā iestāde par portāla www.latvija.lv uzraudzību un tehnisko atbalstu) iekšējā budžeta ietvaros. Minētā risinājuma trūkums ir tas, ka katram pakalpojumu nozaru izstrādātajam e-risinājumam ir savs izskats un iespējas – minētie e-risinājumi nav savā starpā saskaņoti un sinhronizēti, kas apgrūtina lietotājiem informācijas meklēšanas un administratīvo procedūru kārtošana procesu. Lietotājs nevar saņemt meklējamo informāciju vai izpildīt administratīvo procedūru vienuviet, un tas tiek novirzīts no VPA uz ārējo resursu.

Otrais risinājums, kas prasa ievērojamus finanšu ieguldījumus, ir nodrošināt pakalpojuma nozares e-risinājuma saņemšanu, neaizejot no VPA uz ārējo Interneta resursu. Šajā gadījumā uzņēmumi varētu izmantot jau esošo VPA e-infrastruktūru. VPA portāls nodrošina lietotāju tehnoloģiski drošu autentificēšanos portālā, izmantojot droša elektroniskā paraksta viedkartē ietvertu autentifikācijas sertifikātu, kā arī izmantojot vairāku komercbanku piedāvātos internetbanku autentifikācijas līdzekļus (autentifikācija notiek caur internetbanku, izmantojot i-

bankas lietotājevārdu, paroli un kodu karti/ kalkulatoru). Autentificējoties VPA portālā, lietotājs varētu automātiski piekļūt nepieciešamai datu bāzei bez papildus autorizācijas datu ievadīšanas. Secīgi, pakalpojumu sniedzējam nebūtu jāatceras vairākus lietotāju vārdus un paroles dažādu informācijas sistēmu piekļuvei. Pieslēdzoties valsts portālam www.latvija.lv, uzņēmums izvēlas nepieciešamo e-pakalpojumu un lietotāja autentifikācijai izmanto VPA pieejamās iespējas: e-me vai banku autentifikāciju. Tālāk uzņēmums nonāk attiecīgās IS, datu bāzes vai atbildīgās iestādes e-pakalpojuma atbalsta mājaslapas personalizētajā sadaļā un izpilda nepieciešamās procedūras (pieprasa informāciju, veic maksājumus, veic administratīvās procedūras utt.). Rezultātā atbilde (nepieciešamā informācija vai paziņojums par administratīvās procedūras izpildi) nonāk sākotnējā VPA lietotāja logā, kur to arī saņem uzņēmums.

Pēc VARAM nepublicētajiem datiem, portāla www.latvija.lv pielāgojumam, kā arī pakalpojumu nozaru esošo e-risinājumu pielāgojumiem, lai VPA lietotājs varētu centralizēti piekļūt interesējošām informācijas sistēmām vai datu bāzēm, nepieciešamās izmaksas ir vidēji 30 000 LVL par katru e-risinājumu (2009.gada janvāra dati). [127.] Projekta realizēšanai no ERAF struktūrfonda ir iespējams saņemt ERAF struktūrfonda finansiālo atbalstu projekta „E-pakalpojumi un to infrastruktūras attīstība” un „Vienotas darba vietas izveidošana fiziskām un juridiskām personām saziņai ar valsts pārvaldes un pašvaldību iestādēm” ietvaros, kas atbilst informācijas sistēmu apvienošanas projekta mērķiem. ERAF līdzfinansējums ir 85% no kopējām izmaksām, kas ir 25500 LVL. Valsts budžeta nepieciešamā finansējuma daļa ir 15% jeb 4 500 LVL.

Līdz ar to, lai nodrošinātu e-risinājumu pieejamību pakalpojumu nozarēm, kurās jau pastāv e-risinājums, nepieciešams finansējums 1 275 000 LVL apmērā, tajā skaitā 225 000 LVL finansējums no valsts budžeta:

$$\text{Kopējais finansējums} = 50 \text{ pakalpojumi} * 25\,500 \text{ LVL} = 1\,275\,000 \text{ LVL} \quad (3.7)$$

$$\text{Valsts finansējums} = 50 \text{ pakalpojumi} * 4\,500 \text{ LVL} = 225\,000 \text{ LVL} \quad (3.8)$$

Ņemot vērā valstī izveidojušos ekonomisko situāciju, pakalpojumu nozaru esošo e-risinājumu pieslēgšanas iespējas nepieciešams izvērtēt, sagatavojot valsts budžeta projektu kārtējam gadam. Piekļuvi minētajiem e-risinājumiem VPA portālā iespējams nodrošināt arī pakāpeniski, divās kārtās. Pirmā kārtā: VPA portāla pakalpojumu aprakstos saišu ievietošana uz esošajiem e-resursiem ārējos Interneta resursos. Otrā kārtā: VPA portāla un e-risinājumu pielāgošana informācijas saņemšanai un administratīvo procedūru kārtošanai VPA portālā.

Attiecībā uz trešo uzdevumu „*Jauno e-risinājumu pieejamība, izmantojot VPA portālu*”, būtiski nodrošināt, lai VPA portālam tiktu pieslēgti pakalpojumu darbību administratīvo procedūru e-risinājumi, kas tiks izveidoti tuvākajā laikā. Atbilstoši 15.03.2010. Ministru kabineta rīkojumam Nr.147 „Par elektroniskās pārvaldes un informācijas sabiedrības attīstības prioritāro projektu sarakstu” valdība ir apstiprinājusi 65 prioritāros projektus, kuri paredz elektroniskās pārvaldes ieviešanu un informācijas sistēmas attīstību dažādos sektoros [139]. Balstoties uz e-pārvaldes prioritāro projektu analīzi, 3.22.tabulā tika apkopotas elektroniskās sistēmas, kuru apvienošana ar Latvijas VPA portālu veicinātu pakalpojumu nozares uzņēmējdarbības vides uzlabošanu.

3.22.tabula

Pakalpojumu nozari attīstību veicinošās informācijas sistēmas

Nozare	Informācijas sistēmas vai datu bāzes nosaukums	Atbildīgā institūcija
1	2	3
Būvniecība	Būvniecības informācijas sistēma (BIS)	Ekonomikas ministrija, Valsts Zemes dienests, Valsts aģentūra „Valsts reģionālās attīstības aģentūra”, Rīgas dome
Pārvadājumi	Starptautiskās kravu loģistikas un ostu informācijas sistēmas izveide (SKLOIS)	Satiksmes ministrija
Veselība	Veselības nozares vienotās uzraudzības informācijas sistēma un Sabiedrības veselības portāls (SVP)	Veselības ministrija, Veselības inspekcija, Veselības ekonomikas centrs
Vides aizsardzība	Valsts vides dienesta informācijas sistēma (VVDIS)	Vides ministrija, Valsts vides dienests
Izglītība	Valsts izglītības informācijas sistēma (VIIS)	Izglītības un zinātnes ministrija
Sociālie pakalpojumi	Sociālo pakalpojumu vienotā informācijas sistēma (SPVIS)	Labklājības ministrija
Pārvadājumi (gaisa transports)	V/a „Civilās aviācijas aģentūra” informācijas tehnoloģiju sistēma (CAAIS)	Satiksmes ministrija, Valsts aģentūra „Civilās aviācijas aģentūra”
Elektronisko sakaru tīkli	Centralizēta elektronisko sakaru tīklu datubāze (CESKTD)	Satiksmes ministrija
Darbības ar uzturlīdzekļiem	Valsts informācijas sistēma „Uzturlīdzekļu garantiju fonda iesniedzēju un parādnieku reģistrs” (UGFIPR)	Tieslietu ministrija, Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācija
Kultūras nozare	Kultūras un atmiņas institūciju vienotās informācijas pārvaldības sistēma (KAAIS)	Kultūras ministrija, Valsts aģentūra „Kultūras informācijas sistēmas”
Lauksaimniecība, mežsaimniecība, zivsaimniecība	Zemkopības ministrijas un tās padotībā esošo iestāžu uz klientu orientētas pakalpojumu sistēmas izveide (ZMPS)	Zemkopības ministrija
Valsts iepirkumi	Elektronisko iepirkumu sistēma (EIS)	Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, Valsts aģentūra

3.22.tabulas turpinājums

1	2	3
		„Valsts reģionālās attīstības aģentūra”
Komercedarbības dibināšana	Uzņēmumu reģistra informācijas sistēma un tās pilnveidošana (URIS)	Tieslietu ministrija, Uzņēmumu reģistrs
Administratīvās prasības pašvaldībās	Pašvaldību vienotā informācijas sistēma (PVIS)	Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, Valsts aģentūra „Valsts reģionālās attīstības aģentūra”
Personālvadība uzņēmumos	Bezdarbnieku uzskaites un reģistrēto vakancu informācijas sistēmas (BURVIS) attīstība un e-pakalpojumu izstrāde un ieviešana	Labklājības ministrija, Nodarbinātības valsts aģentūra
(Zvērinātu) advokātu pakalpojumi, <u>Zemes ierīcība un zemes kadastrālā uzmērīšana</u> , Nekustamā īpašuma vērtētāju darbība, Nekustamā īpašuma mākleru darbība, Maksātspējas administratoru darbība, Tiesu eksperta pakalpojumi, Publisko pasākumu organizēšana, Izdevējdarbība, u.c.	Tieslietu ministrijas un tās padotībā esošo iestāžu arhīvs (TMA)	Tieslietu ministrija
Komersantu komunikācija ar Valsts darba inspekciju (ziņojums par arodslimības gadījumu, darba vietas higiēniskais raksturojums, paziņojums par kriminālprocesa ierosināšanu, paziņojums par notikušu nelaimes gadījumu darbā, darba devēja paziņojums par novērstajiem pārkāpumiem, u.c.)	Valsts darba inspekcijas informatīvā sistēma (VDIIS)	Labklājības ministrija, Valsts darba inspekcija

[autore]

3.22.tabulā atspoguļotajiem projektiem ir pieejams arī Eiropas Savienības fondu finansējums 2007.-2013.gada plānošanas periodam [139]. Informācija par katram 3.22.tabulā minētajam projektam pieejamā finansējuma apjomu un valsts nepieciešamo līdzfinansējumu ir atspoguļota promocijas darba 6.pielikumā. Informācijas sistēmu un datu bāzu ieviešana ievērojami samazinās administratīvo slogu uzņēmumiem pakalpojumu nozarē.

Lai nodrošinātu e-risinājumu pieejamību pakalpojumu nozarēm, kurās plānots pilnveidot administratīvo procedūru elektronisko kārtošanu, nepieciešams finansējums 240 000 LVL apmērā, tajā skaitā 36 000 LVL finansējums no valsts budžeta:

$$\text{Kopējais finansējums} = 12 \text{ pakalpojumi} * 20\,000 \text{ LVL} = 240\,000 \text{ LVL} \quad (3.9)$$

$$\text{Valsts finansējums} = 12 \text{ pakalpojumi} * 3\,000 \text{ LVL} = 36\,000 \text{ LVL} \quad (3.10)$$

Neskatoties uz to, ka struktūrfondu līdzekļu saņemšanai ir nepieciešams valsts līdzfinansējums, pat budžeta deficīta apstākļos, informācijas sistēmu apvienošana ir prioritārs pasākums, kas nodrošinās augstu potenciālu atdevi valsts ekonomikā.

Attiecībā uz ceturto uzdevumu „E-risinājumu izveide pakalpojumiem, kuros nepastāv specifisks regulējums”, šobrīd VPA portālā ir ievietota informācija tikai par pakalpojumiem, kuru darbību Latvijā regulē normatīvie akti. Tajā pašā laikā, lai darbotos neregulētajā nozarē (sniedzot, piemēram, friziera vai uzņēmējdarbības konsultanta pakalpojumus), nepieciešams izpildīt vispārīgas prasības uzņēmējdarbībai – pierēģistrēt uzņēmumu Uzņēmumu reģistrā, saņemt nodokļu maksātāja numuru u.tml. Līdz ar to, VPA portāla meklētāju tehniski jāpapildina ar funkciju, kura novirzīs portāla lietotāju, kas ir ievadījis meklētāja logā nozari, kura nav definēta nozaru katalogā, vai arī ir definēta kā nozare, kurā nepastāv specifisks regulējums, uz VPA sadaļu ar vispārīgām prasībām uzņēmējdarbības veikšanai Latvijā ar pieeju uz attiecīgām IS, datu bāzēm un e-pakalpojumiem. Balstoties uz augstāk minēto Tieslietu ministrijas veikto pētījumu par uzņēmumiem svarīgākiem vispārīga rakstura publiskiem pakalpojumiem, VPA būtu jānodrošina piekļuve vismaz šādiem e-risinājumiem:

- uzņēmuma reģistra informācijas sistēma (URIS);
- pašvaldību vienotā informācijas sistēma (PVIS);
- elektronisko iepirkumu sistēma; (EIS);
- valsts darba inspekcijas informatīvā sistēma (EIS);
- bezdarbnieku uzskaites un reģistrēto vakancu informācijas sistēma (BURVIS);
- nodokļu informācijas sistēma (NIS);
- finanšu statistikas informācijas sistēma (FSIS);
- centrālās statistikas pārvaldes informācijas sistēma (CSPIS).

Visi, augstāk minētie e-risinājumi, izņemot Nodokļu IS, Finanšu statistikas IS un Centrālās statistikas pārvaldes IS tiks izstrādāti vai pilnveidoti tuvākajā laikā (to apraksts ir sniegts augstāk).

Savukārt, nodokļu informācijas sistēmas (NIS) funkcijas ir šādas: nodokļu maksātāju reģistrācija, nodokļu maksātāju iesniegto pārskatu, deklarāciju apstrāde, budžeta maksājumu uzskaitē, Valsts ieņēmumu dienestā (VID) reģistrēto kases aparātu uzskaites veikšana un pārskatu iegūšana; VID reģistrēto biļešu uzskaites veikšana un pārskatu iegūšana; VID reģistrēto darījumu

apliecinošo kvīšu uzskaites veikšana un pārskatu iegūšana; gada pārskatu uzskaites veikšana un pārskatu iegūšana u.c. [183].

Finanšu statistikas informācijas sistēmas (FIS) mērķis ir finanšu statistikas datu vākšana, reģistrācija un apkopošana [183].

Centrālās statistikas pārvaldes informācijas sistēmas (CSPIS) mērķis ir statistiskās informācijas organizēšana, apkopošana, analīze un publicēšana, saskaņā ar valsts statistiskās informācijas programmu [183].

Šāda risinājuma realizēšanai pastāv divas iespējas. Zemo izmaksu pieeja nozīmētu VPA attiecīgajā sadaļā saites novietošanu uz e-risinājuma ārējo Interneta resursu. Šis risinājums varētu būt īstenots VARAM iekšējā budžeta ietvaros.

Otrā pieeja prasa finanšu ieguldījumus. Kā jau iepriekš bija minēts, jaunizveidoto e-risinājumu gadījumā, portāla www.latvija.lv pielāgojumam, lai VPA lietotājs varētu centralizēti piekļūt interesējošām informācijas sistēmām vai datu bāzēm, nepieciešamās izmaksas ir 20 000 LVL par katru e-risinājumu (finansējums no valsts budžeta ir 3 000 LVL). Savukārt, esošo e-risinājumu gadījumā VPA portāla pielāgojumam nepieciešams novirzīt 30 000 LVL par katru e-risinājumu (finansējums no valsts budžeta ir 4 500 LVL). Kopējās nepieciešamās izmaksas projekta realizēšanai var būt aprēķinātas šādi:

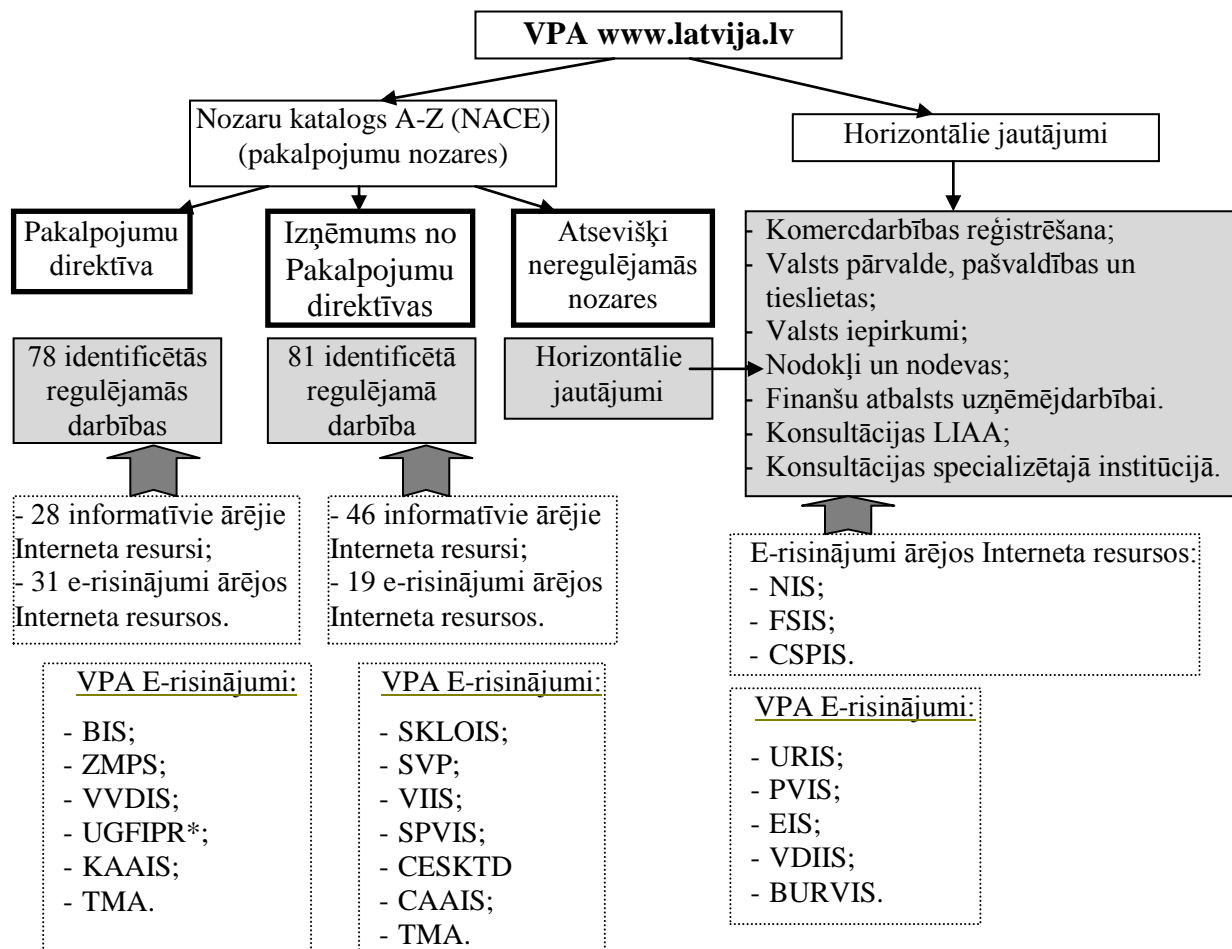
$$\begin{aligned} \text{Kopējās izmaksas} &= 5 \text{ pakalpojumi} * 20\,000 \text{ LVL} + 3 \text{ pakalpojumi} * 30\,000 \text{ LVL} = \\ &= 100\,000 \text{ LVL} + 90\,000 \text{ LVL} = 190\,000 \text{ LVL} \end{aligned} \quad (3.11)$$

$$\begin{aligned} \text{Valsts finansējums} &= 5 \text{ pakalpojumi} * 3\,000 \text{ LVL} + 3 \text{ pakalpojumi} * 4\,500 \text{ LVL} = 15\,000 \text{ LVL} + \\ &13\,500 \text{ LVL} = 28\,500 \text{ LVL} \end{aligned} \quad (3.12)$$

Kopējās projekta realizēšanas izmaksas ir 190 000 LVL, tajā skaitā valsts finansējums – 28 500 LVL.

Apkopojot augstāk minēto informāciju, tika izveidots uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas modelis pakalpojumu nozarē, izmantojot VPA portāla attīstības potenciālu un pakalpojumu nozaru e-risinājumus. Vienotās pakalpojumu nozares attīstības veicināšanas informācijas sistēmas modelis ir atspoguļots 3.25.attēlā.

3.25.attēlā ir parādīts, ka VPA lietotājs var izvēlēties – meklēt portālā informāciju pēc pakalpojumu nozares (nozaru katalogā) vai arī pēc horizontālā jautājuma. Uz pelēka fona ir parādīts tēmu uzskaitījums, ko var izvēlēties VPA lietotājs. Izvēlēto tēmu informatīvs un e-procedūru atbalsts tiek nodrošināts vai nu no ārējiem Interneta resursiem vai arī pašā VPA, kas ir atkarīgs no modeļa ieviešanai izdalītajiem finanšu līdzekļiem.

3.25.att. Pakalpojumu nozares veicināšanas modelis, izmantojot e-risinājumus. [autore]

Paredzēts, ka katra no 3.25. attēlā minētajām datu bāzēm atsevišķi veicinās uzņēmumu efektīvāku darbību attiecīgajā nozarē. Minēto informācijas sistēmu ieguldījumu uzņēmējdarbības vides uzlabošanā iespējams arī palielināt, apvienojot sistēmas un nodrošinot tām vienotu piekļuvi, izmantojot valsts portālu www.latvija.lv. 3.23.tabulā ir sniegts pakalpojumu nozares uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas modeļa četru ieviešanas uzdevumu realizēšanas izmaksu apkopojums.

Kā ir redzams 3.23.tabulā, minimālo izmaksu risinājums paredz panākt e-resursu pieejamību, izmantojot VARAM (kas ir par VPA kompetentā iestāde) iekšējos resursus. Savukārt, ideālā risinājuma realizēšanai nepieciešamās izmaksas ir 18 928 500 LVL, tajā skaitā valsts nacionālais finansējums 2 873 025 LVL.

Pakalpojumu nozares uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas modeļa četru ieviešanas
uzdevumu realizēšanas izmaksas

VPA pilnveidošanas uzdevumi	Minimālo izmaksu risinājums		Ideālais risinājums	
	Kopējās izmaksas	Valsts budžeta finansējums	Kopējās izmaksas, LVL	Valsts budžeta finansējums, LVL
1. Jauno e-risinājumu izstrāde pakalpojumu jomās	-	-	17 223 500	2 583 525
2. Esošo e-risinājumu pieejamība, izmantojot VPA portālu	0	0	1 275 000	225 000
3. Jauno e-risinājumu pieejamība, izmantojot VPA portālu	0	0	240 000	36 000
4. E-risinājumu izveide pakalpojumiem, kuros nepastāv specifisks regulējums	0	0	190 000 (100000 + 90000)	28 500 (15000 + 13500)
Kopā:	0	0	18 928 500	2 873 025

[autore]

Nemot vērā to, ka tuvākajā laikā valsts budžeta deficīta apstākļos šī projekta realizēšanai tik liela naudas summa nevarētu būt novirzīta, iespējams īstenot arī kompromisa variantu (3.23.tabulā ar pelēku krāsu iekrāsotās ailes). Kompromisa risinājums paredz piešķirt līdzekļus jaunizveidoto e-risinājumu pieslēgšanai VPA. Bet pārējo e-resursu pieejamību nodrošināt, ievietojot VPA portāla attiecīgajās sadaļās saites uz ārējiem Interneta resursiem. Savukārt, četru uzdevumu ideālo risinājumu realizēšanu būtu jāatliek uz vēlāku laiku un jāizskata, sagatavojot valsts budžeta projektu kārtējam gadam.

$$\begin{aligned} \text{Kompromisa varianta kopējās izmaksas} &= 240\,000 \text{ LVL} + 100\,000 \text{ LVL} = \\ &= 340\,000 \text{ LVL} \end{aligned} \quad (3.13)$$

$$\text{Kompromisa varianta valsts finansējums} = 36\,000 + 15\,000 = 51\,000 \text{ LVL} \quad (3.14)$$

Kā redzams no aprēķiniem, kompromisa varianta realizēšanai nepieciešams valsts finansējums ir 51 000 LVL.

Viena valsts portāla popularizēšana sabiedrībā ir ekonomiski izdevīgāka, nekā vairāku tematisku portālu virzīšana. Piemēram, paredzēts, ka Uzņēmumu reģistra informācijas sistēmas lietotāju skaits dienā būs ne mazāks par 800 (šis cipars atbilst Uzņēmumu reģistrā saņemtajam vidējam informācijas pieprasījumu un iesniegumu skaitam dienā) [130]. Arī pārējo nozaru IS, datu bāzu un e-pakalpojumu lietotāji automātiski kļūs par portāla www.latvija.lv lietotājiem. Attiecīgi, nodrošinot centralizētu piekļuvi valstī pastāvošām datu bāzēm un IS, un nodrošinot attiecīgos VPA veicināšanas pasākumus sabiedrībā, proporcionāli pieaugs arī portāla www.latvija.lv lietotāju skaits.

Arī ārzemju pakalpojumu sniedzējiem, kuriem meklēšanas process latviešu e-resursos ir visai sarežģīts valodu barjeras dēļ, tiks nodrošināta informācija viena centralizētā portāla ietvaros, nevis daudzās tematiskajās informācijas sistēmās. Tajā pašā laikā, ja vienotā piekļuve netiks nodrošināta, pastāv risks, ka daudzām dažādām sistēmām būs zema atpazīstamība un, līdz ar to, arī potenciālo lietotāju skaits daudz mazāks par ieinteresēto personu skaitu.

3.3.5.2. Informācijas pieejamība preču ražošanas nozarē

Šobrīd Latvijā darbojas VPA portāls, kurā galvenokārt ir izvietota informācija par pakalpojumiem, kuri ir pakalpojumu direktīvas darbības jomā. Interaktīva mājaslapa vai portāls, kurā ir pieejami regulējumi un prasību apraksti darbībai preču ražošanas jomā Latvijā nepastāv. Saistībā ar regulas Nr.764/2008 prasībām, Ekonomikas ministrijā ir izveidota e-pasta kastīte pcp@em.gov.lv, nosūtot informācijas pieprasījumu uz kuru, uzņēmējs var saņemt meklējamo informāciju par regulējumiem noteiktajā jomā.

Lai apzinātu citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu pieredzi VPA izveidē preču ražošanas nozarē, tika analizēta dalībvalstu oficiāli paziņotā informācija Eiropas Komisijai par izveidotajiem VPA [50]. Veiktās analīzes rezultātā tika konstatēts, ka tikai sešām no 30 ES iekšējā tirgus dalībvalstīm ir izveidots specializēts portāls vai atvēlēta speciāla sadaļa citā uz sabiedrību orientētajā portālā. Minēto valstu uzskaitījums un to portālu raksturojums ir pieejams 3.24.tabulā. Tabulā pozitīvs vērtējums ir atzīmēts ar „1” un negatīvs vērtējums ar „0”.

3.24.tabula

ES iekšēja tirgus dalībvalstu VPA novērtējums preču ražošanas nozarē

Valsts	Informācijas plašums	Jomu izvēlnes esamība	Lietošanas vienkāršums	Pieeja citu valstu VPA	Citas funkcijas	Tulkojums angļu valodā	Kopā
Dānija	1	1	1	1	1	1	6
Francija	0	1	0	0	0	0	1
Vācija	1	0	1	1	1	1	5
Ungārija	0	1	0	0	0	1	2
Nīderlande	1	1	0	0	0	1	3
Apvienotā karaliste	1	1	1	1	1	1	5
Kopā	4	5	3	3	3	4	22

[autore]

Papildus veiktajai analīzei tika veikta 6 augstāk minēto ES iekšējā tirgus dalībvalstu preču ražošanas VPA darbībā iesaistīto ekspertu fokusētā intervija. Ekspertiem bija lūgts

sniegt viedokli par to, kāda ir portāla atpazīstamība attiecīgajā valstī. 3.25.tabulā ir sniegts fokusētās intervijas atbilžu apkopojums.

3.25.tabula

Ekspertu viedoklis par preču ražošanas nozares VPA darbību

Valsts	Tīmekļa vietnes adrese	Portāla atpazīstamība sabiedrībā		
		zema	vidējā	augsta
Dānija	http://www.ebst.dk/productcontactpoint.dk		0	1
Francija	http://www.industrie.gouv.fr/libre-circulation-produits/index.php	1	0	0
Vācija	http://www.pcp.bam.de/en/index.htm	0	0	1
Ungārija	http://www.termekpont.hu/	0	1	0
Nīderlande	http://www.antwoordvoorbedrijven.nl/	0	1	0
Apvienotā karaliste	http://www.businesslink.gov.uk	0	0	1

[autore]

3.25.tabulā pozitīva atbilde ir apzīmēta ar „1”, bet negatīva atbilde ir apzīmēta ar „0”.

Kā tas ir redzams 3.24. un 3.25. tabulās, Dānijas VPA ir pieejama plaša informācija par savstarpējās atzišanas principa darbību preču ražošanas jomā un iespējām šo principu piemērot praksē. Portāla lietotāju ērtībai VPA ir izveidota standartizēto nozaru izvēlne, izmantojot kuru portāla lietotājs var atlasīt meklējamo informāciju. Dānijas VPA portāls ir viegli pārskatāms un vienkāršs lietošanā. Tajā ir nodrošināta pieeja citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu interneta resursiem, kur var atrast ar savstarpējās atzišanas principu saistīto informāciju. Portālā ir pieejamas arī citas funkcijas, kuras var būt lietderīgas uzņēmējiem (piemēram, citas noderīgas saites, informācija par ārpusstiesas strīdu risināšanas mehānismiem u.t.t.). Visa informācija portālā ir pieejama angļu valodā. Sabiedrība augsti novērtē dāņu VPA portāla efektivitāti. Līdzīga situācija ir arī ar Apvienotās karalistes VPA portālu un Vācijas portālu, kurus arī var uzskatīt par efektīvi funkcionējošiem.

Kā vidēji efektīvi ir novērtēti Ungārijas un Nīderlandes preču ražošanas VPA portāli. Tam par iemeslu varētu būt galvenokārt informācijas plašuma un lietošanas vienkāršuma trūkums Ungārijā, un lietošanas vienkāršuma trūkums Nīderlandē. Kā papildus pamatojums portālu zema atpazīstamībai var būt minēti citu funkciju un pieejas trūkums citu valstu analogiskajiem portāliem.

Francijas sabiedrība zemi novērtē Francijas preču ražošanas VPA darbību. Papildus tam, ka Francijas tiesību sistēmā ir ļoti daudz prasību, salīdzinājumā, piemēram, ar Angļu, Vācu vai Skandināvu tiesību sistēmu, Francijas VPA izpilda tikai vienu no 3.24.tabulā norādītajiem kritērijiem – specializētajā portālā ir ievietota preču jomu izvēlne, kura atvieglo portāla lietotājiem meklēšanas procesu. Tomēr viena kritērija izpilde nav pietiekama, lai VPA

portāls iegūtu plašu atpazīstamību valstī un sasniegtu savu izveides mērķi – sniegt atbalstu uzņēmējiem, nodrošinot vienkāršu piekļuvi ražošanas nozarēs pastāvošām prasībām.

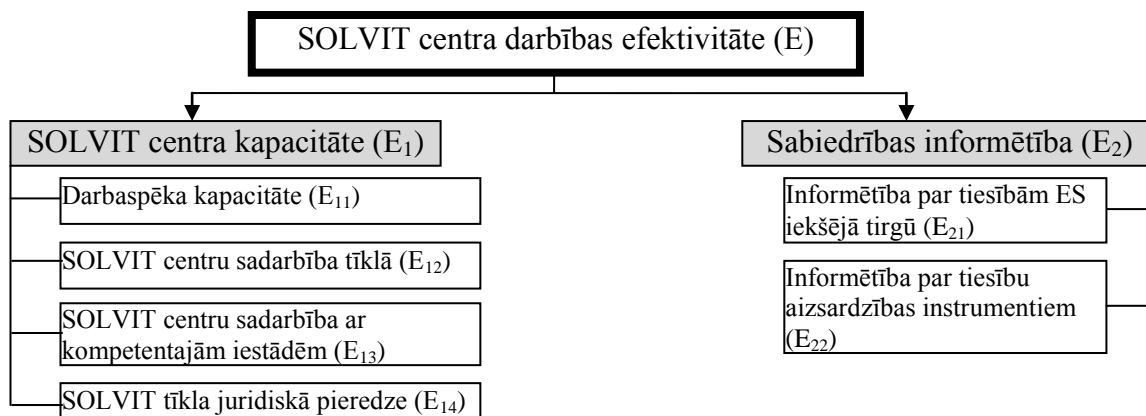
Latvija varētu pārņemt Dānijas un Apvienotās karalistes pieredzi attiecībā uz preču ražošanas VPA izveidi. 3.24.tabulā definētie preču ražošanas VPA darbības novērtēšanas kritēriji sakrīt ar šī darba 3.3.3.apakšnodaļā definētajiem Latvijas VPA efektivitātes uzlabošanas modeļa kritērijiem. Attiecīgi, Latvijas VPA darbības modelis būtu attiecināms gan uz pakalpojumu, gan uz preču jomu, iekļaujot portālā informāciju par visām Latvijas tautsaimniecības nozarēm. Ieviešot VPA efektivitātes uzlabošanas modeli, tiks uzlabota uzņēmējdarbības vide Latvijas preču un pakalpojumu nozarēs.

Attiecībā uz vienas pieturas aģentūras izveides preču ražošanas jomā ietekmi uz Latvijas ekonomiku secināts, ka Latvijai ir svarīga vienas pieturas aģentūras izveide preču ražošanas jomā, jo centralizētā informācijas pieeja par Latvijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs pastāvošām prasībām, kā arī apraksts par prasību izpildes iespējām un formalitātēm būtiski uzlabos uzņēmējdarbības vidi Latvijā un visā ES iekšējā tirgū, veicinot Latvijas attīstību.

3.4. Korektīvo pasākumu ieviešanas modelis

Neskatoties uz to, ka ES iekšējā tirgū ir izveidoti daudzi instrumenti, lai nodrošinātu četru pamata pīlāru darbību, praksē uzņēmējiem joprojām nākas saskarties ar negaidītiem šķēršļiem ES tiesību piemērošanā, kad valsts pārvaldes iestādes izvirza ar ES tiesību aktiem pretrunīgas prasības. Lai problēmas varētu atrisināt bez tiesas iesaistes, kas ir daudz laukietilpīgāks process, Eiropas Savienības iekšējā tirgū ir izveidots īpašs ātrās reaģēšanas rīks – SOLVIT tīkls. Saņemot iesniegumu no uzņēmuma vai iedzīvotāja, SOLVIT ne ilgāk kā 10 nedēļu laikā pārliecina lietā iesaistīto kompetento iestādi par ES iekšējā tirgus tiesību piemērošanas šķēršļu novēršanu. Ja pārkāpums ir noticis citā dalībvalstī, tad lieta tiek pārsūtīta attiecīgas valsts SOLVIT centram turpmākai izskatīšanai un risināšanai ar vietējām kompetentajām iestādēm. SOLVIT centrs risina situācijas, kurām ir pārrobežu raksturs un kurās ir pārkāptas ES tiesības.

Latvijas SOLVIT centra darbība ir izvērtēta atbilstoši 3.1.apakšnodaļā definētajiem kritērijiem. Minētie kritēriji ir apvienoti ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānisma darbības modelī.

3.26.att. Ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānisma darbības modelis. [autore]

Lai novērtētu SOLVIT centru kapacitāti Latvijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, tika analizēta katras ES iekšējo dalībvalsts Eiropas Komisijai iesniegtā informācija par minēto centru darbību. Papildus tam, tika veikta Latvijas SOLVIT centra darbinieku fokusētā intervija par Latvijas SOLVIT centra darbības kapacitāti. Minētās analīzes un fokusētās intervijas rezultāti ir atspoguļoti 3.26.tabulā. Situācija Latvijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs ir novērtēta ar rādītājiem „laba”, „apmierinoša” vai „slikta”.

3.26.tabula

SOLVIT centru darbības kapacitāte Latvijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs

Kritērijs	Situācija Latvijā	Situācija citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs	Komentāri
Darbaspēka kapacitāte (E ₁₁)	apmierinoša	apmierinoša	SOLVIT centra darbinieki paralēli pilda vairākus pienākumus
SOLVIT centru sadarbība tīklā (E ₁₂)	laba	laba	Neoficiālā saziņa tīklā ir pietiekami efektīva
SOLVIT centru sadarbība ar kompetentajām iestādēm (E ₁₃)	laba	apmierinoša	SOLVIT nav tiesiskās ietekmes instrumentu uz valsts pārvaldes iestādēm
SOLVIT tīkla juridiskā pieredze (E ₁₄)	apmierinoša	apmierinoša	Eiropas Komisijas atbildēšanas ātrums var būt uzlabots

[autore]

Kā tas ir parādīts 3.26.tabulā daudzām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm ir problēmas ar darbaspēka kapacitāti, kas ir saistīts pārsvarā ar to, ka darbinieki papildus SOLVIT centra pienākumiem pilda arī citus pienākumus (darbinieku skaita trūkums ir atzīmēts tādās valstīs, kā Beļģija, Kipra, Dānija, Somija, Francija, Vācija, Grieķija, Ungārija, Īrija, Luksemburga, Nīderlande Slovēnija, Spānija). Sadarbība starp dažādu valstu SOLVIT centriem ir pārsvarā novērtēta kā laba, jo SOLVIT tīkla darbinieki komunikācijai izmanto neoficiālus saziņas līdzekļus (e-pasts, telefons). Savukārt, daudzas valstis ir atzīmējušas, ka tām ir problēmas, komunicējot ar kompetentajām iestādēm. Tas ir saistīts pārsvarā ar to, ka SOLVIT instruments nav tiesa, un tas var tikai norādīt uz valsts iestādes pārkāpumu, ka arī pārliecināt iestādi par pareizu rīcību, bet nevar piespiest pieņemt lēmumu. Latvijā problēmu ar SOLVIT

un kompetento iestāžu komunikāciju nav, jo Latvijas SOLVIT centrs ir izveidots zem Ekonomikas ministrijas, un kompetentās iestādes centra aizrādījumus uztver kā obligātos izpildei, nevis kā rekomendācijas. Daudzas valstis ir atzīmējušas, ka tām ir problēmas saņemot konsultācijas no Eiropas Komisijas. Atsevišķos gadījumos atbildes saņemšana var prasīt līdz pat 6 mēnešiem. Līdz ar to, Eiropas Komisijas juridiskais atbalsts var būt uzlabots.

Latvijas uzņēmēju informētība par SOLVIT centra darbību ir novērtēta, balstoties uz Ekonomikas ministrijas 01.07.-01.09.2011. veiktās aptaujas „Uzņēmējdarbības šķēršļi Eiropas Savienības vienotajā tirgū un citos Latvijas eksporta tirgos” rezultātiem. Starp pārējiem aptaujas jautājumiem, respondentiem bija lūgts atzīmēt, vai viņi ir informēti par savam tiesībām ES iekšējā tirgū (anketā bija sniegts tiesību apraksts), un par SOLVIT centra darbību. Laika periodā no 01.07. līdz 01.08.2011. uz aptaujas jautājumiem bija atbildējuši 60 uzņēmumi. Aptaujas rezultāti ir atspoguļoti 3.27.tabulā [104].

3.27.tabula

Uzņēmumu informētība par tiesībām ES iekšējā tirgū un SOLVIT centra darbību (% no visiem respondentiem)

Kritērijs	Ir informēts un ir izmantojis	Ir informēts, bet nav izmantojis	Nav informēts
Informētība par tiesībām ES iekšējā tirgū (E ₂₁)	27%	60%	13%
Informētība par tiesību aizsardzības instrumentiem (E ₂₂)	5%	5%	90%

[autore]

3.27.tabulā ir parādīts, ka 27% respondentu ir informēti par savām tiesībām ES iekšējā tirgū un ir tās izmantojuši, 60% ir informēti, bet nav tās izmantojuši, bet 13% respondenti par tiesībām nav informēti. Savukārt, gandrīz visi aptaujāti uzņēmēji nav informēti par SOLVIT centra darbību, kas norāda uz ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānisma uzlabošanas nepieciešamību.

3.26. attēlā atspoguļotā modeļa elementu raksturojums (izņemot SOLVIT centru sadarbības tīklā kritēriju, kurš ir novērtēts pozitīvi gan Latvijā, gan citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs), galvenās problēmas, saistītas ar ārpus tiesas problēmu risināšanas mehānismu Latvijā, iespējamās negatīvās sekas no kritēriju neizpildes vai nepienācīgas izpildes, kā arī priekšlikumi risku mazināšanai ir atspoguļoti 3.28.tabulā.

Kā redzams 3.28.tabulā, darbaspēka nepietiekama kapacitāte var būt saistīta ar augstu darbinieku aprites koeficientu (pārsvārā dalībvalstu SOLVIT centriem nav problēmu ar augstu darbinieku apriti), nepietiekama darba pieredzi ar SOLVIT lietu risināšanu, kā arī ar darbinieku, kas pilda SOLVIT centra pienākumus, nepietiekošo skaitu. Rezultātā SOLVIT

centra pakalpojumu kvalitāte samazinās. Iespējamais problēmas risinājums – darbinieku skaita palielināšana un apmācību darbiniekiem organizēšana.

3.28.tabula

Paziņošanas procesa efektivitātes kritēriji

Kritērijs	Raksturojums	Kavējošie faktori	Riski (iespējamās negatīvās sekas)	Risku mazināšanas iespējas
E ₁₁	Darbspēka kapacitāte	Darbinieku aprīte. Nepietiekama darba pieredze Darbinieku skaits SOLVIT centra pienākumu apvienošana ar citiem pienākumiem	SOLVIT centra pakalpojumu kvalitātes samazinājums	Darbspēka skaita palielināšana; Apmācību darbiniekiem organizēšana
E ₁₃	SOLVIT centru sadarbība ar kompetentajām iestādēm (CA)	SOLVIT centram nav tiesiskās ietekmes instrumentu uz kompetentajām iestādēm	SOLVIT lieta netiek atrisināta termiņā vai netiek atrisināta vispār un tiek nodota tiesā	SOLVIT centra izveide valsts pārvaldes iestādē
E ₁₄	SOLVIT tīkla juridiskā pieredze (J)	Eiropas Komisijas juridiskā atbalsta trūkums; Eiropas Komisijas atbilžu sniegšanas ilgš laiks	SOLVIT lieta netiek atrisināta termiņā vai netiek atrisināta vispār un tiek nodota tiesā	Eiropas Komisijas juridiskā atbalsta sniegšanas reglaments
E ₂₁	Informētība par tiesībām ES iekšējā tirgū	Nav pieejama koncentrēta informācija par uzņēmēju tiesībām ES iekšējā tirgū	Netiek veikta komercdarbība citās ES iekšējā tirgus valstīs vai uzņēmums uzņemas papildus izmaksas prettiesisko šķēršļu pārvarēšanai	Vienota informācijas punkta izveide
E ²²	Informētība par tiesību aizsardzības instrumentiem	Nav pieejama koncentrēta informācija par uzņēmumu tiesību aizstāvēšanas instrumentiem ES iekšējā tirgū	Netiek veikta komercdarbība citās ES iekšējā tirgus valstīs vai uzņēmums uzņemas papildus izmaksas prettiesisko šķēršļu pārvarēšanai	Vienota informācijas punkta izveide; SOLVIT centra virzīšanas pasākumi

[autore]

SOLVIT centru sadarbības problēmu ar kompetentajām iestādēm galvenais iemesls ir tas, ka SOLVIT centram nav tiesiskās ietekmes instrumentu uz kompetentajām iestādēm un centra izteiktajiem aizrādījumiem ir rekomendējošs raksturs. Iespējamās negatīvās sekas, ja vienošanās netiek panākta – SOLVIT lieta netiek atrisināta un tiek nodota tiesā. Iespējamais problēmas risinājums – SOLVIT centra izveide valsts pārvaldes iestādē.

Ja dalībvalsts SOLVIT centram ir nepieciešama juridiskā konsultācija lietas risināšanā, tas var vērsties pēc atbalsta Eiropas Komisijā. Problēmas ar SOLVIT tīkla juridisko pieredzi var būt saistītas ar Eiropas Komisijas sniegtās informācijas kvalitāti (pārsvarā dalībvalstis ir apmierinātas ar atbildes kvalitāti) vai Eiropas Komisijas atbilžu sniegšanas laiku. Šobrīd Eiropas Komisijas atbildes sniegšanas laiks nav reglamentēts. Iespējamās negatīvās sekas juridiskā atbalsta nesāņemšanas vai vēlas saņemšanas gadījumā – SOLVIT lieta netiek

atrisināta termiņā vai netiek atrisināta vispār un tiek nodota tiesā. Problēma var būt atrisināta uzlabojot Eiropas Komisijas juridiskā atbalsta darbību, pieņemot juridiskā atbalsta sniegšanas reglamentu.

Sabiedrības zemas informētības par tiesībām ES iekšējā tirgū galvenais iemesls ir koncentrētas informācijas trūkums par attiecīgo jautājumu. Nezinot par savām tiesībām, uzņēmēji atturas no uzņēmējdarbības veikšanas citās ES iekšējā tirgus valstīs vai uzņemas papildus izmaksas prettiesisko šķēršļu pārvarēšanai. Iespējamais risinājums informācijas plūsmas uzlabošanai ir vienota informācijas punkta izveide.

Sabiedrības zemas informētības par tiesību aizsardzības instrumentiem galvenais iemesls ir koncentrētas informācijas trūkums par attiecīgo jautājumu. Nezinot par savām tiesībām un par iespējām tās aizsargāt, uzņēmēji atturas no uzņēmējdarbības veikšanas citās ES iekšējā tirgus valstīs vai uzņemas papildus izmaksas prettiesisko šķēršļu pārvarēšanai. Iespējamais risinājums informācijas plūsmas uzlabošanai ir vienota informācijas punkta izveide un SOLVIT centru virzīšanas pasākumu organizēšana.

Augstāk izteikto ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānisma uzlabošanas priekšlikumu novērtējums, par priekšlikuma izpildi atbildīgo un iesaistīto pušu saraksts, kā arī plānoto rezultātu kvalitatīvais raksturojums ir sniegts 3.29.tabulā.

3.29.tabula

Paziņošanas sistēmas pilnveidošanas plānotie rezultāti

Kri- tērijs	Priekšlikumi pazi- ņošanas sistēmas pilnveidošanai	Atbildīgā iestāde	Iesaistītās puses	Plānotais rezultāts
E ₁₁	Darbspēka skaita palielināšana	Ministru kabi- nets, Finanšu mi- nistrija, Ekono- mikas ministrija	Citu dalībvalstu atbildīgās iestādes	SOLVIT centra kapacitātes palielināšana; lielāks atrisināto lietu skaits
	Apmācību darbiniekiem organizēšana	Eiropas Komisija	Ekonomikas mi- nistrija, citu dalīb- valstu atbildīgās iestādes	SOLVIT centra kapacitātes palielināšana; lielāks atrisināto lietu skaits
E ₁₃	SOLVIT centra izveide valsts pārvaldes iestādē	Ekonomikas ministrija	Citu dalībvalstu atbildīgās iestādes	Lielāka ietekme uz valsts pārvaldes iestādēm; lielāks atrisināto lietu skaits
E ₁₄	Eiropas Komisijas juridiskā atbalsta sniegšanas reglaments	Eiropas Komisija	Citu dalībvalstu atbildīgās iestādes	Labāks Eiropas Komisijas juridiskais atbalsts; lielāks atrisināto lietu skaits
E ₂₁ , E ₂₂	Vienota informācijas punkta izveide	Ekonomikas mi- nistrija; VARAM	Citu dalībvalstu atbildīgās iestādes	Sabiedrības informētība par tiesībām ES iekšējā tirgū
E ₂₂	SOLVIT centra virzīšanas pasākumi	Ekonomikas ministrija, LIAA	Citu dalībvalstu atbildīgās iestādes	Sabiedrības informētība par tiesībām un tiesību aizsardzības mehānismiem ES iekšējā tirgū

[autore]

Kā tas ir atspoguļots 3.29.tabulā, lēmumu par SOLVIT centra darbinieku skaita palielināšanu ir tiesīgs pieņemt Ministru kabinets. Šim nolūkam Ekonomikas ministrijai (kā SOLVIT centra funkciju izpildītājai) nepieciešams sagatavot attiecīgo lēmuma projektu, saskaņojot to ar Finanšu ministriju, kas Latvijā ir atbildīgā iestāde par valsts budžeta izstrādi. Attiecīgs lēmums ir jāpieņem arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs. Rezultātā tiks paaugstināta SOLVIT centra kapacitāte, nodrošinot lielākas iespējas palielināt atrisināto lietu skaitu.

Apmācību organizēšanu darbaspēka profesionalitātes celšanai nepieciešams uzņemt Eiropas Komisijai. Apmācībās jāpiedalās visiem ES iekšējā tirgus dalībvalstu SOLVIT centra darbiniekiem. Rezultātā tiks paaugstināta SOLVIT centra profesionalitāte, nodrošinot lielākas iespējas palielināt atrisināto lietu skaitu.

Ņemot vērā valsts pārvaldes iestāžu iespējas neņemt vērā SOLVIT centra izteiktās rekomendācijas, SOLVIT centru ir vēlams izveidot kā valsts pārvaldes struktūrvienību. Citas ES iekšējā tirgus dalībvalstis var izmantot Latvijas veiksmīgo pieredzi. Latvijā SOLVIT centrs ir izveidots kā Ekonomikas ministrijas struktūrvienība, un valsts pārvaldes iestādes nopietni uztver SOLVIT centra norādījumus pastāvošo šķēršļu likvidēšanai.

Lai uzlabotu informācijas apmaiņu starp dalībvalstu SOLVIT centriem un Eiropas Komisiju, nepieciešams izveidot juridiskā atbalsta reglamentu, nosakot juridisko konsultāciju sniegšanas kārtību, tajā skaitā atbildes sniegšanas maksimālo termiņu. Reglamenta izstrādi jāuzņemas Eiropas Komisijai, iesaistot citas ES iekšējā tirgus dalībvalstu SOLVIT centru darbiniekus.

Šobrīd ir izveidoti dažādi sabiedrības informēšanas un komercdarbības atbalsta sniegšanas ES iekšējā tirgū instrumenti (skatīt 3.30.tabulu).

3.30.tabula

Informācijas kontaktpunkti par ES tiesībām

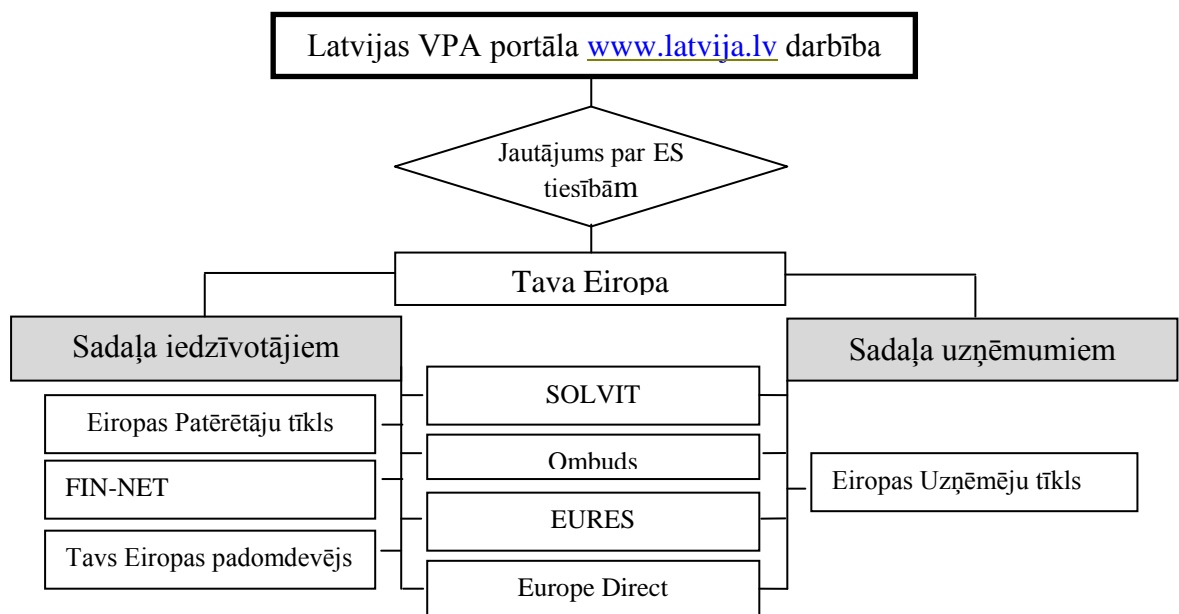
Atbalsta sniegšanas instruments, tā adrese tīmekļa vietnē	Raksturojums	Atbildīgā institūcija Latvijā	Mērķa grupa
Tava Eiropa http://ec.europa.eu/youreurope/	Informācija par ES pilsoņa vai ģimenes locekļa un ES uzņēmuma juridiskajām tiesībām	Ārlietu ministrija	Iedzīvotāji un uzņēmumi
SOLVIT www.solvit.eu	Sūdzības par ES tiesību pārkāpšanu valsts pārvaldes iestādēs	Ekonomikas ministrija	Iedzīvotāji un uzņēmumi
EUROPE DIRECT http://ec.europa.eu/europedirect/	Vispārīga informācija par Eiropas Savienību	Europe Direct informācijas centri Latvijā	Iedzīvotāji un uzņēmumi

3.30.tabulas turpinājums

EURES http://ec.europa.eu/eures/	Informācija par darba tiesiskām attiecībām	Nodarbinātības valsts aģentūra	Darba meklētāji un darba devēji
Eiropas Uzņēmēju tīkls http://www.enterprise-europe-network.ec.europa.eu/index_en.htm	Informācija par uzņēmēju tiesībām ES	Latvijas Investīciju un Attīstības Aģentūra	Uzņēmumi
Tavs Eiropas padomdevējs http://ec.europa.eu/citizensrights/front_end/index_en.htm	Bezmaksas juridiskās konsultācijas par ES pilsoņu tiesībām	Eiropas Savienības māja	Iedzīvotāji un uzņēmumi
Eiropas Patērētāju tīkls http://ec.europa.eu/consumers/redirect/ecc_network/index_en.htm	Informācija par patērētāju tiesību aizsardzību	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs	Iedzīvotāji
Finansiālo jautājumu tīkls FIN-NET http://ec.europa.eu/internal_market/fin-net/how_en.htm	Informācija par strīdu risināšanas mehānismiem ar bankām un citām finanšu iestādēm	Eiropas Savienības māja	Iedzīvotāji
Eiropas ombuds http://ombudsman.europa.eu/	Sūdzības par ES institūcijām	Valsts Tiesībsarga birojs	Iedzīvotāji un uzņēmumi

[autore]

Kā var redzēt 3.30.tabulā, uzņēmumu un iedzīvotāju tiesību aizsardzības portālu mērķi pārklājas vai ir līdzīgi, un sabiedrības locekļi bez padziļinātas portāla izpētes nevarēs pieņemt lēmumu par atbilstošā portāla izvēli. Liels informatīvo resursu daudzums mulsina sabiedrības locekļus un attur tos no pastāvošo atbalsta instrumentu lietošanas. Lai atvieglotu sabiedrības orientēšanos pastāvošajos ES tiesību atbalsta instrumentos, nepieciešams izveidot vienoto informatīvo resursu, skaidri atdalot katra instrumenta funkcijas un definējot katra resursa mērķi. 3.27.attēlā ir atspoguļota ES tiesību portālu apvienošanas modeļa shēma.

3.27.att. ES tiesību portālu apvienošanas modeļa shēma. [autore]

Ņemot vērā to, ka Eiropas Komisijas izveidotais portāls „Tava Eiropa” jau šobrīd sniedz plašu informāciju par uzņēmumu un iedzīvotāju tiesībām un to aizsardzības instrumentiem ES iekšējā tirgū, ir ieteicams ņemt to par pamatu nodrošinot ar informāciju arī Latvijas uzņēmumus un iedzīvotājus. No „Tava Eiropa” portāla nepieciešams nodrošināt tiešo pieeju citu atbalsta instrumentu mājaslapām latviešu valodā, atbilstoši tematiskajam sadalījumam.

No sadaļas uzņēmumiem un sadaļas iedzīvotājiem nepieciešams nodrošināt vienkāršu pieeju SOLVIT centra mājaslapai, Latvijas tiesībsarga birojam, portāla EURES versijai latviešu valodā, kā arī portāla Europe Direct sadaļai latviešu valodā, kur ir sniegta vispārīga informācija par visām ES institūcijām.

Papildus minētajiem informatīvajiem resursiem uzņēmumiem izveidotā sadaļa jāsavieno ar Eiropas Uzņēmēja tīkla pārstāvniecību Latvijā, kas ir Latvijas Investīciju un Attīstības Aģentūru.

No sadaļas iedzīvotājiem nepieciešams nodrošināt pieeju arī Eiropas Patērētāju tīkla latviešu versijai, finanšu pakalpojumu tiesībsargājošam portālam FIN-NET (diemžēl, šobrīd portālam nav nodrošināts tulkojums latviešu valodā, tādēļ Latvijas iedzīvotājiem pastāv valodas barjera), kā arī portālam „Tavs Eiropas padomdevējs”.

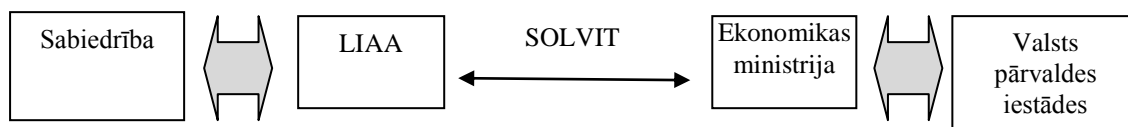
Atbildību par vienotā informācijas portāla izveidi nepieciešams uzņemt Ekonomikas ministrijai, kas ir Latvijā atbildīgā iestāde par uzņēmējdarbības vidi uzlabošanu, kā arī VARAM, jo šī institūcija atbild par elektronisko informācijas apriti un VPA portāla www.latvija.lv uzturēšanu.

Šādā veidā uzņēmumiem un iedzīvotājiem tiks nodrošināta vienota informācijas pieeja par pastāvošiem tiesību aizsardzības instrumentiem, kā arī iespēja izvēlēties konkrētajā gadījumā piemērotāko instrumentu.

Tajā pašā laikā, lai nodrošinātu SOLVIT centra atpazīstamību sabiedrībā, nepieciešams organizēt centra veicināšanas pasākumus. Šobrīd Latvijas SOLVIT centrs regulāri organizē seminārus un publicē preses relīzes, tomēr centra atpazīstamība joprojām paliek zema. Kā viens no iemesliem varētu būt tas, ka Latvijas SOLVIT centrs ir valsts iestādes (Ekonomikas ministrijas) struktūrvienība, un uzņēmumi atturas no sūdzību iesniegšanas par citu valsts pārvaldes iestāžu prettiesisko rīcību. Iespējamais problēmas risinājums – SOLVIT centra popularitātes virzīšana, pozicionējot centru kā iestādi, kas nav saistīta ar valsts pārvaldi. Ņemot vērā to, ka SOLVIT centra lēmumiem ir tikai rekomendējošs raksturs, pēc savas būtības tas ir nevalstisks instruments. SOLVIT centra darbību iespējams pozicionēt kā vienu no LIAA funkcijām, nodrošinot informāciju par SOLVIT LIAA informatīvajos resursos, jo

LIAA ir sabiedrība atpazīstams komercdarbības veicināšanas instruments. Pārcelt SOLVIT centru LIAA nebūtu lietderīgi, jo tādā gadījumā Latvijā aktualizētos problēma par SOLVIT centra sadarbību ar valsts pārvaldes iestādēm, kuras šobrīd uztver SOLVIT kā tiesisko instrumentu.

SOLVIT centra pozicionēšanas modelis ir atspoguļots 3.28.attēlā.

3.28.att. SOLVIT centra pozicionēšanas modelis. [autore]

Apzīmējumi 3.28.att.:

- ārējās saziņas kanāls;

- iekšējās saziņas kanāls starp LIAA un Ekonomikas ministriju.

Kā tas ir parādīts 3.28.attēlā, uzņēmumi griezīsies SOLVIT centrā pēc palīdzības ar LIAA starpniecību. SOLVIT centrs, apstrādājot iesniegto informāciju, komunicēs ar attiecīgo valsts pārvaldes iestādi Ekonomikas ministrijas vārdā. Šādā veidā uzņēmumiem tiks nodrošināta informācija par to tiesībām un tiesību aizsardzības mehānismiem ES iekšējā tirgū, kā arī tiks praktiski realizēta uzņēmumu ES tiesību aizstāvēšana.

Augstāk aprakstīto priekšlikumu ieviešanai papildus līdzekļi nav nepieciešami un tie var būt īstenoti iesaistīto valsts pārvaldes iestāžu iekšējo budžetu ietvaros.

Lai pārbaudītu izvirzīto priekšlikumu praktisko lietderīgumu, tika veikta fokusēta intervija ar desmit uzņēmumiem, kuri darbojas gan Latvijā, gan arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs: SIA „Spark Pro”, SIA „Via Latvija”, SIA „Euro Standart Technology”, SIA „BMPL”, SIA „Dilers”, SIA „Kronus”, SIA „Multipack”, SIA „AM-Studio”, SIA „Eurotrans Logistika”, SIA „Tux IT”, kā arī Latvijas SOLVIT centra darbiniekiem.

Ekspertiem bija lūgts sniegt savu vērtējumu par to, vai šā darba autores izvirzītie priekšlikumi uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai, uzlabojot ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānismu varētu būt efektīvi instrumenti aprakstīto problēmu risināšanai. Latvijas SOLVIT centra darbinieki (trīs darbinieki) ir snieguši savu vērtējumu pirmajiem četriem 3.31.tabulā atspoguļotajiem priekšlikumiem, savukārt, uzņēmēji novērtēja pārējos priekšlikumus (5.-6.).

3.31.tabula

Ekspertu viedoklis par SOLVIT centra darbības uzlabošanas instrumentiem

Nr	Kritērijs	Respondentu skaits, kas novērtē priekšlikumu		
		pozitīvi	neitrāli	negatīvi
1	Darbaspēka skaita palielināšana	3	0	0
2	Apmācību darbiniekiem organizēšana	2	1	0
3	SOLVIT centra izveide valsts pārvaldes iestādē	3	0	0
4	Eiropas Komisijas juridiskā atbalsta sniegšanas reglaments	3	0	0
5	Vienota informācijas punkta izveide	8	2	0
6	SOLVIT centra virzīšanas pasākumi	7	3	0
	Kopā			

[autore]

Ņemot vērā to, ka neviens no priekšlikumiem netika novērtēts negatīvi, visi augstāk minētie priekšlikumi var būt uzskatāmi par efektīviem instrumentiem uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai.

Attiecībā uz ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānisma ietekmi uz Latvijas ekonomiku, secināts, ka Latvijas SOLVIT centrs ļauj ātri un efektīvi aizsargāt Latvijas uzņēmēju tiesības, kuras ir pārkāptas citu ES iekšēja tirgus dalībvalstu valsts pārvaldes iestāžu pretlikumīgas rīcības rezultātā, tādējādi pilnveidojot Latvijas uzņēmējdarbības vidi, veicinot preču un pakalpojumu eksportu un valsts attīstību ES iekšējā tirgū.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

1. Vērtējot valsts attīstības teorijas un ES attīstības stratēģiskos dokumentus, jāsecina, ka tie nav pretrunīgi, bet drīzāk pielāgoti konkrētai situācijai noteiktajā laika periodā. Gan Latvija, gan ES mūsdienās 20. un 21. gadsimtā gūtās pieredzes, kas tika atspoguļota ekonomistu izstrādātajās teorijās. Visām darbā apskatītajām valsts attīstības teorijām un stratēģijām ir kopīgs virsmērķis – cilvēka dzīves kvalitātes uzlabošana.
2. Formulējot mūsdienu attīstības jēdzienu, nepieciešams apvienot gan ekonomisko, gan sociālo, gan vides dimensiju. Latvijas Ilgtspējīgas Attīstības Stratēģijā (LIAS) lietotais ilgtspējīgas attīstības definējums aptver valsts attīstības galvenos aspektus un var būt ņemts par pamatu, formulējot šī darba ietvaros izmantoto valsts attīstības jēdzienu. Tajā pašā laikā, LIAS lietotā valsts attīstības definīcija var būt papildināta, akcentējot arī līdzsvarotu attīstību, kas ir īpaši nozīmīga ekonomiskās attīstības ciklisku svārstību neitralizēšanai. Papildus tam, definīcijā būtiski izcelt arī jaunu darba vietu radīšanu, kas ir nopietns valsts attīstības priekšnosacījums. Pamatojoties uz augstāk minēto, promocijas darbā ir formulēts šāds valsts attīstības definējums: *„Valsts attīstība – sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrēta, līdzsvarota un sabalansēta attīstība, kas rada jaunas darbavietas, apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides prasību ievērošanu un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas”*.
3. Ņemot vērā to, ka valsts attīstība katrā no attīstības stadijām ir atkarīga no dažādiem priekšnosacījumiem, secināts, ka valstij ir jāpiemēro konkrētai attīstības stadijai atbilstoša attīstības stratēģija. Lai nodrošinātu vienotu reģiona attīstības vīziju un panāktu sinerģijas efektu no atsevišķu ES dalībvalstu konkurētspējas priekšrocībām, kā arī efektīvāk risinātu nacionālajā līmenī pastāvošas problēmas, ES ir jābūt izstrādātai vienotai attīstības stratēģijai, kas būtu pielāgota tam, ka ES dalībvalstu attīstības stadijas ir atšķirīgas. Savukārt, ieviešot vienoto ES stratēģiju dalībvalstīs, nepieciešams ņemt vērā nacionālās īpatnības, pielāgojot kopējo ES attīstības stratēģiju konkrētai dalībvalsts attīstības stadijai.
4. Neskatoties uz to, ka ES iekšējā tirgū ir ieviesti 4 pamatbrīvību principi (brīva preču, pakalpojumu un kapitāla aprīte, personu kustība), kas nodrošina dalībvalstīm lielu uzņēmējdarbības potenciālu, ES iekšējā tirgus dalībvalsts attīstības līmenis ir atkarīgs

no tā, cik labvēlīga ir konkrētas valsts uzņēmējdarbības vide un cik lielā mērā dalībvalsts šo potenciālu realizē praksē. Līdz ar to, pastāv nepieciešamība pēc valsts attīstības novērtēšanas metodoloģijas ES iekšējā tirgus valstīm, kas nosaka cik lielā mērā valsts izmanto ES iekšējā tirgus sniegtās priekšrocības, kā arī norāda uz esošajiem šķēršļiem uzņēmējdarbības vidē valsts tālākai attīstībai.

5. Praktiski novērtējot Latvijas attīstības līmeni ES iekšējā tirgū, jāsecina, ka Latvija ir veiksmīgi izgājusi pirmo no trim promocijas darbā definētajām attīstības stadijām un pašreiz atrodas otrajā valsts attīstības stadijā. Latvijas uzņēmējdarbības vides kvalitāte un valsts attīstības līmenis ir zem ES iekšējā tirgus dalībvalstu vidējā attīstības līmeņa.
6. Pirmās attīstības stadijas priekšnosacījumi, kas atspoguļo valsts pārvaldes darbības efektivitāti, proti, institūciju darbība, infrastruktūra, makroekonomiskā stabilitāte, iedzīvotāju veselība un sākumizglītība, ir obligāts priekšnosacījums tālākai valsts attīstībai. Secināts, ka šobrīd Latvija ir izpildījusi pirmās attīstības stadijas priekšnosacījumus, tomēr ir nepieciešams sekot līdzi, lai 2008.gadā sākušās finanšu krīzes rezultātā netiktu iztraucēts minēto faktoru līdzsvars, kas varētu pasliktināt uzņēmējdarbības vidi, apgrūtinot un pat apdraudot valsts attīstību nākamajos līmeņos.
7. Otrās attīstības stadijas priekšnosacījumi, kas raksturo valsts konkurētspēju, ir atkarīgi no tādiem faktoriem, kā vidējā un augstākā izglītība, preču un pakalpojumu tirgus, darba tirgus un finanšu tirgus darbība, tehnoloģijas un tirgus lielums. Šobrīd Latvija izpilda tikai daļu no otrās valsts attīstības stadijas priekšnosacījumiem. Secināts, ka Latvijai ir svarīgi kvalitatīvi ieviest uzņēmējdarbību veicinošus instrumentus ES iekšējā tirgū, nodrošinot Latvijas uzņēmumiem iespēju aktīvāk izmantot ES iekšējā tirgus uzņēmējdarbības vides priekšrocības.
8. Valsts attīstības trešās stadijas priekšnosacījumi ir valsts esošo ekonomisko, politisko un citu instrumentu pilnveidošana, un parasti ir pielietoti pasaules ekonomiski attīstītākajās valstīs. Šo attīstības stadiju raksturojošie faktori ir inovācijas un augstākās tehnoloģijas. Autore secina, ka šobrīd Latvija nav gatava konkurēt ar citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm trešās attīstības stadijas faktoru ieviešanā. Līdz ar to, Latvijai ir jāizvēlas „sekotāja stratēģija”, piedaloties kopējās ES programmās, kvalitatīvi ieviešot galvenokārt citās augstāk attīstītās ES dalībvalstīs izstrādātās efektīvās un jau praksē pārbaudītās tehnoloģijas. Latvijai uz trešās attīstības stadijas priekšnosacījumiem ir jāskatās kā uz kopējām ES politikas prioritātēm, kuru noteikšanā un realizēšanā Latvijai ir jāpiedalās nevis individuāli, bet kopā ar citām

dalībvalstīm. Augstāko tehnoloģiju attīstība prasa daudz līdzekļu un citu resursu, līdz ar to, Latvijai par galveno prioritāti jāizvēlas 2.attīstības līmeņa faktoru uzņēmējdarbības vides problēmu risināšanu un stabilitātes nodrošināšanu 1.līmeņa faktoru darbībā. Pēc esošo problēmu atrisināšanas 2.attīstības stadijā Latvija varēs veiksmīgi pāriet uz nākamo, 3.attīstības stadiju.

9. Latvijai ir nepieciešams palielināt Eiropas Komisijai un citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm paziņojamo tehnisko noteikumu projektu skaitu, jo sakarā ar Latvijas tiesību aktos noteikto īpašu projekta izstrādes un saskaņošanas kārtību ar citām valsts pārvaldes iestādēm, paziņošanas sistēma ļauj rūpīgāk izvērtēt tehnisko prasību atbilstību nepieciešamības, samērīguma un proporcionalitātes principiem. Attiecīgi, tiks uzlabota uzņēmējdarbības vide, samazinot administratīvo slogu uzņēmumiem, kas darbojas Latvijas teritorijā. Papildus tam, paziņojot Latvijā izstrādātos tehnisko noteikumu projektus Eiropas Komisijai un citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm ir iespējams saņemt detalizētus viedokļus ar iebildumiem par ierosinātām pārāk stingrām prasībām (kuras, iespējams, neatbilst proporcionalitātes, samērīguma un nepieciešamības principiem), kā arī priekšlikumus par mazāk birokrātiskiem risinājumiem, kas jau darbojas citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs. Attiecīgi, tiks uzlabota uzņēmējdarbības vide Latvijā, samazinot administratīvo slogu uzņēmumiem, kas darbojas Latvijas teritorijā.
10. Promocijas darbā secināts, ka Latvijai ir nepieciešams palielināt arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs izstrādāto Latvijā izvērtēto tehnisko projektu skaitu, jo izvērtējot citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu tehnisko noteikumu projektus, Latvijai ir iespēja iebilst pret tādu tehnisko prasību ieviešanu, kas ir diskriminējošas, nepamatotas, nesamērīgas vai neproporcionālas izvirzītajam mērķim, tādējādi nepieļaujot šķēršļu parādīšanos brīvai preču un pakalpojumu apritei. Latvijas preču un pakalpojumu eksportētāji ir ieinteresēti pēc iespējas liberālākajos darbības nosacījumos visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs. Attiecīgi tiek samazināts administratīvais slogs uzņēmumiem, kas darbojas ES iekšējā tirgū. Papildus tam, izvērtējot citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu tehnisko noteikumu projektus, Latvijai ir iespēja pārņemt pozitīvo praksi attiecībā uz tehnisko prasību ieviešanu savā nacionālajā tiesību sistēmā. Attiecīgi tiks uzlabota uzņēmējdarbības vide Latvijā, samazinot administratīvo slogu uzņēmumiem, kas darbojas Latvijas teritorijā.

11. Latvijai ir nepieciešams nodrošināt efektīvu savstarpējās atzīšanas principa (SAP) funkcionēšanu, jo SAP uzlabo uzņēmējdarbības vidi, atvieglojot Latvijas uzņēmumiem darbību citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, palielinot Latvijas preču un pakalpojumu eksportu uz citām ES iekšējā tirgus dalībvalstīm, kā arī veicinot konkurenci ES iekšējā tirgū, kā rezultātā samazinās vispārīgs cenu līmenis un tiek uzlabotas investīciju iespējas.
12. Lai neveidotos sarežģīta ES iekšējā tirgus dalībvalstu nacionālo regulējumu sistēma, jomās, kurās biežāk tiek noteikti izņēmumi no SAP principa, secināts, ka nepieciešams veicināt ES līmeņa tiesību normu pieņemšanu. Pēc iespējas pilnīgu prasību harmonizāciju ir iespējams panākt, pieņemot ES regulas, kas ir tieši piemērojamas. Ņemot vērā to, ka direktīvas dalībvalstīm ir jāpārņem, bet pārņemšana prasa gan laiku, gan arī citus administratīvos resursus, regula ir uzskatāma par efektīvāku tiesisko instrumentu. Regulas nodrošina lielāku normu pārskatāmību un skaidrību ES iekšējā tirgū, līdz ar to, labāku uzņēmējdarbības vidi un brīvu preču un pakalpojumu aprites principa efektīvu darbību.
13. ES valsts pārvaldes iestāžu efektīvas sadarbības nodrošināšanai iespējams izmantot Eiropas Komisijas izveidoto Iekšēja tirgus informatīvo sistēmu (IMI). IMI sistēmas efektīva darbība uzlabos uzņēmējdarbības vidi, samazinot administratīvo slogu Latvijas uzņēmumiem, kas darbojas ES iekšējā tirgū.
14. Latvijai ir svarīgi nodrošināt īslaicīgo brīvas preču aprites šķēršļu brīdinājuma mehānisma efektīvu darbību, jo laicīgi saņemot informāciju par šķēršļu esamību, Latvijas uzņēmumi var izvairīties no neparedzētiem zaudējumiem preču pārrobežu realizēšanas procesā. Pateicoties minētajam šķēršļu brīdinājuma mehānismam, Latvijas teritorijā plānotie vai esošie šķēršļi tiks izvērtēti Eiropas Komisijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs attiecībā uz to pamatotību. Pamatotības trūkuma gadījumā Eiropas Komisija var pieprasīt tos nekavējoties novērst. Papildus tam, citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu teritorijā plānotie vai esošie šķēršļi tiks izvērtēti Eiropas Komisijā un Latvijā attiecībā uz to pamatotību, un pamatotības trūkuma gadījumā Eiropas Komisija var pieprasīt tos novērst. Rezultātā Latvijas uzņēmumi būs guvēji no uzņēmējdarbības vides uzlabošanas, likvidējot šķēršļus brīvai preču aprītei Latvijā un pārējo ES iekšējā tirgus dalībvalstu teritorijā.
15. Latvijai ir svarīga efektīva Vienas pieturas aģentūras (VPA) funkcionēšana, jo VPA uzlabo uzņēmējdarbības vidi, atvieglojot uzņēmumu darbību Latvijā un visā ES

- iekšējā tirgū, sniedzot visaptverošu informāciju par izvēlētajā nozarē izvirzītajām prasībām, kā arī ar VPA starpniecību nodrošinot piekļuvi tajā darbībā.
16. Esošajam Latvijas VPA portālam ir liels potenciāls vietējās un starpvalstu uzņēmējdarbības stimulēšanai, bet portāla slikti organizētā struktūra un vāji attīstītais interfeiss ievērojami apgrūtinā portāla lietošanu. Ir būtiski ne tikai *de jure* nodrošināt uzņēmumiem nepieciešamo informāciju, bet arī uzlabot uzņēmējdarbības vidi, padarot komunikācijas procesu starp privāto un valsts sektoru iespējami vienkāršāku un caurspīdīgāku. Portāla pilnveidošanai piedāvātais risinājums būtiski uzlabo portāla efektivitāti, tajā pašā laikā neprasot lielas finanšu investīcijas. Labi organizēts uzņēmējdarbības atbalsta portāls ir lielisks instruments, kas pilnveido uzņēmējdarbības vidi, uzlabojot informācijas pieejamību valstī un veicinot kopējo valsts ekonomisko aktivitāti.
 17. Latvijai ir svarīga VPA izveide preču ražošanas jomā, jo centralizētā informācijas pieeja par Latvijā un citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs pastāvošām prasībām, kā arī apraksts par prasību izpildes iespējām un formalitātēm būtiski uzlabos uzņēmējdarbības vidi Latvijā un visā ES iekšējā tirgū, veicinot Latvijas attīstību.
 18. Lai maksimāli veicinātu pakalpojumu nozares attīstību, secināts, ka VPA nepieciešams nodrošināt ne tikai informāciju par valstī pastāvošām prasībām konkrētās pakalpojumu darbības uzsākšanai vai veikšanai, bet visām pakalpojumu darbībām nodrošināt arī administratīvo procedūru kārtības elektronisko atbalstu, kas ir pieejams no VPA. Informācijas par prasībām un valsts pārvaldes elektronisko pakalpojumu pieejamība viena centralizētā portāla ietvaros, nevis daudzās tematiskajās informācijas sistēmās, samazinās administratīvo slogu Latvijas uzņēmumiem, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi un veicinot Latvijas attīstību.
 19. Latvijai ir svarīgi nodrošināt ārpus tiesas strīdu risināšanas centra „SOLVIT” efektīvu darbību, jo centrs ļauj ātri un rezultatīvi aizsargāt Latvijas uzņēmumu tiesības, kuras ir pārkāptas citu ES iekšēja tirgus dalībvalstu valsts pārvaldes iestāžu pretlikumīgas rīcības rezultātā, tādējādi pilnveidojot uzņēmējdarbības vidi, veicinot Latvijas preču un pakalpojumu eksportu un valsts attīstību ES iekšējā tirgū.
 20. Promocijas darba ietvaros veiktie autores pētījumi piedāvā risinājumus vienai no svarīgākajām Latvijas attīstības problēmām ES iekšējā tirgū – ES iekšējā tirgus sniegtā potenciāla nepietiekama izmantošanai, kuras rezultātā Latvijas uzņēmumi tiek nostādīti nevienlīdzīgā situācijā ar citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu uzņēmumiem.

Iegūtie rezultāti ļāvuši sasniegt promocijas darbā izvirzīto mērķi – izstrādāt Latvijas uzņēmējdarbības pilnveidošanas un valsts attīstības modeļus ES iekšējā tirgū, kas nodrošina Latvijai ES iekšējā tirgus priekšrocību veiksmīgu izmantošanu.

21. Darba ietvaros izstrādāto risinājumu realizēšana ar valsts pārvaldes institūciju palīdzību var sniegt būtisku atbalstu Latvijas uzņēmumu darbībai gan vietējā tirgū, gan citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, kas Latvijai ir īpaši aktuāli pēckrīzes periodā, ekonomiskās stagnācijas vai valsts attīstības zemu tempu periodā.
22. Darba ietvaros izstrādāto valsts attīstības novērtēšanas metodoloģiju ir iespējams izmantot ne tikai Latvijas, bet arī citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu un kandidātvalstu attīstības stadijas un uzņēmējdarbības vides novērtēšanai, kā arī turpmākās attīstības priekšnosacījumu un šķēršļu noteikšanai.

Promocijas darba izstrādes gaitā ir izvirzīti sekojoši **priekšlikumi**:

1. Promocijas darbā izstrādāto valsts attīstības novērtēšanas metodoloģiju autore piedāvā attīstīt arī tālāk, papildinot valsts attīstību ietekmējošo faktoru un attiecīgo rādītāju sarakstu katrā no trim valsts attīstības stadijām ar citiem faktoriem, kas ietekmē valsts attīstību, un attiecīgajiem faktoros raksturojošiem rādītājiem.
2. Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai ES iekšējā tirgū Eiropas Komisijai regulāri būtu jāpārskata ES tiesību aktus, iespēju robežās pārveidojot direktīvas par regulām, kas ir mazāk birokrātisks tiesību akta veids. Regulās ietvertās prasības ir tieši un vienādi piemērojamas visās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, kas mazina tiesību aktā ietvertu normu dažādu interpretāciju iespējas, attiecīgi uzlabojot uzņēmējdarbības vidi ES iekšējā tirgū.
3. Latvijas uzņēmējdarbības vides uzlabošanas un valsts attīstības modeļus ES iekšējā tirgū būtu ieteicams attīstīt arī turpmāk, balstot tos ne tikai uz brīvas preču un pakalpojumu aprites efektīvas darbības nodrošināšanas konkrētajā ES iekšējā tirgus dalībvalstī un visā ES iekšējā tirgū kopumā, bet arī uz brīvas kapitāla aprites un personu kustības principu veiksmīgas darbības nodrošināšanas.
4. ES iekšējā tirgus dalībvalstīm būtu rekomendējams Eiropas Komisijas izveidoto Iekšēja tirgus informatīvo sistēmu (IMI) izmantot ne tikai saziņai starp dažādu ES iekšējā tirgus dalībvalstu valsts pārvaldes iestādēm, bet arī saziņai starp vienas valsts kompetentajām iestādēm (nozaru ministrijām un to padotības iestādēm), turpmāk pilnveidojot atsevišķas valsts uzņēmējdarbības vidi.

5. Īslaicīgo brīvas preču aprites šķēršļu brīdinājuma mehānisma darbību rekomendējams attīstīt arī tālāk, nodrošinot uzņēmumiem iespēju pieslēgt funkciju ar paziņojumu saņemšanu mobilajā telefonā par brīvas preču aprites kavējumiem noteiktajā valstī.
6. Vienas pieturas aģentūras efektīvas darbības modeli kompetentām valsts pārvaldes iestādēm nepieciešams regulāri pārskatīt, izvērtējot iespējas to pilnveidot arī turpmāk, sekojot līdzi tehnoloģiju attīstības procesam.
7. Latvijas Vienas pieturas aģentūras portālam rekomendējams pievienot arī citas, promocijas darbā neaplūkotās informatīvās tīmekļa vietnes mājaslapas un informācijas sistēmas, kas sniedz atbalstu uzņēmumiem vai savādāk atvieglo uzņēmējdarbības veikšanas procesu Latvijā, citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs, kā arī pārējās pasaules valstīs.
8. Promocijas darbā piedāvāto risinājumu informācijas pieejamības uzlabošanai pakalpojumu jomā, sniedzot elektroniskos valsts pārvaldes pakalpojumus ar VPA starpniecību, autore iesaka realizēt pakāpeniski, pilnīga risinājuma ieviešanas iespējas izskatot, gatavojot valsts budžeta projektu kārtējam gadam.

Darbs ir izstrādāts Rīgas Tehniskās Universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātes Starptautisko ekonomisko sakaru, transporta ekonomikas un loģistikas katedrā atbilstoši likuma „Zinātniskās darbības likums” (05.05.2005) prasībām, ievērojot 27.12.2007. Ministru kabineta noteikumus Nr.1001 „Doktora zinātniskā grāda piešķiršanas (promocijas) kārtība un kritēriji”, Latvijas zinātnes padomes prasības un Rīgas Tehniskās universitātes Doktorantūras nolikumu (29.06.2009).

Promocijas darbā izvirzītais mērķis ir sasniegts un uzdevumi ir izpildīti.

BIBLIOGRĀFISKAIS SARAKSTS

1. Aghion, Ph.; Howitt, P. 2009 The economics of growth. The MIT Press, Massachusetts Institute of Technology. London. 512 p. ISBN 978-0-262-01263-8.
2. Aktualitātes / Civilās aviācijas aģentūras mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 15.09.2010. http://www.caa.lv/index_lv.php?m=9&c=Aktualit%E2tes
3. Amona I., Bārenīte I., Dindune R. u.c. Likumu terminu vārdnīca.– R.: Latvijas Vēstnesis, 2004. – 368 lpp.;
4. Ar jauna ERAF projekta palīdzību Labklājības ministrija plāno būtiski samazināt izmaksas pakalpojumu sniegšanai / LR Labklājības ministrijas oficiālais portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 15.09.2010. <http://www.lm.gov.lv/news/id/1750>.
5. A/S “SEB banka” / A/S „SEB banka” portāls Latvijā. [Elektroniskais resurss] – Resurss aprakstīts 15.11.2009. www.seb.lv.
6. Atkinson B., Livesey F., Milward B. Applied Economics. – London: T.J. International Ltd, 1998. – 446 p.
7. Baltijas Jūras Stratēģija – uz ilgtspējīgu, plaukstošu nākotni. // Panorama Info regio. Eiropas Savienība, Reģionālā Politika. Nr.30., 2009.gada vasara. 28.lpp.
8. Bank of Latvia. Monetary Billetin July 2009. Riga: the Bank of Latvia, 2009. ISSN 1407–1770.
9. Berry, M.W., Browne M. Lecture Notes in Data Mining. Singapore: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., 2006 – pp. 39-53, 79-87. ISBN: 981-256-802-6.
10. BaseGroup Labs . Деревья решений - CART математический аппарат (Decision trees – the mathematical device CART). [Electronic resource] – Read 22.10.2010. http://www.basegroup.ru/library/analysis/tree/math_cart_part1/.
11. Bogdanova O. The Economic Pros and Cons for Latvia Joining the European Monetary Union. // Ekonomika ir Vadyba: Aktualijos ir Perspektyvos: Lithuania, Volume 1(14)/2009. Siauliai: Siauliai University, Faculty of Social Sciences – ISSN 1648-9098 (2009), pp. 35-43
12. Bogdanova O. Enhancement of Business Information Availability. The case of Latvia // The 16th International Scientific Conference "Economics and Management-2011 (ICEM-2011)", Full Papers Conference Proceedings. – Kaunas: Kaunas University of Technology, 2011, 7 pages, CD. – ISSN 1822-6515.
13. Bogdanova O. Evaluation Methodology of the Development Stage of a Country // Intellectual Economics 2011: Scientific Research Journal, Vol.5, No. 2. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2011, 189.-199. lpp. ISSN 1822-8011.
14. Bogdanova O. The importance and perspectives for development of manufacturing in Latvia // International Scientific Conference “Mining Forum – 2009”, 2009, September – October, Ukraine, Dnepropetrovsk. Full Papers Conference proceedings. – Dnepropetrovsk: National Mining University, 2009, 248-257 pp. – УДК 622(06).
15. Bogdanova O. Latvijas attīstības līmenis un pastāvošās attīstības problēmas // Latvijas Universitātes raksti “Ekonomika. Vadības zinātne” 77.1.sējums, 2011. Rīga: Latvijas Universitāte, 2011, 382.-394. lpp. – ISSN 1407-2157.
16. 180. Bogdanova O. Latvia on the way of economic development in the EU internal market // Economy & Business, 2010. September, Bulgaria, Sunny Beach. Journal of International Scientific Publication. – Bulgaria: Info Invest, 2010, pp.290-307. – ISSN: 1313-2555.
17. Bogdanova O. Latvian Services Sector Development Model: Internet Solution // The 17th Annual International Scientific Conference Proceedings "Research for Rural Development 2011" Vol.2, 2011. – Jelgava: Latvian University of Agriculture, 2011, 120.-126. pages. – ISSN 1691-4031.
18. Bogdanova O. Model of Free Movement of Goods and Services in the EU // Economics and Management, 2012. Volume 17(1)/2012, Lithuania. Kaunas: Kaunas University of Technology, 2012, pp. 130.-135., – ISSN 1822-6515 (CD), ISSN 2029-9338 (online).
19. Bogdanova O., Orlovskā A. Competition – the key factor for effective business development // RTU Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship 9-13 October, 2008. The Problems of Development of National Economy and Entrepreneurship. October, Latvia, Riga. Full Papers Conference proceedings. – Riga: Riga Technical University, 2008, 8 pages. – ISBN: 978-9984-32-567-5 (CD)
20. Bušmanis I. Eiropas Savienības tiešie maksājumi lauksaimniekiem // Zemnieku Saeima, 16.06.2008 [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 10.06.2011 <http://www.zemniekusaeima.lv/lv/eiropas-savienibas-tiesie-maksajumi-lauksaimniekiem/>

21. Casella A. Large countries, small countries and the enlargement of trade blocs // *European Economic Review*, Volume 40, Number 2, February 1996 – p. 389-415.
22. Chenery, H. Industrialization and growth—a comparative study. *Journal of Development Economics*. 31(1), 1989, – 216 p.
23. Copenhagen Economics. The economic importance of the Country of origin principle in the proposed Service Directive. Final Report. - Copenhagen: Copenhagen Economics, 2005. - 58 p.
24. Cordeiro, J., L. IDE Discussion paper Nr.154: Monetary systems in developing countries: An unorthodox view. / Chiba: Institute of developing economies, Jetro. [Electronic resource] – Read 09.03.2009 http://ir.ide.go.jp/dspace/bitstream/2344/765/1/ARRIDE_Discussion_No.154_cordeiro.pdf.
25. Databases: 060 Network advanced services for citizens and businesses / interactive network [Electronic resource] – Read 02.03.2007 <http://www.060.esp>
26. Databases: Business Formalities Centre / Interactive portal [Electronic resource] – Read 17.02.2007 – http://www.cfe.iapmei.pt/cfe_ctexto_00.php?ctlocal_id=11&PHPSESSID=bf5d32a43d80ae2b9dabcad9dc51eeeb
27. Databases: centralized electronic services portal / Informative governmental portal [Electronic resource] – Read 01.03.2007 www.latvia.lv
28. Databases: Startothek / Internet-based federal database for start-ups [Electronic resource] – Read 03.03.2007 www.startothek.de
29. Databases: Study on the implementation of the Service Directive / Department of Trade and Industry [Electronic resource] – Read 17.02.2007 <http://www.dti.gov.uk/europeandtrade/europe/services-directive/page9583.html>
30. Deepening the Lisbon agenda: Studies of productivity, Services and Technologies. - Vien: Austrian Federal Ministry of Economics and Labour, 2006. - 180 p.;
31. Directive 2006/123/EC of European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market // *Official Journal of the European Union L 376*, 27 December 2006 – p. 53.
32. Economy and Finance / Eurostat - The official Statistical database of the European Union [Electronic resource] – Read 12.12.2010. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
33. Economy rankings. The World Bank Project „Doing Business” [Electronic resource] – Read 30.10.2010 www.doingbusiness.org
34. Education and training / Eurostat - The official Statistical database of the European Union [Electronic resource] Read 05.01.2010. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/main_tables
35. EFTA Statistical office. Structural Indicators 2007.Growth and jobs: The Lisbon strategy and the EFTA states. – Luxembourg: The EFTA Statistical office, June 2007 – 24 p.
36. Eiropas Centrālā Banka. Mēneša biļetens 2009.gada decembris. Frankfurt am Main: Eiropas Centrālā Banka, 2009.gada decembris – 222 lpp. ISSN 1830-0057
37. Eiropas Komisija, Iekšējā tirgus un pakalpojumu ģenerāldirektorāts. Pakalpojumu direktīvas ieviešanas rokasgrāmata. Luksemburga: Eiropas Kopienų Oficiālo publikāciju birojs, 2007. – 56.lpp. ISBN 978-92-79-05986-5
38. Eiropas Komisija. „Ilgtspējīgas attīstības integrēšana ES politikas jomās – Eiropas Savienības ilgtspējīgas attīstības stratēģijas pārskatīšana 2009.gadā”, COM(2009)400 galīgā redakcija. / Komisijas paziņojums Eiropas Parlamenta, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai Brisele: Eiropas Komisija, 24.7.2009 – 17 lpp.
39. Eiropas Komisija. Kohēzijas politika 2007 -2013. Komentāri un oficiālie teksti. - Luksemburga: Eiropas Kopienų ofi ciālo izdevumu birojs, 2007. – 160 lpp. ISBN 92-79-03813-3
40. Eiropas Komisijas oficiālais portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 10.10.2010. http://ec.europa.eu/index_en.htm
41. Eiropas Parlamenta un Padomes 09.07.2008. Regula (EK) Nr.764/2008, ar ko nosaka procedūras, lai dažus valstu tehniskos noteikumus piemērotu citā dalībvalstī likumīgi tirgotiem produktiem, un ar ko atceļ Lēmumu Nr.3052/95/EK. // *ES Oficiālais Vēstnesis L 218* , 13/08/2008 Lpp. 0021 - 0029
42. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/72/EK (2009. gada 13. jūlijs) par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz elektroenerģijas iekšējo tirgu un par Direktīvas 2003/54/EK atcelšanu (Dokuments attiecas uz EEZ) // *ES Oficiālais Vēstnesis L 376* , 27/12/2006 Lpp. 0036 – 0068.
43. Eiropas Savienības Dibināšanas Līgums. – Luksemburga: Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2.05.2008.

44. Eiropas Savienības Padome. 2009.gada 10. un 11.decembra Eiropadomes secinājumi. Brisele: Eiropas Savienības Padome, 11.12.2009. – 20 p.
45. Eiropas Savienības Padome. ES ilgtspējīgas attīstības stratēģijas pārskatīšana 2009.gadā. Prezidentvalsts ziņojums (16818/09). Brisele: Eiropas Savienības Padome, 01.12.2009. – 22 lpp.
46. Eiropas Savienības Reģionu Komiteja. “Eiropa, tūristu apmēklētākā vieta pasaulē: jaunas Eiropas tūrisma nozares politiskās pamatnostādnes” Dabas resursu komisijas atzinuma projekts. NAT-V-009. Brisele: Eiropas Savienības Reģionu Komiteja, 2010.
47. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija. Valsts pārvaldes principi Eiropā . Parīze: Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija, 1998. – 33 lpp. CCNM/SIGMA/PUMA(99)44/REV1
48. Eksporta kredītu garantijas / Latvijas Garantiju Aģentūra [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 18.08.2011 <http://www.lga.lv/index.php?id=50>
49. Elektronisko iepirkumu sistēmas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 15.11.2010. <https://www.eis.gov.lv/>
50. Enterprise and Industry: Mutual recognition. / Official portal of the European Commission [Electronic resource] – Read 17.10.2010. <http://ec.europa.eu/enterprise/intsub/a12/>
51. Euro area economic and financial data / European Central Bank [Electronic resource] – Read 15.11.2010 <http://www.ecb.int/stats/keyind/html/sdds.en.html>
52. European Central Bank. EU banking sector stability. September 2010. Frankfurt am Main: European Central bank. 35-156 pp. ISSN 1725-5554
53. European Commission. An analysis of the possible causes of product market malfunctioning in the EU: First results for manufacturing and service sectors. – Brussels: European Commission, 24.04.2008.
54. European Commission. A Strategy for ICT R&D and Innovation in Europe: Raising the Game COM(2009)116 / Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Brussels, 13.03.2009 - 12p.
55. European Commission. A Strategy for ICT R&D and Innovation in Europe: Raising the Game COM(2009)116 / Commission staff working document accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 13.03.2009 – 52 p.
56. European Commission. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM(2010)2020. / Communication from the European Commission Europe 2020. Brussels, 03.03.2010 – 32 p.
57. European Commission. Availability of bank credit. Public consultation 12/08/2009 - 28/09/2009 [Electronic resource] – Read 12.12.2010. http://ec.europa.eu/yourvoice/consultations/2009/credit_results_en.pdf
58. European Commission. Development and Performance of the SOLVIT network in 2010. - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010 — 36 pp.
59. European Commission. EU Energy and Transport in Figures. Statistical pocketbook 2010. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010 – 232 p. ISBN 978-92-79-13815-7
60. European Commission. European Innovation Scoreboard (EIS) 2009. PRO INNO Europe Nr.15. Brussels: European Commission, 2010 – 57.p ISBN 978-92-79-14222-2
61. European Commission. Internal Market Strategy. Priorities 2003-2006. COM(2003) 238 final / Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Brussels, 07.05.2003 – p.6.
62. European Commission. Mutual recognition in the context of the follow up to the Action Plan for the Single Market Act. COM(1999)299final. / Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Brussels: European Commission, 16.06.1999.
63. European Commission. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down procedures relating to the application of certain national technical rules to products lawfully marketed in another Member State and repealing Decision 3052/95/EC // COM(2007) 36 final – Brussels, 14.02.2007 – p. 16.
64. European Commission. The competitiveness of business-related services and their contribution to the performance of European enterprises. Background document. - Brussels: European Commission, 12.05.2003 - 52 p.;
65. European Communities. Internal market scoreboard 19. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, July, 2009 – 31 p. ISSN 1830-5881.

66. European Communities. Statistics relating to technical regulations notified in 2010 under notification procedure 98/34. Luxembourg: Official Journal of the European Union C 147, 18.5.2011 – pp.11.-15.
67. European Communities. Treaty on European Union. Official Journal of the European Communities No. C/191 Brussels: Publication Office of the European Union, 1992.
68. European Court of Justice [Electronic resource] – Read 09.08.2011 <http://curia.europa.eu/juris/cgi-bin/form.pl?lang=en>
69. Financial crisis response: Commission asks stakeholders for views on further possible changes to Capital Requirements Directive ('CRD IV') / European Commission [Electronic resource] – Read 09.07.2011 <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/197&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
70. Fitch Ratings. Credit Analysis. Latvia. [Electronic resource] / New York: Fitch Ratings October 2009 – 19 p. Retrieved December 20, 2009. - http://www.kase.gov.lv/uploaded_files/Valsts%20parada%20un%20aktivu%20vadiba/Kreditreitings/20091015_Fitch_affirms.pdf
71. Free movement of capital / The official portal of the European Commission [Electronic resource] – Read 26.10.2010. http://ec.europa.eu/internal_market/capital/index_en.htm
72. Greek governmental portal [Electronic resource] – Read 16.02.2007 <http://www.ermis.gov.gr>
73. Gwaptney J.D., Stroup R.L., Sobel R.S. Economics. Private and Public Choice. 9th edition. – Texas: the Dryden Press Harcourt College Publishers, 2000 – 934 p.
74. Hāka Ž. Akciju investori gaida nākamo lielo notikumu // Dienas Bizness, 2010. [Elektroniskais resurss] – Resurss skatīts 10.03.2010. <http://db.lv/r/330-tava-nauda/351-pasaules-birzas/219269-akciju-investori-gaidanakamo-lielo-notikumu>
75. Herschey M. Managerial economics. – London: Dryden Press, 1995. – 779 p.
76. Horvath, J. BOFIT Discussion Paper No.15: Optimum currency area theory: A selective review. Helsinki: Bank of Finland, Institute for Economies in Transition, 2003. ISBN 951-686-878-9.
77. ICT strategy / Eurescom database [Electronic resource] – Read 30.07.2011 http://www.eurescom.eu/message/messageoct2005/i2010_the_eus_new_ict_strategy.asp
78. Ilgtspējīga attīstība / LR Vides aizsardzības ministrijas mājaslapa [elektroniskais resurss] – Resurss skatīts 19.05.2011 http://www.vidm.gov.lv/lat/darbibas_veidi/ilgtspejiga_attistiba/
79. Information Society Statistics / Eurostat – The official Statistical database of the European Union [Electronic resource] – Read 01.08.2011. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/information_society/data/database
80. Informācijas apmaiņa par šķēršļiem preču brīvai apritei / Ekonomikas ministrijas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 28.06.2011 <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30411&id=30771>
81. Intelektuālā īpašuma tiesības Latvijā / Tieslietu ministrijas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss skatīts 04.05.2010. http://www.tm.gov.lv/lv/noderigi/i_ipasums.html
82. Investment and Development Agency of Latvia. Latvian Chemicals and Pharmaceuticals Manufacturers. Riga: Investment and Development Agency of Latvia, 2007 – pp.2-6.
83. Investment and Development Agency of Latvia. Textile and clothing industry in Latvia. Riga: Investment and Development Agency of Latvia, 2006 – pp. 2-6.
84. Jankovskis J., Kauliņš J., Krieviņš M. u.c. Nacionālā attīstības plāna 2014.-2020.gadam prioritāšu pamatojuma ziņojums. Rīga: Pārresoru koordinācijas centrs, 2012. – 279 lpp.
85. Jansen M. Income volatility in small and developing economies: export concentration matters // ERSD, World Trade Organization – Geneva, 2004 – p.2-4.
86. Kīlis R., Spuriņš U., Strautiņš P. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. Ziņojums. Ekonomika: Konkurētspēja un resursi. Rīga: SIA “Analītisko petījumu un stratēģiju laboratorija”, LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, 2008. – 42 lpp.
87. Kok, W. 2004. Facing the challenge The Lisbon strategy for growth and employment. Report from the High Level Group. November 2004. European Communities. Belgium. 8-16. ISBN 92-894-7054-2.
88. Komersantu konkurētspējas uzlabošanas programmā apgūti vairāk nekā 80% programmas līdzekļu / Hipoteku un zemes bankas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 15.03.2010 http://www.hipo.lv/lv/par_banku/jaunumi/20100128_komersantu_konkuretspejas_uzlabosanas_programma_apguti_vairak_neka_80_programmas_lidzeklu
89. Konkurētspējas programma (ERAF) / Atbalsta programmu pārvaldes ALTUM portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 18.08.2011 <http://www.altum.lv/public/29679.html>

90. Labour market / Eurostat - The official Statistical database of the European Union [Electronic resource] – Read 12.12.2010. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
91. Latvijas Banka. Latvijas Bankas 2009.gada pārskats. Rīga: Latvijas Banka, 2009. – 134 lpp. ISSN 1407-1797
92. Latvijas Banka. Monetārais apskats 2-2009. – Rīgā: Latvijas Banka, 2009 – 119 lpp. ISSN 1407-2815
93. Latvijas Banka / Latvijas Bankas portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss aprakstīts 15.11.2009. www.bank.lv
94. Latvijas Centrālās Statistikas Pārvalde / CSP datu bāze [Elektroniskais resurss] – Resurss aprakstīts 2007.g. 15.aug. – 2011.g. 08.aug. - <http://data.csb.gov.lv> .
95. Latvijas Investīciju un Attīstības aģentūras mājas lapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 09.06.2011 www.liaa.gov.lv
96. Latvijas Reitingi [Elektroniskais resurss] Privātais interneta portāls „Latvijas Reitingi”. – Resurss aprakstīts 15.09.2009. <http://www.reitingi.lv/lv/news/pasaule/27296.htm>
97. Latvijā ir lielākais maksātspējīgo uzņēmumu skaits pieaugums jaunajā Eiropā, tai seko pārējās Baltijas valstis / Creditreform mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 17.07.2010 <http://www.creditreform.lv/lat/about/news/actual/?1026>
98. Layard, R., Buiters, W., Huhne, Ch. Why Britain Should Join the Euro. RL334D, 2002 [Electronic resource] – Read 05.04.2009. <http://cep.lse.ac.uk/layard/RL334D.pdf>.
99. Leitāne S. Vai veidojas jauna savienība? // Latvijas avīzes ielikums "Tepat Eiropā". 02.08.2008.
100. Līga Bizune. Pētījums: uzņēmēji neapmierināti ar esošo nodokļu politiku un prasa jaunu uzņēmējdarbības atbalsta instrumentu izstrādi. 03.06.2009. [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 12.12.2009. <http://lv.lv/?menu=doc&id=192817>
101. LR Ārlietu ministrija. Sadarbība Baltijas jūras reģionā [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 29.05.2011 <http://www.mfa.gov.lv/lv/eu/sadarbiba-baltijas-juras-regiona/bjs/>
102. LR Ārlietu ministrijas informatīvs ziņojums Latvijas dalība Eiropas Savienībā – pamatprincipi, mērķis, prioritātes un darbība 2007.-2013. [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 27.07.2011 <http://www.am.gov.lv/lv/eu/diskusija-par-ES/zinojums/#3-2-2>
103. LR Ekonomikas Ministrija. Aptauja par IMI sistēmas darbību Latvijas pārvaldes sistēmā. 2011.gada jūnijs.
104. LR Ekonomikas ministrija. Aptaujas atskaite „Par uzņēmējdarbības šķēršļiem ES vienotajā un citos Latvijas eksporta tirgos”. Rīga: Ekonomikas ministrija, 2012.gada janvāris – 35 lpp.
105. LR Ekonomikas ministrija, LR Centrālā statistikas pārvalde, Tautsaimniecība: Makroekonomiskais apskats. 3(40) 2009. – Rīgā: LR Ekonomikas ministrija, LR Centrālā statistikas pārvalde, 2009 – 9 lpp. ISSN 1407-5350
106. LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīgā: LR Ekonomikas ministrija, 2010.gada decembris – 144 lpp. ISSN 1407-4095
107. LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīgā: LR Ekonomikas ministrija, 2010.gada jūnijs – 140 lpp. ISSN 1407-4095
108. LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīgā: LR Ekonomikas ministrija, 2009.gada decembris – 136 lpp. ISSN 1407-4095
109. LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīgā: LR Ekonomikas ministrija, 2009.gada jūnijs – 132 lpp. ISSN 1407-4095
110. LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par progresu Latvijas Nacionālās Lisabonas programmas īstenošanā. – Rīgā: Ekonomikas ministrija, 2009.gada oktobris – 55 lpp.
111. LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par progresu Latvijas Nacionālās Lisabonas programmas īstenošanā. 1.Pielikums. Latvijas nacionālās Lisabonas programmas pasākumu saraksts, to statuss un finansējums. – Rīgā: Ekonomikas ministrija, 2009.gada oktobris – 53 lpp.
112. LR Ekonomikas ministrijas mājas lapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 22.12.2007-30.07.2011 www.em.gov.lv
113. LR Ekonomikas ministrijas neregulārie dati., 15.06.2011.
114. LR Finanšu ministrijas Tautsaimniecības analīzes departaments. Makroekonomikas un budžeta apskats. 2011.gada aprīlis. Rīga: Finanšu ministrija, 2011 – 6 lpp.
115. LR Izglītības ministrija / LR Veselības ministrijas portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss aprakstīts 20.10.2010. – www.izm.gov.lv

- 116.LR Izglītības un Zinātnes ministrijas oficiālais portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 15.09.2010. <http://izm.izm.gov.lv/aktualitates/informacija-medijiem/5229.html>
117. LR Konkurences Padome. 2008.gada publiskais pārskats – Rīga: LR Konkurences padome, 2008 – 57 lpp.
- 118.LR Korupcijas Novēršanas un Apkarošanas Birojs. Korupcijas Novēršanas un Apkarošanas Biroja publiskais pārskats 2008. – Rīgā: KNAB, 2008 – 42 lpp.
- 119.LR Labklājības ministrijas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 18.06.2011 www.lm.gov.lv
- 120.LR Likuma "Par valsts budžetu 2010.gadam" 3.pielikums „Valsts pamatbudžeta un valsts speciālā budžeta kopsavilkums” // Latvijas Vēstnesis, 2009 – 200 (4186), 21.12.2009
- 121.LR Likumprojekta „Par valsts budžetu 2010. gadam“ paskaidrojumi. 5.3. nodaļa. Valsts pamatbudžeta un speciālā budžeta izdevumi / Finanšu ministrija, 2009.gada oktobris – 65.- 66.lpp. [Elektroniskais resurss] – Resurss aprakstīts 18.10.2009. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=202345>
- 122.LR likums "Attīstības plānošanas sistēmas likums" // Latvijas Vēstnesis, 2008 – 80 (3864), 23.05.2008.
- 123.LR likums "Brīvas pakalpojumu sniegšanas likums" // Latvijas Vēstnesis, 2010. 62 (4254), 20.04.2010.
- 124.LR Likums „Publisko iepirkumu likums” // Latvijas Vēstnesis, 2006. – 65 (3433), 25.04.2006.
- 125.LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. Informatīvais ziņojums. Latvijas nacionālā pozīcija par stratēģiju ""Post – i2010 stratēģija" atvērtai, zaļai un konkurētspējīgai zināšanu sabiedrībai" TA-4609. Izskatīts MK 15.12.2009, 88 \$118.
- 126.LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģija. Kopsavilkums. Rīga: LR RAPLM, 8 lpp.
- 127.LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. Npublicētie dati, 2009.gada janvāris.
- 128.LR Sabiedrisko Pakalpojumu Regulēšanas Komisija. Elektronisko sakaru pakalpojumu kvalitātes pārskats par 2008.gadu. Rīgā: SPRK, 25.03.2009. – 53 lpp.
- 129.LR Saeima. Saeimas lēmums Par ilgtermiņa konceptuālā dokumenta “Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā” apstiprināšanu 05.10.2005 [Elektroniskais resurss] - Resurss apskatīts 18.07.2010. http://www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LM0815_0#b
- 130.LR Uzņēmumu reģistrs. Uzņēmumu reģistra informācijas sistēmas darbības koncepcija (2010). Saskaņota ar RAPLM 2010.gada 24.novembra atzinumu Nr.13. 1-16e/ 7213. Rīga: Uzņēmumu reģistrs, 2010. – 37 lpp.
- 131.LR Veselības ministrija / LR Veselības ministrijas portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss aprakstīts 21.10.2010. www.vm.gov.lv
- 132.LR Vides ministrija. Latvijas Republikas Nacionālais pārskats Eiropas Komisijai par ilgtermiņa attīstības īstenošanu. Rīga: LR Vides Ministrija. 11.06.2007. – 27 lpp.
- 133.LR Zemkopības ministrija. Pozīcija Nr. 1 “Lauksaimniecība un KLP ES 2020 stratēģijas kontekstā”, 25.03.2010.
- 134.Moody’s Investors Service. Global Credit Research. Rating Action: Latvia. [Electronic resource] / New York: Moody’s Investors Service, April 2009 – 3 p. Retrieved December 20, 2009. - http://www.kase.gov.lv/texts_files/Reitinga_samazinajums_23Apr2009.pdf
- 135.Mongelli, F., P. ECB Working Paper Nr.138: “New” views on the optimum currency area theory: What is EMU telling us? Frankfurt am Main: Eiropean Central Bank, 2003. ISSN I 561-0810. [Electronic resource] – Read 24.08.2009. http://ssrn.com/abstract_id=357400
- 136.MK instrukcija Nr.1 „Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par tehnisko noteikumu projektiem” // Latvijas vēstnesis, 2010. – 33 (4225), 26.02.2010
- 137.MK rīkojums Nr.90, 04.02.2009. „ Par pasākumu plānu administratīvo procedūru vienkāršošanai pakalpojumu sniegšanas jomā saistībā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2006.gada 12.decembra Direktīvas 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū ieviešanu”. // Latvijas vēstnesis, 2009. 23 (4009), 11.02.2009.
- 138.MK rīkojums Nr.168, 20.04.2011 "Par Starptautiskās kravu loģistikas un ostu informācijas sistēmas darbības koncepciju" // Latvijas vēstnesis, 2011. 64 (4462), 26.04.2011.
- 139.MK rīkojums Nr.147, 15.03.2010 "Par elektroniskās pārvaldes un informācijas sabiedrības attīstības prioritāro projektu sarakstu" // Latvijas vēstnesis, 2010. 43 (4235), 17.03.2010.
- 140.MK rīkojums Nr.151., 13.04.2011. „ Par Latvijas Republikas elektronisko sakaru nozares politikas pamatnostādnēm 2011.-2016.gadam”. // Latvijas vēstnesis, 2011. 60 (4458), 15.04.2011.

- 141.MK Rīkojums Nr. 342, 28.05.2009. "Par Konceptiju „Vienas pieturas aģentūras principa ieviešana atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2006.gada 12.decembra Direktīvā 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū noteiktajām prasībām" // Latvijas vēstnesis, 85 (4071), 02.06.2009.
- 142.MK noteikumi Nr.564 "Nacionālais attīstības plāns 2007.-2013." // Latvijas Vēstnesis. 2006 – 108 (3476), 11.07.2006.
- 143.MK noteikumi Nr.836 „Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par šķēršļiem brīvai preču aprītei iekšējā tirgū" // Latvijas vēstnesis, 2008 – 161, 16.10.2008
- 144.NACE klasifikators / Grāmatvedības portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 22.10.2010. <http://www.e-gramatvediba.lv/NACE-klasifikators.htm>
- 145.Nacionālā programma Informātika 2000. - R.: Satismes ministrija, 2000.g. - 44 lpp.
- 146.Nekustamā īpašuma reģistrācija kļūs ātrāka un vienkāršāka. / LR Tieslietu ministrijas oficiālais portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 16.11.2010. http://www.tm.gov.lv/lv/jaunumi/pi_info.html?news_id=3614
- 147.Par Būvniecības informācijas sistēmu / Mana māja – celtniecības žurnāls profesionāļiem [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 24.03.2011 <http://mmp.multiprese.lv/index.php?n=588&a=1616>
- 148.Par Latvijas banku darbības operatīvajiem rādītājiem 2010. gada janvārī / Finanšu un kapitāla tirgus komisijas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 07.08.2011 http://www.fktk.lv/lv/publikacijas/pazinojumi_masu_informacijas/2010/2010-02-22_par_latvijas_banku_darbi/
- 149.Parsley D. Pricing in International Markets: a Small Country benchmark / Owen Graduate school of management, Vanderbilt University, Hong Kong institute for Monetary Research, 02.09.2002 – p.1-8.
- 150.Pasaules Veslības Organizācijas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 19.08.2011. <https://apps.who.int/infobase/CountryProfiles.aspx>
- 151.Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2009.gadā / LR Izglītības ministrijas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 29.08.2010. <http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-augstaka/parskats-2009.html>
- 152.Piena produktu realizācijas apjomi - zemākie pēdējo trīs gadu laikā / Ziņu portāls News [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 12.10.2008 <http://news.frut.lv/lv/economics/63357>
- 153.Points of Single Contact / Official portal created by the European Commission [Electronic resource] – Read 22.09.2010. www.eugo.eu
- 154.Quantitative Micro Software, LLC. EViews 5 user's guide. Irvine Ca: Quantitative Micro Software, LLC, 2004. – pp. 426-444.
- 155.Real GDP growth rate / Eurostat - The official Statistical database of the European Union [Electronic resource] – Read 09.08.2011 <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>
- 156.Report on the Economic Development of Latvia – December 2006 / Ministry of Economics of the Republic of Latvia. [Electronic resource] - Read 20 February 2007 – <http://www.em.gov.lv>
- 157.Research on Trade Technical Barriers in the EU Internal Market. Summary report // Ministry of Economics of the Republic of Latvia, 2005 – p. 15.
- 158.Ricci, L., A. IMF Working Paper: A Model of an Optimum Currency Area. Washington: International Monetary Fund. WP/97/76 [Electronic resource] – Read 02.09.2009. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9776.pdf>
- 159.R&I. News Release. R&I Downgrades to (BB+), Retains on Monitor: Latvia. – Tokyo: Rating and Investment Information, Inc, April 2009, No.2009-C-319 – 2 p.
- 160.Robert Mundell. / Economic Expert - online encyclopedia on economic issues [Electronic resource] – Read 24.08.2009. <http://www.economicexpert.com/a/Robert:Mundell.htm>
- 161.Rutule E., Diena // Pērn ēku būvniecības apjomi sarukuši par 55,2%; būvniecībā kritums par trešdaļu. Pirmdienā, 15. februāris (2010) http://www.diena.lv/lat/business/hot_news/construction/pern-eku-buvniecibas-apjomi-sarukusi-par-55-2-buvnieciba-kritums-par-tresdalu
- 162.Rūpniecības produkcijas izlaide trīs ceturkšņos samazinājusies par 4.3% / Ziņu portāls News [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 28.12.2010 <http://news.frut.lv/lv/economics/66290>
- 163.Sandretto, R. François Perroux, a precursor of the current analyses of power. Working Papers W.P.09-04. GATE Groupe d'Analyse et de Théorie Économique. France, 2009. [Electronic resource] – Read 18.05.2011 <http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/37/17/92/PDF/0904.pdf>

164. Schwab K. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2009-2010. Geneva: World Economic Forum, 2009 – 479 p.
165. Science and Technology / Eurostat - The official Statistical database of the European Union [Electronic resource] – Read 12.12.2010. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
166. SIA Baltijas konsultācijas. Apstrādes rūpniecības perspektīvas nozaru griezumā, prognozējamā nozaru restrukturizācija līdz 2020.gadam. Rīga: SIA Baltijas konsultācijas, 2007 [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 15.12.2008 www.em.gov.lv
167. Starčenkova O. (Bogdanova O.), Gaile-Sarkane E. Problems of business expansion in small countries // 48. Starptautiskā zinātniskā konference „Ekonomika un Uzņēmējdarbība”, 2007. Oktobris, Latvija, Rīga. Pilna teksta rakstu krājums. 3. sērija, 16. sējums. – Rīga: RTU zinātniskie raksti, 2007, 116.-122. lpp. – ISSN 1407-7337
168. Starčenkova O. (Bogdanova O.), Gaile-Sarkane E. The importance of information access for the business expansion in the EU internal market // International scientific dual-conference “Towards knowledge-based economy” & “Enterprise management: diagnostics, strategy, effectiveness”, 2007. April, Latvia, Riga. Full Papers Conference proceedings. – Riga: Riga Technical University, 2007, 8 pages. (CD).
169. Starčenkova O. (Bogdanova O.), Pucens I. Latvijas pakalpojumu nozares attīstība Eiropas Savienības tirgū // Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas fakultātes zinātniskie raksti. Ekonomiskie pētījumi uzņēmējdarbībā. – 5. sēj., 2007, 133.-141. lpp.
170. Stigler, G.J.; Friedland, C. What Can Regulators Regulate? The Case of Electricity. Journal of Law and Economics (5). The University of Chicago Press, 1962. pp. 1-16. [Electronic resource] – Read 15.10.2010 <http://www.jstor.org/stable/725003>
171. Structural indicators / Eurostat, Statistical office of the European Union [Electronic resource] – Read 20.10.2007, 12.10.2010 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/structural_indicators/indicators/short_list
172. Szydarowski W. VASAB Committee on Spatial Development. VASAB Long-Term Perspective for the Territorial Development of the Baltic Sea Region Towards better territorial integration of the Baltic Sea Region and its integration with other areas of Europe. Riga: McAbols Poligrafija Ltd. ISBN 978-9984-9955-9-5. 2010 – 57 p.
173. Šenfelde, M. Makroekonomika. 2. izdevums. Nauda, banku darbība un monetārā politika. Rīga: Rīgas Tehniskā Universitāte, 2007. – 146-176.lpp. ISBN 978-9984-32-432-6
174. The Royal Netherlands Embassy. Latvia a promising market. 20 economic fact sheets. Riga: The Royal Netherlands Embassy, Investment and Development Agency of Latvia, 2008 – pp. 9-13, 22-27.
175. The world factbook [Electronic resource] – Read 10.02.2008-19.08.2011 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2186rank.html>
176. Transparency International. Corruption perception index 2010 [Electronic resource] – Read 14.05.2010 http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results
177. Treaty on European Union // Official Journal C 191, 29 July 1992.
178. Treaty on European Union // Official Journal C 325, 24 Dec. 2002.
179. Unemployment rate / Eurostat - The official Statistical database of the European Union [Electronic resource] – Read 05.09.2009. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=teilm020&tableSelection=1&plugin=1>
180. Uzņēmējdarbības sektoru indeksi / Eiropas Komisijas mājas lapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 12.06.2011 http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/ict/index_en.htm
181. Uzsākta UGF iesniedzēju un parādnieku reģistra pilnveidošanas projekta īstenošana / Tieslietu ministrijas Uzturētājiem garantijas fonda administrācijas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 14.12.2010. <http://www.ugf.gov.lv/lat/projekts/?doc=778>
182. Valsts Aģentūras Kultūras informācijas sistēmas mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 16.04.2010. <http://www.kis.gov.lv/lv/c1/n793/>
183. Valsts informācijas sistēmu reģistrs [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 30.11.2010. <https://visr.eps.gov.lv/visr/default.aspx?action=2&type=1>
184. Valsts reģionālās attīstības aģentūras mājaslapa [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 15.11.2010. www.vraa.gov.lv
185. Valsts Sociālās apdrošināšanas aģentūra / VSAA portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss aprakstīts 20.11.2010. www.vsaa.gov.lv

186. Vanags A., Leduskraста Z. Latvijas konkurētspēja un tās izvērtējums starptautiskajos reitingos. LR Ekonomikas Ministrijas pasūtījuma ziņojums. – Rīga: Baltic international centre for economic policy studies, 2005 – 37 lpp.
187. Vanags I., Pļevako T., Beliha O. Rūpniecības nozaru konkurētspējas struktūras pamatprincipi. 1.krājums. Ekonomikas ministrijas pasūtītais pētījums. – Rīgā: Ekonomikas ministrija, 2004.g. – 24 lpp.
188. Veselības inspekcijas oficiālais portāls [Elektroniskais resurss] – Resurss apskatīts 12.10.2010. <http://www.vi.gov.lv/?sadala=389>
189. Vision and strategies around the Baltic sea 2010 [Electronic resource] – Read 10.06.2011 <http://www.vasab.org/>
190. World Development Report / World Bank official portal. [Electronic resource] – Read 15.12.2010. <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/0,,contentMDK:20227703~pagePK:478093~piPK:477627~theSitePK:477624,00.html>
191. W.Gill F. Research Update. Republic of Latvia Long-Term Sovereign Rating Lowered To ‘BB’ On Political And Economic Challenges; Outlook Negative. / Frankfurt: Standard&Poor’s, August 2009 – 3 p. [Electronic resource] – Read 23.12. 2009. http://www.kase.gov.lv/texts_files/0_StandardPoors-Outlook%20Negative_10-Aug-09.pdf
192. Богданова О., Танина А. Модель развития рынка услуг при помощи единого контактного пункта // VII Международная научно-практическая конференция «Современные тенденции в экономике и управлении: новый взгляд», 2010. Декабрь, Новосибирск, Российская Федерация. Сборник материалов. – Новосибирск: Издательство НГТУ, 2010, 17-23 с. – ISBN 978-5-7782-1566-5
193. Мэнкью Н.Г. Макроэкономика. Пер. с англ. М.: Изд-во МГУ, 1994 – 736 с.
194. Танина А., Богданова О. Роль интернет-маркетинга в управлении сферой // XVII Международная научно-практическая конференция „Актуальные вопросы экономических наук”, 2010, Декабрь, Новосибирск, Российская Федерация. Сборник материалов. Часть 2. 2010. – Новосибирск: Издательство НГТУ, 2010, 207-214 с. – ISBN 978-5-7782-1564-1
195. Шампандар, А.. Искусственный интеллект в компьютерных играх: как обучить виртуальные персонажи реагировать на внешние воздействия. Глава 26 Деревья классификации и регрессии. Москва: Изд-во Вильямс, 2007 – с.385-401. ISBN 978-5-8459-1170-4, 1-59-273004-3.

PIELIKUMI

Iekšzemes kopprodukta aprēķināšanas galvenās metodes

1. Izdevumu metode**Aprēķinot IKP pēc izdevumu metodes izmanto formulu:**

$$\text{IKP} = C + I + G + X, \quad (1)$$

*kur:**C - personīgie patēriņu izdevumi;**I - investīcijas (kopējas investīcijas – uzņēmumu iekārtu, darba galdu u.c. gala iegādes; aprēķinot bruto investīcijas, tīrām investīcijām pieskaita arī amortizācijas atskaitījumus);**G - valdības izdevumi (izglītība, armija, ierēdņi, policija, u.c.). Izslēgti valsts transfertie maksājumi;**X - tīrais eksports (starpība starp eksportu un importu).*

Šajā gadījumā IKP parāda izdevumu apjomu preču un pakalpojumu iegādei, kas saražoti dotajā gadā [173, 23.-24.lpp.].

2. Ienākumu metode**Aprēķinot IKP pēc ienākumu metodes, izmanto formulu:**

$$\text{IKP} = D + I + R + P + N + A + T, \quad (2)$$

*kur:**D - darba alga;**I - procentu maksājumi;**R - rente;**P - peļņa;**N - ienākumi no īpašuma;**A - amortizācija;**T - netiešie nodokļi.*

Šajā gadījumā IKP – ir naudas ienākums, kas iegūts no dotā gada produkcijas ražošanas: amortizācijas atskaitījumi, netiešie biznesa nodokļi (PVN u.c.), darba alga (darbs), rente (zeme), kapitāls un peļņa (uzņēmējdarbības spējas) [173, 26.lpp.]. Tomēr praktiskajā ziņā šīs formulas lietošana ir apgrūtināta, jo norādītās IKP sastāvdaļas iekļauj sevī daudzas citas vienības vai rādītājus (piemēram, jēdziens alga iekļauj sevī arī prēmijas, piemaksas, bonusus un citas atlīdzības formas).

Valsts attīstības rādītāju aprēķināšanas formulas

Nr.	Rādītājs	Rādītāja aprēķināšanas formula	Paskaidrojums
Pirmās attīstības stadijas rādītāji			
1.	Likumdošanas neatkarība	$V_1 = \{1, 0\}$	V_1 – likumdošanas neatkarības rādītājs; ja $V_1 = 1$, likumdošana ir neatkarīga; ja $V_1 = 0$, likumdošana nav neatkarīga.
2.	ES tiesību aktu pārņemšanas rādītājs	$V_2 = \frac{1}{d}$	V_2 – ES tiesību aktu pārņemšanas rādītājs; d – direktīvu transponēšanas deficīts.
3.	Īpašumtiesību neatkarības rādītājs	$V_3 = \frac{p}{360}$	V_3 - īpašumtiesību neatkarības rādītājs; p - patentu skaits uz 10 tūkst. iedzīvotāju; 360 - gada dienas.
4.	Publisko iepirkumu neatkarības rādītājs	$V_4 = \{1, 0\}$	V_4 - publisko iepirkumu neatkarības rādītājs; ja $V_4 = 1$, publisko iepirkumu tiesību sistēma ir neatkarīga; ja $V_4 = 0$, publisko iepirkumu tiesību sistēma nav neatkarīga.
5.	Korupcijas līmeņa rādītājs	$V_5 = \frac{c}{180}$	V_5 - korupcijas līmeņa rādītājs; c – „caurspīdīguma” indekss; 180 - valstu, kas piedalījās korupcijas indeksa novērtēšanā, skaits.
6.	Komercedarbības uzsākšanas administratīvā sloga rādītājs	$V_6 = \frac{1}{a}$	V_6 – komercedarbības uzsākšanas administratīvā sloga rādītājs; a – komercedarbības uzsākšanas vienkāršuma indekss pēc Pasaules bankas ziņojuma „Doing Business”.
7.	Autoceļu infrastruktūras rādītājs	$I_1 = \frac{A + N + R}{C}$	I_1 - autoceļu infrastruktūras rādītājs; A - maģistrāļu garums, km; N - nacionālās nozīmes ceļu garums, km; R - reģionālās nozīmes ceļu garums, km; C - visu ceļu garums.
8.	Dzelzceļa infrastruktūras rādītājs	$I_2 = 1 + r$	I_2 - dzelzceļa infrastruktūras rādītājs; r - dzelzceļa kopējā garuma pieauguma koeficients.
9.	Ostu infrastruktūras rādītājs	$I_3 = \frac{n}{Q}$	I_3 - ostu infrastruktūras rādītājs; n - vieta reitingā pēc kravu apgrozījuma nacionālajās ostās; N – valstu skaits kravu apgrozījuma nacionālajās ostās reitingā.
10.	Gaisa satiksmes infrastruktūras rādītājs	$I_4 = \frac{l}{q}$	I_4 - gaisa satiksmes infrastruktūras rādītājs; l – lidostu skaits valstī; q – viens miljons iedzīvotāju.
11.	Elektroenerģijas tirgus liberalizēšanas rādītājs	$I_5 = \{1, 0\}$	I_5 – Elektroenerģijas tirgus liberalizēšanas rādītājs; ja $I_5 = 1$, elektroenerģijas tirgus ir liberalizēts; ja $I_5 = 0$, elektroenerģijas tirgus nav liberalizēts.
12.	Fiksēto telefonu tīkla infrastruktūras rādītājs	$I_6 = \frac{k}{Q}$	I_6 - fiksēto telefonu tīkla infrastruktūras rādītājs; k - veiksmīgi izpildīto kvalitātes kritēriju skaits; Q - kvalitātes kritēriju kopējais skaits.

Nr.	Rādītājs	Rādītāja aprēķināšanas formula	Paskaidrojums
13.	Mobilo sakaru tīkla infrastruktūras rādītājs	$I_7 = Q - p$	I_7 - mobilo telefonu tīkla infrastruktūras rādītājs; Q- ES iekšējā tirgus dalībvalstu skaits; p - reitings Pasaules bankas pētījumā „Doing Business” starp ES iekšējā tirgus dalībvalstīm pēc mobilo telefonu sakaru pieslēgumu skaita uz 100 iedzīvotājiem.
14.	Interneta infrastruktūras rādītājs	$I_8 = \frac{i}{M}$	I_8 - Interneta infrastruktūras rādītājs; i - mājsaimniecību, kurām ir interneta pieslēgums, skaits; Q- kopējais mājsaimniecību skaits.
15.	Inflācijas rādītājs	$M_1 = 1 - i$	M_1 - gada vidējais inflācijas rādītājs; i - vidējais gada cenu pieaugums.
16.	Fiskālā deficīta rādītājs	$M_2 = \frac{1}{V}$	M_2 – fiskālā deficīta rādītājs; V - valdības parāds, % no IKP.
17..	Valūtas kursa stabilitātes rādītājs	$M_3 = \{1, 0\}$	M_3 - Valūtas kursa stabilitātes rādītājs; ja $M_3 = 1$, valūtas kurss ir stabils; ja $M_3 = 0$, valūtas kurss nav stabils.
18.	Iedzīvotāju uzkrājumu rādītājs	$M_4 = 1 - i$	M_4 – iedzīvotāju uzkrājumu rādītājs; i – Centrālās bankas procentu pamatlikme.
19.	Saiknes rādītājs starp banku piedāvātām kredītēšanas un noguldījumu procentu likmēm	$M_5 = \{1, 0\}$	M_5 - saiknes rādītājs starp banku piedāvātām kredītēšanas un noguldījumu procentu likmēm; ja $M_5 = 1$, saikne ir cieša; ja $M_5 = 0$, saikne nav cieša.
20.	Valsts budžeta izlietojuma rādītājs	$M_6 = \frac{i - c}{i}$	M_6 - valsts budžeta izlietojuma rādītājs; i - valsts budžeta ieņēmumi; c - valsts budžeta izdevumi.
21.	Valsts kredītreitinga rādītājs	$M_7 = \frac{I + F + S + R}{4}$	M_7 - valsts kredītreitinga rādītājs; I - valsts pozīcija pēc aģentūras "Moody's Investors Service" reitinga; F - valsts pozīcija pēc aģentūras "Fitch Ratings" reitinga; S - valsts pozīcija pēc aģentūras "Standard & Poor's" reitinga; R - valsts pozīcija pēc aģentūras "R&I" reitinga.
22.	Iedzīvotāju dabiskā pieauguma rādītājs	$H_1 = 1 + p$	H_1 - iedzīvotāju dabiskā pieauguma rādītājs; p - dabiskā pieauguma saldo.
23.	Iedzīvotāju vidējā dzīves ilguma rādītājs	$H_2 = \frac{v + s}{2}$	H_2 - iedzīvotāju vidējā dzīves ilguma rādītājs; v - vidējais dzīves ilgums vīriešiem; s - vidējais dzīves ilgums sievietēm.
24.	Valsts izdevumu medicīnai rādītājs	$H_3 = \frac{I_m}{IKP}$	H_3 - iedzīvotāju dabiskā pieauguma rādītājs; I_m - veselības nozares finansējums; IKP - valsts iekšzemes kopprodukts.
25.	Stacionārās medicīnas pieejamības rādītājs	$H_4 = \frac{S}{n}$	H_4 - stacionārās medicīnas pieejamības rādītājs; S – gultu skaits valsts slimnīcās; n – viens tūkstotis iedzīvotāju.
26.	Pirmsskolu izglītības rādītājs	$H_5 = \frac{sk}{b}$	H_5 - stacionārās ārstēšanas pieejamības rādītājs; sk – skolnieku skaits pirmsskolu mācību iestādēs; b – bērnu skaits pirmsskolu mācību iestāžu apmeklēšanas vecumā.

Nr.	Rādītājs	Rādītāja aprēķināšanas formula	Paskaidrojums
Otrās attīstības stadijas rādītāji			
27.	ES prasību ievērošanas rādītājs	$\begin{cases} S_1 = 1 - \frac{1}{EST}, & ja\ EST > 0 \\ S_1 = 1, & ja\ EST = 0 \end{cases}$	S ₁ - ES prasību ievērošanas rādītājs; EST - Eiropas Savienības Tiesas ierosināto pārkāpuma procedūru skaits gadā.
28.	Papildus prasību ieviešanas rādītājs	$S_2 = \sum_{i=1}^{12} P_i$	S ₂ - papildus prasību ieviešanas rādītājs; P - paziņoto tehnisko projektu skaits i-tā mēnesī; 12 - mēnešu skaits gadā.
29.	Citu dalībvalstu prasību kontroles rādītājs	$S_3 = \sum_{i=1}^{12} K_i$	S ₃ - citu dalībvalstu prasību kontroles rādītājs; K - detalizēto viedokļu par citu dalībvalstu prasībām skaits i-tā mēnesī; 12 - mēnešu skaits gadā.
30.	Informācijas sniegšanas rādītājs par pastāvošām prasībām ES iekšējā tirgū	$S_4 = \sum_{i=1}^{12} I_i$	S ₄ - papildus prasību ieviešanas rādītājs; I - apstrādāto informācijas pieprasījumu skaits par pastāvošām prasībām ES iekšējā tirgū i-tā mēnesī; 12 - mēnešu skaits gadā.
31.	Brīdinājumu par īslaicīgajiem šķēršļiem rādītājs	$S_5 = \sum_{i=1}^{12} B_i$	S ₅ - papildus prasību ieviešanas rādītājs; B - atbildīgās iestādes paziņojumu par īslaicīgajiem preču aprites kavējumiem skaits i-tā mēnesī; 12 - mēnešu skaits gadā.
32.	Valsts pārvaldes iestāžu savstarpējās sadarbības rādītājs	$S_6 = \sum_{i=1}^{12} E_i$	S ₆ - valsts pārvaldes iestāžu savstarpējās sadarbības rādītājs; E - informācijas apmaiņas ar IMI sistēmas palīdzību gadījumu skaits i-tā mēnesī; 12 - mēnešu skaits gadā.
33.	Ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānisma darbības rādītājs	$S_7 = \sum_{i=1}^{12} L_i$	S ₇ - ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānisma darbības rādītājs; L - SOLVIT centra izskatīto lietu skaits i-tā mēnesī; 12 - mēnešu skaits gadā.
34.	Konkurences intensitātes rādītājs	$S_8 = \frac{n}{r}$	S ₈ - konkurences intensitātes rādītājs; r - valsts pozīcija pēc Globālā Konkurētspējas indeksa reitinga; n - valstu skaits Globālā Konkurētspējas indeksa reitingā.
35.	Bezdarba līmeņa rādītājs	$D_1 = \frac{A}{m}$	D ₁ - bezdarba līmeņa rādītājs; m - darba meklētāju skaits; A - ekonomisko aktīvo iedzīvotāju skaits.
36.	Darba ilguma rādītājs	$D_2 = \frac{L}{n}$	D ₂ - darba ilguma rādītājs nedēļā; L - nostrādāto stundu skaits nedēļā; n - dienu skaits nedēļā.
37.	Nelauksaimniecības sektora pievilcīguma rādītājs	$D_3 = \frac{N}{Q}$	D ₃ - nelauksaimniecības sektora pievilcīguma rādītājs; N - nodarbināto skaits nelauksaimniecības sektorā; n - kopējais nodarbināto skaits valstī.
38.	Ilgtermiņa bezdarbnieku rādītājs	$D_4 = \frac{1}{b}$	D ₄ - ilgtermiņa bezdarbnieku rādītājs; b - ilgtermiņa bezdarbnieku skaits.
39.	Darbaspēka produktivitātes rādītājs	$D_5 = \frac{A}{I}$	D ₅ - darbaspēka produktivitātes rādītājs; A - darbinieku ar augstāko izglītību īpatsvars; I - darbaspēka izmaksas.

Nr.	Rādītājs	Rādītāja aprēķināšanas formula	Paskaidrojums
40.	Nodarbinātības rādītājs reģionos	$D_6 = \frac{Q}{R}$	D ₆ - nodarbinātības reģionos rādītājs; Q - nodarbināto skaits galvaspilsētā; R - nodarbināto skaits reģionos.
41.	Pensionēšanas vecuma rādītājs	$D_7 = \frac{P}{D}$	D ₇ - pensionēšanas vecuma rādītājs; P - ar tiesību aktiem noteikts obligāts pensionēšanas vecums; D - vidējais dzīves ilgums ES iekšējā tirgus iedzīvotājiem.
42.	Brīvās darba spēka kustības rādītājs	$D_8 = \frac{E}{I}$	D ₈ - brīvās darbaspēka kustības rādītājs; E - valstu skaits, kurās Latvijas darbinieki var strādāt bez papildus atļaujām; I - valstu skaits, darbiniekiem no kurām Latvijā ir atļauts strādāt bez papildus atļauju saņemšanas.
43.	Kredītu pieejamības rādītājs	$F_1 = \frac{k}{R}$	F ₁ - kredītu pieejamības rādītājs; k – komersantu skaits, kas sastopas ar grūtībām, saņemot kredītu; R - komersantu skaits, kas piedalījās aptaujā par komercdarbības problēmām.
44.	Akciju tirgus darbības rādītājs	$F_2 = 1 + r$	F ₂ - akciju tirgus darbības rādītājs; r - akciju tirgus indeksa pieaugums.
45.	Banku sektora ienesīguma rādītājs	$F_3 = 1 + r$	F ₃ – banku sektora ienesīguma rādītājs; r - banku sektora ienesīguma pieauguma indekss.
46.	Banku sliktu parādu rādītājs	$F_4 = \frac{D}{w}$	F ₄ - banku sliktu parādu rādītājs; w - banku sliktie parādi; D - banku kopējie parādi.
47.	Brīvās kapitāla aprites rādītājs	$F_5 = \frac{E}{I}$	F ₅ - brīvās kapitāla aprites rādītājs; E - valstu skaits, kurās Latvijas iedzīvotāji var brīvi ieguldīt naudu vai ņemt kredītus; I - valstu skaits, kuru iedzīvotāji var brīvi ieguldīt naudu vai ņemt kredītus Latvijā.
48.	Studējošo īpatsvara rādītājs	$P_1 = \frac{S}{n}$	P ₁ - studējošo īpatsvara rādītājs; S – studējošo skaits vidusskolās, koledžās un augstskolās; n – 10 tūkst. iedzīvotāju.
49.	Studiju apmaiņu popularitātes rādītājs	$P_2 = \frac{E}{S}$	P ₂ - studiju apmaiņu popularitātes rādītājs; E - studējošo skaits, kas mācību laikā piedalījās apmaiņas programmā; S - kopējais studējošo skaits.
50.	Darbinieku profesionalitātes rādītājs	$P_3 = \frac{p}{D}$	P ₃ – darbinieku profesionalitātes rādītājs; p – komersanti, kas uzskata, ka darbaspēks ir pietiekoši kvalificēts; D – komersanti, kas piedalījās aptaujā par darbaspēka kvalifikāciju.
51.	Vadības profesionalitātes rādītājs	$P_4 = \frac{n}{U}$	P ₄ - vadības profesionalitātes rādītājs; n - 10 tūkst. Iedzīvotāju; U - maksātspējīgo komersantu skaits.
52.	IKT nozīmīguma rādītājs	$T_1 = \frac{IKT}{IKP}$	T ₁ - IKT nozīmīguma rādītājs; IKT – valstī saražoto informācijas un komunikāciju tehnoloģiju vērtība; IKP – valsts iekšzemes kopprodukta vērtība.
53.	E-komercijas nozīmīguma rādītājs	$T_2 = \frac{E}{A}$	T ₂ – E-komercijas rādītājs; E – uzņēmumu apgrozījums no E-komercijas; A – kopējais uzņēmumu apgrozījums.

Nr.	Rādītājs	Rādītāja aprēķināšanas formula	Paskaidrojums
54.	Izdevumu IKP rādītājs	$T_3 = \frac{I}{IKP}$	T_3 – Izdevumu IKT rādītājs; I – valstī ieguldīto līdzekļu IKT vērtība; IKP – valsts iekšzemes kopprodukta vērtība.
55.	Datoru un informācijas sistēmu izmantošanas rādītājs	$T_4 = \frac{D}{U}$	T_4 - Datoru un informācijas sistēmu izmantošanas rādītājs komercdarbībā; D – komersantu skaits, kuriem ir izveidota mājaslapa internetā; IKP – kopējais komersantu skaits valstī.
56.	Datoru izmantošanas rādītājs	$T_5 = \frac{C}{Q}$	T_5 - Datoru izmantošanas rādītājs; C – iedzīvotāju skaits, kas izmanto datorus; Q – kopējais iedzīvotāju skaits valstī.
57.	Iedzīvotāju blīvuma rādītājs	$A_1 = \frac{I}{T}$	A_1 - iedzīvotāju blīvuma rādītājs; I - kopējais iedzīvotāju skaits; T- valsts teritorija, km ² .
58.	Iedzīvotāju pirktspējas rādītājs	$A_2 = \frac{IKP}{S}$	A_2 - iedzīvotāju pirktspējas rādītājs; IKP -iekšzemes kopprodukta apjoms; S - kopējais iedzīvotāju skaits.
59.	Ārējās tirdzniecības rādītājs	$A_3 = \frac{ET}{IKP}$	A_3 - ārējās tirdzniecības rādītājs; ET - valsts ārējā tirdzniecības apjoms; IKP - valsts iekšzemes kopprodukta apjoms.
60.	Tirdzniecības ES iekšējā tirgū rādītājs	$A_4 = \frac{EU}{ET}$	A_4 - ārējās tirdzniecības rādītājs; ET - valsts ārējā tirdzniecības apjoms; EU - valsts tirdzniecības apjoms ES iekšējā tirgū.
61.	Ārējo tiešo investīciju rādītājs	$A_5 = \frac{EI}{IKP}$	A_5 – ārējo tiešo investīciju rādītājs; EI - ārējo tiešo investīciju apjoms valstī; IKP - valsts iekšzemes kopprodukta apjoms.
Otrās attīstības stadijas rādītāji			
62.	Patentu pieteikumu rādītājs	$N_1 = \frac{P}{n}$	N_1 - patentu pieteikumu rādītājs; P - patentu pieteikumu skaits; n - viens miljons iedzīvotāju.
63.	Izdevumu P&A rādītājs	$N_2 = \frac{I}{IKP}$	N_2 - izdevumu P&A rādītājs; I - ieguldījumi P&A; T- valsts iekšzemes kopprodukta.
64.	Nodarbinātības zināšanu intensīvajās nozarēs rādītājs	$N_3 = \frac{z}{L}$	N_3 - nodarbinātības zināšanu intensīvajās nozarēs rādītājs; z – nodarbināto skaits zināšanu intensīvajās nozarēs; L- kopējais nodarbināto skaits.
65.	Inovāciju nozīmīguma rādītājs	$N_4 = \frac{d}{A}$	N_4 – inovāciju nozīmīguma rādītājs komercdarbībai; d – apgrozījums komersantu inovāciju rezultātā; A- kopējais komersantu apgrozījums.
66.	IKT prioritātes rādītājs	$K_1 = \{1, 0\}$	K_1 – IKT prioritātes rādītājs; ja $V_4 = 1$, IKT joma ir izvirzīta kā valsts prioritāte; ja $V_4 = 0$, IKT joma nav izvirzīta kā valsts prioritāte.
67.	E-pārvaldes pieejamības rādītājs	$K_2 = \frac{E}{P}$	K_2 - e-pārvaldes pieejamības rādītājs; E - elektroniski pieejamā valsts pārvaldes rīcībā esošā informācija rezultātā; P - visa valsts pārvaldes rīcībā esošā informācija.

Nr.	Rādītājs	Rādītāja aprēķināšanas formula	Paskaidrojums
68.	Elektroniskās komunikācijas ar valsts pārvaldi rādītājs	$K_3 = \frac{c}{i}$	K3 – elektroniskās komunikācijas ar valsts pārvaldi rādītājs; c - elektroniski nosūtīto un saņemto paziņojumu skaits saziņā ar valsts pārvaldi; i - nosūtīto un saņemto paziņojumu kopējais skaits saziņā ar valsts pārvaldi.
69.	Augstāko tehnoloģiju eksporta rādītājs	$K_4 = \frac{A}{E}$	K4 - augstāko tehnoloģiju eksporta rādītājs; A - augstāko tehnoloģiju eksports; E – kopējais eksports.
70.	Augstāko tehnoloģiju izmantošanas komercdarbībā rādītājs	$K_5 = \frac{P}{U}$	K5 - augstāko tehnoloģiju izmantošanas komercdarbībā rādītājs; P - komersantu, kas izmanto programmatūras risinājumus tirgus datu analīzē, skaits; U - komersantu kopējais skaits.

[autore]

Latvijas attīstības rādītāju raksturojums

Pielikuma saturs:

1.	Latvijas valsts pārvaldes institūcijas	1. lpp.
1.1.	Valsts pārvaldes Institūcijas	1. lpp.
1.2.	Infrastruktūra	2. lpp.
1.3.	Makroekonomiskā stabilitāte	4. lpp.
1.4.	Iedzīvotāju veselība un sākumizglītība	7. lpp.
2.	Latvijas konkurētspējas paaugstināšanas rādītāji	9. lpp.
2.1.	Preču un pakalpojumu tirgus	9. lpp.
2.2.	Darba tirgus	18. lpp.
2.3.	Finanšu tirgus	21. lpp.
2.4.	Profesionālā un augstākā izglītība	23. lpp.
2.5.	Tehnoloģiskais progress	24. lpp.
2.6.	Tirgus lielums	25. lpp.
3.	Latvijas un ES jaunievedumu stadijas rādītāji	27. lpp.
3.1.	Inovācijas	27. lpp.
3.2.	Augstākās tehnoloģijas	28. lpp.

1. Latvijas valsts pārvaldes rādītāji

Latvijas valsts pārvaldes darbības rādītāji ir: valsts pārvaldes institūciju darbības efektivitāte, infrastruktūras kvalitāte, makroekonomiskā stabilitāte, veselības aprūpes un sākumizglītības pieejamība.

1.1. Valsts pārvaldes institūcijas

Valsts politiku nosaka un ekonomiskos procesus pārvalda valdība un valsts pārvaldes institūcijas. Būtiski ir nodrošināt, lai valstī izstrādātie tiesību akti būtu objektīvi un aizsargātu visas sabiedrības kopējas intereses.

Likumdošanas neatkarības nodrošināšanai Latvijā ir ieviesta duālā sistēma, kad Ministru kabinetā pieņemtajiem normatīvajiem aktiem pirms stāšanās spēkā jābūt atbalstītiem arī Saeimā. Arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs ir nodrošināta likumdošanas neatkarība.

Latvijai kā ES dalībvalstij ir jāpilda savas saistības un jāpiemēro normas, kas ietvertas ES līmenī pieņemtajos tiesību aktos. Šim nolūkam starp nozaru ministrijām ir stingri sadalītas kompetences un par katru ES līmeņa dokumentu ir noteikta konkrēta atbildīgā ministrija. Kā liecina Eiropas Komisijas regulārais ziņojums „Scoreboard”, Latvija ir sasniegusi augstu ES direktīvu ieviešanas rādītāju. Uz 2009.gada jūliju valsts direktīvu transponēšanas deficīts bija zemāks par ES nosprausto mērķi 1% un sastādīja tikai 0,7%, tas ir, laikā nepārņemto direktīvu skaits Latvijā bija tikai 12 [65²]. Secīgi, atbilstoši ziņojumam, ES tiesību aktu pārņemšanas rādītājs Latvijā ir 0,3, bet ES – 0,09.

Latvijā personu īpašumtiesības ir aizsargātas ar valsts likumiem, un valdība nepārtraukti sekmē sabiedrības informētību par īpašumtiesībām, tajā skaitā rūpnieciskā īpašumtiesību jautājumos, rīkojot izglītošanas pasākumus tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, komercsabiedrībām un patērētājiem, kā arī stiprina īpašumtiesību normatīvo bāzi, pilnveidojot pastāvošo regulējumu. Tā piemēram, visjūtīgākajā īpašumtiesību jomā – intelektuālā īpašuma aizsardzībai – tika izstrādāti grozījumi Krimināllikumā un Administratīvo pārkāpumu kodeksā, palielinot sankcijas intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu gadījumos [182, 81]. Arī rūpnieciskā īpašumtiesību aizsardzības jomā ir vērojams zināms progress. 2008.gadā tika iesniegti 206 patentu pieteikumi no Latvijas pieteicējiem, kas ir par 51% vairāk nekā 2007.gadā; piešķirti 152 izgudrojumu patenti, sasniedzot 20% pieaugumu pret iepriekšējo gadu; piešķirti 133 patenti Latvijas pieteicējiem, kas pārsniedz iepriekšējā gada rādītājus par 38%. 2009.gada 1.pusē pēc Ekonomikas ministrijas datiem tika iesniegti 134 patentu pieteikumi Latvijā kopā no Latvijas un ārvalsts pieteicējiem un piešķirti 104 izgudrojumu patenti [111, 9. lpp]. Latvijas valdība apzina īpašumtiesību aizsardzības jautājuma svarīgumu un nepārtraukti strādā pie esošo regulējumu kvalitātes uzlabošanas. Tajā pašā laikā, patentu pieteikumu skaits uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju 2009.gadā Latvijā bija 2170, bet ES vidējais analoģisks rādītājs ir 32700.

Lai nodrošinātu publisko iepirkumu neatkarību, valstī ir spēkā Publisko iepirkumu likums. Likums nosaka, ka valsts pasūtījumiem, kuru summa pārsniedz 20000 latu, jāizsludina atklāts konkurss, informācija par kuru ir publiski pieejama, ka arī citas prasības godīgas konkurences nodrošināšanai [124]. Publisko iepirkumu regulējums tiek nepārtraukti pilnveidots. Tā piemēram, 2009.gada 18.jūnijā tika pieņemti grozījumi Publisko iepirkumu likumā, nosakot, ka reglamentētās publiskā iepirkuma procedūras attiecas uz iespējami lielāku

² Pielikumā atspoguļotās informācijas bibliogrāfiskais saraksts ir sniegts promocijas darba pamattekstā.

iepirkumu skaitu, tādējādi nodrošinot augstāku konkurences līmeni starp ieinteresētajiem piegādātājiem. Papildus tam, šajā likumā tika iekļauts skaidrojums, kādi piegādātāji ir uzskatāmi par vienu tirgus dalībnieku konkursā, kā arī precizēta kārtība izslēgšanai no dalības iepirkumos par būtiskiem konkurences tiesību pārkāpumiem, nodrošinot iespēju neizslēgt tos tirgus dalībniekus, kas snieguši informāciju par kartelvienošanās aizlieguma pārkāpumiem [111, 20. lpp.]. Līdzīga satura normatīvie akti darbojas arī citās ES dalībvalstīs.

Ar korupcijas līmeni Latvijā cīnās Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB), tomēr korupcijas rādītājs pagaidām ir tālu no ideāla – Latvija korupcijas ziņā Eiropas Savienībā aizņem 22. no 27 vietām [164], bet pēc nevalstiskās organizācijas *Transparency International* veidotā Korupcijas uztveres indeksa Latvija 180 valstu vidū ierindojās 52.vietā. 2010.gadā Pasaules „caurspīdīguma” indekss Latvijā bija 4,3, bet ES iekšējā tirgus valstu vidējais indekss – 6,5 [176]. Kopumā desmit gadu laikā, kopš Latvija iekļauta *Transparency International* pētījumā, indekss uzlabojies par 1,6 punktiem. Starpvalstu pretkorupcijas grupas (GRECO) III eksperti lielākoties atzinīgi vērtē Latvijas tiesisko regulējumu, tomēr 2008.gada 10.oktobra GRECO ziņojumā Latvija saņēma vairākas rekomendācijas normatīvas bāzes pilnveidošanai (piemēram, paplašināt kriminālatbildību par kukuļošanu privātajā sektorā, tajā skaitā attiecinot to uz šķīrējtiesnešiem un tiem valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem, kuri nav valsts amatpersonas Krimināllikuma izpratnē, paaugstināt Biroja neatkarības līmeni, izvērtēt iespēju finansēt partijas no valsts budžeta un ieviest adekvātu sankciju mehānismu par pārkāpumiem partiju finansēšanā, kā arī vairākas rekomendācijas saistībā ar atsevišķu Latvijas Krimināllikuma normu pielāgošanu starptautisko konvenciju prasībām). Neskatoties uz līdzšinējo pozitīvo korupcijas novēršanas tendenci, KNAB pieļauj, ka ņemot vērā 2009.gada valsts budžeta izdevumu samazinājumu un kopējā finansiālā stāvokļa pasliktināšanos valstī, korupcijas līmenis Latvijā varētu paaugstināties [118, 7.lpp.].

Komercdarbības uzsākšanas administratīvā sloga mazināšana ir noteikta par vienu no valsts prioritātēm, un līdz 2013.gadam Latvijā to plānots samazināt par 25%. Toties 2009.gadā Pasaules bankas ziņojumā „Doing Business 2010” Latvija pēc komercdarbības veikšanas administratīvā sloga ir ierindota 27. no 183 vietām, kas ir par 3 pozīcijām augstāk nekā iepriekšējā gadā. ES vienotā tirgus dalībvalstu vidējā pozīcija attiecībā uz administratīvo slogu ir 25 [33]. Līdz ar to, šobrīd komercdarbības uzsākšanas administratīvais slogs Latvijā var būt novērtēts ar koeficientu 0,037, bet ES ar 0,04. Uzņēmējdarbības atbalstam, tai skaitā administratīvo šķēršļu novēršanai, 2009.-2010. gadā Latvijas ekonomikā tiek ieludināti 600-700 milj. latu [110, 16.lpp]. 2008. gadā tika apstiprinātas *Valsts pārvaldes politikas attīstības pamatnostādnes 2008.-2013. gadam*, kas paredz institūciju pakalpojumu kvalitātes paaugstināšanu, e-pārvaldes un e-pakalpojumu attīstību, kvalitātes vadības sistēmu attīstību, administratīvo procedūru vienkāršošanu un administratīvā sloga mazināšanu, kā arī valsts un privātā sektora sadarbības uzlabošanu. Kopš 2007. gada Latvijā nacionālajā līmenī tika uzsākti dažādi administratīvā sloga mērījumi. Tā, piemēram, Zemkopības ministrija 2008. gadā uzsāka tādus pētījumus kā „Administratīvā sloga un izmaksu izvērtējums pārtikas drošības normatīvajā regulējumā” un „Lauku attīstības programmas 2007.-2013. gadam ar meža nozari saistīto atbalsta pasākumu īstenošanas administratīvā sloga novērtējums”. Kā pētījuma rezultāts, 2009. gadā tika pārskatīta līdzšinējā minētā atbalsta saņemšanas kārtība un izstrādāta jauna, paredzot samazināt administratīvo slogu. Darbs pie administratīvā sloga mazināšanas turpinās [110, 30.lpp.].

1.2. Infrastruktūra

Attīstīta infrastruktūra – ir viens no galvenajiem, komercdarbības priekšnosacījumiem. Ņemot vērā Latvijas ģeogrāfisko izvietojumu krustceļā no Austrumu valstīm uz Rietumeiropu, fiziskās un tehnoloģiskās infrastruktūras kvalitāte spēlē nozīmīgu lomu valsts ekonomiskajā attīstībā. Prioritārā ir starptautisko koridoru kvalitātes paaugstināšana, tas ir *Via Baltica*, Austrumu-Rietumu autoceļu koridoru, Austrumu-Rietumu dzelzceļa koridoru, kā arī ostu infrastruktūras attīstība un uzlabošana. Šim mērķim tiek piesaistīts ES finansējums (līdzekļi no Kohēzijas fonda, ERAF fonda, kā arī Eiropas transporta tīklu TEN-T atbalsts).

Šobrīd Latvijā nav izveidotas augstākās klases automaģistrāles, savukārt, nacionālās nozīmes ceļu kopējais garums ir 1647 km, reģionālo ceļu kopējais garums ir 18532 km, bet pārējo ceļu – 49608 km. ES iekšējā tirgus dalībvalstu vidējais maģistrāļu garums ir 2224 km, nacionālās nozīmes ceļu – 10258 km, reģionālo ceļu – 50666 km [59, 148.lpp.]. Secīgi, Latvijā automaģistrāles ceļu un nacionālās nozīmes ceļu īpatsvars kopējo valsts ceļu garumā ir 2,4%, bet attiecīgais ES iekšējā tirgus vidējais rādītājs ir 7,7%. Savukārt, lai paaugstinātu Latvijas iekšējo autoceļu kvalitāti, uzlabotu ceļu segumu un tiltu nestspēju atbilstoši ES prasībām, likumā „Par autoceļiem” tika noteikts pakāpenisks finansējuma apjoma valsts autoceļu uzturēšanai un rekonstrukcijai pieaugums atkarībā no valsts budžeta ieņēmumiem no akcīzes nodokļa par naftas produktiem (2007. gadā – 65%, 2008. gadā – 70%, 2009. gadā – 75%), kā arī palielināts finansējums valsts 2. šķiras autoceļu uzturēšanai un attīstībai, lai veicinātu novadu attīstību. Tomēr 2009. gada finansiālās krīzes dēļ minētā finansējuma shēma vairs netiek izmantota un naudas līdzekļi 2009. gadā ir pieejami atbilstoši kopējām valsts pamatbudžeta iespējām, kas faktiski ir par 40% mazāk nekā 2008. gadā.

Lai paaugstinātu tranzīta koridoru drošības līmeni atbilstoši ES prasībām, turpinās vairāku dzelzceļa attīstības projektu īstenošana, izmantojot finansējumu no Kohēzijas fonda un valsts budžeta. 2007.-2013. gada plānošanas periodā dzelzceļa infrastruktūras uzlabošanai ir paredzēti Austrumu-Rietumu koridora kapacitātes

palielināšanas projekti. Tajā pašā laikā, dzelzceļa kopējais garums valstī no 2007.gada līdz 2008.gadam Latvijā samazinājās par 1%, bet ES iekšējā tirgus dalībvalstīs pieauga par vidēji 1% [59, 149.lpp.].

Divas Latvijas ostas ir iekļautas lielāko ES ostu pēc kravu apgrozījuma sarakstā. Pēc kravas apgrozījuma ostās Latvija aizņem 12 vietu starp ES iekšējā tirgus dalībvalstīm [129, 139.lpp.]. Attiecībā uz ostu attīstību, 2004.-2006. gada plānošanas perioda Kohēzijas fonda līdzekļu ietvaros tika īstenota Liepājas un Ventspils ostu pievadceļu rekonstrukcija. Savukārt, 2007.-2013. gada plānošanas perioda ietvaros ar Kohēzijas fonda atbalstu paredzēts veikt infrastruktūras uzlabojumus Rīgas, Liepājas un Ventspils ostās. Papildus tam, plānots attīstīt mazo ostu infrastruktūru, piesaistot līdzekļus no ERAF fonda.

Aviācijas jomā 2008. gadā tika veikta VAS „Starptautiskā lidosta „Rīga”” skrejceļa pagarināšana un apgaismojuma sistēmas rekonstrukcija. Piesaistot Kohēzijas fonda līdzfinansējumu 2009.-2013. gadā ir paredzēts turpināt lidostas „Rīga” infrastruktūras attīstību. Papildus tam, tika noslēgti vairāki starpvaldību nolīgumi par gaisa satiksmi ar trešajām valstīm, tādējādi palielinot maršrutu skaitu. Tā piemēram, 2009. gadā no lidostas „Rīga” jau tika veikti lidojumi 61 starptautiskā lidojumu maršrutā [110, 34-36.lpp.]. Krīzes apstākļos lidosta „Rīga” ir vienīgā Eiropas lidosta, kurai arī 2009. gadā ir bijis nozīmīgs pasažieru skaita pieaugums, un 2009.gada decembrī lidosta „Rīga” ir sagaidījusi savu 4-miljono pasažieru. Lidostu skaits uz 1 miljonu iedzīvotāju Latvijā ir 0,87 (Rīgas lidosta ar pasažieru apkalpošanas jaudu no 1 līdz 5 miljoniem pasažieru gadā un Liepājas lidosta ar pasažieru apkalpošanas jaudu līdz 100 tūkstošiem pasažieru gadā), bet ES iekšējā tirgū šis rādītājs ir 0,91 [59, 152.lpp.]

Šobrīd viena no Latvijas kā ES dalībvalsts prioritātēm ir elektroenerģijas un dabasgāzes tirgus liberalizēšana, kā arī Baltijas valstu, Ziemeļvalstu un Centrāleiropas valstu elektrisko tīklu starpsavienojumu izveide un attīstība. Šī mērķa sasniegšanai 2009.gada 27.aprīlī Baltijas premjerministri parakstīja deklarāciju par Baltijas tirgus izveidošanu un panāca vienošanos par Baltijas-Zviedrijas starpsavienojuma izveides pamatnostādņiem. Saskaņā ar pamatnostādņiem minētajā starpsavienojumā uz vienādiem noteikumiem var piedalīties Zviedrijas, Lietuvas un Latvijas energouzņēmumi. Saskaņā ar minēto deklarāciju, tiks piešķirti līdzekļi no ES struktūrfondiem Latvijas rietumu reģiona pārvades tīklu (Kurzemes loks) stiprināšanai. Papildus tam, 2009. gada jūlijā AS „Latvenergo” iesniedza Eiropas Komisijas Transporta un enerģētikas Ģenerāldirektorātā projekta pieteikumus finansiāla atbalsta saņemšanai Baltijas-Zviedrijas starpsavienojuma attīstībai (*NordBalt*) un Latvijas rietumu reģiona pārvades tīklu stiprināšanai (Kurzemes loks). Vienlaikus ir iesniegts kopīgs Latvijas, Lietuvas un Zviedrijas energokompāniju projekta pieteikums par Baltijas-Zviedrijas starpsavienojuma izveidi. Elektroenerģijas tirgus liberalizēšanai visā ES iekšējā tirgū tika pieņemta direktīva 2009/72/EK, kura nosaka ne tikai juridiskās formas, organizācijas un lēmumu pieņemšanas nodalīšanu, bet arī pieprasa nodrošināt, ka tīkla darbība ir pilnībā neatkarīga no piegādes un ražošanas interesēm [110, 183].

Sabiedrisko Pakalpojumu Regulēšanas Komisija savā ikgadējā pētījuma „Elektronisko sakaru pakalpojumu kvalitātes pārskats par 2008.gadu” ietvaros ir pārbaudījusi publiskā fiksētā telefonu tīklā nodrošinātāju SIA „LATTELECOM”, SIA BITE LATVIJA”, SIA „LATVIJAS MOBILAIS TELEFONS” un SIA „TELE2”, secinot, ka balss telefonijas pakalpojumu sniedzēju pakalpojumu kvalitātes līmenis ir apmierinošs, tomēr, atšķirībā no iepriekšējo gadu mērījumu rezultātiem, kad zemāki pakalpojumu kvalitātes rādītāji bija izsaukumiem starp atsevišķiem publiskajiem fiksētajiem un mobilajiem telefonu tīkliem. No 20 Eiropas Komisijas izvirzītajiem fiksētā telefonu tīkla kvalitātes kritērijiem Latvija veiksmīgi ir izpildījusi 16 kritērijus [128, 9.-15., 53.lpp].

Kā liecina Pasaules Bankas pētījums, pēc mobilo telefonu sakaru pieslēgumu skaita uz 100 iedzīvotājiem Latvija ierindojas 55.vietā no 132 pasaules valstīm, kas ir 25.rādītājs starp ES dalībvalstīm [164, 444.lpp.]. Pieņemot, ka ES vienotā tirgus dalībvalstu vidējais mobilo telefonu sakaru pieslēgumu relatīvais rādītājs ir 15, Latvijā šis rādītājs ir 5 (t.i. 30-25=5), kas atbilst 25.vietai valstu sarakstā. Latvijas trīs galvenie mobilo sakaru piegādātāji Tele2, LMT un Bite nepārtraukti attīsta savu tīklu pārklājumus un to pakalpojumi ir pieejami gandrīz visiem Latvijas iedzīvotājiem, jau tagad pārklājot visus Latvijas ceļus, pilsētas un citas apdzīvotas vietas.

Aktivitātes „Elektronisko sakaru pakalpojumu vienlīdzīgas pieejamības nodrošināšana visā valsts teritorijā (platjoslas tīkla attīstība)” rezultātā, sākot no 2008.gada augusta platjoslas pārklājums ir pieejams visās Latvijas lauku teritorijās. Latvijā valdība ir noteikusi mērķi pieslēgt 75% mājsaimniecību platjoslas internetam līdz 2013. gadam un attīstīt platjoslas piekļuves iespējas, paaugstinot piekļuves kvalitātes rādītājus (uzsvaru liekot uz piekļuves ātruma paaugstināšanu līdz 2 Mb). Šī mērķa sasniegšanai 2009. gadā ir veikta platjoslu sakaru tīkla modernizēšanas izpēte un sagatavots platjoslas atlases kritēriju projekts. Neskatoties uz redzamo progresu platjoslas pieslēgumu nodrošinājumā interneta pieejamība Latvijā atpaliek no ES vidējā rādītāja par 7%, 2008.gadā sasniedzot 53% pārsegumu (2007.gadā – 51%) [164, 440.lpp.].

Apkopojot informāciju par tautsaimniecības infrastruktūras stāvokli Latvijā var secināt, ka valdība cenšas nodrošināt augstu infrastruktūras kvalitāti, investējot resursus tās attīstīšanai no valsts budžeta un piesaistot līdzekļus no attiecīgajiem ES fondiem. Diemžēl, finanšu krīzes dēļ radusies nepieciešamība krietni samazināt plānoto finansējumu un uz laiku daļēji iesaldēt infrastruktūras attīstības projektus. Neskatoties uz pastāvošām nepilnībām, Latvijā šobrīd ir sasniegts pietiekami labs infrastruktūras kvalitātes līmenis, lai vietējie un ārzemju komersanti varētu darboties valsts teritorijā. Globālās konkurētspējas ziņojuma dati liecina, ka infrastruktūras

kvalitāte Latvijā aizņem vienu no pēdējām vietām starp komercdarbības veikšanas kavējošajiem faktoriem. Ziņojumā ir minēts, ka Latvijā joprojām nepieciešams īpašu uzmanību pievērst autoceļu kvalitātes uzlabošanai [164, 210.lpp].

1.3. Makroekonomiskā stabilitāte

Makroekonomiskā stabilitāte ir viens no galvenajiem komercdarbības vides raksturojošiem kritērijiem. Diemžēl pēc ārkārtīgi ātra Latvijas ekonomikas uzplaukuma 21. gadsimta sākumā, sākot ar 2008.gadu visi makroekonomisko vidi raksturojošie rādītāji ievērojami pasliktinājās. 2006.-2008. gadā liberālā banku politika ievērojami palielināja brīvo finanšu līdzekļu pieejamību tirgū, izraisot lavīnveidīgu, neveselīgu inflāciju – inflācijas likme 2008.gada maijā sasniedza savu maksimumu 17.5%. Augošo cenu tendence izplatījās ne tikai uz preču un pakalpojumu cenām, bet arī izejmateriālu cenām, produktu sastāvdaļām, ražošanas procesa nodrošinājumu (elektrība, īres maksa utt.), kā arī darba samaksu. Iestājoties finanšu krīzei Latvijā, samazinājās naudas piedāvājums tirgū, secīgi samazinājās pieprasījums pēc precēm un pakalpojumiem, velkot inflācijas likmi uz leju. 2009. gadā kopējais patēriņa cenu līmenis palielinājās tikai gada pirmajos trijos mēnešos. 2009. gada septembrī patēriņa cenu līmenis pieauga tikai par 0,5%, salīdzinot ar 2008.gada decembri, bet 2009.gada novembrī un decembrī Latvijā jau bija vērojama deflācija – patēriņa cenu līmenis šajos mēnešos samazinājās attiecīgi par 0,9% un 1,2%, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu.

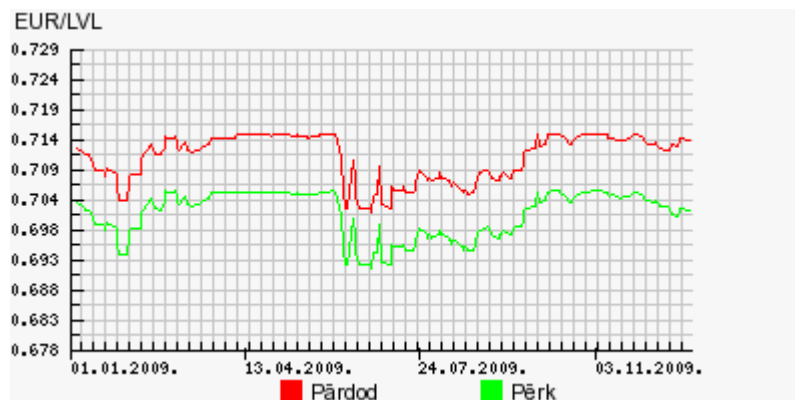
ES iekšējā tirgus vidējā inflācija 2010.gadā sastādīja 2,3%, bet Latvijā šajā periodā bija vērojama deflācija -1,5%. [94]. Ņemot vērā valsts ekonomisko stāvokli, tuvākajā laikā ātra izveseļošanās nav gaidāma, līdz ar to nav gaidāms arī ātrs cenu kāpums.

Ekonomiskā krīze ir būtiski pasliktinājusi Latvijas fiskālo stāvokli. Vispārējās valdības parāds Latvijā līdz 2008. gadam 3. ceturksnim palielinājās mēreni no 933,9 milj. latu 2003. gada beigās līdz 1802,9 milj. latu 2008. gada 3. ceturksnī, Tomēr 2008. gada beigās, lai finansētu valsts finansiālās saistības, tas pieauga ļoti strauji un 2008. gada 4. ceturkšņa beigās sasniedza 3181,4 milj. latu, savukārt 2009. gada 2. ceturkšņa beigās jau 3561 milj. latu. Centrālās valdības un pašvaldību kopējais parāds 2009. gada 2. ceturkšņa beigās bija 3 063.2 milj. latu jeb 23,6% no prognozētā 2009.gada IKP. Parāda palielinājumu noteica valdības iekšējā parāda kāpums (80,2 milj. latu). Valsts fiskālais deficīts palielina maksājumu bilances tekošā konta deficītu, jo tas pasliktina jau tā negatīvo iekšzemes uzkrājumu – investīciju bilanci. Pēc pasaules statistikas ziņojuma *The World Factbook* datiem, 2009.gadā Latvijā valdības parāds sastādīja 32,5%, 2011.gada pirmā ceturkšņa beigās – 37,9%, bet ES iekšējā tirgus dalībvalstu vidējais valdību parāds bija 56,2% [175, 116].

Lai samazinātu budžeta deficītu, 2009. gada 16.jūnijā LR Saeima pieņēma grozījumus likumā "Par valsts budžetu 2009. gadam", sakarā ar kuru valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi tika samazināti par 420,5 milj.latiem un iepļānoti papildu ieņēmumi 79,5 milj. latu apmērā, tādējādi uzlabojot kopbudžeta bilanci par 500 milj.latu. Tika samazināts iedzīvotāju ienākuma nodokļa neapliekamais minimums (no 90 latiem līdz 35 latiem), paaugstināts akcīzes nodoklis alum un citiem alkoholiskajiem dzērieniem un palielināti valsts kapitālsabiedrību valsts pamatbudžeta ieņēmumos ieskaitāmie maksājumi par valsts kapitāla izmantošanu (ieņēmumi no dividendēm). Tajā pašā laikā pieauga izdevumi bezdarbnieku pabalstiem, procentu maksājumiem par valdības parādu un ES fondu apguvei. Savukārt kopējie valsts izdevumi kļuva mazāki līdz ar atalgojuma samazinājumu valsts sektorā, izdevumu par precēm un pakalpojumiem sarukumu, kā arī „slaicīgo” pensijas samazināšanu pensionāriem (21.12.2009. šis grozījums tika pilnībā atcelts ar Satversmes tiesas lēmumu) kapitālo izdevumu, izdevumu subsīdijām un dotācijām sarukumu [92, 15.lpp.; 94]. Latvijas ātrās attīstības gados (2006.-2008.gads) netika ieturēti finanšu līdzekļi no tirgus, lai izveidotu rezerves, bet sabiedrībā plašāk tika popularizēta kredītešana, līdz ar to, patēriņš, nevis uzkrājumu veidošana, kas negatīvi atspoguļojas ārzemju naudas līdzekļu aizplūdumā jau pašā sākumā. Pasliktinoties ekonomiskajai situācijai, valstij pietrūka līdzekļu, lai efektīvi izmantotu budžetu kā instrumentu tautsaimniecības attīstības veicināšanai un krīzes pārvarēšanai.

Pašlaik notiek Latvijas ekonomikas tuvināšanās eiro zonas tautsaimniecībai. Kopš 2005.gada 2.maija Latvijas lats piedalās Valūtas kursa mehānismā II (turpmāk tekstā – VKM II), kas ir daudzpusējs līgums ar mērķi veicināt valūtas kursa stabilitāti un koordināciju Eiropā. Kopš 2005.gada 1.janvāra Latvijas Bankas noteiktais lata piesaistes kurss eiro ir 1 EUR = 0,702804 LVL. Neskatoties uz to, ka VKM II ietvaros valūtas kursam tiek pieļautas standarta svārstības ±15% apmērā no piesaistes kursa, Latvija ir uzņēmusies vienpusēji nodrošināt valūtas kursa svārstības ±1% apmērā. Tādējādi Latvija ir izvēlējusies saglabāt līdzšinējo, finanšu tirgum ierasto lata svārstību koridora platumu, kāds pastāvējis kopš lata piesaistes Starptautiskā Valūtas fonda naudas vienībai SDR 1994. gadā (1 SDR = 0,7997 LVL), ko veido pasaules svarīgākās valūtas – ASV dolārs, eiro, Japānas jena un Apvienotās Karalistes sterliņu mārciņa. Par pilntiesīgu Eiropas Monetārās Savienības (turpmāk tekstā – EMS) dalībnieci Latvija kļuva, izpildot saistības ieviest eiro. Tas izdarāms noteiktā kārtībā, sasniedzot tautsaimniecības atbilstību virknei kritēriju (zema inflācija, procentu likmes, budžeta deficīts, valdības parāds). Pārejai uz eiro nav noteikts konkrēts laiks, taču valdība paredz, ka tas varētu notikt 2012. vai 2013. gadā [93]. Sakarā ar ekonomisko nestabilitāti Latvija jau vairākas reizes ir bijusi tuvu tam, lai izietu no lata-eiro attiecību svārstību koridora. Tā piemēram, 2007.gada sākumā lata pārdošanas cena tiecās pie augstākās valūtas koridora robežas, bet Latvijā iestājoties finansiālām grūtībām vairākkārt tuvojas tā zemākajai robežai. Ņemot vērā budžeta deficītu 2009.gada

janvārī, vidējais lata kurs pret eiro 2009.gada I ceturksnī bija 0,7061, II ceturksnī – 0,7065, bet III ceturksnī – 0,7019 (skat. 1. attēlu).

1.att. EUR kursa izmaiņas attiecībā pret LVL [21].

Kā redzams 1. attēlā, 2009.gada janvārī, bet vēlāk arī jūlijā, kad pastāvēja risks Latvijai nesaņemt kredītu no Eiropas Komisijas, lata kurss pazeminājās gandrīz līdz svārstību koridora zemākajai robežai. 2009.gada jūlijā lata kurs bija 0,7006 par 1 eiro. Savukārt, Latvijai, saņemot starptautisko kredītu, lata kurs atkal izauga un 2009.gada novembrī sasniedza jau 0,7088 par 1 eiro [36., 73.lpp]. 2011.gada pirmajā pusē lata kurs attiecībā uz eiro bija stabils [5].

Banku lēmumi attiecībā uz kredītu un noguldījumu procentu likmēm iespaido Latvijas tautsaimniecības attīstību, ietekmējot mājsaimniecību un uzņēmumu izvēli aizņemties, uzkrāt vai investēt, kā arī pašu aizdevēju peļņas rādītājus. Iedzīvotāju uzkrājumi ir viens no ekonomisko procesu regulēšanas instrumentiem. Laikā, kad valsts piedzīvo ātru uzplaukumu, kāds, piemēram, Latvijā sākās pēc pievienošanās ES, centrālā banka var palielināt uzkrājumu likmi, veicinot uzkrājumu veidošanos, lai nepieļautu pārāk ātru valsts izaugsmi un ekonomikas pārkāršanos. Ieguldot finanšu līdzekļus bankā, iedzīvotāji nodrošina sev rezerves, kas varētu būt izmantojamas, iestājoties iespējamām finanšu problēmām nākotnē. Samazinot naudas daudzumu tirgū, centrālā banka bremsēja arī inflācijas pieauguma tempus un netiešā veidā aizņēmumu skaitu, motivējot iedzīvotājus noguldīt naudu uzkrājumu depozītā, nevis iztērēt nopelnīto naudu pirkumiem, pievienojot esošajai summai kredītā paņemto summu bankā.

2006.gada jūlijā Latvijas Bankas procentu pamatlíkme veidoja 4%. Sākot ar 2007.gada janvāri, lai samazinātu „patēriņa bumu” valstī, Latvijas Banka paaugstināja pamatlíkmi līdz 5%, bet 2007.gada jūlijā – līdz 6%. Šāda pamatlíkme saglabājās valstī līdz 2009.gada vasarai, kad ekonomiskās lejupslīdes apstākļos sākot ar 2009.gada jūliju Latvijas Banka ir pieņēmusi lēmumu samazināt uzkrājumu likmi līdz 4%, tādējādi stimulējot naudas līdzekļu ienākšanu tirgū un veicinot ekonomisko aktivitāti [93]. Eiropas Centrālās Bankas starpbanku pamatlíkme ir 1,5% [51].

No jauna izsniegto kredītu un piesaistīto noguldījumu likmju starpība ir viens no rādītājiem, kas raksturo banku pelnītspēju. Banku piedāvātās kredītu un noguldījumu likmes ir atkarīgas no vairākiem faktoriem. Viens no galvenajiem šādiem faktoriem ir cena, kuru pati banka maksā starpbanku tirgū, lai piesaistītu katru papildu latu – naudas tirgus procentu líkme. Jo augstāka ir šī cena, jo lielākas ir bankas robežizmaksas un, attiecīgi, augstākai ir jābūt kredítēšanas pakalpojuma cenai, lai bankai nodrošinātu peļņu. Šādā gadījumā bankas ātri reaģē uz jebkādam izmaiņām naudas tirgus procentu líkmēs. Šī shēma darbojas pilnīgās konkurences apstākļos, tomēr praksē šāds tirgus modelis gandrīz neeksistē. Līdz ar to, kredítu un noguldījumu procentu líkmes var atšķirties no naudas tirgus procentu líkmēm. Líkmes ietekmē bankas kā komersanta darbības stratēģija un specifiskās īpašības, piemēram, bankas lielums, líkviditāte, īpašas attiecības ar klientiem, kredítportfeļa riski, nākotnes darbības stratēģija utt. Tajā pašā laikā, líkmes ir stipri atkarīgas arī no komercdarbības vides – inflācijas límenis un tautsaimniecības attístības temps valstī, informācijas pieejamība par iespējamām izmaiņām naudas piedāvājuma tirgū, konkurences intensitāte, iespēja aizvietot bankas kredítēšanas un noguldījumu pakalpojumus ar līdzvērtīgajiem produktiem, ieejas barjeras jauniem tirgus dalíbniekiem, klientu lojalitāte, ístermiņa noguldījumu ípatsvars bankas pasívos, u.c. Ciešāka saikne starp banku piedāvātām kredítēšanas un noguldījumu procentu líkmēm líicina par veiksmígu tirgus darbību konkurences apstākļos un spēju valstí nodrošināt efektívu monetāro politiku [36].

Kopumā saikne starp latos izsniegto kredítu un naudas tirgus procentu líkmēm Latvijā ilgtermiņā ir samērā augsta. To parasti uztver kā pozitívu tirgus raksturojošu rādítāju. Tā, piemēram, rezidentu nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām no jauna latos izsniegto kredítu un latos piesaistíto noguldíjumu procentu líkmu svārstības 2009.gada 2.ceturksnī noteica latu naudas tirgus procentu líkmu attístība un atsevíšku banku procentu líkmu un tirgus daļu pārmaiņas. Kopumā līdz ar inflācijas mazināšanos un latu resursu sadārdzināšanos turpināja palielināties latos izsniegto kredítu un latos piesaistíto noguldíjumu reālās procentu líkmes. Savukārt,

eiro valūtas izsniegto kredītu un noguldījumu procentu likmju samazinājuma tendenci 2008.gadā noteica eiro naudas tirgus procentu likmju kritums, kas sākās 2008. gada oktobrī, kad Eiropas Centrālā Banka, lai stimulētu eiro zonas tautsaimniecības attīstību, sāka samazināt eiro valūtas bāzes likmi. Euro izsniegto kredītu procentu likmju uzcelojums, kas 2008. gada rudenī sāka pakāpeniski augt, 2009. gada 2. ceturksnī stabilizējās gan mājāsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegtajiem kredītiem, gan nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem kredītiem. Naudas tirgus procentu likme var dažādā mērā ietekmēt kredītešanas un noguldījuma likmes. Līdz ar grūtībām finanšu resursu piesaistē, bankas ir aktivizējušas mājāsaimniecību un nefinanšu sabiedrību noguldījumus kā alternatīvo finanšu resursu avotu. Secīgi, 2009.gada 2.ceturksnī noguldījumu procentu likmes latos ir kāpušas daudz straujāk, nekā kredītu likmes latos, tādējādi intensīvāk reaģējot uz latu naudas tirgu procentu likmes kāpumu, bet eiro noguldījumu procentu likmes uz eiro naudas procentu likmes kritumu reaģēja mierīgāk nekā eiro izsniegto kredītu procentu likmes [36, 20-22.lpp]. Augsta ilgtermiņa saikne starp kredītu un noguldījumu likmēm un naudas tirgus likmēm tiek saistīta ar augstu banku konkurences līmeni un banku tirgus darbības efektivitāti.

Nākamais valsts makroekonomisko stabilitāti raksturojošs faktors ir valsts budžeta rādītājs.

2010.gada Latvijas budžeta prioritātes ir izglītība, veselība, sociālā joma, kā arī sabiedriskā kārtība un drošība. Sociālā līdzsvara un stabilitātes nodrošināšanai ir ieplānoti vairāki pasākumi, ieskaitot garantētā minimālā ienākuma pabalsta palielināšanu, bezdarbnieku iesaistīšanu pagaidu darbos ar stipendiju, veselības aprūpes pakalpojumu un medikamentu pieejamību trūcīgajiem iedzīvotājiem un atbalstu pašvaldībām izglītības sistēmas reformai. Budžeta izdevumos ir iekļauts arī atbalsts eksportspējīgām nozarēm un infrastruktūras projektiem, kas piešķirts Latvijai 2007.-2013. gadu periodam, kā arī jau uzsāktie pasākumi ES fondu administrēšanas procedūru vienkāršošanai, veicinot efektīvāku resursu izmantošanu un ātrāku finanšu līdzekļu apriti. Tomēr sakarā ar pasaules finanšu krīzi, Latvijai nākas pārskatīt un ievērojami samazināt 2010.gada budžeta izdevumus. Plānots, ka 2010. gadā, salīdzinot ar 2009. gada prognozi, konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi samazināsies par 4,4% un izdevumi samazināsies par 7,2 procentiem. Attiecīgi, konsolidētā kopbudžeta finansiālais deficīts 2010. gadā tiek prognozēts 723,5 milj. latu apmērā jeb 6,1% no IKP, kas nodrošina, ka tiek ievērots parakstītajās vienošanās ar starptautiskajiem aizdevējiem (Eiropas Komisija un Starptautiskais Valūtas Fonds) noteiktais deficīta līmenis. Šobrīd valdība ir definējusi vidēja termiņa mērķi – līdz 2012.gadam samazināt kopbudžeta deficītu līdz Māstrihtas kritēriju noteiktajam līmenim - 3% no IKP. Pēc Eiropas Centrālās Bankas datiem, 2009.gadā Latvijas budžeta deficīts bija 10,2%, bet vidējais Eiropas iekšēja tirgus dalībvalstu deficīts – 6,5% [51].

Lielāko īpatsvaru valsts pamatbudžeta izdevumos (95,2% no kopējiem izdevumiem jeb 2 861,6 milj. latu) aizņem uzturēšanas izdevumi. Savukārt 27,8% no uzturēšanas izdevumiem veido kārtējie izdevumi, lielāko daļu no kuriem (58,6%) aizņem atlīdzība. Pārskatot budžeta izlietojuma efektivitāti, šī budžeta izdevumu sadaļa tika ievērojami samazināta – salīdzinot ar 2009. gadu, 2010. gadā izdevumi atlīdzībai ir mazāki par 19,2% (111,2 milj. latu). Šis samazinājums galvenokārt panākts, paaugstinot publiskā sektora un valsts pārvaldes aparāta efektivitāti, samazinot un pārstrukturējot šajos sektoros nodarbināto skaitu un atlīdzības līmeni, optimizējot budžeta iestāžu un aģentūru darbību un skaitu, balstoties uz funkciju auditu rezultātiem un ministriju priekšlikumiem. Otrs lielākais izdevumu postenis uzturēšanas izdevumos ir subsīdijas, dotācijas un sociālie pabalsti, kam 2010.gada budžetā tika paredzēti 41,6% (1 189,2 milj. latu) no uzturēšanas izdevumiem, kas ir par 1,5% (18,1 milj. latu) vairāk nekā gadu iepriekš. 414,1 milj. latu paredzēti uzturēšanas izdevumu transfertiem. Procentu izdevumi 2010.gadā paredzēti par 41,2% vairāk nekā 2009.gadā (308,7 milj. latu), kas pārsvarā ir saistīts ar izdevumu palielināšanu valsts parādām. Kārtējie maksājumi Eiropas Kopienas budžetā un izdevumi starptautiskajai sadarbībai 2010. gadā plānoti 153,2 milj. latu apmērā, tajā skaitā maksājumi Eiropas Kopienas budžetā salīdzinot ar 2009. gadu, samazinās par 13,0 milj. latu. Kapitālie izdevumi 2010. gadā samazināti par 37,6%, un tiem paredzēti 4,8% (145,1 milj. latu) no kopējiem izdevumiem, kas galvenokārt saistīts ar to, ka finansējums Eiropas Savienības struktūrfondu līdzfinansētajiem projektiem jaunajam programmēšanas periodam ir rezervēts subsīdiju un dotāciju veidā, nevis iekļauts ministriju un citu centrālo valsts iestāžu budžetos.

Saskaņā ar izdevumu klasifikāciju atbilstoši funkcionālajām kategorijām 26,1% no kopējiem valsts pamatbudžeta izdevumiem (785,3 milj. latu) 2010.gada budžetā novirzīti ekonomiskajai darbībai, kas salīdzinājumā ar 2009. gadā plānoto ir par 3,1% mazāk; 23,4% (703,9 milj. latu) novirzīti vispārējiem valdības dienestiem. Izglītībai paredzēti 13,0% no kopējiem izdevumiem (390,3 milj. latu), veselības aizsardzībai paredzēti 12,8% no kopējiem izdevumiem (386,3 milj. latu), sabiedriskajai kārtībai un drošībai – 7,5% no kopējiem izdevumiem (224,8 milj. latu), sociālajai aizsardzībai paredzēti 5,7% no kopējiem izdevumiem (171,5 milj. latu), 4,8% (144,2 milj. latu) paredzēti vides aizsardzībai, kas salīdzinājumā ar 2009. gadā plānoto ir par 11,4% mazāk, aizsardzībai novirzīti 4,3% (127,9 milj. latu) no kopējiem izdevumiem jeb par 23,2% mazāk līdzekļu, 2,3% (68,2 milj. latu) novirzīti atpūtai, kultūrai un reliģijai, kas, salīdzinājumā ar 2009. gadā plānoto, ir par 29,8% mazāk. Pašvaldības teritoriju un mājokļu apsaimniekošanai plānoti 4,1 milj. latu. Valsts speciālā budžeta izdevumi 2010. gadam plānoti 1 358,7 milj. latu apmērā, kas ir par 7,5% mazāk, salīdzinot ar 2009. gada plānu. Diemžēl krīzes apstākļos valsts budžetā prioritārajām jomām netiek nodrošināts izdevumu pieaugums, bet salīdzinoši mazāks samazinājums [120, 3.lpp.; 121].

Nozīmīgs makroekonomiskās stabilitātes rādītājs ir valsts kredītreitings jeb valsts vēlme un spēja segt uzņemtās saistības. Kredītreitings tiek noteikts, ņemot vērā valsts politisko un ekonomisko situāciju, kā arī maksāšanas kultūru konkrētajā valstī. Zems kredītreitings rada nozīmīgas grūtības komersantiem, kas importē produktus vai izejvielas no citām valstīm, pat gadījumā, ja pats komersants ir konkurētspējīgs. Šādā gadījumā risku apdrošinātāji piešķir komersantiem mazākus kredītlimitus, un komersanti ir spiesti samazināt ražošanas apjomus un strādāt ar pašrisku; no komersantiem tiek prasīts strādāt ar priekšapmaksu, kas arī ievērojami apgrūtina ražošanas procesu.

Nākamais valsts makroekonomisko stabilitāti raksturojošs faktors ir valsts budžeta rādītājs.

Latvijas kredītriētīngū nosaka trīs atpazīstamākās starptautiskas reitīngū aģentūras "Moody's Investors Service", "Fitch Ratings" un "Standard & Poor's", kā arī Japānas reitīngū aģentūra "R&I". 2009.gada sākumā visas četras reitīngū aģentūras negatīvi novērtējušas Latvijas ekonomisko un politisko situāciju, pazeminot Latvijas vērtējumu reitīngū skalā. Moody's Investors Service" vērtējums, kas ietver visus banku riskus, kas attiecas uz banku maksātspēju, 2009.gada aprīlī ir noslīdējis no Baa1 līdz Baa3 vērtējumam (2 pozīcijas); "Fitch Ratings" vērtējums, kas raksturo cik lielā mērā banka ir neatkarīga no ārēja atbalsta, 2009.gada oktobrī samazinājās par četrām pozīcijām līdz „BBB-“, vietējā valūtā ilgtermiņa pamatparāda reitīngā, bet 2010.gada rudenī paaugstinājās līdz neitrālam „BBB” vērtējumam; "Standard & Poor's" vērtējums, kas parāda debitora spēju atmaksāt savas finansiālās saistības, 2009.gada augustā ir noslīdējis no „BB+” līdz „BB” vērtējumam ar negatīvu nākotnes skalu, bet jau 2010.gada decembrī atgriezās uz „BB” vērtējumu; arī reitīngū aģentūra "R&I" 2009.gada 10.aprīlī ir pazeminājusi Latvijas reitīngū no „BBB” līdz „BB+” līmenim, tādējādi pasvītrotot ekonomiskās situācijas tālākas pasliktināšanas risku, arī 2010.gada beigās aģentūras vērtējums Latvijas situācijai palika „BB+”. Visu minēto reitīngū aģentūru vērtējuma samazinājuma pamatojums ir līdzīgs – ekonomisko perspektīvu un finanšu situācijas pasliktināšanās, ekonomikas nelīdzsvarotība, būtisks IKP samazinājums, spiediens uz fiksēto valūtas piesaisti eiro un nacionālās valūtas devalvācijas risks, augošs bezdarba līmenis, pasliktināšanās bankas aktīvu kvalitātē, augoša budžeta negatīvā bilance, politisks spiediens uz valsts valdību u.c. ekonomiskās krīzes izpausmes. ES iekšējā tirgus dalībvalstu reitīngū aģentūru vērtējumi ir vidēji par 25% labāki, nekā analogiski Latvijas vērtējumi [70; 134; 191; 159].

Līdz ar pasaules ekonomisko krīzi Latvijas makroekonomiskā situācija ir ievērojami pasliktinājusies. Lai stabilizētu situāciju un izvestu valsti no recesijas, valdība ir izstrādājusi un īsteno ekonomikas atveseļošanas stratēģiju, tomēr pozitīvus rezultātus no šīs stratēģijas nevar gaidīt īsā termiņā. Šobrīd valsts atveseļošanas programmu ieviešana, kā arī politiskā stabilitāte un ekonomiskā dzīvotspēja ir atkarīga no starptautiskajiem aizdevumiem un šo līdzekļu efektīvas izlietošanas.

1.4. Iedzīvotāju veselība un sākumizglītība

Kopš 1990.gada Latvijā ir vērojams negatīvs dabiskais pieaugums. Mirušo skaita prevalēšana virs dzimušo skaita pēdējo 20 gadu laikā sasniedza savu maksimumu: 1993.gadā – 17,5 tūks. iedzīvotāju. Līdz ar valsts ekonomisko attīstību un labklājības līmeņa paaugstināšanos negatīvā dabiskā pieauguma bilance sāka samazināties, un 2009.gadā Latvijā piedzima par 8220 iedzīvotājiem mazāk, nekā nomira, bet 2010.gadā – par 10821 iedzīvotājiem. Dabiskā pieauguma saldo Latvijā ir -27%, bet ES vienotajā tirgū šis rādītājs ir tuvs nullei. [94]. Tomēr prognozējams, ka sakarā ar ekonomisko krīzi, demogrāfiskā situācija Latvijā tuvākajos gados atkal varētu pasliktināties – 2009.gadā ievērojami pazeminājās nodarbinātības un iedzīvotāju ienākumu līmenis, kā arī valsts ir pieņēmusi lēmumus par finansiāla atbalsta samazināšanu ģimenēm ar bērniem. Kopš 2010.gada 3.novembra maternitātes pabalstu piešķir 80% apmērā (100% vietā) no vidējās algas; ja piešķirtā pabalsta apmērs vienā kalendāra dienā pārsniedz 11,51 LVL- par vienu kalendāra dienu izmaksā 11,51 LVL un 50% no piešķirtā pabalsta summas. Ar 05.04.2010 bērna piedzimšanas pabalsts ir 296 Ls, un vairs netiek maksātas piemaksas 100 LVL apmērā par pirmo bērnu, 150 LVL apmērā par otro un 200 LVL par katru nākamo bērnu. Sākot ar 2010.gada 3.maiju, vecāku pabalstu izmaksās tikai tiem darba ņēmējiem, kuri atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā vai negūst ienākumus kā pašnodarbinātie. Sākot ar 2010. gada 3. maiju ģimenes valsts pabalstu 8 LVL apmērā vairs nepiešķir par bērniem vecumā līdz vienam gadam [185]. Augstāk minētās izmaiņas ievērojami samazina jauno vecāku budžetu, kas varētu kalpot par nozīmīgu kavēkli, iedzīvotājiem plānojot ģimenes pieaugumu.

Vidējam dzīves ilgumam Latvijā ir tendence palielināties. Tā, jaundzimušo paredzamais mūža garums vīriešiem ir palielinājies kopš 1994.gada no 60,7 gadiem līdz 67,2 gadiem 2008.gadā, un sievietēm no 72,9 līdz 77,9 gadiem attiecīgajā periodā. Tomēr šis rādītājs Latvijā ir zemāks nekā vidējais ES – vīriešiem vidējais mūža garums ES 27 dalībvalstīs ir 75,8 gadi, sievietēm – 82 gadi. Arī atšķirība starp vīriešu un sieviešu dzīves ilgums Latvijā ir izteiktāka, nekā vidēji ES – Latvijā tie ir 10 gadi, bet ES valstīs vidēji aptuveni 6 gadi. 2009.gadā vidējais dzīves ilgums Latvijā bija 72,7 gadi, bet ES iekšējā tirgū – 80,47 gadi [94]. Kā zināms, cilvēka dzīves ilgums visvairāk ietekmē labklājības līmenis, sociālie apstākļi un vides apstākļi. Līdz ar to, viena no Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2007.-2013.gadam prioritātēm ir cilvēka dzīves kvalitātes uzlabošana un dzīves ilguma pagarināšana. Tajā pašā laikā, līdzīgi kā ar augstāk aprakstīto situāciju ar iedzīvotāju dabisko pieaugumu,

ekonomiskā krīze un sakarā ar to pieņemtie valdības lēmumi par sociālā budžeta samazināšanu var negatīvi ietekmēt Latvijas iedzīvotāju mūža garumu tuvākajos gados.

Viena no Latvijas prioritātēm ir veselības aprūpe. Pēc veselības ministrijas datiem, veselības nozares finansēšanai 2010.gada budžetā ir paredzēti 3,4% no IKP, kas ir par 0,23 procentu punktiem mazāk nekā 2006.gadā. ES iekšējā tirgus dalībvalstis paredz vidēji 8% no IKP veselības aprūpes vajadzībām. Šobrīd veselības nozares budžets uz vienu iedzīvotāju ir viens no zemākajiem ES. No veselības aprūpes budžeta tiek segti ārstniecības iestāžu iedzīvotājiem sniegtie pakalpojumi, kas ir lielākā budžeta izdevumu daļa, medikamentu kompensējamo zāļu sistēmā un centralizēti iepirkto medikamentu apmaksāšana, pasākumi veselības veicināšanai, profilaksei, piemēram, vakcinācija, kā arī valsts higiēniskā un epidemioloģiskā uzraudzība un citi Veselības ministrijai uzdotie uzdevumi [131]. Lai veicinātu sabiedrības veselības politikas īstenošanu un uzlabotu sabiedrības veselības rādītājus, kā Sabiedrības veselības stratēģijas 2002.-2010.gadam turpinājumu valdība ir pieņēmusi Sabiedrības veselības stratēģiju 2011.-2017.gadam, kas ir viens no galvenajiem politikas plānošanas dokumentiem Sabiedrības veselības jomā gadsimta sākumā. Sabiedrības veselības stratēģijas mērķi un uzdevumi izriet no Pasaules Veselības Organizācijas Eiropas reģiona stratēģijas „Veselība visiem 21.gadsimtā”. Neskatoties uz to, ka veselības aprūpe ir Latvijas prioritārā joma, sakarā ar finanšu krīzi, Latvijā veselības aprūpes budžets 2010.gadā tika samazināts par 33,7% salīdzinot ar 2009.gada sākotnējo budžetu. Savukārt, 2009.gada budžets tika divas reizes grozīts, pielāgojot finansējumu ekonomiskajai situācijai valstī – tā 2009.gada 2.pusgadā budžeta samazinājums sastādīja 89,8 milj. LVL. Visnopietnākais samazinājums skar slimnīcu finansējumu, kurām piešķirti tikai 43 % no pirmajā pusgada finansējuma [131].

Slimnīcu skaits samazinājās no 131 2003.gadā līdz 78 slimnīcām 2008.gadā un 42 slimnīcām sākot ar 2010.gadu. 2009.gada laikā gultu skaits slimnīcās tika samazināts no 17220 (7,6 uz 1000 iedzīvotājiem) līdz 15358 (6,9 uz 1000 iedzīvotājiem) gultām uz 2010.gada 1.janvāri. Pēc Pasaules Veselības Organizācijas datiem 2008.gadā ES iekšējā tirgū vidējais gultu skaits uz 1000 iedzīvotājiem bija 5,6 [150]. Kā prioritāte ar vismazāko iespējamo samazinājumu noteikta bērnu veselības aprūpe, dzemdniecība, psihiatrija, onkoloģija, kā arī noteikts slimnīcu saraksts, kurām ar 2009.gada 1.septembri tiek nodrošināts finansējums slimnīcas darba nodrošināšanai, sniedzot tikai neatliekamo palīdzību. Pārējās slimnīcās tiks apmaksāta ambulatorā un dienas stacionārā tipa ārstēšana [131]. Prognozējams, ka augstāk minētās izmaiņas valsts veselības aprūpes jomas finansēšanā varētu ievērojami pasliktināt kopējo sabiedrības veselības līmeni.

Izglītība – ir viena no Latvijas valdības prioritātēm 2010.gadā. Pirmsskolu un sākumskolu izglītības atbilstošas kvalitātes un pieejamības nodrošināšanai, valdības pamatuzdevumos ietilpst pirmsskolu, sākumskolu un pamatskolu nodrošināšana iespējami tuvu bērnu dzīvesvietai, izglītības iestāžu koncentrēšana pašvaldību līmenī, nodrošinot vispusīgas izglītības programmas un racionālu skolu uzturēšanas līdzekļu izlietojumu. No 2002.gada Latvijā valsts nodrošina obligāto 5- un 6- gadīgo bērnu sagatavošanu skolai, izdalot šim mērķim ~11,5 milj. Ls gadā. No 2009.g.septembra līdz 2011.gada beigām sociālās drošības tīkla stratēģijas pasākumu ietvaros sākumizglītības pilnveidošanai ir piešķirti 30 milj. Ls. Minētie līdzekļi tiks izlietoti pedagogu, kas nodarbināti 5- un 6- gadīgo bērnu sagatavošanā pamatzglītības apguvei, darba samaksai (28 milj. Ls), kā arī mācību priekšmetu programmu 1.-6.klasei pārskatīšanai, mācību grāmatu un mācību līdzekļu izstrādei un pedagogu tālākizglītībai. Papildu līdzekļi tiek piesaistīti no Eiropas Sociālā Fonda (ESF) atbalsta. Tā piemēram, programmas “Atbalsts vispārējās izglītības pedagogu nodrošināšanai prioritārajos mācību priekšmetos” ietvaros (aktivitāte no 2008.gada maija līdz 2012. gadam) fizikas, ķīmijas, bioloģijas, dabaszinātņu, matemātikas, informātikas, svešvalodu (ES vai Eiropas Ekonomikas Zonas oficiālās valodas) skolotājiem ir iespēja saņemt stipendijas no 65 līdz 150 latiem mēnesī. Programmas “Pedagogu konkurētspējas veicināšana izglītības sistēmas optimizācijas apstākļos” ietvaros pedagogiem ir iespēja saņemt stipendiju 100 latu mēnesī un mācību apmaksas kupons mācībām jaunu prasmju apguvei darbam citā nozarē vai specialitātē (320 LVL) vai pārkvalifikācijai un tālākizglītībai darbam jaunos apstākļos izglītības iestādē (200 LVL) - darbam apvienotajās klasēs, cita mācību priekšmeta mācīšanai u.c., kā arī mērķstipendiju 100 lati mēnesī, ja pedagogs iesaistās kvalitātes novērtēšanas sistēmas ieviešanā un attīstībā (stipendiju izmaksa, sākot no 2009. gada novembra). Sākot no 2008.gada līdz 2010.gadam ar ESF atbalstu tika īstenota programma “Vispārējās vidējās izglītības satura reforma, mācību priekšmetu, metodikas un mācību sasniegumu vērtēšanas sistēmas uzlabošana”, pilnveidojot mācību saturu un tā apguves kvalitāti dabaszinātnēs un matemātikā 7.-9.klases posmā, izstrādājot mācību līdzekļus un skolēnu vērtēšanas sistēmu, kas balstīta uz zināšanu praktisku pielietojamību, kā arī pilnveidojot un diferencējot mācību saturu un programmu valsts valodas un literatūras apguvē pamatzglītības pakāpē. Vispārējās izglītības pedagogu kompetences paaugstināšanai un prasmju atjaunošanai no ESF budžeta 2010.gadā ir izdalīti 4,5 milj. Ls. Izglītības kvalitātes nodrošināšanai aktīvi tiek izmantotas arī citas ESF un ERAF atbalsta programmas [115].

Tajā pašā laikā pirmsskolas mācību iestāžu skaits Latvijā nepārtraukti samazinās. Tā, piemēram, 1995/96 mācību gada sākumā Latvijā darbojas 608 pirmsskolas mācību iestādes un 1094 vispārīzglītojošās mācību iestādes, 2008/2009 mācību gadā – 507 un 982 attiecīgi, bet 2009/10 mācību gadā 586 un 877 [94].

Pirmsskolu mācību iestāžu apmeklējuma procents Latvijā ir 78,6%, bet ES iekšējā tirgū vidēji 90,1% [34]. Negatīvā tendence vispārīzglītojošās mācību iestādēs ir saistīta, galvenokārt, ar skolēnu skaita samazināšanos no 347 541 1995.gadā līdz 249 446 2008.gadā un finansējuma racionalizācijas. Savukārt bērnu

skaitam visās pirmsskolas izglītības iestādēs ir tendence pieaugt – kopš 1995.gada līdz 2008.gadam bērnu skaits bērnudārzos pieauga no 72 847 līdz 82169, kas rada vietu skaita deficītu pirmsskolas izglītības iestādēs. Tas pārsvarā ir saistīts ar to, ka ņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datus pagājušā gadsimta 70.gadu beigās un 80.gadu sākumā strauji auga dzimstības līmenis, un šai laikā dzimušie ir pašreizējie vecāki. Spriedzi palielināja arī tas, ka 2004.gadā bērnu kopšanas atvaļinājuma pieļaujama ilgums samazinājās no 3 līdz bērna 1.5 gada vecumam, bet Izglītības likuma 4.panta norma nosaka visu piecgadīgo un sešgadīgo bērnu obligāto sagatavošanu skolai. Tuvākajā laikā var prognozēt bērnudārzos rindu samazināšanos, jo finanšu krīzes dēļ nestrādājošo vecāku skaits 2009.gadā ievērojami palielinājās.

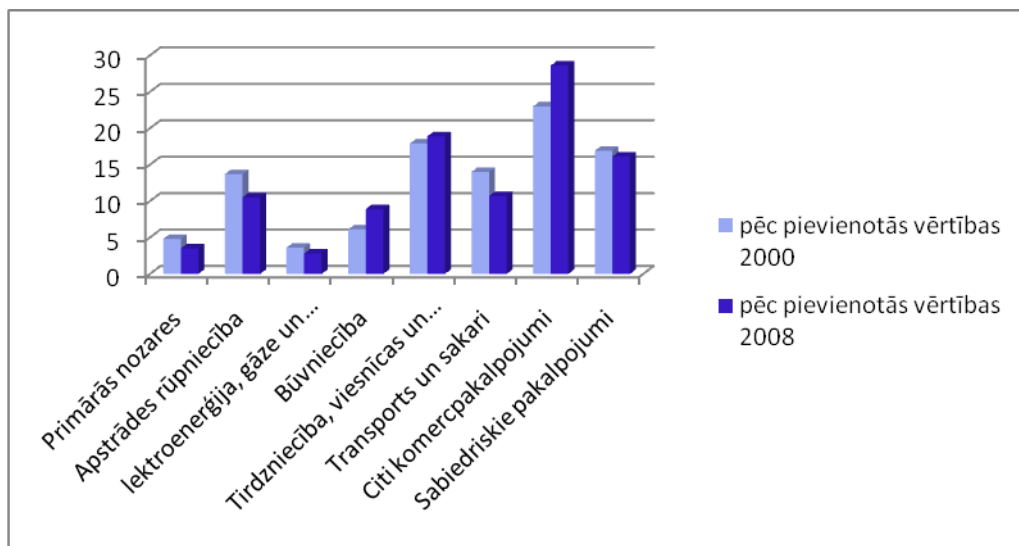
2. Latvijas konkurētspējas paaugstināšanas rādītāji

Latvijas konkurētspējas paaugstināšanas rādītāji ir preču un pakalpojumu tirgus kvalitāte, darba tirgus un finanšu tirgus darbības efektivitāte, modernu tehnoloģiju pieejamība un tirgus lielums.

2.1. Preču un pakalpojumu tirgus

Ražošanas un pakalpojumu nozaru raksturojums

Šodien Latvijas ekonomika ir pārsvarā pakalpojumu orientēta. Latvijas ekonomikas ātrā izaugsme pēc pievienošanās ES 2004.gadā bija galvenokārt pamatota ar pakalpojumu nozares attīstību. Statistika rāda, ka apstrādes rūpniecības sektors aizņem tikai 10,5% no Latvijas ekonomikas (skat. 2.attēlu).

2.att. Latvijas ekonomikas struktūra pēc pievienotās vērtības, % [108, 23.lpp.].

Kā tas ir redzams 2.attēlā, apstrādes rūpniecības izaugsmei ir negatīva tendence – laikā no 2000. līdz 2008.gadam pievienotās vērtības rādītājs samazinājās par 3,2 procenta punktiem, bet 2009.gadā šis rādītājs bija vēl zemāks un sasniedza jau 9,6%. Šobrīd apstrādes rūpniecības īpatsvars Latvijas tautsaimniecībā ievērojami atpaliek no ES vidējā līmeņa. Zemāks rādītājs ir tikai divām no 27 ES dalībvalstīm – Kiprai un Luksemburgai. Šī negatīvā tendence ir pamatota ar to, ka pēc 2000.gada Latvijas ekonomikas struktūra ir izmainījies pakalpojumu sektora labā. Kā jau iepriekš bija minēts, pakalpojumu sektora pievienotā vērtība palielinājās līdz 76,7% 2009.gadā no IKP salīdzinājumā ar 71,8% 2000.gadā [108, 26.lpp.; 94].

Apstrādes rūpniecības nozares pievienotā vērtība nav vienmērīgi sadalīta starp tās sektoriem. Galveno ieguldījumu Latvijas ekonomikā sniedz tādi sektori, kā pārtikas rūpniecība (24,2%), kokapstrāde (18,3%), metālu un metālu izstrādājumu ražošana (10,3%), ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares (9,3%) un papīra ražošana un poligrāfija (8,6%) [108, 26.lpp.]. Latvijas rūpniecībā kopumā dominē nozares, kas saistītas ar dabas resursu pārstrādi un lēta darbaspēka izmantošanu. Augstas tehnoloģijas produktu īpatsvars rūpniecībā ir ap 3-4% un to īpatsvars eksporta struktūrā nepārsniedz 6%, kamēr ekonomiski attīstītās pasaules zemēs tas ir ap 30%. Augsto tehnoloģiju uzņēmumos Latvijā ir 4,4% nodarbināto. Eiropas Savienības zemēs šis rādītājs ir 11% [94].

Apstrādes rūpniecība 2009.gada 3.ceturksņos nodarbināja 14% Latvijas iedzīvotāju. Nodarbināto skaits šajā sektorā samazinājās par 4 procentu punktiem, salīdzinājuma ar 2000.gadu. Lielākā Latvijas iedzīvotāju daļa ir nodarbināta pārtikas rūpniecībā (25,1%), kokapstrādē (16,5%), vieglajā rūpniecībā (11,9%) un metālu un metālu izstrādājumu ražošanā (11,2%) [108, 26.lpp., 68.lpp.].

Būtisks faktors, kas norāda uz apstrādes nozares nozīmīgumu Latvijas ekonomikā, ir eksporta struktūra. Latvijai ir liels budžeta deficīts, importam ievērojami pārsniedzot eksportu. 2007.-2008. gadā bija pozitīvas tendences rūpniecības sektora tirdzniecības bilancē, savukārt globālā finanšu krīzes rezultātā 2009.gada janvārī eksporta apjoms ir samazinājies par 23,9% salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu.

Neskatoties uz to, 2009.gadā 53,9% apstrādes rūpniecības nozares produkcijas tika eksportēta. Pakāpeniski uzlabojoties ekonomiskai situācijai citās ES dalībvalstīs, Latvijas apstrādes rūpniecības produkcijas īpatsvars eksportā pieaug.

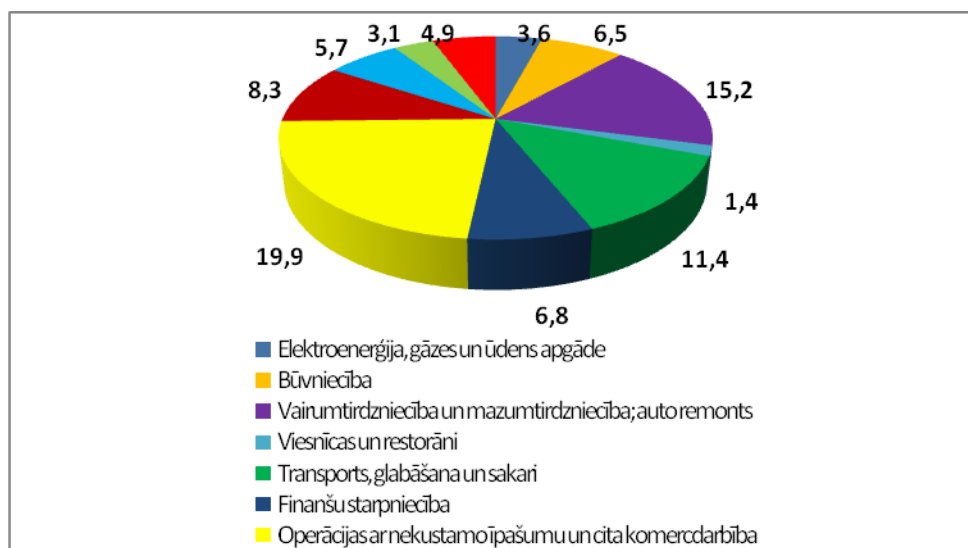
Tradicionāli rūpnieciskā produkcija ir vairāk orientēta uz eksportu, nekā pakalpojumi. Līdz ar to, eksportējamo preču indekss ir valsts ekonomikai nozīmīgs rādītājs. Pēc Ekonomikas ministrijas datiem, 2009.gadā 86,6% transporta līdzekļu ražošanas sektora produkcijas, kas nodrošina 5,3% no Latvijas IKP, tika eksportēta. Mašīnu un iekārtu ražošanas sektors atrod galveno savas produkcijas pieprasījumu (86,4%) ārpus Latvijas, galvenokārt ES dalībvalstīs, tā pat kā arī elektrisko un optisko iekārtu ražošanas sektors (81,8% produkcijas tiek eksportēts) un vieglā rūpniecība (81,4% produkcijas tiek eksportēts). Neskatoties uz to, ka daudz lauksaimnieciskās un pārtikas produkcijas tiek realizēts vietējā tirgū, 16,9% šīs produkcijas tiek eksportēts, līdzīga situācija ir arī ar metālu un metālu izstrādājumu ražošanas sektoru un kokapstrādi, kur eksportēts 16,7% un 16,6% izlaides attiecīgi [108, 21.lpp., 26.lpp.].

Augstāk minētais demonstrē apstrādes rūpniecības nozares nozīmīgumu Latvijas ekonomikai un pastāvošo potenciālu tās attīstībai.

Latvija ir salīdzinoši neliela valsts, kurai nav daudzveidīgu un pietiekamu dabas resursu. Līdz ar to, tieši valsts uzkrātās tradīcijas, kvalificēts darbaspēks un zinātniskā bāze nodrošina konkurētspējīgas produkcijas ražošanu, atbilstoši pasaules līmeņa kvalitātei un cenām, par vadošo no tautsaimniecības nozarēm jau vēsturiski izvirzot **pakalpojumu nozari**.

Laikā no 2000.līdz 2007.gadam augsti izaugsmes tempi ir bijuši gandrīz visās Latvijas tautsaimniecības nozarēs, tomēr lielāko ieguldījumu straujā ekonomiskā izaugsmē nodrošināja tieši pakalpojumu nozare. Tās īpatsvars iekšzemes produktā (IKP) no 71,8% (pēc pievienotās vērtības) 2000. gadā palielinājās līdz 76,7% 2009.gadā (skat. 3. attēlu) [108, 22.lpp.; 94].

Kā tas ir parādīts 3.attēlā, pēc Latvijas pievienošanās ES, lielāko daļu no šī pieauguma nodrošināja vairum- un mazumtirdzniecības nozares, kā arī citi komercpakalpojumi. 2009. gadā lielāko pievienoto vērtību Latvijas IKP nodrošināja tādi pakalpojumu nozares sektori, kā operācijas ar nekustāmo īpašumu (19,9%), vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība (15,2%), transports, glabāšana un sakari (11,4%), valsts pārvalde un aizsardzība (8,3%), finanšu starpniecība (6,8%), būvniecība (6,5%), valsts pārvalde un aizsardzība (5,7%), u.c. (skatīt 2.3.attēlu). Tajā pašā laikā, finanšu krīzes rezultātā, būtiski samazinājās iekšējais un ārējais pieprasījums, kas būtiski ietekmēja arī tautsaimniecības nozaru ekonomisko aktivitāti. Tā, piemēram, 2009.gada 3.ceturksnī būvniecības nozares pieauguma temps sastādīja -31,8%, bet ieguldījums kopējā valsts izaugsmē -2,8%; tirdzniecības, viesnīcu un restorānu nozares pieauguma temps bija -28,4%, bet ieguldījums kopējā ekonomikas izaugsmē bija -6,9%; transporta un sakaru sektors sašaurinājās par 16,3%, tādējādi samazinot kopējo valsts ekonomisko attīstību par 2,6%; samazinājums elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādes sektorā veidoja 22,5%, atspoguļojoties 2,8% samazinājumā valsts ekonomikas izaugsmē.

3. attēls. Pakalpojumu nozares Latvijas iekšzemes kopproduktā 2009. gadā, % [94].

Tautsaimniecības struktūra pēc nodarbinātības ievērojami atšķiras no struktūras pēc pievienotās vērtības, izteikti atšķirīgo produktivitātes līmeņu dēļ dažādās nozarēs. Pakalpojumu nozare spēlē nozīmīgu lomu darba tirgū – 2009.gada 3.ceturksnī tajā strādāja 77% Latvijas iedzīvotāju. Visvairāk cilvēku ir nodarbināti tirdzniecības, viesnīcu un restorānu nozarē (20% no kopējā nodarbināto skaita), 15% citos komercpakalpojumos,

10% transporta un sakaru nozarē, 8% būvniecībā un 2% elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādes sektorā [108, 68.lpp.].

Ņemot vērā faktu, ka Latvija ir salīdzinoši neliela valsts, būtiska loma ir arī pakalpojumu tirdzniecībai ar pārējām ES dalībvalstīm un trešajām valstīm. Līdz ar finanšu krīzi, pieprasījums pēc pakalpojumiem vietējā tirgū jūtami samazinājās, un rezultātā jau pirms tam pozitīvais pakalpojumu ārējās tirdzniecības saldo ir ievērojami uzlabojies (gandrīz par vienu trešdaļu) [108, 22.lpp.]. Galvenie pakalpojumu nozares eksporta sektori 2009.gadā bija pārvadājumi (51,5%), komercdarbības pakalpojumi (27,9%), un ceļojumi (19,4%).

Ņemot vērā teritoriālo tuvumu, kā arī faktu, ka ierobežojumi brīvai pakalpojumu kustībai starp ES dalībvalstīm vairs oficiāli nepastāv, tiesību akti dalībvalstīs daudzos aspektos ir harmonizēti un prasības pakalpojumu saņēmējiem ir visai līdzīgas, Latvijas pakalpojumi tiek eksportēti pārsvarā uz ES dalībvalstīm. Visvairāk pakalpojumu Latvija eksportē uz ekonomiski spēcīgajām ES dalībvalstīm, kas ir vecās ES dalībvalsts (ES 15). Latvija veiksmīgi izmanto savu ģeogrāfisko tuvumu Igaunijai un Lietuvai, kā arī sadarbojas ar pārējām ES dalībvalstīm, kurām ir liels iedzīvotāju skaits, un līdz ar to plašs tirgus.

Kopumā, izvērtējot Latvijas ekonomiskās izaugsmes iespējas īstermiņā un vidējā termiņā, var secināt, ka pakalpojumu nozares veiksmīga attīstība ir vieglāk panākamais mērķis, salīdzinājumā ar ražošanas nozari. To lielā mērā nosaka Latvijas ģeogrāfiskie, klimatiskie un demogrāfiskie apstākļi.

Eiropas Komisijas pētījums par ES ražošanas un pakalpojumu tirgus attīstību kavējošiem faktoriem rāda, ka pastāv virkne problēmu, kas neļauj dalībvalstīm baudīt efektīvā vienotā tirgus darbību (skat.1.tabulu) [53, 45.lpp.].

2.6. tabulā atspoguļoti ES ekonomikai svarīgākie sektori, kuros komersanti joprojām nevar izmantot ES vienotā tirgus priekšrocības tirgus nepilnību dēļ. Attīstību kavējoši faktori (likumdošanas kvalitāte, integrācijas trūkums, konkurences intensitātes trūkums, inovāciju trūkums) ir novērtēti no 1 (problēma pastāv) līdz 2 (problēma ir ļoti būtiska), tādējādi atspoguļojot negatīvo ietekmi uz ES ekonomiku.

ES dalībvalstu nacionālie regulējumi un, attiecīgi, arī komercdarbības vide, ir atzīta par mazāk labvēlīgu un kavējošu citu dalībvalstu komersantu ieiešanu tirgū tādās nozarēs kā vispārējās nozīmes pakalpojumi (elektrība, gāze, ūdens apgāde), transportlīdzekļu tirdzniecība un remonts, vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība, vietējā transporta pakalpojumi, pārvadājumi u.c. Ievērojamas atšķirības pastāv starp dalībvalstu prasībām attiecībā uz papīra ražošanu un izdevējdarbību, metālu savienojumiem, vispārējas nozīmes pakalpojumiem, mazumtirdzniecību, finanšu starpniecību, apdrošināšanu un pensiju fondiem. Konkurences intensitāte ir atzīta par nepietiekošu vai ir atklāti brīvas konkurences principa pārkāpumi tādās jomās kā galveno metālu ražošana, transportlīdzekļu ražošana un remonts, viesnīcas un restorāni, pasta pakalpojumi un telekomunikācijas, finanšu starpniecība. Savukārt, inovāciju trūkums ir atzīts par galveno ES dalībvalstu problēmu un vērojams gandrīz visās ekonomikai svarīgākajās jomās.

1. tabula

Tirgus attīstības apgrūtinājumu iemesli

Sektori	Uzņēmējdarbības vide	Tirgus darbības efektivitāte		
	Likumdošana	Integrācija	Konkurence	Inovācijas
Papīra ražošana un izdevējdarbība	-	2	1	2
Gumijas un plastmasas izstrādājumi	1	1	-	1
Galvenie metāli	1	-	2	2
Metālu savienojumi	1	2	-	2
Mašīnas un iekārtas	-	-	1	2
Biroja, grāmatvedības iekārtas un datori	-	1	1	2
Elektroiekārtas un ierīces	1	1	-	2
Radio, TV	1	1	1	2
Transportlīdzekļi un piekabes	-	1	2	1
Mēbeles	1	-	1	-
Elektrība, gāze un ūdens apgāde	2	2	1	2

Transportlīdzekļu tirdzniecība un remonts	2	-	2	2
Vairumtirdzniecība	2	-	1	2
Mazumtirdzniecība	2	2	1	2
Viesnīcas un restorāni	1	1	2	2
Iekšzemes transports	2	-	1	1
Pārvadāšanas pakalpojumi	2	1	2	1
Pasta pakalpojumi un telekomunikācijas	1	-	2	1
Finanšu starpniecība	1	2	2	1
Apdrošināšana un pensiju fondi	1	2	1	1
Citas komercdarbības	2	2	1	2
Kopā	24	21	25	33

Integrācijas problēma tiek aktīvi risināta, Eiropas Komisijai izstrādājot un Eiropas Padomei ar Eiropas Parlamentu pieņemot jaunus ES līmeņa regulējumus (direktīvas, regulas, lēmumi, rekomendācijas utt.).

Kopumā no 2.6.tabulas var secināt, ka ražošanas sektora galvenā problēma ir inovāciju trūkums, tai seko nepietiekošs konkurences līmenis un integrācijas trūkums, un vislabākajā situācijā atrodas uzņēmējdarbības vide, kas raksturota ar likumdošanas kvalitāti. Pretēja situācija ir pakalpojumu nozarē. Lielākā problēma, ar ko sastopas pakalpojumu sniedzēji ir zema regulējumu kvalitāte (vāja uzņēmējdarbības vide), tai seko inovāciju trūkums un nepietiekoša konkurence. Savukārt, mazāk problemātisks ir integrācijas jautājums.

Komercdarbības ierobežojumi ES vienotajā tirgū

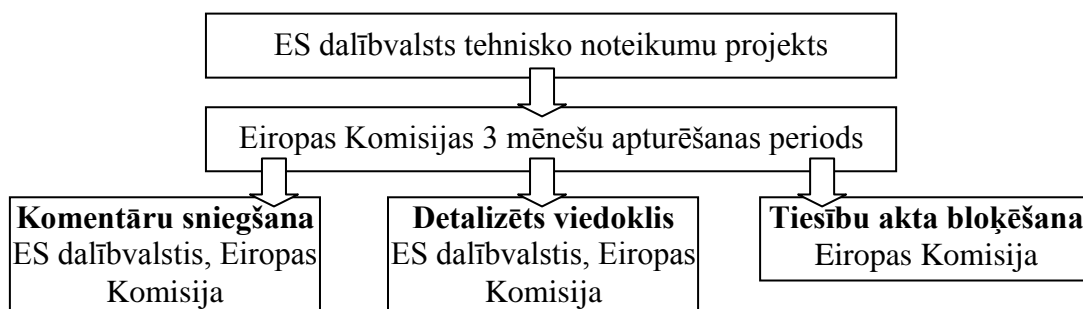
ES prasību ievērošana: ES iekšējā tirgū tiek piemērota vienota tarifu politika pret trešajām valstīm, bet starp ES iekšējā tirgus dalībvalstīm tarifi netiek piemēroti. Neskatoties uz uzņēmējdarbības barjeru aizliegumiem starp ES dalībvalstīm, dalībvalstis joprojām piemēro slepenos ierobežojumus, kas rada papildu grūtības un izmaksas citu dalībvalstu komersantiem, paplašinot savu darbību uz citām ES valstīm. Nav grūti dalībvalstī pastāvošus aizliegumus pret citu dalībvalstu komersantiem pamatot ar patērētāju aizsardzību iemesliem. Tā, piemēram, Kipra uzlika aizliegumu darboties Lielbritānijas nekustāmā īpašuma tirdzniecības uzņēmumam, kurš tika dibināts gadu pirms Kiprā stājās spēkā likums, kurš nosaka, ka nekustāma īpašuma aģentiem ir jābūt privātpersonām, pamatojot to ar patērētāju aizsardzību un personiskām attiecībām starp pakalpojumu sniedzējiem un klientiem. Slovēnijā pakalpojumu sniedzējiem, kuri vēlas piedalīties izstādēs, visi izstādes materiāli vēl nesen bija jātulko slovēņu valodā, kas ir arī pamatots ar patērētāju aizsardzību. Austrijā slēpošanas instruktoriem bija atļauts darboties tikai 14 dienas, pēc šī laika bija nepieciešams atvērt savu slēpošanas skolu, lai tiktu nodrošināta atbilstoša pakalpojuma kvalitāte. Grieķijā pastāvēja prasība niršanas instruktoriem pārvaldīt grieķu valodu, neskatoties uz to, ka, piemēram, britu instruktori varētu sniegt pakalpojumus tūristu grupām no Lielbritānijas. Beļģijas mazumtirdzniecības likums atļauj pārdot preces (arī pakalpojumus) par pazeminātu cenu tikai bez norādījuma uz to, kāda ir šī produkta pilnā cena, tādējādi aizsargājot patērētāju tiesības, kaut tas ierobežo informācijas pieejamību tirgū [109].

2010.gadā Eiropas Savienības Tiesa ir izskatījusi 31 lietu preču brīvās aprites jomā un 100 lietas brīvās pakalpojumu sniegšanas jautājumos. Izskatīto lietu skaits par slepenajiem tirdzniecības ierobežojumiem ES iekšējā tirgus dalībvalstīs bija vidēji 4,3. Latvija nebija iesaistīta nevienā lietā par iepriekš minētajiem tematiem [68].

Papildus šķēršļi veidojas dalībvalstīm pilnā mērā nepārņemot ES līmeņa normatīvos aktus nacionālajā likumdošanā. Vidējais direktīvu transponēšanas deficīts ES iekšējā tirgus dalībvalstīs 2009.gadā bija 0,9%. Latvijā direktīvu transponēšanas deficīts 2009.gadā ir bijis tikai 0,7%, bet 9 no dalībvalstīm (Grieķija, Polija, Portugāle, Čehija, Itālija, Luksemburga, Igaunija, Beļģija un Lielbritānija) joprojām nevar sasniegt ES transponēšanas deficīta mērķi 1% [65, 12.-13.lpp.]. Šādu ES normu neizpildi var interpretēt arī kā apzinātu vietējo komersantu lobēšanu. Dalībvalstis dažkārt nepilnīgi vai nekvalitatīvi pārņem ES normas, nodrošinot labvēlīgākus nosacījumus vietējiem komersantiem. Paiet laiks, kamēr neatbilstību konstatē Eiropas Komisija un attiecīgā dalībvalsts ievieš grozījumus nacionālajos tiesību aktos, novēršot „neprecizitāti”. Lai cīnītos ar minētajām ES vienotā tirgus nepilnībām, Eiropas Komisija vai pat paši komersanti var griezties Eiropas Savienības Tiesā (EST), kura lems par noteiktajā dalībvalstī pastāvošā regulējuma atbilstību četru pamatbrīvību principam. Tomēr EST lietu izskatīšanas process ir diezgan ilgs, bet piemērotās sankcijas par ES tiesību neievērošanu mēdz būt mazākas, nekā dalībvalsts ekonomiskais guvums, kas tika panākts līdz likumdošanas „neprecizitāte” tika likvidēta.

Tehnisko noteikumu paziņošanas sistēma precēm: ES iekšējā tirgū pastāv tiesību aktu kopums, kurš nosaka dalībvalstīm pienākumu izpildīt tajā definētās kopējās prasības (harmonizētie noteikumi) atsevišķiem produktiem un pakalpojumiem. Tajā pašā laikā, atsevišķiem produktiem nav noteiktas ES līmeņa prasības, un katra ES iekšējā tirgus dalībvalsts ir tiesīga noteikt savus tehniskos noteikumus, piemēram, attiecība uz produktu svaru, izmēru, sastāvu, marķēšanu iepakojumu u.c.

Lai veicinātu brīvu preču apriti neharmonizētajā sfērā, ES tika ieviesta dalībvalstu tehnisko noteikumu paziņošanas sistēma tiesību akta projekta izstrādes stadijā, piemērojot apturēšanas periodu, kura laikā Eiropas Komisija un visas ES dalībvalsts var attiecīgi reaģēt, sniedzot komentārus un, nepieciešamības gadījumā, apturot projekta tālāku virzību. Paziņošanas sistēmas juridiskais pamats - Eiropas Parlamenta un Padomes 1998. gada 22. jūnija direktīva 98/34/EK, ar ko nosaka informācijas sniegšanas kārtību tehnisko standartu un noteikumu jomā un Eiropas Parlamenta un Padomes 1998. gada 20. jūlija direktīva 98/48/EK, ar kuru groza direktīvu 98/34/EK, nosaka ES dalībvalstu pienākumu sagatavotos tehnisko noteikumu projektus un ar tiem saistīto informāciju iesniegt izvērtēšanai Eiropas Komisijai un pārējām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Paziņošanas procedūras grafiskais atspoguļojums ir sniegts 4.attēlā.

4.att. Tehnisko noteikumu paziņošanas procedūra

Kā redzams 4.attēlā, pēc direktīvas 98/34/EK noteiktās procedūras, ES dalībvalstis iesniedz izstrādātos tehniskos projektus izvērtēšanai Eiropas Komisijai un pārējām dalībvalstīm uz 3 mēnešiem. Rezultātā par projektu var būt saņemti citu ES dalībvalstu vai Eiropas Komisijas komentāri, kuriem ir rekomendējošs raksturs, detalizētie viedokļi (kuru vērā ņemšana ir obligāts nosacījums) vai arī pieņemts Eiropas Komisijas lēmums par tiesību akta pilnīgu apturēšanu.

Šāda informācijas sniegšanas kārtība ES ieviesta, lai dotu iespēju Eiropas Komisijai un pārējām Eiropas Savienības dalībvalstīm preventīvi izvērtēt, vai kādas Eiropas Savienības dalībvalsts sagatavotais tehnisko noteikumu projekts nenosaka prasības, kas var radīt šķēršļus brīvai preču vai pakalpojumu aprītei, vai tiesībām veikt uzņēmējdarbību Eiropas Savienības iekšējā tirgū.

Ar aprakstītas paziņošanas sistēmas ieviešanu tiek panākti trīs galvenie mērķi:

- Caurspīdīgums (visi procesa dalībnieki ir informēti par paziņotajiem tiesību aktiem);
- Šķēršļu nepieļaušana (tirdzniecības barjeru novēršana pirms to ieviešanas);
- Subsidiaritāte (jomu noteikšana, kur Eiropas Komisijas iejaukšanās ir īpaši vēlama).

Tirdzniecības tehniskās barjeras ir ES iekšējā tirgus valsts institūciju izvirzītās prasības, kas tieši vai netieši, faktiski vai potenciāli kavē preču un pakalpojumu tirdzniecību ES iekšējā tirgū, kā arī pilnīgi vai daļēji liedz preču ieviešanu, izvešanu vai tranzītu. Kā biežākos piemērus tirdzniecības tehniskajām barjerām iekšējā tirgū var minēt: ES dalībvalstu tehniskie noteikumi, importa licences, administratīvās barjeras [136].

Praksē potenciālo tirdzniecības šķēršļu novērtēšana neharmonizētajā sfērā izpaužas kā:

- Diskriminācijas aizliegums (prasībām citās valstīs ražotām precēm jāsakrīt ar prasībām vietējām precēm);
- Ieviešamo prasību nepieciešamība;
- Prasību mērķa proporcionālitate.

Savukārt, potenciālo tirdzniecības šķēršļu novērtēšana harmonizētajā sfērā izpaužas kā papildus noteiktas nacionālās prasības, piemērojot ES regulas, direktīvas, lēmumus.

Tehnisko noteikumu prasības iespējams apskatīt Eiropas Komisijas TRIS (*Technical Regulation Information System*) datu bāzē (<http://ec.europa.eu/enterprise/tris/pisa/app/search/>).

Direktīvu 98/34/EK un 98/48/EK prasības Latvijā ievieš 23.02.2010. Ministru kabineta instrukcija Nr.1 „Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par tehnisko noteikumu projektiem”. Saskaņā ar Ministru kabineta instrukcijas 6. punktu Ekonomikas ministrija veic uzraudzību, lai nodrošinātu informācijas sniegšanu saskaņā ar šo instrukciju.

2010.gadā tika paziņoti 817 tehnisko noteikumu projekti, tai skaitā Latvijas valsts iestādes ir paziņojušas 12 tehnisko noteikumu projektus, Francija ir paziņojusi 99 tehnisko noteikumu projektus, Luksemburga – 63, Vācija – 56 [66, 11.-15.lpp.], bet vidējais rādītājs ES iekšējā tirgū ir 27,2.

Latvija kopš tās iestāšanās ES līdz 2011.gada jūlijam nav sniegusi nevienu detalizēto komentāru par citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu izstrādātajiem tehniskajiem noteikumiem. Minētajā laika periodā kopā tika sniegti 394 ES iekšējā tirgus dalībvalstu detalizētie viedokļi, tai skaitā Francija ir sniegusi 58 komentārus, Vācija – 41, Austrija – 40, Spānija – 35, bet vidējais detalizēto viedokļu sniegšanas rādītājs ES iekšējā tirgū ir 13,1 [66, 11.-15.lpp.].

Tas liecina par to, ka citas ES iekšējā tirgus dalībvalstis daudz labāk aizsargā vietējo tirgu – ievieš savā tirgū tehniskās prasības produkcijas tirdzniecībai, tajā pašā laikā sekojot līdzi, lai diskriminējošās prasības netiktu piemērotas citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs.

Tehnisko noteikumu paziņošanas sistēma pakalpojumiem: Pienākums informēt citas dalībvalsts par pakalpojumu jomā pastāvošām prasībām ir noteikts *Eiropas Padomes un Parlamenta 2006.gada 27.decembra 2006/123/EK direktīvā par pakalpojumiem iekšējā tirgū*. Šobrīd pakalpojumu sektora paziņošanas sistēmai ir vairāk informatīvs rakstus. Tehniskiem noteikumu virzīšanai netiek piemērots apturēšanas periods, kamēr notiek projekta izvērtēšana Eiropas Komisijā un pārējās ES dalībvalstīs. Direktīvas 2006/123/EK prasības attiecībā uz paziņošanu Latvijā ir ieviestas ar 23.02.2010. Ministru kabineta instrukciju Nr.1 „Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par tehnisko noteikumu projektiem”. Šobrīd statistika par ES dalībvalstu paziņotajiem tehniskajiem projektiem nav apkopota, ka arī dati par paziņotajiem projektiem nav centralizēti pieejami – Eiropas Komisijas paziņojumus par iesniegtajiem tehniskajiem projektiem pakalpojumu sektorā saņem valstu nozīmētās atbildīgās amatpersonas. Latvijā citu dalībvalstu paziņojumi par tehniskajiem projektiem nonāk Ekonomikas ministrijas speciāli izveidotajā e-pasta kastē [136].

Savstarpējā atzīšana: Savstarpējās atzīšanas princips nosaka, ka dalībvalstis nevar aizliegt Eiropas Ekonomiskās Zonas (ES dalībvalstis, Lihtenšteina, Norvēģija, Islande) un Turcijas likumīgi ražotu produktu pārdošanu savās teritorijās, pat ja attiecīgais produkts ir ražots atbilstoši tehniskajiem un kvalitātes noteikumiem, kas ir atšķirīgi no tiem, ar kuriem jābūt atbilstībā minēto valstu pašu ražotajiem produktiem. Vienīgais izņēmums attiecībā uz minēto principu ir galamērķa dalībvalstis noteiktie ierobežojumi, ja tie ir attaisnojami, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienības Darbību 36.pantu vai pamatojoties uz sevišķi svarīgām sabiedrības interesēm, kas atzītas Eiropas Savienības Tiesas praksē. Savstarpējās atzīšanas princips ir ieviests ar Eiropas Parlamenta un Padomes 09.07.2008. Regulu (EK) Nr.764/2008, ar ko nosaka procedūras, lai dažus valstu tehniskos noteikumus piemērotu citā dalībvalstī likumīgi tirgotiem produktiem, un ar ko atceļ Lēmumu Nr.3052/95/EK.

Saistībā ar regulu, ES iekšējā tirgus dalībvalstis nedrīkst noteikt citā ES iekšējā tirgus dalībvalstīm un Turcijai:

- a) aizliegumu laist tirgū attiecīgo produktu (vai produkta veidu);
- b) attiecīgā produkta (produkta veida) pārveidi vai papildu pārbaudi, pirms to var laist vai tam var atļaut atrasties tirgū;
- c) attiecīgā produkta (vai produkta veida) izņemšanu no tirgus.

Tajā pašā laikā, savstarpēja atzīšana ne vienmēr ir piemērojama automātiski: to var ietekmēt galamērķa dalībvalstis tiesībs pārbaudīt attiecīgā produkta nodrošinātā aizsardzības līmeņa līdzvērtību salīdzinājumā ar minētās valsts tiesību normās paredzēto aizsardzības līmeni.

Savstarpējās atzīšanas principa praktiskās piemērošanas 3 posmi ir šādi:

- 1.posms: **nepieciešamo datu vākšana** – galamērķa dalībvalsts ir tiesīga lūgt no komersanta ar ievadamo produktu saistītu informāciju, bet tā nedrīkst pieprasīt šo informāciju kā obligātu, kā arī liegt komersantam laist produktu brīvā apgrozībā.
- 2.posms: **līdzvērtīga aizsardzības līmeņa pārbaude** – nepieciešama administratīva sadarbība ar citu dalībvalstu kompetentajām iestādēm deklarētās preces aizsardzības līmeņa atbilstības izvērtēšanai nacionālajām prasībām.
- 3.posms: **pārbaudes rezultāti un to paziņošana komersantam (pieteikuma iesniedzējam)** – negatīvu rezultātu gadījumā tiek pieņemts lēmums par preces izņemšanu no apgrozības. Komersantam jābūt iespējai apstrīdēt galamērķa dalībvalsts kompetento iestāžu pieņemto lēmumu.

To produktu indikatīvais saraksts, uz kuriem nav attiecināms savstarpējās atzīšanas princips, tiek regulāri atjaunots un klasificēts atbilstoši kombinētajai nomenklatūrai.

Latvijas produktu kontaktu punkts (PKP) laika posmā no 13.05.2010. līdz 12.05.2011. ir saņēmis 10 informācijas pieprasījumus no vietējiem un ārzemju uzņēmumiem par eksistējošiem regulējumiem, kuri nosaka specifiskās prasības produkcijas izvietošanai Latvijas tirgū. Latvijas PKP ir saņēmis informācijas pieprasījumus par regulējumiem šādās jomās:

- dūmu signalizācijas (elektroniski dūmu detektori);
- bīstami produkti un vielas (pulveri/mazgāšanas līdzekļi, smaržas, aerosoli, biocīdi un kosmētiski produkti);

- kosmētiskie produkti – zobu pasta;
- koka rotaļlietas un koka bērnu mēbeles (istabu mēbeles, dārza mēbeles, u.c.);
- minerālūdens zīdaiņu ēdiena gatavošanai;
- elektropreces (kabeļi, spuldzes, izolācijas);
- būvmateriāli (caurules un šļūtenes);
- būvmateriāli (kas nonāk kontaktā ar dzeramūdeni);
- litogrāfija (mākslas darbi, kolekcionēšanas preces un antīkas lietas);
- sporta drēbes [112].

Latvijā nav izveidota interaktīva mājaslapa vai portāls, kur informācijas pieprasītājs varētu patstāvīgi sameklēt nepieciešamos regulējumus. Latvijā PKP funkcijas pilda Ekonomikas ministrijas izveidota e-pasta kastīte pcp@em.gov.lv, nosūtot informācijas pieprasījumu uz kuru, tiks saņemta Ekonomikas ministrijas sagatavotā atbilde. Latvijas PKP ir arī zema atpazīstamība, kā rezultātā informācijas pieprasījumu skaits ir ļoti zems. 2009.-2010.gadā Latvijas PKP ir apstrādājis desmit pieprasījumus. ES iekšējā tirgus dalībvalstu informācijas pieprasījumu vidējais skaits PKP ir 86. Piemēram, Slovākijā PKP apstrādā ap 200 pieprasījumiem gadā.

Paziņojumi par islaicīgajiem brīvas preču aprites kavējumiem: ES iekšējā tirgus dalībvalstu pienākums paziņot citām dalībvalstīm par plānotajiem brīvas preču aprites kavējumiem ir noteikts *Eiropas Padomes 1998.gada 7.decembra Regulā (EK) Nr.2679/98 par iekšējā tirgus darbību attiecībā uz brīvu preču apriti starp dalībvalstīm*.

Regulas izpratnē par kavējumu brīvai preču aprītei ir uzskatāma tāda valsts pārvaldes iestādes vai privātās personas rīcība, kas:

- Izriet no dalībvalsts darbības vai bezdarbības;
- Fiziski vai citādi kavē un novilcina brīvu preču ieviešanu, izvešanu vai pārvadāšanu dalībvalstīs;
- Rada nopietnus zaudējumus fiziskajām un juridiskajām personām;
- Prasa tūlītēju rīcību, lai novērstu attiecīgā traucējuma turpināšanos vai pastiprināšanos.

Atbilstoši 13.10.2008. Ministru kabineta noteikumiem Nr.836 „Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestādes sniedz informāciju par šķēršļiem brīvai preču aprītei iekšējā tirgū”, aktuālai informācijai par citu Eiropas Savienības dalībvalstu un Eiropas Ekonomikas zonas valstu paziņojumiem saistībā ar esošajiem vai plānotajiem šķēršļiem brīvai preču aprītei, kura ir izplatīta saskaņā ar Padomes Regulas Nr.2679/98 3.panta 1.punktu, jābūt pieejamai LR Ekonomikas ministrijas oficiālajā mājaslapā internetā [143].

Saistībā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr.836., Latvijas valsts pārvaldes iestādēm ir pienākums iesniegt Ekonomikas ministrijai informāciju par šķēršļiem brīvai preču aprītei, piemēram, šādos gadījumos:

1. Valsts pārvaldes iestāžu pasākumi ES iekšējās robežkontroles punktos un Latvijas Republikas muitas teritorijā, kas var radīt būtiskus traucējumus satiksmei pāri robežai; importa, eksporta vai tranzīta aizliegumi un ierobežojumi; pastiprinātas robežkontroles režīma ieviešana uz Latvijas – Igaunijas vai Latvijas – Lietuvas robežas, kuras rezultātā varētu veidoties būtiski vai ilgstoši traucējumi satiksmei pāri robežai; ceļu posmu, tiltu slēgšana satiksmei vai satiksmes ierobežošana saistībā ar plānotajiem vai veicamajiem remontdarbiem vai līdzīga rakstura pasākumiem un darbībām, u.c.

2. Valsts pārvaldes iestāžu pasākumi, lai ieviestu Eiropas Savienības tiesību aktu prasības vai atbilstību tiem, pasākumus nelegālās imigrācijas apkarošanai, kā arī ceļu posmu slēgšanu saistībā ar nelabvēlīgu ekoloģisko situāciju (neatbilstošs vides, gaisa vai ūdens piesārņojuma līmenis) un nepieciešamību ievērot Eiropas Savienības tiesību aktu prasības vides aizsardzības jomā, u.c.

3. Valsts pārvaldes iestāžu pasākumi, lai izpildītu Latvijas saistības, kuras izriet no starptautiskajiem Nolīgumiem.

4. Valsts pārvaldes iestādes rīcībā ir informācija par apstākļiem, kurus izraisa fizisko personu un juridisko personu prettiesiska rīcība un, kas var radīt daļēju vai pilnīgu preces pārvadāšanas pārtraukšanu vai apgrūtināt tās pārvadāšanu Latvijas teritorijā; - streiku rīkošana; ceļu bloķēšana transporta kustībai, u.c.

5. Dabas izraisīti riski un draudi, kuri rada negatīvu ietekmi uz transporta kustību un satiksmes drošību, dabas katastrofas, ārkārtīgi nelabvēlīgie laika apstākļiem, u.c. [80, 143].

Viens no spilgtākajiem piemēriem brīvas preču aprites kavējumiem Latvijā ir kravas mašīnu aizkavēšana un pastiprināta kontrole uz Latvijas-Lietuvas robežas saistībā ar 2006.gada NATO samita norisi Rīgā.

Laika periodā no 2010.gada septembra līdz 2011.gada augustam Ekonomikas ministrijas mājaslapā netika ievietots neviens paziņojums par brīvas preču aprites apgrūtinājumiem Latvijā vai citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs. ES iekšējā tirgus dalībvalstu atbildīgo iestāžu informatīvajos resursos vidēji tiek izvietoti 22 paziņojumi gadā [113].

Tajā pašā laikā, Latvijas valsts pārvaldes iestādes, iesniedzot Ekonomikas ministrijā attiecīgu pieprasījumu, ir tiesīgas pieprasīt informāciju par citu Eiropas Savienības dalībvalstu un Eiropas Ekonomikas zonas valstu paziņotiem šķēršļiem, veiktajiem un plānotajiem pasākumiem to novēršanai vai mazināšanai, kā arī lūgt tās sniegt pamatojumu minēto šķēršļu saglabāšanai. Ekonomikas ministrija informācijas pieprasījumu

nosūta attiecīgās valsts atbildīgai institūcijai un informē par to Eiropas Komisiju. Sākot no 2008.gada Latvija ne vienu reizi nav pieprasījusi dalībvalstu paskaidrojumus par brīvas aprites šķēršļiem Padomes Regulas Nr.2679/98 paziņošanas procedūras ietvaros. Savukārt Latvija ir paziņojusi par ierobežojumiem divas reizes.

Balstoties uz augstāk minēto, var secināt, ka Latvijā paziņošanas sistēma par esošajiem vai plānotajiem ārkārtīgiem šķēršļiem brīvai preču aprītei nedarbojas efektīvi.

ES iekšējā tirgus dalībvalstu valsts pārvaldes iestāžu savstarpējā sadarbība: Lai veicinātu ES iekšējā tirgus efektīvu darbību, ir izveidots mehānisms, ar kura palīdzību valsts pārvaldes iestāde no vienas dalībvalsts var ātri sazināties ar citas dalībvalsts līdzīgas funkcijas pildošo valsts pārvaldes iestādi un atrisināt ar komersanta pārrobežu darbību saistītu jautājumu. Šāds savstarpējās sadarbības pamats ir Eiropas Komisijas pārvaldē esošā iekšējā tirgus informācijas sistēma (*Internal Market Information system – IMI*). Latvijā IMI sistēmas galvenais koordinators ir Ekonomikas ministrija.

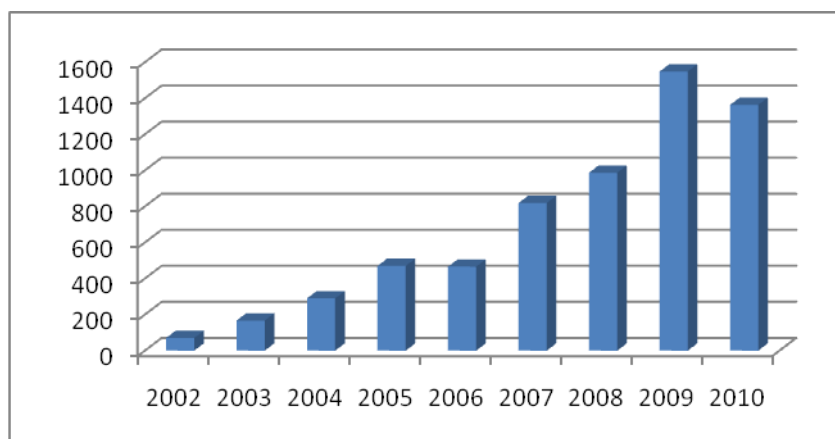
Laika periodā no 2010. gada janvāra līdz novembrim Latvijā IMI sistēmā reģistrēti 19 informācijas pieprasījumi ar IMI sistēmas palīdzību [176]. Citu ES iekšējā tirgus dalībvalstu vidējais informācijas pieprasījumu skaits ar IMI sistēmas palīdzību ir vidēji 43 [113].

Ārpus tiesas strīdu risināšanas mehānisms: ES iekšējā tirgū ir pieņemti daudzi regulējumi, lai nodrošinātu ka ES 4 pilāri darbojas efektīvi. Tomēr ES pamatbrīvību piemērošana var būt traucēta, dalībvalstu valsts pārvaldes iestādēm nepareizi interpretējot fiziskās vai juridiskās personas tiesības. Tiesību aizsardzībā tiesā ir rezultatīvs instruments, tomēr tas prasa daudz laika un citu resursu. Lai ātri risinātu problēmas, kas saistītas ar valsts iestāžu nepareizu ES tiesību aktu piemērošanu ir izveidots SOLVIT tīkls (tulkojumā no angl.: *Solve it – atrisināt to*). SOLVIT galvenokārt nodarbojas ar jebkādam pārrobežu problēmām starp uzņēmumiem vai privātpersonām, no vienas puses, un valsts iestādi, no otras puses, saistībā ar ES tiesību iespējamu nepareizu interpretāciju.

SOLVIT sniedz bezmaksas atbalstu fiziskām un juridiskām personām šādās jomās:

- Profesionālas kvalifikācijas un diplomu atzīšana, pieeja izglītībai;
- uzturēšanās atļaujas;
- balsošanas tiesības;
- sociālais nodrošinājums;
- tiesības, kas izriet no darba līguma;
- braukšanas tiesības;
- transportlīdzekļu reģistrācija;
- robežkontrole, pieeja tirgum attiecībā uz produktiem;
- pieeja tirgum attiecībā uz pakalpojumiem;
- pašnodarbinātas personas reģistrācija;
- valsts un pašvaldību iepirkumi;
- nodokļi;
- kapitāla vai maksājumu brīva kustība.

Par SOLVIT tīkla efektīvu darbību liecina tas, ka SOLVIT lietu skaits ievērojami pārsniedz Eiropas Savienības Tiesas ierosināto pārkāpumu procedūru skaitu, kā arī iesniegto lietu skaits nepārtraukti pieaug (skatīt 5.attēlu).

5. att. SOLVIT tīkla izskatīto lietu skaits [58]

5.attēlā atspoguļotais SOLVIT tīklā iesniegto lietu skaita straujš palielinājums 2009.gadā ir pamatots ar to, ka 2009.gadā bija pieņemti vairāki ES regulējumi, kuru normas dalībvalstis nebija pareizi ieviesušas savos

nacionālajos tiesību aktos (piemēram, Īrija, Apvienotā karaliste), attiecīgi iedzīvotāji un komersanti aktīvi aizstāvēja savas tiesības, vērsties tiesībsargājošās iestādēs.

Latvijās SOLVIT centrs 2010.gadā ir apstrādājis 15 iesniegumus, savukārt, ES iekšēja tirgus dalībvalstu vidējais attiecīgais rādītājs ir 45 [58, 106, 98.-99.lpp.].

Konkurence: Tirgus noteikumu ievērošanu Latvijā uzrauga Ekonomikas ministrijas padotībā esošā iestāde Konkurences padome (turpmāk tekstā – KP). Atbilstoši KP datiem, komersantu negodīgās prakses gadījumu skaits pēdējo 25 gadu laikā ir ievērojami samazinājies. Tā piemēram, 2008.gadā, salīdzinot ar 2007.gadu, ir būtiski samazinājies kopējais KP izskatīto lietu un pieņemto lēmumu skaits. 2008. gadā Konkurences padome pieņēmusi kopumā 111 lēmumus par Konkurences likuma, Reklāmas likuma un Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksa iespējamajiem pārkāpumiem. 27 no izskatītajām lietām tika konstatēti pārkāpumi, par kuriem kopumā 42 uzņēmumiem piemēroti naudas sodi 574 118,66 latu apmērā [117, 13.-14.lpp.].

Tajā pašā laikā, līdz ar pasaules finanšu krīzi, sākot ar 2008.gadu ievērojami samazinājās produkcijas pieprasījums vietējā un eksporta tirgos. Secīgi, saasinājās arī komersantu cīņa par klientiem. Atsevišķos gadījumos komersanti bija spiesti pārdot saražotās preces vai pakalpojumus zem pašizmaksas, lai minimizētu kompānijas kopējās izmaksas. Šādos apstākļos stiprākajiem tirgus dalībniekiem parādījās stimuls saglabāt vai pat palielināt savas tirgus daļas, izmantojot arī neatļautas tirgus iekarošanas metodes. Neskatoties uz to, ka vispārīgais izskatīto lietu daudzums samazinājās, 2008. un 2009.gadā pieauga tieši smago Konkurences likuma pārkāpumu skaits (slepenās vienošanās par cenām vai tirgus sadali, dominējošā stāvokļa ļaunprātīga izmantošana). Pēc KP datiem, 52 % no visām 2008. gadā pabeigtajām lietām saistītas ar uzņēmumu apvienošanās uzraudzību, 32 % – ar vienošanās aizlieguma pārkāpumu un dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas gadījumu izmeklēšanu, bet 15 % – ar negodīgas konkurences aizlieguma un Reklāmas likuma iespējamajiem pārkāpumiem [117, 42.-46.lpp.].

Dabiskajā vai negodīgajā ceļā samazinoties konkurentu skaitam, 2010.gadā atsevišķos tirgos var būtiski mainīties konkurences intensitāte un tirgus varas pārdale starp tirgus spēlētājiem. Rezultātā var veidoties situācija, kad atsevišķas kompānijas iegūst dominējošo stāvokli tirgū, un, līdzīgi kā tas ir SIA „Rimi Latvia” un SIA „Maxima Latvia” gadījumā mazumtirdzniecības sektorā, negodīgi rīkojas attiecībā uz konkurentiem, piegādātājiem, klientiem vai patērētājiem. Patērētāji vairāk nekā iepriekš cenšas izvēlēties lētākus iepirkšanās veidus (piemēram, lielveikalu piedāvātās akcijas, iepirkšanās tirgos). Tādējādi, lai gan apgrozījums samazinās arī lielākiem mazumtirgotājiem, tomēr to tirgus daļa uz kopējā tirgus apgrozījuma fona varētu pat pieaugt.

Situāciju pasliktina tas, ka finanšu krīzes rezultātā Latvijas valdība, cīnoties ar budžeta deficītu, ir samazinājusi KP finansējumu. KP tika pārskatīta tās administratīvā kapacitāte un optimizēta iestādes atbalsta funkciju sniegšana, apvienojot vienā struktūrvienībā, kā arī likvidētas kopumā septiņas amata vietas. Rezultātā, KP ir mazāk iespēju veikt izmeklējumus un regulēt tirgus procesus. Tā, piemēram, tika pieņemts lēmums, ka sākot ar 2009.gada 1.janvāri KP nav paziņojamas komersantu apvienošanās, ja vienam no diviem apvienošanās dalībniekiem apgrozījums iepriekšējā finanšu gadā nepārsniedz 1,5 miljonus latu. Attiecīgi prognozējams, ka tirgus uzraudzības kvalitāte tuvākajā laikā varētu pasliktināties.

Lai apzinātu ES vienotā tirgus neizmantoto potenciālu, pielāgot ES ekonomiku jaunajiem XXI gadsimta izaicinājumiem, tādiem kā globalizācija, ātri inovācijas tempi, kas attīsta sociālās un vides realitātes utt., Eiropas Komisija ir veikusi dziļu izpēti, apkopojot pētījuma rezultātus dokumentu paketē – Vienotā Tirgus Pārskatā. Galvenais no Vienotā tirgus pārskata paveiktajiem uzdevumiem ir galveno ES vienotā tirgus nepilnību iemeslu identificēšana un izcelšana. Projekta gaitā tiesību aktu un statistisko datu analīzes rezultātā tika identificēti tirgi un sektori, kuriem ir visnozīmīgākā loma ES izaugsmei. Eiropas Komisija ir izcēlusi tirgus nepilnību iemeslus šajos sektoros, kā arī apzīmējusi iespējamus problēmu risinājumus. Caurskatīšanas rezultāti parādīja, ka pakalpojumu sektorā joprojām ir nepieciešami uzlabojumi labākā regulējuma kontekstā, un sekojošos sektoros uzlabojumi ir īpaši aktuāli: būvniecība, transporta līdzekļu apkope un remonts, vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība, viesnīcas un restorāni, iekšzemes transports, transporta nozares palīg un pavadpakalpojumi, pasta pakalpojumi un telekomunikācijas, finanšu starpniecība, apdrošināšana un pensiju fondi [33, 187, 105, 110]. Pēc Pasaules Konkurētspējas ziņojuma datiem, ES iekšējā tirgus relatīvā konkurences intensitāte dalībvalstu vietējos tirgos aizņem 36.vietu, kas ir diezgan vājš rezultāts, ņemot vērā ES iekšējā tirgus potenciālu. Latvija pēc šī rādītāja ierindojas tikai 79.vietā. Par konkurences intensitātes trūkumu liecina arī 2.6.tabulas dati, kurā konkurence ir atspoguļota kā otrā lielākā problēma ES iekšējā tirgū.

Atbilstoši 2009.gada Globālā Konkurētspējas Indeksa vērtējumam, Latvijā ir salīdzinoši zema konkurences intensitāte (pēc konkurences intensitātes rādītāja Latvija ierindojas 76.vietā no 134 pasaules valstīm, bet ES iekšējā tirgus dalībvalstu vidējā pozīcija pēc šī rādītāja ir 36), atsevišķajās nozarēs eksistē tirgus spēlētāju dominance un pret monopola politika varētu būt efektīvāka.

2.2. Darba tirgus

Augsts nodarbinātības līmenis valstī ir būtisks priekšnosacījums ekonomiskās labklājības nodrošināšanai. Nodarbinātība ir izvirzīta kā viena no galvenajām prioritātēm Latvijas un ES attīstības stratēģiskajos

dokumentos. Latvija vienmēr varēja lepoties ar augsti kvalificētu darbaspēku ar augstu konkurētspēju, ņemot vērā to zemās izmaksas. Tomēr Latvijas ātrās attīstības gados (2004.-2008.gads) aizvien populārākas kļuva nevis profesijas ražošanas nozarēs ar augstu pievienoto vērtību, bet spekulācijas un pakalpojumi, kas neprasa īpašas padziļinātas zināšanas. Rezultātā, daudzi inženieri, zinātnieki un citi augsti kvalificēti speciālisti bija spiesti pamest Latviju citas darbavietas meklējumos vai nomainīt profesiju. Reālās ekonomikas neesamība Latvijā pastiprināja 2008.gada finanšu krīzes ietekmi uz valsts ekonomiku, jo pakalpojumu nozare ir it īpaši elastīga, un ekonomiskās lejupslīdes gadījumā nespēj nodrošināt nepieciešamo ekonomisko aktivitāti.

Atbilstoši Latvijas centrālās statistikas pārvaldes datiem, darba meklētāju īpatsvars Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā ir pieaudzis līdz 19,7% 2009.gada beigās, salīdzinājumā ar attiecīgo rādītāju 5,3% 2007.gada beigās. 2009.gada novembrī Latvijā bija augstākais bezdarba līmenis ES (22,3%). 2010.gada novembrī Latvijā bezdarba līmenis sastādīja 18,2%, bet ES iekšējā tirgus dalībvalstu attiecīgā rādītāja vidējā vērtība bija 9,6% [94].

Atbilstoši Latvijas centrālās statistikas pārvaldes Eurostat biroja datiem, vidējais darba ilgums Latvijā ir 42 stundas nedēļā, bet ES iekšējā tirgū – 41,8 stundas nedēļā.

Lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju ir nodarbināti sabiedrisko pakalpojumu sektorā (22%), tirdzniecības jomā, viesnīcu un tūrisma nozarē (20%), rūpniecībā (17,4%), citu komercpakalpojumu sniegšanā (15%), transporta un sakaru nozarē (10%) u.c. Lauksaimniecības nozarē, mežsaimniecībā un medicībā 2009.gadā bija nodarbināti tikai 7,8% Latvijas iedzīvotāju, jeb 87,3 tūkst. cilvēku. Pēc Eurostat datiem, nodarbinātība lauksaimniecības sektorā ES iekšējā tirgū sastāda 8,3% [137]. Tomēr ekonomiskās lejupslīdes laikā parasti ir tendence nodarbināto skaitam minētajā sektorā pieaugt, jo ievērojami samazinās darba vietu skaits pilsētās un cilvēki atgriežas reģionos. Tā 2009.gadā nodarbināto skaits būvniecībā samazinājās gandrīz uz pusi jeb par 63,1 tūkstošiem. Strādājošo skaits apstrādes rūpniecībā samazinājās par ceturtdaļu – 43,1 tūkstošiem, bet sabiedrisko pakalpojumu nozarēs nodarbināto skaita samazinājums ir bijis 12% (27,9 tūkstoši darba vietu) [62, 68.lpp.]. Atbilstoši strukturālo izmaiņu ekonomikas attīstības teorijai (skat. 1.1.apakšnodāju), kad pazeminās labklājības līmenis valstī, lielākā iedzīvotāju masa pāriet uz lauksaimniecības sektoru.

Latvijā aizvien pieaug gados jauno bezdarbnieku skaits, jo ekonomikas sašaurinājuma rezultātā vidusskolu un augstskolu absolventi nevar atrast darba vietas. Ilgstošo darba meklētāju skaits pēdējo desmit gadu laikā sasniedza savu minimumu 2007.gadā (18,8 tūkst. cilvēku), tomēr sākot ar 2008.gadu, to skaits sāka strauji pieaugt, un 2009.gada beigās darba meklētāju skaits jau sasniedza 228,9 tūkst. cilvēku [18; 62, 68.lpp.; 137]. Pēc Eurostat datiem, ilgtermiņa bezdarbnieku īpatsvars Latvijā (iedzīvotāji, kuriem bezdarbnieka statuss tika saglabāts vairāk kā 12 mēneši) 2008.gadā bija 4,7%, bet attiecīgais rādītājs ES iekšējā tirgū ir vidēji 2,99%. Pēc 2008.gada situācija darba tirgū vēl pasliktinājās, un 2010.gadā ilgtermiņa bezdarbnieku īpatsvars turpināja pieaugt [90].

Latvijas Bankas pētījums norāda, ka pēdējos gados Latvijā bija vērojams ļoti zems ražošanas efektivitātes pieaugums vai pat kritums (2007.gadā). Laika posmā no 2004. līdz 2007.gadam vispārējs darbinieku atalgojuma līmenis dubultojušas, atsevišķos sektoros pieauga pat trīskārt, kas ievērojami samazināja darbaspēka produktivitāti. Darbaspēka efektivitātes pieaugumu šajā periodā gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs galvenokārt ietekmēja kapitāla atlikuma pieaugums, izņēmums ir transporta, glabāšanas un sakaru nozares, kur produktivitāte paaugstinājās ražošanas efektivitātes kāpuma rezultātā. Tajā pašā laikā, pieauga darbinieku ar augstāko izglītību īpatsvars rūpniecībā, tirdzniecībā un transportā, glabāšanas un sakaru nozarē, kas pozitīvi ietekmēja darbaspēka kvalitāti. Savukārt, sākoties finanšu krīzei, darbaspēka izmaksas ievērojami samazinājās. Salīdzinot ar 2008.gada ceturto ceturksni, 2009.gada ceturtajā ceturksnī mēneša vidējā bruto darba samaksa valstī saruka par 12,1% (no 500 līdz 440 latiem). Veikto optimizācijas pasākumu rezultātā valsts sektorā, kā arī atceļot prēmijas un atvaļinājuma pabalstus, mēneša vidējā bruto darba samaksa šajā periodā valdības sektorā samazinājās par 28,4% (no 586 līdz 420 latiem). Privātajā sektorā samazinājums veidoja 5,0% (no 447 līdz 424 latiem). Darbaspēka izmaksu samazinājums pozitīvi ietekmēja darbaspēka produktivitāti. Nosakot darbaspēka produktivitāti kā attiecību starp darbinieku ar augstāko izglītību īpatsvaru un darbaspēka izmaksām, pēc Eurostat datiem, Latvijā 2009.gadā darbaspēka produktivitāte bija 4,3%, bet attiecīgais ES iekšējā tirgus vidējais rādītājs – 1,53% [90].

Vislielākais nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā ir Latvijas galvaspilsētā (78,5%), savukārt lielākais bezdarba līmenis – Latgalē, kur nodarbinātie 2008.gadā sastādīja tikai 64,7% no šī reģiona iedzīvotāju kopskaita. Savukārt krīzes laikā, kā jau iepriekš bija minēts, nodarbināto skaitam pilsētās ir tendence samazināties, bet laukos pretēji – palielināties, jo darba tirgus pilsētās daudzu komersantu bankrotēšanas vai struktūras optimizēšanas rezultātā ir stipri piesātināts. Tā 2009.gadā nodarbinātības līmenis ir samazinājies līdz 64,5%, bet Latvijas reģionos sastādīja 58,3%. Starpība starp reģionos un galvaspilsētā nodarbinātību 2009.gadā Latvijā veidoja 17,5%, bet ES iekšējā tirgū vidēji 11,8% [94, 90].

Latvijā, kā arī citās ES dalībvalstīs, aizvien pieaug iedzīvotāju novecošanās tendence, samazinoties darbaspējīgo iedzīvotāju skaitam un palielinoties pensiju saņēmēju skaitam. Ņemot vērā šo demogrāfisko situāciju, pensijas vecums vīriešiem un sievietēm Latvijā pakāpeniski tika paaugstināts līdz 62 gadiem. Savukārt 1995.gadā uzsāktā pensiju reforma paredz arī turpmāko pensionēšanās vecuma palielinājumu gan vīriešiem, gan sievietēm līdz 2015. gadam. Saskaņā ar vienu no pensionēšanas reformas variantiem, 65 gadu pensionēšanās

vecumam Latvijā bija jābūt jau no 2005. gada. Atbilstoši Labklājības ministrijas informācijai, pēc finanšu kredīta piešķiršanas Latvijai, Starptautiskais Valūtas fonds uzstāj, lai minētais pensionēšanas vecums Latvijā tiktu ieviests no 2012.gada [119]. ES dalībvalstu vairākumā pensionēšanas vecums gan sievietēm, gan vīriešiem ir 65 gadi. Vidējais dzīves ilgums ES iekšējā tirgū ir 80,47 gadi.

Latvijas nodarbinātības politika ir cieši saistīta ar vienoto ES migrācijas politiku un tiek īstenota ES nodarbinātības stratēģijas ietvaros. Pēc iestāšanās ES, Latvijas iedzīvotājiem praksē iepazīstoties ar 4 ES pamatbrīvībām (brīvā kapitāla, preču, pakalpojumu un darbaspēka kustība) aizvien populārāks kļūst īslaicīgs vai ilglaicīgs darbs citās ES dalībvalstīs. Galvenās Latvijas izcelsmes viesstrādnieku mērķa valstis ir Lielbritānija un Īrija. Tajā pašā laikā, galvenie faktori, kas nosaka darbaspēka emigrācijas līmeni ir iedzīvotāju ienākumi, bezdarba līmenis valstī, vispārējā dzīves kvalitāte, perspektīvas, sociālās aizsardzības sistēma, diasporas u.c. Migrācija ir liels augsta bezdarba līmeņa risinājums – valstī esošie bezdarbnieki aizbrauc darba meklējumos uz citām ES dalībvalstīm vai aizņem pēc aizbraukušajiem darbiniekiem atbrīvotās vietas. Papildus tam, citās valstīs saņemtais atalgojums vismaz daļēji atgriežas uz viesstrādnieka mītnes valstī. Pēc Pasaules Bankas datiem, 2007.gadā ārzemēs nopelnīto līdzekļu apjoms, kas tika nosūtīts atpakaļ uz Latviju ir bijis \$219 uz katru iedzīvotāju, t.i. \$3000 uz katru cilvēku, kam kāds no ģimenes strādā ārzemēs (tādu cilvēku 2007.-2008.gadā Latvijā bija ~7%). Sākoties finanšu krīzei, pieauga Latvijas emigrantu skaits uz citām ES dalībvalstīm. Eiropas ekonomikas sašaurinājuma, kā arī liela viesstrādnieku piedāvājuma rezultātā, Latvijas iedzīvotājiem ir kļuvis grūtāk atrast darbu ES dalībvalstīs, tomēr ne tik sarežģīti, ka, piemēram, Latvijā, Lietuvā un Igaunijā.

Brīvās darbaspēka kustības princips ES ir pilnībā attiecināms arī uz Latviju. Ņemot vērā veco dalībvalstu bažas par darbaspēka pieplūdumu no jaunajām ES dalībvalstīm, dalībvalstu, tai skaitā arī Latvijas, Pievienošanās Līgumos ES tika paredzēti pārejas periodi attiecībā uz ierobežojumu noņemšanu brīvai darbaspēka kustībai. Maksimālais minēto ierobežojumu saglabāšanas termiņš bija 7 gadi, un 30.04.2011. tika atcelti pēdējie Latvijas darbaspēka kustības ierobežojumi uz Vāciju un Austriju. Tātad, ES darbaspēka kustības brīvību starp dalībvalstīm līdz šim laikam var novērtēt ar koeficientu 1. Savukārt, dalībvalstis var noteikt viesstrādnieku ierobežojumus no valstīm, kas nav Eiropas Ekonomikas Zonas valstis (27 ES valstis un EBTA valstīs Lihtenšteina, Norvēģija un Islande, izņemot Šveici).

Kā jau bija minēts, finanšu krīzes laikā Latvijas migrantu, tai skaitā arī ārzemēs studējošo, skaits pieauga. Viesstrādnieku no Latvijas galvenās mērķa valstis ir Lielbritānija, Norvēģija un Īrija. Baltijas valstu viesstrādnieku galvenās konkurētspējas priekšrocības Eiropas darba tirgū ir gatavība strādāt garākas stundas par nedaudz zemāk samaksu un/vai sliktākos darba apstākļos. Diemžēl, krīzes laikā pieaug arī fiziskā darba un mazkvalificēta darba darītāju īpatsvars Latvijas viesstrādnieku skaitā; kļūst arī vairāk viesstrādnieku ar augstāko izglītību, kas strādā profesijās, kuras prasa zemāku kvalifikāciju, nekā tā ir viesstrādniekiem (2007.gadā – ap 50%). Igaunijas un Lietuvas augsti izglītoto viesstrādnieku vidū šī proporcija ir vēl lielāka: respektīvi, 60 un 70%.

Atbildot uz finanšu krīzes izaicinājumu, Latvijas valdība ir pieņēmusi vairākus lēmumus darba attiecību regulējumā. Tā, piemēram, sākot ar 2009. gadu, ir samazināts no 14 līdz 10 dienām periods, kad darba devējs izmaksā slimības naudu darba ņēmējiem, kā arī uz pusi samazināts slimības pabalsta izmaksas maksimālais ilgums (no 52 nedēļām līdz 26); visiem bezdarbniekiem noteikts vienāds iespējamais bezdarbnieka pabalsta saņemšanas ilgums – 9 mēneši. Vienlaikus, Saeima pieņēma arī grozījumus likumā „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”, kuri nosaka, ka par bērniem, kas dzimuši, sākot ar 2010. gada 3. maiju, vecāku pabalsts tiks piešķirts tikai tām sociāli apdrošinātām personām, kuras atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā.

Bezdarba mazināšanai Latvijā tiek īstenoti sekojoši ES fondu līdzfinansētie projekti:

- ārkārtas gadījumu nodarbinātības programma (darba praktizēšana ar stipendiju);
- atbalsts potenciālajiem bezdarbniekiem – apmācību iespējas piedāvāšana nodarbinātajiem uzņēmumos, kas ekonomiskās krīzes apstākļos pārejoši atrodas dīkstāvē, nodrošinot bezdarbniekiem arī mācību stipendiju;
- pielāgotas profesionālās izglītības programmas bezdarbniekiem.

Arī Nodarbinātības Valsts Aģentūra (NVA) īsteno tādas aktīvos nodarbinātības pasākumus, kā profesionālā apmācība, pārkvalifikācija, kvalifikācijas paaugstināšana, algoti pagaidu darbi, pasākumi konkurētspējas paaugstināšanai, pasākumi noteiktām personu grupām u.c. Papildus aktīvajiem pasākumiem NVA īsteno preventīvos bezdarba samazināšanas pasākumus, kur viens no nozīmīgākajiem ir karjeras konsultācijas, kas palīdz bezdarbniekiem apzināties savu profesionālo potenciālu. Darbojas arī aktīvais nodarbinātības pasākums *Pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai*, stimulējot bezdarbniekus uzsākt saimnieciskās darbības veikšanu. Pasākuma ietvaros bezdarbnieki izstrādā biznesa plānus, kuru akceptēšanas gadījumā tiek sniegts nepieciešamais atbalsts dotācijas formā pirmajā darbības gadā, kā arī nodrošināta biznesa plānu īstenošanas novērtēšana 2 gadu laikā kopš tā uzsākšanas. Veiksmīgi darbojas arī „Motivācijas paaugstināšanas un profesionālās apmācības bezdarbniekiem pēc bērna kopšanas atvaļinājuma” pasākums.

Eiropas nodarbinātības stratēģijā liela uzmanība tiek pievērsta **darba tirgus elastības un nodarbinātības drošības jeb elastdrošības (flexicurity)** jautājumiem. Elastdrošības ietvaros nepieciešams panākt, lai, pirmkārt,

darba likumdošana un līgumi būtu pietiekami elastīgi un atbilstu kā darba devēja, tā darba ņēmēja interesēm. Otrkārt, nepieciešams veicināt nodarbināto pāreju no vienas darba vietas uz otru vai arī no bezdarbnieka statusa uz nodarbinātību, tādējādi paaugstinot konkurenci un darba tirgus efektivitāti. Treškārt, būtiski ir pilnveidot mūžizglītības sistēmas, kas ļautu darba ņēmējam būt nodarbinātam visā darbības laikā. Un visbeidzot, ir nepieciešamība pēc modernas sociālās drošības sistēmas, kas bezdarba gadījumā iedzīvotājiem sniegtu adekvātu palīdzību, kā arī veicinātu mobilitāti un drīzāku atgriešanos darba tirgū [108, 69.-72.lpp.; 110, 8.-11.lpp.].

Augstāk aprakstītie Latvijas valdības bezdarba mazināšanas pasākumi daļēji atbilst elastdrošības mērķiem, tomēr, pagaidām valstī nav sasniegts tāds stāvoklis, lai darbinieki būtu sociāli aizsargāti un justos droši par savu finansiālo labklājību nākotnē, strādājot algotu darbu un maksājot sociālos nodokļus. Diemžēl, finanšu krīzes rezultātā Latvijas ekonomika ir būtiski sašaurinājusies, un pirms tam nelielais darba vietu tirgus samazinājās vēl vairāk. Ir izveidojies ievērojams darbaspēka pārpalikums (2009.gadā darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitā bija 36,9%), un, kā rāda statistika, sāka aktīvāk izmantot ES brīvās personu kustības priekšrocības, doties darba meklējumos uz citām ES dalībvalstīm. Izveidojusies situācija sākumā bija izdevīga darba devējiem, jo tiem bija pieejams plašs potenciālo darbinieku piedāvājums ar zemām darbaspēka izmaksām. Tomēr ar laiku, notiekot darbaspēka aizplūdei no Latvijas, aizbrauca arī daudzi kvalificētie darbinieki, kuri nebija gatavi strādāt par zemu atalgojumu. Rezultātā izveidojas augsti kvalificēto darbinieku trūkums. Tomēr, kā tas jau bija minēts, viesstrādnieki lielu ārzemēs nopelnītās naudas daļu pārskaita uz Latviju, tādējādi pozitīvi ietekmējot valsts ekonomiku.

2.3. Finanšu tirgus

Situācija ar kredītu pieejamību Latvijā ir ievērojami mainījusies līdz ar finanšu krīzes sākumu. Laika posmā no 2004. līdz 2008.gadam ātrās valsts attīstības posmā Latvijas teritorijā strādājošām bankām bija ļoti liberālā kreditēšanas politika. Valsts iedzīvotāji, saņemot finanšu kredītus, tērēja daudz vairāk, nekā spēja nopelnīt, bet nodarbināto algas pārsniedza to produktivitāti. Riskantu kredītu piešķiršana un nesabalansētā valsts fiskālā politika izraisīja nekustamā īpašuma burbuli, rezultātā novedot pie finanšu krīzes un lielas Latvijas iedzīvotāju daļas maksātnespējas. Pēc 2008.gada, sākoties ekonomiskai lejupslīdei, kredītu saņemšana valstī pakāpeniski kļuva gandrīz neiespējama, jo, pirmkārt, bankas asi sajūta brīvo aktīvu trūkumu iepriekš piešķirto sliktu kredītu rezultātā, un, otrkārt, bankas nebija pārliecinātas, ka jauna kredīta ņēmējs spēs veiksmīgi realizēt savus finanšu plānus ekonomiskās krīzes dēļ valstī.

Latvijas valdība apzinās, ka no kredītu pieejamības ir atkarīga valsts izeja no krīzes, un tiek meklēti ceļi kredītu pieejamības uzlabošanai. 2009. gada 17. februārī Ministru kabinets pieņēma noteikumus Nr. 164 „Par aizdevumiem komersantu konkurētspējas uzlabošanai”, nosakot kārtību, kādā Hipotēku banka līdz 2013.gada decembrim izsniegs aizdevumus komersantiem konkurētspējas uzlabošanai (pieejamā summa 210 milj. LVL). 2009.g. 10.marta Ministru kabineta noteikumi Nr. 238 „Par darbības programmas “Uzņēmējdarbība un inovācijas” papildinājuma 2.2.1.4.aktivitāti “Aizdevumi komersantu konkurētspējas uzlabošanai” paredz komersantiem aizdevumu piešķiršanu konkurētspējas uzlabošanai (pieejamā summa 43 milj. LVL). Atbalsta programmu ietvaros kredīti tiek piešķirti komersantiem, kuri citās bankās nevar saņemt savu finansējumu komercplānu realizēšanai paaugstinātu risku dēļ. Minētie atbalsta programmu līdzekļi tiek piesaistīti no ERAF un valsts budžeta. Papildus tam, 2009.gada novembrī tika apstiprināta koncepcija par pakāpenisko Hipotēku bankas pārveidi par attīstības banku līdz 2013.gadam. Atbilstoši bankas reorientēšanas koncepcijai, par galvenām kreditēšanas politikas veicināšanas programmām 2010.gadā tiek uzskatītas biznesa uzsācēju atbalsta programma „Atbalsts uzņēmējdarbības un pašnodarbinātības sākšanai”, mazo un vidējo uzņēmumu mikrokreditēšanas programma, komersantu konkurētspējas uzlabošanas programma, kā arī mikro, mazo un vidējo komersantu un lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību attīstības veicināšanas programma [88, 89]. 2009.gadā 15% Latvijas uzņēmēju atzīmēja, ka tiem bija grūtības saņemt kredītu. ES iekšējā tirgū ar grūtībām saņemt kredītu vidēji sastopas arī 15% komersantu [57, 100].

Stājoties spēkā 2009.gada 12.maija Ministru kabineta noteikumiem Nr.436 „Īstermiņa eksporta kredītu garantēšanas noteikumi”, kopš 2009.gada septembra Latvijas eksportētājiem ir pieejamas īstermiņa (līdz 2 gadiem) eksporta kredīta garantijas. Pirms tam Latvija bija viena no retajām ES dalībvalstīm, kurā nepastāvēja eksporta kredītu garantiju sistēma, kas ļautu Latvijas uzņēmējiem, piedāvāt saviem klientiem izmantot atliktos maksājumus. Eksporta kredīta garantija ir Latvijas Garantijas Aģentūras uzņemtās saistības atlīdzināt eksportētājam zaudējumus, ja iestājas kāds no komerciālajiem vai politiskajiem riskiem un ārvalstu pircējs atsaka veikt atlikto maksājumu par piegādāto preci vai pakalpojumu. Eksporta kredīta garantija sedz līdz 90 % no atliktā maksājuma apjoma, bet ne vairāk kā 1 milj. EUR. Minētie līdzekļi ir pieejami pateicoties 2008.gada jūlijā parakstīto līgumu starp Latvijas valdību un Eiropas Investīciju fondu par ES struktūrfonda ieguldījumu fonda izveidi – eksporta kredītu apdrošināšanai tiek novirzīti EUR 30 miljoni no ieguldījumu fonda piešķirtajiem līdzekļiem. Šobrīd finansējums tiek piešķirts eksporta darījumiem ar valstīm, kas nav ES dalībvalstis un OECD valstis. Tomēr Latvija diskutē ar Eiropas Komisiju, lai ļautu Latvijas Garantiju aģentūrai piešķirt garantijas arī komersantiem, kas eksportē uz ES, Austrāliju, Kanādu, Īslandi, Japānu, Jaunzēlandi, Norvēģiju, Šveici un ASV [48]. Šī iniciatīva pozitīvi ietekmē finanšu līdzekļu pieejamību valstī un atdzīvina Latvijas ekonomiku.

Ņemot vērā to, ka akciju cenas ir atkarīgas no vērtspapīru tirgus dalībnieku paredzējumiem par konkrēta komersanta darbības rezultātiem, akciju cenu dinamika diezgan precīzi atspoguļo tirgus procesus valstī un pasaulē. Līdz ar to, Latvijā sākoties 2008.gada finanšu krīzei, vispārīgais akciju cenu līmenis nokrita līdz pēdējo 12 gadu zemākajam līmenim. Vadoties pēc statistiskiem datiem, 2010.gada sākumā pasaule jau pārvarējusi zemāko ekonomiskās sašaurināšanas punktu, un akcionāru noskaņojums kļuvis daudz pozitīvāks. Akciju cenām sasniedzot savu minimumu 2009.gadā, galvenā tirgus aktivitāte notika tā saucamajā «buļļu tirgū», akcionāriem spēlējot uz vērtspapīru cenu paaugstinājumu. Turklāt, ekonomikas atveseļošanās lēnais temps bremzē akciju cenu pieaugumu, un investori gaida signālus tam, ka ekonomika ir gatava uzrādīt uzticamus izaugsmes rādītājus. Pamatojoties uz to, ka Latvijas vērtspapīru tirgus ir pasaules vērtspapīru tirgus sastāvdaļa, iespējams, par tādu impulsu varētu būt darbavietu skaita pieaugums ASV – pēc Dienas Business informācijas, ASV Darbaspēka Departaments informē, ka pēdējā laikā darba devēji veido vairāk darbavietu nekā samazina [74]. Uzlabojoties vispārējai ekonomiskajai situācijai pasaulē, pozitīvais efekts sekos arī Latvijas akciju tirgū. Tā, 2009.gadā Eiro zonas akciju tirgus indekss Dow Jones Euro STOXX 50 palielinājās par 24,2%, savukārt *NASDAQ OMX Riga* indekss OMXR 2009. gadā pieauga par 2,8% [91, 118., 35.lpp.].

Finanšu tirgus efektivitātes paaugstināšanai pēc 2008.gadā uzsāktās krīzes, 2009. gadā Finanšu un kapitāla tirgus komisija (turpmāk – FKTK), kas jau kopš 2001. gada 1. jūlija veic finanšu sektora uzraudzību, pastiprināja visu banku kontroli un ieviesa jaunas komercbanku pārskatu sniegšanas prasības, kā arī turpināja regulāri veikt tā saucamos stresa testus, lai plašāk izvērtētu riskus, kas piemīt katrai finanšu iestādei. 2009. gada beigās visu Latvijas banku darbības rādītāji atbilda normatīvu prasībām – tā 2009. gada 3. ceturkšņa beigās banku sektora likviditātes rādītājs bija 54,4%, salīdzinot ar likviditātes rādītāju – 49,1% 2008. gada trešā ceturkšņa beigās pie minimālās normatīvās prasības likviditātes rādītājam 30%. Pēc Eiropas Centrālās bankas datiem, 2009.gadā banku ienesīguma (darbības peļņa) indekss attiecībā pret iepriekšējo gadu Latvijā bija 0,84, kad attiecīgais rādītājs ES iekšējā tirgū vidēji sastādīja 1,45 [148, 52].

Neskatoties uz to, ka samazinās kredītēšanas tempi un sadārdzinās ražošanas resursi, kā arī samazinās pieejamie resursi uzkrājumu veidošanai, 2009. gada laikā kapitālu jau palielināja 11 Latvijas bankas – kopumā par 824,6 milj. latu. Šajā laikā kopumā banku sektors strādāja ar zaudējumiem, kas galvenokārt bija veidojušies nedrošo kredītu rezultātā. 2009. gada 11 mēnešus Latvijas banku sektors kopumā bija beidzis ar 719,8 milj. latu zaudējumiem. Tomēr septiņas Latvijas bankas strādāja ar peļņu un vienpadsmit mēnešos nopelnīja 17,7 milj. latu, kas liecina par to, ka finanšu pakalpojumu sektors spēj funkcionēt arī Latvijas ekonomiskās krīzes apstākļos. Tajā pašā laikā, slikto parādu attiecība pret kopējiem bankas fondiem 2009.gadā Latvijā sastādīja 53,6%, bet ES iekšējā tirgū šis rādītājs bija 21,7% [148, 52].

Brīva kapitāla aprīte ir viens no ES vienotā tirgus pamata pīlāriem, kas paredz jebkuru ierobežojumu atcelšanu kapitāla kustībai, nekustamo īpašumu iegādei un maksājumu veikšanai starp ES dalībvalstīm.

ES iekšējā tirgus dalībvalstu iedzīvotāji var viegli atvērt kontu bankā, investēt līdzekļus darījumos, vadīt citās dalībvalstīs dibinātos komersantus un iegādāties vērtspapīrus vai nekustamo īpašumu citā dalībvalstī [71]. Šie noteikumi attiecas arī uz banku, apdrošināšanas kompāniju, investīciju un pensiju fondu brīvu izvēli kapitāla izvietošanai ES teritorijā. Pateicoties brīvas kapitāla aprītes principam ES, banku pakalpojumus Latvijā var sniegt visas Eiropas Ekonomikas zonas valstīs reģistrētās kredītiestādes vai to filiāles, iesniedzot pieteikumus FKTK. 2009. gada 3. ceturkšņa beigās Latvijā darbojās 21 banka un bija reģistrētas 8 ārvalstu banku filiāles.

Kapitāla kustībai Latvijā ir brīvs režīms. Gan dalībvalstīs, gan trešās valstīs šim principam ir noteikti izņēmumi. Galvenokārt tie attiecas uz nodokļu sistēmu, administratīvi saimniecisko pārraudzību, valsts politikas apsvērumiem, nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanu un finanšu sankcijām, kādas noteiktas ES kopējā ārpolitikā un drošības politikā. Tā Latvija savos normatīvajos aktos ir pārņēmusi daudzas finanšu pakalpojumu jomu regulējošās direktīvas, izstrādājot no jauna vai grozot esošos valsts likumus vai Ministru kabineta noteikumus, piemēram, Kredītiestāžu likums, likums Par ieguldījumu sabiedrībām, Finanšu instrumentu tirgus likums, Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likums, likums Par uzņēmumu gada pārskatiem, likums Par konsolidētajiem gada pārskatiem, Eiropas komercsabiedrību likums, likums Par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, likums "Par privātajiem pensiju fondiem", Finanšu nodrošinājuma likums, 12.21.2004 Ministru kabineta noteikumi Nr. 1037 "Noteikumi par distances līgumu par finanšu pakalpojumu sniegšanu", Finanšu konglomerātu likums, Apdrošināšanas un pārapdrošināšanas starpnieku darbības likums, likums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" u.c.

Eiropas Komisija turpina strādāt pie finanšu pakalpojumu brīvā tirgus izstrādes pabeigšanas, īstenojot jaunas finanšu integrācijas stratēģijas, lai pilsoņiem un uzņēmumiem būtu vēl vieglāk pārvaldīt savu naudu ES. 2010.gada aktuālākais jautājums ir jaunu grozījumu Kapitāla prasību direktīvās 2006/48/EK un 2006/49/EK izstrādāšana (KRD IV). Grozījumu mērķis ir reaģēt uz 2008.gada pasaules finanšu krīzi, nostiprinot banku nozares un visas finanšu sistēmas izturētspēju.

Finanšu pakalpojumu jomas pasākumi notiks sekojošās jomās:

- Likviditātes standarti: likviditātes standartu ieviešana, kas ietver prasību par likviditātes seguma koeficientu, kura pamatā būtu ilgāka termiņa strukturālās likviditātes koeficients;
- Kapitāla definēšana: pamatkapitāla kvalitātes, saskanības un pārredzamības uzlabošana;

- Aizņemto resursu koeficients: aizņemto resursu koeficienta ieviešana kā papildpasākums Bāzeles II sistēmai, kuras pamatā ir pienācīga risku novērtēšana un graduēšana;
- Darījumu partneru kredītrisks: nostiprināt kapitāla prasības attiecībā uz darījumu partneru kredītrisku no darbībām ar atvasinātiem finanšu instrumentiem, repo darījumiem (vērtspapīru pārdošana ar atpakaļpirkšanu) un vērtspapīru finansēšanas;
- Cikliskumu mazinoši pasākumi: pretcikliska kapitāla sistēmas izveide, kas sekmēs stabilākas banku sistēmas veidošanos, mazinot ekonomikas un finanšu satricinājumus;
- Sistēmiski nozīmīgas finanšu iestādes: finanšu iestāžu radīto risku mazinošo pasākumu ieviešana;
- Vienoti noteikumi banku nozarē: stingrāku prasību noteikšana atsevišķajās finanšu jomās, piesardzības režīma noteikšana hipotekārajiem kredītiem u.c.

Ierosinātie grozījumi lielākoties atspoguļo saistības, ko G20 līderi 2009. gadā uzņēmas Londonas un Pitsburgas galotņu sanāksmēs. To starpā var minēt šādus galvenos uzdevumus: veidot kvalitatīvu kapitālu, nostiprināt riska segumu, mazināt cikliskumu, mazināt aizņemto resursu apjomu, noteikt stingrākas prasības attiecībā uz likviditātes risku un ieviest tālredzīgu nodrošinājumu kredītu zaudējumiem [69]. Minētie pasākumi paaugstinās finanšu tirgus kvalitāti gan atsevišķajās ES dalībvalstīs, gan ES vienotajā tirgū kopumā.

2.4. Profesionālā un augstākā izglītība

Kad valstī ir izveidots ekonomiskās darbības pamata ietvars, kas nodrošina valsts funkcionēšanu un dzīvotspēju, tā pāriet uz nākamo ekonomiskās attīstības līmeni. Konkurētspējas paaugstināšanas stadijas mērķis ir vērst, galvenokārt, uz valsts darbības mehānisma kvalitātes uzlabošanu un iedzīvotāju dzīves līmeņa celšanos.

Viens no galvenajiem valsts konkurētspējas paaugstināšanas stadijas kritērijiem ir izglītība.

Vidusskolu beigušo skaits 2008.gadā sastādīja 20328 skolēnu, pieaugot no 14814 skolēniem 1990.gadā. Augstskolu absolventu skaits 2009.gadā sasniedza 26007, pēdējo 10 gadu laikā pieaugot par 40%. Daļēji šādu absolventu skaita pieaugumu, līdzīgi kā dzimstības palielinājumu pēdējos gados, var saistīt ar paaudzi, kas dzimusi 1980-jos gados (dzimstības bums) un tagad beidz augstāko izglītību. Tajā pašā laikā pozitīva tendence ir saistīta arī ar to, ka Latvija ir piedzīvojusi ātru attīstību: kā zināms, uzlabojoties dzīves līmenim, iedzīvotāju interese par tālākizglītību pieaug. Pēc LR Izglītības ministrijas un Eurostat datiem, Latvija notur otro vietu pasaulē pēc studējošo skaita valstī: 2009.gadā Latvijā bija 492 studējošie uz 10 tūkst. iedzīvotājiem, bet ES iekšējā tirgus attiecīgais vidējais rādītājs ir 116 studējošie [151, 34]. 2006.gadā šis skaitlis sasniedza savu maksimumu pēdējo 10 gadu laikā – 566 studējošo uz 10.tūkst. iedzīvotājiem. Savukārt, sakarā ar pasaules finanšu krīzi un secīgām ekonomiskām problēmām Latvijā, var paredzēt, ka tuvākajos gados cilvēku interese par augstāko izglītību varētu samazināties, jo liela studentu daļa priekšroku drīzāk varētu dot zemākajiem ienākumiem uzreiz pēc vidusskolas beigšanas (bez specialitātes apgūšanas), nekā potenciālajiem augstākajiem ienākumiem nākotnē pēc augstskolas absolvēšanas. Sakarā ar finansējuma samazinājumu, augstskolās samazinājies arī budžeta vietu skaits, kas negatīvi ietekmē studējošo pieprasījumu pēc izglītības pakalpojumiem. 2008./2009.gadā 73,9% augstskolu studentu mācījās par personīgajiem līdzekļiem (piemēram, 1992./1993.mācību gadā 90,3% studentu mācījās par valsts un pašvaldību budžeta līdzekļiem), tomēr finanšu krīzes apstākļos mazāk studentu varēs atļauties maksāt par mācībām. Atbilstoši Centrālās statistikas pārvaldes datiem, Latvijas augstskolās studējošo skaits 2008./2009.mācību gadā jau pazeminājās līdz 125360 cilvēkiem, salīdzinot ar 129497 studentiem 2006./2007.gadā (tas ir, samazinājās par 4137 studentiem). Profesionālajās mācību iestādēs studentu skaita samazinājums šajā laika periodā bija 620 studentu, un 2008/2009.gadā profesionālajās mācību iestādēs mācījās 38819 studenti [151].

Latvijā aizvien populārākās kļūst studiju apmaiņas programmas ES (piemēram, ERASMUS, YFU, DAAD, Latvijas-Francijas apmaiņas programma u.c.), kuru mērķis ir uzlabot augstākās izglītības kvalitāti un piešķirt tai Eiropas dimensiju caur studējošo un docētāju apmaiņu un citām starptautiskām aktivitātēm augstskolu līmenī. Starptautiskā sadarbība lielākā vai mazākā mērā praktiski ir katrā Latvijas augstskolā, ieskaitot juridisko personu dibinātās augstskolas. 2009.gadā 1176 studenti no Latvijas 32 augstskolām un koledžām studēja 40 valstu augstskolās (pārsvarā ES). Pēc ES statistiskā biroja Eurostat datiem, vidējais ES iekšējā tirgus dalībvalstu studējošo skaits citā dalībvalstī ir 14,7. Savukārt, Latvijā šis rādītājs ir tikai 3,3 [34].

Personāla vadības konsultāciju uzņēmuma «Eiro Personāls» veiktais pētījums liecina, ka Latvijā galvenās problēmas, ar kurām sastopas komersantu vadība, meklējot cilvēku resursus ir motivēta darbaspēka trūkums (40%) un nespēja paredzēt potenciālo kandidātu produktivitāti (27%). Pēc LR Labklājības ministrijas datiem, Latvijas darba tirgū gandrīz 52% strādājošo nav nodarbināti profesijās atbilstīgi viņu iegūtajai izglītībai. LR Labklājības ministrijas pasūtītā pētījuma rezultātā tika konstatēts, ka augstākās izglītības sistēmas galvenās problēmas ir: augstākajai izglītībai joprojām ir jākompensē nepilnības vidējās izglītības kvalitātē (valodu apmācībā, eksaktajos mācību priekšmetos, komunikācijas prasmju attīstīšanā), jauniešiem ir maza interese par dabas un inženierzinātnēm (neliels konkurss uz studiju vietām un nepietiekams speciālistu skaits pēc mācību beigšanas), bieži vien mūsdienu prasībām neatbilstoša ir augstskolu infrastruktūra. Savukārt, galvenās problēmas absolventu profesionālajā sagatavotībā ir: jaunāko tehnoloģiju izmantošanai neatbilstoša sagatavotība, pārāk

šaura izglītības programmu specializācija, absolventu psiholoģiska nesagatavotība darba attiecībām un darba disciplīnas ievērošanai, daļa absolventu pārāk augstas prasības darbavietai, nevēlēšanās strādāt par piedāvāto zemo atalgojumu, grūtības atrast darbu sociālo sakaru trūkuma dēļ dzīvesvietas maiņas gadījumā. Globālās konkurētspējas indeksa ziņojums nosaka, ka 2,4% komersantu, kas gribētu darboties Latvijā, uzskata, ka darbaspēks nav pietiekoši izglītots. ES iekšējā tirgus dalībvalstīs attiecīgais rādītājs ir 5,5 [164]. Finanšu krīzes apstākļos aktuāla ir kļuvusi arī migrācijas problēma – augsti kvalificēts darbaspēks pamet Latviju, meklējot darbu ārvalstīs. Šai tendencei ir negatīva ietekme uz valsts attīstību.

Komersantu vadības profesionalitāti var raksturot, balstoties uz komersantu aktivitāti (uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem), kā arī darbības rezultātiem, piemēram, bankrotu vai maksātnespējas gadījumu skaits gadā. Atbilstoši Ekonomikas ministrijas datiem, 2007. gadā Latvijā bija 66 810 ekonomiski aktīvu individuālo komersantu un komercsabiedrību (bez zemnieku, zvejnieku saimniecībām un pašnodarbinātām personām, kuras veic saimniecisko darbību). Pēc ES uzņēmumu skaita uz 1000 iedzīvotājiem aprēķina metodoloģijas (t.i. aprēķinā tiek iekļauti individuālie komersanti un komercsabiedrības, individuālā darba veicēji, zemnieku, zvejnieku saimniecības u.c.), Latvijā 2007. gadā bija 57 saimnieciskās darbības veicēji uz 1000 iedzīvotājiem, kas ir tuvu ES vidējam līmenim. Saskaņā ar Lursoft un Uzņēmumu reģistra statistiku 2008. gadā reģistrēti 11 361 individuālais komersants un komercsabiedrība, bet 2009. gada 5 mēnešos reģistrēti 3749 individuālie komersanti un komercsabiedrības [109, 102.lpp.]. Tajā pašā laikā, kā liecina kredītinformācijas un parādu iekasēšanas firmas Verband der Vereine Creditreform (VVC) pētījums, Latvijā 2008. gadā bijis vislielākais maksātnespējīgo uzņēmumu skaita pieaugums starp jaunajām Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīm. To skaits pieaudzis par 8,3% līdz 1272 maksātnespējīgiem uzņēmumiem, tas ir 252 maksātnespējīgie uzņēmumi uz katriem 10 000 uzņēmumiem. Latvijai seko Igaunija ar 2,6% pieaugumu un Lietuva ar 0,7% maksātnespējīgo uzņēmumu skaita pieaugumu. Lielākoties maksātnespējīgo uzņēmumu skaita pieaugums ir saistīts ar nelabvēlīgo uzņēmējdarbības vidi finanšu krīzes laikā, tomēr uz komersantu darbības rezultātiem atspoguļojās arī spēja vadīt komercprocesus kritiskā situācijā. 2009.gada beigās maksātnespējīgo uzņēmumu skaits uz 10000 iedzīvotājiem Latvijā bija 143, bet vidēji ES iekšējā tirgus dalībvalstīs – 85 [97, 136].

2.5. Tehnoloģiskais progress

Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) iekārtu un pakalpojumu nozare ir īpaši nozīmīga pasaules ekonomikā. IKT nozare veido 6% ES IKP un nodarbina 12% ES iedzīvotāju [180]. Tā nodrošina 40% Eiropas produktivitātes pieauguma un 25% ES IKP pieauguma [77].

2010.gada sākumā Eiropa veidoja 34% no pasaules IKT tirgus, un šis rādītājs palielinās par 4% gadā. Tajā pašā laikā ES IKT pievienotā vērtība sastāda tikai 23%, jo Eiropas tirgus un pētījumu prakse ir fragmentēti. Rezultātā ES atpaliek no saviem globāliem konkurentiem.

Atbilstoši Latvijas Centrālās statistiskās pārvaldes datiem, Latvijas IKT sektora pievienotās vērtības īpatsvaram IKP pēdējo desmit gadu laikā ir tendence samazināties – 2008.gadā tas veidoja 4,2%, salīdzinot ar 6,5% 2001.gadā [94].

2008.gadā IKT sektorā darbojās 3078 uzņēmumi, nodrošinot darba vietas 24 947 iedzīvotājiem, un komersantu apgrozījums sasniedza 2,6 miljardu latu. IKT ražošanas pievienotā vērtība sasniedza 45 milj. latu, bet IKT pakalpojumu sniegšana – 562 milj. latu. Tajā pat laikā, IKT ārējās tirdzniecības bilance bija negatīva – -242,1 milj. latu, importam ievērojami pārsniedzot eksportu [94; 108, 105.lpp.]. Uzņēmumu apgrozījums no e-komercijas 2009.gadā Latvijā bija 5% no kopējā apgrozījuma, bet ES iekšēja tirgus dalībvalstīs attiecīgais vidējais rādītājs bija 13% [165].

IKT ir centrālā loma ražīguma paaugstināšanā un konkurētspējas uzlabošanā. Saimnieciskais labums no IKT sakņojas tieši izaugsmē un jauninājumos IKT produktu un pakalpojumu tirgos un IKT izmantošanā uzņēmumu darba rezultātu paaugstināšanā. Tāpat IKT arvien aktīvāk veido visu rūpniecisko un pakalpojumu tirgu neatņemamu sastāvdaļu, iestrādājot IKT komponentus produktos (piemēram, patērētāju ierīcēs, automašīnās, medicīnas iekārtās) vai piedāvājot IKT kā daļu no pakalpojuma (sūtījumu piegādes izsekošana, elektroniskās bankas operācijas). Empīriskie dati norāda, ka plaša starp ES un ASV ražīgumu lielā mērā izskaidrojama ar to, ka ES ir veikusi mazākas investīcijas IKT.

Pēc Eurostat datiem, 2009.gada ES iekšēja tirgus dalībvalstīs augstāko tehnoloģiju attīstībā bija investējušas 2,5% no IKP, bet Latvijā šis rādītājs sastādīja tikai 1,3% [165].

Visbeidzot, IKT nodrošina iedzīvotāju iesaistīšanu un dzīves kvalitātes pieaugumu. IKT ļauj sniegt vairāk un labākus pakalpojumus lielākam cilvēku skaitam. Jauni informācijas līdzekļi palīdz uzlabot pārredzamību un atklātību, kā arī attiecības starp valdību un iedzīvotājiem. IKT ir arī efektīvs līdzeklis Eiropas daudzveidības un kultūras mantojuma saglabāšanai un veicināšanai, nodrošinot plašu pieejamību saturam. [145, 3. lpp.]

2010.gada līdz 2020.gadam ES iekšējais tirgus plāno divkārtot tās investīcijas IKT. Eiropas Komisija plāno palielināt tās ikgadējo finansējumu IKT no 1,1 miljarda EUR 2010.gadā līdz 1,7 miljardam EUR jau 2013.gadā [54, 6.lpp.]. Šodien Eiropas komersanti 20% savu investīciju iegulda IKT, 60% pamata valsts un pašvaldību publisko pakalpojumu ir pieejami tīmekļa vietnē, un vairāk kā puse ES iedzīvotāju regulāri izmanto internetu. Tajā pašā laikā, komersantu un biznesa eņģeļu investīcijas jaunajos darījumos ES ir sešas reizes

mazākas nekā ASV. Tikai viena Kalifornija piesaista divreiz vairāk riska kapitāla šajā nozarē, nekā visa Eiropa. Silikona ieleja un San Diego joprojām ir investīciju līderi, piesaistot trešo daļu visu riska kapitāla investīciju pasaulē – 10 no 30 miljardu Euro 2007.gadā. Tādi pasākumi, kā Eiropas Investīciju Fonda darbība un Riska sadales finanšu pakalpojums uzlabo situāciju, tomēr pastāv nepieciešamība pēc citām IKT atbalsta darbībām [54, 4.lpp.; 56; 33, 44. lpp.].

Latvijas nacionālajā Lisabonas programmā 2008.-2010. gadam kā viens no galvenajiem uzdevumiem ir minēta IKT izplatības veicināšana un efektīva pielietošana, lai izveidotu pilnībā integrētu informācijas sabiedrību. Šī uzdevuma realizēšanai izdalīti divi galvenie virzieni – interneta pieejamības paaugstināšana un efektīvas e-pārvaldes izveidošana un nodrošināšana. Informācijas sabiedrību veido tehnoloģiskā bāze (infrastruktūra, programmatūra), sabiedrībai pieejamo informācijas pakalpojumu klāsts, kā arī indivīdu prasmju un zināšanu līmenis.

Latvijā mājaslapa internetā ir izveidota 44% komersantiem, bet vidējais attiecīgais rādītājs ES iekšējā tirgū ir 65% [79].

Neskatoties uz to, ka Latvijā interneta izplatība un datoru lietotāju prasmes ir salīdzinoši labas, IKT jomā Latvija joprojām atpaliek no ES vidējiem rādītājiem. Atbilstoši CSP apsekojuma „*Datoru un interneta lietošana mājāsaimniecībās*” datiem, 2009. gadā datori bija pieejami 60% visu mājāsaimniecību, bet interneta pieslēgums bija nodrošināts 58% mājāsaimniecību. Vislabākais datoru un interneta pieejamības rādītājs Latvijā ir Pierīgas reģionā (datori – 69%, internets – 65%) un Rīgas reģionā (datori – 66%, internets – 64%). Tajā pašā laikā, citos Latvijas reģionos situācija ir salīdzinoši sliktāka – Zemgales reģionā datori ir 59% mājāsaimniecībās, internets – 61%, Kurzemes reģionā datori – 54%, internets – 54%, Latgales reģionā datori – 51%, internets – 44%, bet Vidzemes reģionā datori – 50%, internets – 48%. Diemžēl pēc platjoslas interneta pieejamības un interneta pieslēgumu skaita mājāsaimniecībām lauku rajonos Latvija ievērojami atpaliek no ES vidējiem rādītājiem. Attiecībā uz komerciālo sektoru, 2009. gada sākumā datori bija 93% un interneta pieslēgums 86% Latvijas vidēja izmēra komersantu (10 un vairāk nodarbināto), bet sava mājas lapa internetā – 42% šādu komersantu. 2008. gadā komunikācijai ar publisko sektoru internetu izmantoja 62% Latvijas komersantu. 2008./2009. mācību gada sākumā augstskolās un koledžās bija 14 datori uz 100 pilna laika studentiem, profesionālās izglītības iestādēs – 10 uz 100 audzēkņiem, bet vispārizglītojošās skolās – 9,4 datori. No mācību iestāžu kopskaita interneta pieslēgums bija visās augstskolās un koledžās, 87% profesionālās izglītības iestāžu, 99,7% vispārizglītojošo skolu. Datorus ikdienas dzīvē izmanto 69% Latvijas iedzīvotāju un 74% ES iekšējā tirgus iedzīvotāju [108, 107, 106.lpp., 79].

Turpinot IKT sektora veicināšanu, Eiropas Komisija ir izvirzījusi jaunus mērķus, Eiropas 2020 stratēģiskā dokumenta ietvaros. Kā prioritārie ir izvirzīti 10 rīcības virzieni: 1) uz zināšanām balstīta ekonomika: nākotnes labklājības virzītājspēks; 2) uz zināšanām balstīta sabiedrība: visu līdzdalība; 3) zaļas IKT: atbalsts ecoefektīvai ekonomikai; 4) nākošās paaudzes infrastruktūra: investīciju un konkurētspējas līdzsvarošana; 5) pakalpojumu infrastruktūra: investīcijas sociālajā kapitālā; 6) MVU un IKT: atbalsts Eiropas mazajiem uzņēmumiem; 7) vienots informācijas tirgus: kohēzijas un izaugsmes nodrošināšana; 8) revolucionāras izmaiņas e-valdībā: izmaiņas sabiedrisko pakalpojumu sniegšanā; 9) uzticēšanās tiešsaistei: droša digitālā pasaule; 10) skaidra vadība: ES politikas veidošanas procesu uzlabošana. Šajā sakarā līdz 2020.gadam, ES plāno īstenot vairākus pasākumus IKT jomas attīstības veicināšanai ES līmenī un ES dalībvalstu nacionālajā līmenī:

- pabeigt Eiropas pētniecības telpas izveidi, izstrādāt stratēģiskās pētniecības programmu, kas tiks vērsta uz galveno 21. laikmeta problēmu (energoapgādes drošība, transports, klimata pārmaiņas un resursu efektīva izmantošana, veselība un novecošana, videi draudzīgas ražošanas metodes un zemes apsaimniekošana) risināšanu;
- sekmēt inovācijas uzņēmumus, tas ir, izveidot vienoto ES patentu un specializēto patentu tiesu, modernizēt autortiesību un preču zīmju sistēmu, uzlabot MVU piekļuvi intelektuālā īpašuma aizsardzībai, paātrināt savstarpēji savietojamu standartu noteikšanu; uzlabot kapitāla pieejamību un publisko iepirkumu regulējumu);
- uzsākt partnerības programmas ES un valstu līmenī inovāciju jomā;
- veicināt inovāciju atbalsta instrumentu izmantošanu ES (piemēram, strukturālos fondus, lauku attīstības fondus, pētniecības un attīstības ietvarprogrammu, konkurētspējas un inovācijas ietvarprogrammu un energotehnoloģiju stratēģisko plānu), kā arī ciešāk sadarbojoties ar Eiropas Investīciju Banku un mazināt birokrātisko slogu, lai atvieglotu komersantu piekļuvi finansējumam, īpaši MVU;
- veicināt sadarbību starp izglītības iestādēm un komercsektoru, kā arī sniegt atbalstu jauniem inovatīviem uzņēmumiem u.c. [56, 12.lpp.].

Pie veiksmīgas augstāk minēto pasākumu realizēšanas ES līmenī, secīgi situācija IKT jomā uzlabosies arī Latvijā.

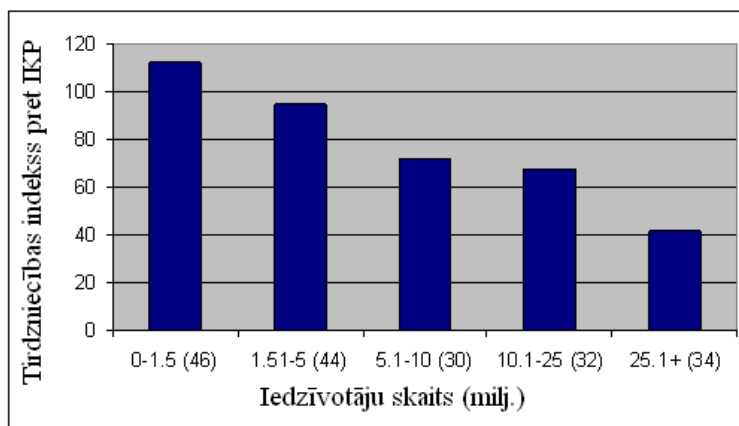
2.6. Tirgus lielums

Kā zināms no ekonomikas teorijas, pastāv divi galvenie iemesli kāpēc komersanti vēlas paplašināt savu darbību uz ārvalstīm: pirmkārt, lai sadalītu tirgū pastāvošus riskus, un, otrkārt, lai samazinātu ražošanas izmaksas uz vienu produkta vienību, sasniedzot efektīvo preču realizēšanas daudzumu.

Pastāv vairāki paņēmieni kā noteikt konkrēta tirgus lielumu, un visplašāk pielietojami no tiem ir iedzīvotāju skaits, teritorija un IKP. Iedzīvotāju skaits un teritorija var būt pieskaitīti pie ekonomikas dabiskā mantojuma. Savukārt, IKP precīzāk atspoguļo tieši potenciālo iekšējo pieprasījumu, tādējādi uzskatāmi demonstrējot ekonomiskā tirgus lielumu. Visiem trim paņēmieniem ir kopīgs tas, ka mazākās iedzīvotāju skaita, teritorijas vai IKP vērtības komersantam nozīmē lielākus ierobežojumus produkcijas diversifikācijai. Tas ir, jo mazāks ir ekonomikas mantojums (iedzīvotāju skaits un teritorija), jo sarežģītāk ir ražot dažāda veida produkciju; jo mazāks ir ekonomiskā tirgus lielums (IKP), jo zemāka ir iespēja ražotājiem sasniegt optimālo ražošanas apjomu ražošanas izmaksu minimizēšanai [85, 167, 116.-117.lpp.].

Lai pārvarētu šķēršļus, kas ierobežo vietējo komercdarbības potenciālu, mazajām valstīm ir jāskatās plašāk, vairāk uzmanības pievēršot pārrobežu tirdzniecībai. Pastāv likumsakarība: jo lielāka ir valsts, jo mazāk tās ekonomika ir atvērta, šo likumsakarību pierāda statistiskie pētījumi. 6.attēlā var redzēt, ka starptautiskās tirdzniecības attiecība pret IKP valstīs ar iedzīvotāju skaitu zem 1.5 miljoniem vairāk nekā divreiz pārsniedz identisko rādītāju valstīs ar iedzīvotāju skaitu, kas pārsniedz 25 miljonus.

Promocijas darba 6.attēla dati pierāda, ka mazajām valstīm lielāks akcents ir jāliek uz ārējo tirdzniecību un ārējām investīcijām, lai pārvarētu iedzīvotāju resursu ierobežojumus. Augsta atvērtības pakāpe nodrošina manāmus ieguvumus no tirdzniecības – patērētāji var saņemt plašāku produktu klāstu par zemākām cenām, bet ražotāji var piedāvāt savu produkciju pasaules tirgos, pelnot vairāk, nekā spēj nodrošināt ierobežots vietējais pieprasījums.

6.att. Mazo valstu atkarība no starptautiskās tirdzniecības [85]

Mikroekonomikas teorija nosaka, ka jo lielāks ir tirgus (pārdošanas apjoms), jo mazākas ir izmaksas uz vienu ražojuma vienību (robežizmaksas). Papildus tam, darbība pasaules tirgos palīdz komersantiem atklāt jaunas idejas, pārņemt citu komersantu pieredzi un atrast aktuālo informāciju par potenciālajām iespējām gan komersanta mītnes valstī, gan ārzemēs.

Latvija ir salīdzinoši neliela valsts ar 2,22 milj. iedzīvotāju (2011.gada dati), 64,6 km² teritorijas un 13,24 miljardu Ls IKP (t.i. 5,87 Ls uz vienu iedzīvotāju). Vidējais ES iekšējā tirgus dalībvalstu iedzīvotāju skaits ir 18,55 milj. cilvēku. Iedzīvotāju blīvums Latvijā (pēc 2011.gada apsekojuma) ir 34,7 iedzīvotāju un km², bet vidējais attiecīgais rādītājs ES iekšējā tirgū ir 115 iedzīvotāju uz km² [94, 171].

Diemžēl, iedzīvotāju pirktspēja un, secīgi, vietējais pieprasījums pēdējos gados ievērojami samazinājās. Kopš Latvijas ekonomikas augstākā punkta 2007.gada beigās-2008.gada sākumā IKP ir nokritis gandrīz par ceturto daļu, un 2009.gada beigās tas bija līdzvērtīgs 2004.-2005. gada IKP līmenim, 2000.gada salīdzināmajās cenās sasniedzot 6801469 milj.Ls. IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes Latvijā 2009.gadā sastādīja 52% no ES iekšējā tirgus vidējās vērtības [108, 9.lpp.; 94; 32].

Latvija ir ES iekšējā tirgus dalībvalsts. Līdz ar to, Latvijas komersanti var brīvi darboties visās ES dalībvalstīs bez diskriminācijas pēc valstiskās piederības. 35% Latvijas eksporta aiziet uz ES-15 valstīm, bet 30% uz tās kaimiņvalstīm Lietuvu un Igauniju. Latvijas eksports uz NVS valstīm veido 15%, un uz pasaules pārējām valstīm, kas nav ES, 14% Latvijas izcelsmes preču un pakalpojumu. 2009.gadā galvenās Latvijas preču grupas bija lauksaimniecības un pārtikas produkti (16,9% no kopēja eksporta apjoma), metāli un to izstrādājumi (16,7%), koksne un tās izstrādājumi (16,6%), mašīnbūves produkcija (12,5%), ķīmiskās rūpniecības un tās saskarnozaru produkcija (11,2%), u.c. Savukārt, 2009.gada galvenās Latvijas importa preču grupas – mašīnbūves produkcija (18,3% no kopējā importa apjoma), minerālie produkti (15,6%), ķīmiskās rūpniecības un tās saskarnozaru produkcija (14,5%), lauksaimniecības un pārtikas produkti (13,7%), transporta līdzekļi (10,7%),

metāli un to izstrādājumi (10,3%) u.c. Ārējās tirdzniecības preču apgrozījuma attiecība pret valsts IKP Latvijā 2009.gadā bija 18,9%, bet attiecīgais vidējais rādītājs ES iekšējā tirgū ir ļoti tuvs – 19,4% [32].

Finanšu krīzes rezultātā Latvijas eksporta apjomi līdzīgi kā arī importa apjomi sākot ar 2008.gadu ievērojami samazinājās. Eksports uz pārējām ES valstīm 2009. gada janvārī-novembrī samazinājās par 23,6% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu. Visstraujākais eksporta kritums uz ES šajā laika periodā (aptuveni puse no kopējā eksporta apjoma krituma) ir bijis metālapstrādes produktiem un koksnei. Ņemot vērā ES valstu lielo īpatsvaru Latvijas kopējā eksporta apjomā, šo valstu grupa visbūtiskāk ietekmēja kopējo Latvijas eksporta kritumu. Imports no ES dalībvalstīm arī samazinājās straujāk nekā kopējais Latvijas imports. Vislielāko samazinājumu pieredzēja tādas nozares kā mašīnbūve un transporta līdzekļi, metāli un to izstrādājumi, u.c. Tomēr galveno ārējās tirdzniecības partneru sadalījums pēc to svarīguma palika nemainīgs. 2009.gada 75,5% Latvijas ārējās tirdzniecības darījumu notika ar ES dalībvalstīm. Vidēji attiecīgais rādītājs starp ES iekšējā tirgus dalībvalstīm ir 62,8% [108., 20.lpp., 32].

Pateicoties četrām ES vienotajā tirgū esošajām pamatbrīvībām (brīvā preču, pakalpojumu, kapitāla aprīte un personu kustība), galvenais ārējo tiešo investīciju avots Latvijā ir ES (80% no kopējā ĀTI apjoma). Trešā daļa no ES ĀTI Latvijā ir salīdzinoši jauno ES dalībvalstu investīcijas, savukārt 55,7% ĀTI veido Zviedrijas, Igaunijas, Vācijas un Dānijas ieguldījumi. Lielākā ĀTI daļa joprojām tiek investēta finanšu starpniecības nozarē (2009.gada 3.ceturksnī – 1635,4 milj.Ls), tai seko tirdzniecība ar gandrīz divreiz mazāko ĀTI apjomu (2009.gada 3.ceturksnī – 872,5 milj.Ls); savukārt, investīcijas apstrādes rūpniecībā aizņem trešo pozīciju, bet to apjoms ir jau ievērojami zemāks, salīdzinot ar divām iepriekš minētajām nozarēm – 647,6 milj.Ls. Laikā no 2004. līdz 2007. ĀTI Latvijā pieauga trīs reizes, un sedza 35-37% tekošā konta negatīvās bilances. 2008.gadā ĀTI apjoms samazinājies par gandrīz 50% salīdzinājumā ar attiecīgo periodu 2007.gadā. 2009.gadā negatīvā tendence turpinājās un ĀTI līmenis valstī bija 15 reizes mazāks nekā 2008.gadā. 2007.gadā Latvijas komersanti ir ĀTI veidā investējuši 237 milj.EUR. Sākot ar 2008.gadu Latvijas investoru aktivitāte ārzemēs palēninājās, un Latvijas ĀTI apjomi citās pasaules valstīs sāka strauji samazināties. 2009.gadā šim rādītājam bija pat negatīvā vērtība. Ienākošās ĀTI Latvijā 2009.gadā veidoja 0,4% no valsts IKP. Attiecīgais rādītājs ES iekšējā tirgū ir vidēji 1,9% [108., 56.-58., 32].

3. Latvijas un ES jaunievedumu stadijas rādītāji

Latvijas un ES jaunievedumu stadijas rādītāji ir inovācijas un augstākās tehnoloģijas.

3.1. Inovācijas

Trešā ekonomiskās attīstības stadija paredz esošo ekonomisko instrumentu pilnveidi, un parasti tiek pielietota valstīs vai reģionos, kas ir galvenie pasaules tirgus spēlētāji un jaunu virzienu noteicēji. Augstākais valsts ekonomiskās attīstības līmenis balstās uz unikālām zināšanām un spējas būt pārākiem par konkurentiem – efektīvāk ražot preces un pakalpojumus ar augstāku kvalitāti un zemākām ražošanas izmaksām. To var panākt, lielāku uzmanību pievēršot inovācijām un augstākajām tehnoloģijām. Inovāciju līderis pasaulē ir ASV; Japāna un ES [60, 24.-26.lpp.]. Tā kā augstāko tehnoloģiju attīstība ir diezgan dārgs process, bet Latvijai joprojām ir daudz neatrisināto jautājumu otrajā attīstības stadijā, šobrīd tai nav iespēju ieguldīt daudz resursu janievedumu attīstībā. Tajā pašā laikā, Latvijai kā ES dalībniecei ir kopīga arī inovāciju telpa. Inovāciju un augstāko tehnoloģiju jomā Latvijai nepieciešams piedalīties kopējās ES inovāciju stratēģijas definēšanā un ieviešanā dzīvē.

ES ir lielākā IKT tirgus daļa visā pasaulē – 34%, un šis sektors ir viens no galvenajiem ES kopējā eksportā (10%). Neskatoties uz to, diezgan daudz IKT produkcijas ES arī importē – aptuveni 14,5% no kopējā ES importa. Galvenie importa produkti ir pārsvarā tādas plaši pielietojamās preces kā datorsistēmas, programmatūra un perifērijas ierīces. ES arī izstrādā mazāk patentu ar augsto pievienoto vērtību, nekā to dara ASV vai Japāna.

Patentu skaits uz vienu miljonu iedzīvotāju ES-27 ir 34, bet ASV un Japānā šis skaitlis ir 68 un 106 attiecīgi. Latvijā patentu pieteikumu skaits uz 1 miljonu iedzīvotāju 2009.gadā bija 8,44, bet attiecīgais rādītājs ES iekšējā tirgū bija 115,52 [165]. IKT privātais sektors ar lielākām investīcijām pētniecībā un attīstībā (P&A) Eiropā – investīciju apjoms šajā sektorā veido vairāk nekā vienu ceturto daļu no kopējā investīciju apjoma P&A ES. Neskatoties uz to, IKT privātais sektors investē P&A tikai pusi no līdzīgā veida investīcijām ASV. Minētais fakts ir pamatots ar diviem galvenajiem iemesliem – pirmkārt, IKT sektors aizņem mazāku ekonomikas daļu ES nekā ASV, un, otrkārt, sektora privāto investīciju intensitāte (privātā P&A līmeņa attiecība pret pievienoto vērtību) ES ir zemāka nekā ASV [55, 9.lpp.]. Arī publiskā sektora investīcijas IKT jomā ir ievērojami zemākas ES nekā galvenajiem inovāciju tirgus spēlētājiem. Tā, piemēram, 2005.gadā ES-27 P&A tērēja 1,9% IKP, ASV – 2,67%, Japāna – 3,17%, bet Dienvidkoreja 2,99%. Eiropā pastāv vairākas dažādas kopējās IKT iniciatīvas (7.ietvarprogramma, Apvienotās Pētniecības programmas utt.), tomēr situācija inovācijās un augstāko tehnoloģiju jomā starp ES dalībvalstīm ievērojami atšķiras. Galvenās inovāciju dzinējvalstis ES, kas pārsniedz nosprausto mērķi investēt augstākajās tehnoloģijās 3% no IKP, ir Zviedrija un Somija. Tām seko Vācija, Dānija,

Austrija un Francija, nodrošinot rezultātu augstāku par vidējo ES. Tajā pašā laikā, pārējās ES dalībvalstis pasliktina kopējo inovāciju statistiku ES, demonstrējot zemākas par vidējo ES līmeni investīcijas inovāciju jomā [55, 9.lpp.].

Kopējais finansējums P&A Latvijā 2008. gadā bija 99,5 milj. latu jeb 0,61% apjomā no IKP. 2010. gadam kā mērķa rādītājs kopējais finansējums bija noteikts 1,5% līmenī no IKP, tomēr finanšu krīzes rezultātā šis mērķis, netika sasniegts. Valsts izdevumi P&A ES iekšējā tirgus dalībvalstīs ir vidēji 1,52% [110, 22.lpp., 165]. Šajā sakarā Eiropas Komisija nonāca pie loģiskā secinājuma, ka pastāv nepieciešamība pēc integrētās koordinācijas starp IKT iniciatīvām publiskajā un privātajā sektorā, kā arī P&A veicinošām programmām ES dalībvalstu nacionālajos un ES līmenī.

Latvijā zināšanu intensīvajās nozarēs ir nodarbināti 26,81% no visiem nodarbinātajiem valstī, savukārt, attiecīgais vidējais rādītājs ES iekšējā tirgū ir 31,78% [94, 79].

Latvijā komersantu apgrozījums inovatīvu darbību rezultātā veido 3,4% no kopējā apgrozījuma. Attiecīgais vidējais rādītājs ES iekšējā tirgus dalībvalstu komersantos ir 13,4% [94, 79].

Lai pārvarētu investīciju trūkumu inovācijās un IKT, ES ir nospraudusi šādus mērķus:

- Izveidot vienoto tirgu inovatīviem un uz IKT balstītiem produktiem un pakalpojumiem. Tas tiks panākts, novēršot ES dalībvalstu nacionālajos regulējumos pastāvošo fragmentāciju (it īpaši autortiesībās un preču zīmēs), izstrādājot jaunus ES līmeņa normatīvās bāzes priekšlikumus, turpinot darbu pie vispār atzīto standartu izveides, dibinot vienoto ES patentu un specializēto Patentu Tiesu utt.;
- Veicināt publiskā sektora investīcijas P&A un IKT (informācijas telpas pilnveidošana, publisko iepirkumu veicināšana utt.);
- Akcentēt investīciju P&A un IKT svarīgumu konkurētspējas stiprināšanai globālajā tirgū;
- Vienkāršot finanšu atbalsta līdzekļu piešķiršanas procesu IKT, P&A un inovācijām kā tādām. Tas tiks panākts ar jaunu atbalsta mehānismu izveidi, kā arī esošo instrumentu kritisko izvērtēšanu un optimizēšanu, t.sk. finanšu līdzekļu pieejamības vienkāršošanas MVU u.c. ;
- Izveidot „Eiropas Inovāciju Partnerību” starp ES un nacionālajiem līmeņiem, lai paātrinātu attīstību un tehnoloģiju izplatīšanu, kas nepieciešamas, lai pārvarēt galvenos 21.gs. izaicinājumus (klimata pārmaiņas, enerģijas un citu resursu efektīvā izmantošana, veselība un demogrāfiskās izmaiņas);
- Veicināt zināšanu partnerību un stiprinot saikni starp izglītības iestādēm, komercsektoru, pētniecību un inovācijām (t.sk., veicinot komercdarbību, īpaši atbalstot jaunus inovatīvus komersantus) [55, 15.-18.lpp.; 56, 10.-11.lpp.].

Tajā pašā laikā, kopīgā mērķa sasniegšanai ES dalībvalstīm ir jāuzņemas īstenot šādus pasākumus vietējā līmenī:

- Pārveidot nacionālās P&A stratēģijas, lai veicinātu izcilību un „gudru” specializāciju, atjaunot sadarbību starp universitātēm, pētniecības centriem un komersantiem, veicināt pārrobežu sadarbību jomās ar lielo pievienoto vērtību, kā arī nodrošinot jaunu tehnoloģiju pārņemšanu no citām ES dalībvalstīm (pieredzes apmaiņa);
- Nodrošināt pietiekošu absolventu skaitu inženierzinātnēs, matemātikā un citās zinātnēs, lai orientētu jauno paaudzi uz radošumu, inovācijām un komercdarbību;
- Izvirzīt kā prioritāti izdevumus zināšanām, t.sk., izmantojot arī nodokļu atvieglojumu iniciatīvas vai citus finanšu instrumentus, lai stimulētu lielākās privātas investīcijas P&A [55, 15.-18.lpp.; 56, 10.-11.lpp.].

Augstāk minētās iniciatīvas bija apspriestas ES līmenī, un bija izvirzīti konkrēti priekšlikumi to ieviešanai dzīvē 2010.gada beigās. Šo iniciatīvu rezultātā, Eiropas Komisija plāno līdz 2020. gadam:

- Divkāršot publiskās un privātas investīcijas IKT P&A, divkāršot investīcijas ātri augošo MVU riska kapitālā IKT sektora, un trīskāršot ar IKP jomu saistīto publisko iepirkumu apjomu;
- Izveidot piecus pasaules līmeņa izcilības centrus, balstoties uz privātā un publiskā sektora investīcijām;
- Panākt, lai 1/3 no kopējām privātā sektora investīcijām IKT jomā iegulda komersanti, kas dibināti pēdējo 20 gadu laikā;
- Eiropas IKT nozare spēj piegādāt tik pat daudz produkcijas, cik liela ir tās daļa pasaules IKT tirgū. [55., 15.-18.lpp; 56., 10.-11.lpp]

3.2. Augstākās tehnoloģijas

Augstāko tehnoloģiju attīstība ir viena no ES prioritātēm, kas tika īpaši izcelta Lisabonas stratēģijā un tiek iekļauta nākamās dekādes stratēģiskajā dokumentā „Eiropa 2020”. Pārskatot pēdējo 5 gadu sasniegumus augstāko tehnoloģiju jomā, Eiropas Padome atzīst, ka IKT ir ekonomikas atveseļošanas virzītājspēks, un novērtē augstāko tehnoloģiju vadošo lomu Lisabonas izaugsmes un nodarbinātības programmas īstenošanā. Arī Latvijā IKT attīstība ir viena no valsts prioritātēm.

Nākamās IKT stratēģijas „Post – i2010 stratēģija” pamatmērķis ir platjoslas pieejamības nodrošināšana ES iedzīvotājiem un digitālās robežšķirtnes mazināšana jeb vienotā e-tirgus izveide. Jaunā IKT veicināšanas stratēģija orientēta uz iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanu, nodrošinot elektronisko pieejamību un IKT prasmes, t.sk. IKT prasmju nepieciešamību personiskām un profesionālām vajadzībām, kā arī digitālo prasmju

attīstība un uz lietotāju vajadzībām vērstu publisko pakalpojumu attīstība. IKT turpmākajā attīstībā ES līmenī liela uzmanība tiek pievērsta zinātnes un izpētes sektoram, kā arī mikro komersantiem, mazajiem un vidējiem komersantiem, kuri spēj izveidot inovatīvus elektroniskos pakalpojumus. Īpaša uzmanība pievērsta arī publiskā sektora informācijas politikas attīstībai, t.sk., i publisko pakalpojumu katalogu pieejamībai un kvalitātei, kā arī intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzībai. Lai panāktu izvirzītos mērķus IKT jomā, Eiropas Komisija, cieši sadarbojoties ar ES dalībvalstīm, plāno izstrādāt jaunu „Eiropas digitālo programmu”, kas ietvers priekšlikumu par Eiropas ātrgaitas platjoslas stratēģiju, kā arī novērtēs iespējas, lai mazinātu nepilnības ātrdarbīgu platjoslas tīklu izvēršanā visā ES, nodrošinot efektīvu konkurenci un likvidējot šķēršļus digitālajā vienotajā tirgū. Papildus tam, ES plāno izstrādāt Eiropas inovāciju plānu, lai risinātu sociālās problēmas, kā arī jaunu digitālo programmu konkurētspējas palielināšanai, likvidēt regulējuma šķēršļus pārrobežu iepirkumiem internetā un turpināt pilnveidot finanšu atbalsta instrumentus IKT jomā [125].

Katra ES dalībvalsts, pamatojoties uz kopējiem ES mērķiem un vienotās stratēģijas, savā Nacionālajā reformu programmā iekļauj IKT attīstības uzdevumus, kas atbilst valsts ekonomiskās attīstības stadijai un nacionālajai situācijai. Ņemot vērā to, ka Latvijas gadījumā augstāko tehnoloģiju izplatīšanā un attīstībā ir piemērotāka „sekotāja stratēģija”, Latvijas galvenais uzdevums ir sekot līdzi ES iniciatīvām, efektīvi un laicīgi pārņemot ES pieredzi IKT jomā. Šajā sakarā, Latvijas galvenais uzdevums šajā jomā ir nodrošināt IKT un e-pakalpojumu plašāku pielietojumu valsts un pašvaldību institūcijās, MVU un mājsaimniecībās, it īpaši Latvijas reģionos.

E-pārvaldes pieejamība tiešsaistē 2009.gadā Latvija sastādīja 74%, laikā, kad attiecīgais vidējais rādītājs ES iekšējā tirgus dalībvalstīs ir 65%.

Arī personu skaits, kas izmanto Internetu saziņai ar valsts institūcijām, Latvijā ir relatīvi augsts – 31%; ES iekšējā tirgū šis rādītājs ir vidēji 32% [165].

Savukārt, augstāko tehnoloģiju eksports Latvijā sastāda tikai 4,21% no kopējā valsts eksporta, bet ES iekšējā tirgū attiecīgais rādītājs ir 16,65%.

Uzņēmumi, kas izmanto programmatūras risinājumus (tādus, kā Klientu attiecību pārvalde) tirgus datu analīzē, 2009.gadā Latvijā veidoja 11% no kopējā uzņēmumu skaita; attiecīgais rādītājs ES iekšējā tirgū bija 17% [165].

Lai nodrošinātu augstāko tehnoloģiju attīstību un izmantošanu visās ES dalībvalstīs, ir iespējams saņemt finansiālo atbalstu no kopējā ES budžeta. Latvijā laikā no 2007. līdz 2013. gadam ES struktūrfondu līdzfinansējumu ir paredzēts izmantot IKT infrastruktūras un informācijas sabiedrības pakalpojumu attīstībai publiskajā pārvaldē un citās publiskajās iestādēs, t.sk., izglītības, veselības, sociālajā, nodarbinātības, kultūras u.c. jomās, kā arī, interneta pieejamības veicināšanai iedzīvotājiem, rezultātā palielinot interneta lietotāju skaitu no 36% 2005. gadā līdz 75% 2013. gadā. Plānots, ka ES struktūrfondi tiks izmantoti arī publisko interneta pieejas punktu attīstībai, platjoslas tīklu piekļuves nodrošināšanai (īpaši attālākajos valsts reģionos), tīklu un informācijas drošības paaugstināšanai, kā arī digitālā satura attīstībai. Papildus tam, Eiropas Komisija īsteno vairākas programmas IKT jomas veicināšanai, piemēram, *eTEN* programma, kas attīsta e-pakalpojumus, *eContentplus* programma, kas uzlabo digitālā satura pieejamību, *Safer Internet Plus* programma, kas veicina drošāku interneta un jauno tiešsaistes tehnoloģiju izmantošanu u.c. Uz ES līdzfinansējuma saņemšanu Eiropas Komisijas projektu konkursos minētajās programmās var pretendēt arī Latvijas valsts institūcijas, nevalstiskās organizācijas vai privātā sektora pārstāvji [102].

Tajā pat laikā, lai paaugstinātu IKT attīstības līmeni valsts pārvaldes sektorā un uzlabotu iepirkumu sistēmu elektroniskajā vidē, Latvijā veikti vairāki pasākumi:

- izveidota un tiek nepārtraukti pilnveidota Pašvaldību vienotā informācijas sistēma (PVIS), kas nodrošina datu apmaiņu starp pašvaldību informācijas sistēmām un valsts nozīmes reģistriem, kā arī atspoguļo un sistematizē pašu pašvaldību rīcībā esošo informāciju. PVIS attīstības projekts ir iekļauts finansējamo projektu sarakstā, kas finansēti no ERAF līdzekļiem;

- izveidota un tiek nepārtraukti pilnveidota valsts koplietošanas e-pakalpojumu platforma, kura balstās uz Valsts informācijas sistēmu savienotāja (VISS). VISS sistēma apkopo datus no dažādām valstī pastāvošām informācijas sistēmām, atspoguļojot tos tīmekļa vietnē portālā www.latvija.lv. Valsts un pašvaldību iestādes izmanto nodibināto infrastruktūru, lai portālā sniegt informāciju par saviem pakalpojumiem, to saņemšanas iespējām un saņemšanas kanāliem, kā arī nodrošināt iespēju iedzīvotājiem elektroniski saņemt nepieciešamus publiskus pakalpojumus (piemēram, licence, speciāla atļauja, reģistrācijas apliecība, sertifikāts, saskaņojums, apliecinājums, atzinums, atbilstības novērtējums utt.). Portālu plānots izmantot kā vienas pieturas aģentūru valsts iedzīvotāju saziņai ar valsts un pašvaldību institūcijām. Ar ERAF atbalstu īstenojot valsts un pašvaldību pakalpojumu elektronizāciju, sadarbībā ar valsts un pašvaldību iestādēm 2009.gadā jau bija izveidoti 28 jauni elektroniskie pakalpojumi, 11 no kuriem izmantojami ar e-parakstu. Portālā www.latvija.lv ir nodrošināta arī iespēja veikt elektroniskos norēķinus par iestādes sniegtajiem pakalpojumiem jau ir pieejama. Caur portālu 2009.gadā varēja veikt maksājumus e-pakalpojumu ietvaros izmantojot trīs banku (Swedbanka, SEB un Latvijas Krājbanka) elektroniskās maksājumu sistēmas [102, 29.lpp.; 141].

Savstarpējās atzišanas principa nepieciešamības pamatojums Latvijā

Kā rāda promocijas darba 2.daļā sniegtā statistisko datu analīze, ražošanas nozare spēlē nozīmīgu lomu Latvijas attīstībā. Tomēr pēdējos gados ražošanas nozares izlaide un ieguldījums IKP strauji samazinās. Lai mainītu negatīvo tendenci, pirmkārt, nepieciešams saprast iemeslus, kas kavē ražošanas nozares attīstību.

Darbā ir izdarīts pieņēmums, ka ražošanas nozares attīstība ir galvenokārt atkarīga no diviem pamatfaktoriem. Pirmais ražošanu ietekmējošs faktors ir vēsturiski uzkrātais nozares potenciāls, kas veidojas no nozarē nodarbināto cilvēku skaita (lielāks nodarbināto skaits liecina par konkrētas nozares senām tradīcijām un uzkrāto pieredzi), zināšanu kapitāla un pieejamās tehnoloģijas līmeņa. Otrais ražošanas nozari ietekmējošs faktors ir produkcijas noieta potenciāls, kas atkarīgs no pieprasījuma vietējā un ārzemju tirgos. Līdz ar to, turpmākai Latvijas ražošanas nozares analīzei ir izvēlēti vairāki rādītāji, kuri ir apkopoti un izteikti ar šādu funkciju:

$$Y = f(M; P; E; I; L), \quad (1)$$

kur: M - tirgus paplašināšanas potenciāls (izteikts kā eksporta apjoms);

P - cenu indekss, raksturojošs vispārīgo inflācijas un cenu līmeni;

E - ražošanas nozarē nodarbināto skaits;

I - investīcijas nozarē (ilgtermiņa nemateriālās investīcijas, būves un ēkas, ilgtermiņa plantācijas, iekārtas un mašīnas, kā arī cits pamatfonds un inventārs);

L - darbaspēka izmaksas (vidējais atalgojuma līmenis).

Lai novērtētu katra no minētajiem rādītāja nozīmīgumu ražošanas nozarei, ir aprēķināta korelācija starp ražošanas nozares ieguldījumu Latvijas IKP un 3.2. funkcijā atspoguļotajiem eksogēniem rādītājiem – eksporta apjomu, cenu indeksu, nodarbināto skaitu, investīcijām un darbaspēka izmaksām. Analīzē ir izmantoti tikai pieci nosauktie rādītāji, lai analīze būtu pēc iespējas vienkāršāka un caurspīdīgāka, kaut arī ir iespējams paplašināt funkciju, pievienojot vēl papildus rādītājus, kas ietekmē ražošanas nozari. Tajā pašā laikā, līdz ar funkcijas paplašināšanu, rodas problēmas ar pareizo rezultātu interpretāciju, jo katra atsevišķā rādītāja relatīvais svars samazinās ar katru funkcijā papildus iekļauto rādītāju.

Analīzei tika izmantots programmatūras nodrošinājums „E-views”, kas piedāvā plašas statistiskās analīzes, prognozēšanas un modelēšanas iespējas. Atbilstošās tendences noteikšanai un modelēšanai tika izvēlēta logaritmiskā funkcija kā visprecīzāk atspoguļojošā ekonomiskus procesus, ievērojot robežderīguma likumu – ar katru nākamo papildu eksogēnā faktora vienību, endogēnā faktora robežderīgums samazinās. Darbā ir pieņemts, ka ražošanas nozares attīstības funkcija var būt izteikta sekojoši:

$$\text{LOG(GDP)} = C(1) + C(2)*\text{LOG}(M) + C(5)*\text{LOG}(P) + C(3)*\text{LOG}(I) + C(4)*\text{LOG}(E) + C(6)*\text{LOG}(L), \quad (2)$$

kur: GDP – ir atkarīgais mainīgais (ražošanas nozares īpatsvars Latvijas kopējā IKP);

M, P, I, E, L – neatkarīgie mainīgie, kas aprakstīti augstāk;

C(1) – brīvais koeficients;

C(2), C(3), u.tt. – mainīgajiem faktoriem piederošie koeficienti.

Korelācijas noteikšanai starp endogēno faktoru un neatkarīgajiem mainīgajiem izmantoti statistiskie dati laika periodā no 1995. līdz 2008.gadam. Datu analīzes rezultātā, ar „E-views” programmatūru tika ģenerēts sekojošs vienādojums ar konkrēti noteiktajiem koeficientiem, asociētiem ar eksogēniem mainīgajiem lielumiem:

$$\text{LOG(GDP)} = -0.3641 + 0.2323*\text{LOG}(M) + 0.3814*\text{LOG}(P) + 0.3869*\text{LOG}(I) + 0.5679*\text{LOG}(E) - 0.3685*\text{LOG}(L) \quad (3)$$

3.4.vienādojuma atbilstības darba mērķiem apliecināšanai, kā arī kļūdas iespējamības samazināšanai, tika novērtēti šādi vienādojuma raksturlielumi:

Koeficientu varbūtības (*probability* – angl.val.) rādītājs ir robežās no 0.0768 līdz 0.4150 un visos gadījumos nepārsniedz 0.5. Tas nozīmē pietiekami augstu rādītāju iespējamības pakāpi;

Vienādojuma determinācijas koeficients (*R-Squared* – angl.val.) ir 0.9867, kas ir pietiekami tuvu 1 – jo rādītāja vērtība ir tuvāk 1, jo mazāka ir vienādojuma kļūda;

Vienādojuma Darbina-Vatsona (*Durbin-Watson* – angl.val.) koeficients ir 2.0780. Šis vienādojuma rādītājs ir pietiekami tuvs 2, tas nozīmē, ka modelis nedemonstrē pozitīvu sērijas korelāciju (autokorelāciju) [154³].

Minēto 4.3. vienādojuma raksturlielumu novērtēšanas rezultātā konstatēts, ka izskatītais vienādojums var būt izmantojams ražošanas nozares attīstības rādītāju tālākai analīzei.

Atbilstoši 4.3. vienādojumam, ražošanas nozare ir atkarīga no eksogēniem rādītājiem sekojošā secībā, sākot ar rādītāju ar vislielāko ietekmes intensitāti: nodarbināto skaits, investīcijas, cenu līmenis, darbaspēka izmaksas un eksports.

Nodarbināto skaits (koeficients: 0.5679275002) raksturo ražošanas nozares potenciālu. Rādītājs demonstrē darbaspēka kvalitāti, tajā skaitā profesionālās prasmes, speciālistu skaitu, izglītības kvalitāti, tradīcijas, utt.

Investīcijas (koeficients: 0.3869630868) spēlē nozīmīgu lomu komercdarbības attīstībā un ir svarīgas konkurētspējas celšanai. Mūsdienu tehnoloģijas nodrošina iespēju ražot labākas kvalitātes produkciju, izmantojot mazāk resursu (finanšu, cilvēku un materiālos resursus).

Cenu līmenis (koeficients: 0.3814648402) raksturo inflācijas līmeni valstī. Šis rādītājs nevar būt ignorēts it īpaši eksporta orientētos sektoros, tādus kā ražošanas nozare. Ja valstī ir augsta inflācijas likme, komersanti jau sākotnēji ir mazāk konkurētspējīgi starptautiskajos tirgos, jo tiem ir jāuzņemas produkcijas augstas ražošanas izmaksas.

Darbaspēka izmaksu rādītājs (koeficients: 0.3685053761) ir īpaši svarīgs nozarēm, ar lielu darbinieku iesaisti. Tā piemēram, ar darbaspēku saistītās izmaksas (algas, sociālie labumi, nodokļi) veido lielāko ražošanas izmaksu daļu tekstila sektorā, bet izejmateriālu vai iekārtu izmaksas spēlē tikai terciāro lomu. Ja vispārējs algu līmenis nozarē trīskāršojās, sektors vairs nespēj izturēt konkurentu spiedienu no citām valstīm (skatīt tālāk Latvijas tekstila nozares attīstības padziļināto analīzi).

Eksporta apjomu raksturojoša rādītāja (koeficients: 0.2323967022) vērtība 3.2.vienādojumā ir salīdzinoši zema. Tas norāda uz to, ka Latvijā saražotās produkcijas pārdošanas iespējas ES iekšējā tirgū un citos Latvijas eksporta tirgos netiek pilnvērtīgi realizētas. Ņemot vērā, ka savstarpējās atzišanas princips ļauj komersantiem brīvi realizēt Latvijā saražoto un palaisto tirgū produkciju jebkurā citā ES iekšējā tirgū dalībvalstī bez papildus prasību izpildes, savstarpējās atzišanas principa plašāka piemērošana var sniegt ievērojamu ieguldījumu Latvijas attīstībai ES iekšējā tirgū.

Ražošanas sektora analīze atbilstoši attīstību noteicošajiem faktoriem

Lai labāk saprastu ražošanas nozares problēmas, kas kavē nozares efektīvu attīstību, kā arī lai izdarīt secinājumus par tendencēm nozarē, tika izvēlēti 6 ražošanas sektori, kuri spēlē nozīmīgu lomu Latvijas tautsaimniecībā. Latvijas ražošanas struktūra ir parādīta 1.tabulā [115., 29.lpp.].

1.tabula

Ražošanas nozares struktūra, 2009, %

Ražošanas nozares	Pievienotā vērtība IKP	Nodarbināto skaits	Eksporta daļa
Kokapstrāde	18.3	16.8	72.8
Pārtikas rūpniecība	24.2	24.1	23.8
Metālu un metālu izstrādājumu ražošana	10.3	9.4	72.1
Vieglā rūpniecība	5.2	11.2	81.0
Ķīmiskā, gumijas un plastmasas izstrādājumu rūpniecība	9.3	6.0	73.5

[autore]

Ražošanas sektori ir raksturoti atbilstoši ražošanas vienādojumā (1. vienādojums) iekļautajām komponentēm, tādējādi akcentējot pastāvošo korelāciju starp sektora pievienoto vērtību IKP un 1.vienādojumā atspoguļotajiem neatkarīgajiem faktoriem, kā arī sniedzot uzskatāmu informāciju par attīstības tendencēm nozarē.

Kokapstrādes nozare

Latvijā ir viens no bagātākajiem meža resursiem Eiropā, kas pārklāj vairāk nekā 45% valsts teritorijas ar 573 kubikmetru augošo stumbru. Laikā no 1935. līdz 2009.gadam Latvijas kopējā meža platība palielinājās divās reizēs, un augošo stumbru – gandrīz četrās reizēs.

³ Pielikumā atspoguļotās informācijas bibliogrāfiskais saraksts ir sniegts promocijas darba pamattekstā.

Sektora īpatsvars IKP: kokapstrāde ir Latvijas ražošanas nozares lielākais sektors. Tā pievienotā vērtība veido vienu piekto daļu no visas rūpnieciskās izlaides. Laikā no 2004. līdz 2006.gadam šis sektors demonstrēja visātrākos attīstības tempus kopš Latvijas neatkarības proklamēšanas, šajā laika posmā gandrīz trīskāršojot izlaides apjomus. Tajā pašā laikā, 2007.-2008.gadā sektora izaugsmes tempi bija negatīvi. Ievērojama lejupslīde bija jau konstatēta 2006.gada vidū, kad pieprasījums pēc kokapstrādes produkcijas Eiropā nokrita – 2006.gadā produkcijas izlaide pazeminājās par 1.4%, bet 2007.gadā par 6%, bet 2008.gadā par 12.1%. 2009.gadā situācija nedaudz uzlabojas un nozarē tika novērots jau 2.6% pieaugums. Savukārt 2010.gada 1.ceturksnī izlaide pieauga par 39.5% attiecībā pret iepriekšējā gada identisko periodu [107, 30.lpp.].

Nodarbināto skaits: sektors spēlē nozīmīgu lomu lauku un reģionu nodarbinātībā, nodrošinot 81 tūkstošus darba vietu. 2008.gadā sektorā darbojas 1509 komersanti; lielākā daļa no tiem (891 komersanti) ir mikro komersanti [94].

Investīcijas: investīciju palielinājumu tempu dinamika kokapstrādes sektorā mainījās no pozitīvās (vidēji 18.2% gadā laikā no 2004.līdz 2007.gadam) uz negatīvo. 2007.gadā investīciju apjoms samazinājās par 20.6%, 2008.gadā par 11.1%, bet 2009.gadā situācija palika vēl kritiskāka sakarā ar globālās finanšu krīzes ietekmi – samazinājums sasniedza -78.4%, bet 2010.gada 1.ceturksnī pat -96.6% attiecībā pret iepriekšējā gada identisko periodu [107, 20.lpp.].

Cenas: pēc 2004.gada, Latvijas ātrās attīstības gados, cenu palielinājuma dēļ pieprasījums pēc kokapstrādes rūpniecības produkcijas vecās Eiropas valstīs samazinājās. Tajā pašā laikā, pretēji, pieprasījums pēc šīs nozares produkcijas nedaudz palielinājās Latvijas tuvākajās kaimiņvalstīs – Lietuvā un Igaunijā (pārsvārā dēļ augstas aktivitātes būvniecības sektorā). Tomēr globālā lejupslīde neapgāja sektoru, un šobrīd tas cīnās ar smagu recesiju [95, 94].

Tirgus: kokapstrāde ir viena no galvenajām eksporta nozarēm Latvijā. Lielākā šī sektora noieta tirgus daļa ir ārzemēs – 3/4 kokapstrādes rūpniecības produkcijas tiek eksportētas. Galvenais eksporta tirgus ir ES ar 89.4% kopējo eksporta apjomu (tai skaitā Lielbritānijā 19.9%, Zviedrijā 17%, Vācijā 9.9%, Igaunijā 8.5%, Lietuvā 5.8%, Somijā 4.7%, Dānijā 4.2% un Nīderlandē 4.1%). Tajā pašā laikā, piedāvātās produkcijas diversifikācija un vēlme palielināt peļņas normu stimulēja Latvijas ražotājus paplašināt to darbību arī uz tādiem attālinātiem tirgiem, kā ASV un Japāna [95,94].

Pārtikas rūpniecība

Pārtikas rūpniecība ir viens no vēsturiski lielākajiem ražošanas sektoriem, kas nodrošina augstas kvalitātes, veselīgu, ekoloģiski tīru (Latvijā ir salīdzinoši maz pilsētu zonu) produkciju ar senām tradīcijām. Latvijas klimats nodrošina labvēlīgus apstākļus daudzu augļu un dārzeņu veidu audzēšanai [166, 94].

Sektora īpatsvars IKP: 2007.gada sākumā pārtikas rūpniecības produkcijas izlaide turpināja augt, bet 2007.gada beigās tā pieredzēja ievērojamu kritumu vietējo un ārzemju patērētāju pirktspējas samazināšanas rezultātā. Loģiski sekoja arī redzamā negatīvā tendence nozares pievienotajā vērtībā IKP. 2008.gadā pārtikas sektora izlaide bija par 4.7% zemāka par 2007.gada līmeni, bet 2009.gada samazinājums bija 18%. 2010.gada pirmajā ceturksnī sektors piedzīvoja 5.6% pieaugumu. Šobrīd pārtikas rūpniecības sektors ir otrais lielākais ražošanas nozarē, un 2010.gadā tas nodrošināja 24.5% no kopējā valsts IKP [94; 107, 30.lpp.].

Nodarbināto skaits: sektors nodrošina aptuveni 20.2% darba vietu ražošanas nozarē (ap 35 tūkstošiem nodarbināto). Aptuveni 670 komersanti asociē savu darbību ar pārtikas sektoru; 277 no tiem ir mazie komersanti, kuros strādā mazāk nekā 10 cilvēku [94].

Investīcijas: sākot no 2000 gada pārtikas rūpniecības sektors ir viens no intensīvākajiem investīciju piesaistes ziņā. 2007.un 2008.gadā bija vērojamas dažas grūtības piesaistot papildus resursus – 2007.gadā investīciju kritums sastādīja -1.8%, 2008.gadā šī bija viena no retajām nozarēm ar pozitīvo investīciju palielinājumu +12.3, savukārt 2009.gadā pārtikas nozarē ir novērots -59.2% samazinājums [94; 107, 20.lpp.].

Tirgus: iespējams seno tradīciju rezultātā šim sektoram piemīt visievērojamākā vietējā patēriņa daļa no visiem ražošanas nozares sektoriem. Aptuveni 75% no visas pārtikas rūpniecības produkcijas tiek patērēta vietējā tirgū. Pārējā daļa tiek eksportēta pārsvārā uz tuvākajām kaimiņvalstīm – Lietuvu, Igauniju un Krieviju. Līdz ar Latvijas pievienošanos ES, pieprasījums pēc Latvijas pārtikas produktiem palielinājās visos tirdzniecības virzienos – Krievijā un citās NVS valstīs, kā arī pārējās ES dalībvalstīs. Eksports uz ES dalībvalstīm ir pieaudzis vairāk kā 1.5 reizēs, pārsvārā Igaunijas un Lietuvas pieprasījuma palielinājuma rezultātā. Zivju produkcija ir visvairāk eksporta orientēts sektors, kas pārsvārā atrod savus patērētājus Krievijā un Baltijas valstīs. Tajā pat laikā, tādiem produktiem kā Latvijas bezalkoholiskie dzērieni, piena produkti, gaļa un zivis visaugstākais pieprasījums paliek vietējā tirgū [152, 94; 107, 32.lpp.].

Metālu un metālu izstrādājumu ražošana

Metāla apstrāde un mašīnbūve bija viens no vadošiem sektoriem Latvijā kopš Padomju Savienības laikiem. Neskatoties uz ekonomikas triecienu 1991.gadā sabrūkot Padomju Savienībai, metāla sektors ir izdzīvojis un turpināja eksistēt arī neatkarīgajā Latvijā, sasniedzot 23% gada pieaugumu kopš 1999.gada. Latvijai izdevās pacelt sektora konkurētspēju, piesaistot investīcijas jaunajās tehnoloģijās un nodrošinot atbilstošo resursu pārvaldi. Tajā pašā laikā, milzīgo rūpniecības kompāniju saskaldīšana daudzus mazos komersantos samazināja iespējas izmantot izmaksu ietaupījumus uz lielā ražošanas apjoma rēķina. Tomēr

Latvijā ražotie metāli un metālu izstrādājumi joprojām ir konkurētspējīgi pasaules tirgos. Elastīgie mazie un vidējie komersanti spēj ātri pielāgoties pārmaiņām pieprasījumā un pastāvošajās prasībās un īsā laikā piegādāt sarazoto produkciju, izmantojot Latvijas ģeogrāfiskā izvietojuma priekšrocības [94; 166; 107, 30.lpp.].

Sektora īpatsvars IKP: metālu un metālu izstrādājumu ražošanas sektors nodrošina aptuveni 10.3% pievienotās vērtības IKP. Laikā, kad 2008.gada finanšu krīzes apstākļos gandrīz visos apstrādes rūpniecības sektoros bija būtiski ražošanas apjomu samazinājumi, metālu un metālu izstrādājumu ražošanas sektorā 2007.gadā bija vērojams 11.5% pieaugums, 2008.gadā – 1.8% pieaugums, 2009.gadā -23.4% lejupslīde, pārsvarā vietējā pieprasījuma samazinājuma rezultātā, bet 2010.gada 1.ceturksnī jau atkal 6.1% pieaugums [94; 166; 107, 30.lpp.].

Nodarbināto skaits: 28 metāla apstrādes un mašīnbūves komersantos ir nodarbināti ap 33260 cilvēkiem, un tikai viens no šiem komersantiem var būt attiecināts pie lielā, nodarbinot vairāk nekā 250 speciālistu [94].

Investīcijas: investīciju pieauguma temps sektorā laikā no 2004.līdz 2007.gadam bija diezgan mērens – +11.6%. Neskatoties uz to, ka sektors pieredzēja samazinājumu investīciju pieauguma tempos, pozitīvā investēšanas tendence saglabājās un 2010.gada 1.ceturksnī pieaugums veido +10.5%. Tomēr, finanšu krīzes apstākļos divus gadus pēc kārtas investīcijas pieaugums sektorā bija negatīvs – 2007.gada pieaugums +20.5%, 2008.gada samazinājums - -22.4%, bet 2009.gada samazinājums 64.1% [94; 166; 107, 20.lpp.].

Tirgus: eksports nodrošina 64% no visa nozares noieta. Būvniecības ātrās attīstības laikā 2006.-2007.gadā sektora pārdošanas apjomi vietējā tirgū palielinājās, bet 2009.gada finanšu krīzes apstākļos sasniedza minimālo apjomu. Šobrīd lielākā saražotās produkcijas daļa tiek eksportēta uz ES dalībvalstīm (gandrīz 80% eksporta); gandrīz puse eksportētās produkcijas tiek eksportēta uz vecajām ES dalībvalstīm. Tomēr vispārīga ekonomiskā lejupslīde negatīvi ietekmēja arī šo sektoru, un 2008.gadā pircēju aktivitāte ievērojami samazinājās [94; 166; 162; 107, 38.lpp.].

Vieglā rūpniecība

Latvijas tekstila komersanti tradicionāli ražoja augstas kvalitātes preces ar plašu atpazīstamību ārvalstīs. Tādas kompānijas kā „Lauma”, „Lauma Lingerie”, „Lauma fabricē”, „Valmieras stikla šķiedra” un „Neja&Ko” ir saņēmušas ISO 9000 kvalitātes sertifikātu. Starptautisks Vilnas Sekretariāts ir piešķīris „Ogres Tekstils” tiesības izmantot *Woolmark* zīmi kā produkcijas kvalitātes garantu [95, 83].

Sektora īpatsvars IKP: vieglā rūpniecība (tekstila izstrādājumu un ādas produkcijas ražošana) sastāda aptuveni 5.2% no ražošanas nozares pievienotās vērtības IKP. Diemžēl, nozares pieauguma tempa negatīvā tendence turpinās jau vairākus gadus. 2008.gada nozares samazinājums sastādīja -11.0%, 2009.gada samazinājums – 37.6%, bet 2010.gada 1.ceturksnī – 5% [107, 30.lpp.].

Nodarbināto skaits: 2008.gadā Latvijā eksistēja 1205 komersanti, kas ražoja tekstila produkciju, lielākā daļa no kuriem bija mikro komersanti. 2008.gadā sektors nodrošināja 12.7% ražošanas nozares darba vietu, nodarbinot 16310 cilvēku [94].

Investīcijas: 2008.gadā tekstila sektors pieredzēja vienu no straujākajiem samazinājumiem investīciju plūsmā – investīciju pieauguma temps bija negatīvs un sastādīja -34.4%. Negatīvā dinamika bija vērojama jau kopš 2000.gada, 2009.gadā investīciju pieauguma negatīvais temps sasniedza 32.1%, bet 2010.gada 1.ceturksnī – pat -84.3% [94; 166; 83; 107, 38.lpp.].

Tirgus: eksporta sektors ir izteikti eksporta orientēts. Tikai aptuveni viena ceturtdaļa daļa vieglās rūpniecības produkcijas izlaides paliek Latvijā. Lielākā ražojumu daļa (ap 80%) tiek eksportēta uz ES dalībvalstīm. Latvijas tekstila produkcija ir augsti atzīta arī Krievijā un NVS valstīs.

Latvijas tekstila produkcijas izlaide 2009.gadā bija par 37.8% mazāka nekā iepriekšējā gadā. Par iemeslu šādai lejupslīdei nospēlēja ekonomiskā situācija vecajās ES dalībvalstīs, un jo īpaši Latvijas kaimiņvalstīs Lietuvā un Igaunijā, uz kuriem tiek eksportēti 8% un 23% tekstila produkcijas attiecīgi. Arī 2010.gada 1.ceturksnī sektora ražošanas apjomi bija par 5% mazāki nekā iepriekšējā gadā [94; 166; 83; 107, 38.lpp.].

Ķīmiskā rūpniecība

Ķīmiskai rūpniecībai Latvijā piemīt stabilas tradīcijas un gara vēsture, ražojot produkcijas plašu sortimentu patērētāju un ražotāju tirgus vajadzībām. Latvijā ķīmiskajā rūpniecībā ir stipra bāze un unikālās zināšanas – tā bija viena no galvenajiem farmaceitiskās produkcijas nodrošinātājiem bijušajā Padomju Savienībā, ražojot ap 25% no visiem medikamentiem PSSR. Ķīmiskās nozares konkurētspējas priekšrocība ir ilgtermiņa pieredze, kā arī valsts izdevīgais ģeogrāfisks izvietojums, kas nodrošina iespēju elastīgi reaģēt uz pieprasījuma svārstībām [82].

Sektora īpatsvars IKP: ķīmiskais sektors nodrošina aptuveni 9.3% no ražošanas nozares pievienotās vērtības Latvijas IKP. Tam piemīt viens no stabilākajiem pieauguma tempiem starp ražošanas sektoriem [82; 107, 30.lpp.].

Nodarbināto skaits: ķīmijas sektorā Latvijā darbojas ap 146 komersantiem, 90 no kuriem nodarbina mazāk nekā 19 cilvēku. Kopumā sektors nodrošina ar darbu ap 4723 Latvijas iedzīvotāju [94].

Investīcijas: ķīmiskās rūpniecības sektors ir viens no retajiem sektoriem, kuros līdz finanšu krīzes sākumam bija vērojama pozitīvā investīciju piesaistes dinamika. Sākot ar 2000.gadu un līdz 2007.gadam investīciju pieaugumu tempi šajā sektorā ir bijuši tikai pozitīvi; 2008.gada sākumā tie sasniedza 125.8%.

Diemžēl, krīzes laikā investīciju pieauguma temps palika negatīvs: 2008.gadā – 53.1%, 2009.gadā – 43.2%, bet 2010.gada 1.ceturksnī – 48.3%. Neskatoties uz negatīvo statistiku pēdējos gados, absolūtos skaitļos ķīmiskās rūpniecības sektors joprojām ieņem līdera pozīciju investēšanas politikā starp visiem ražošanas nozares sektoriem [82; 107, 20.lpp.].

Tirgus: līdzīgi kā arī citu Latvijas ražošanas produkcijas sektoru lielākā daļa, ķīmiskā produkcija atrod lielāko pircēju skaitu citu ES dalībvalstu un NVS valstu veikalos. Vairāk nekā puse Latvijas ķīmiskās produkcijas tiek eksportēta. Vadošie eksporta produkti ir farmaceitiskie ražojumi, kas veido 37% no sektora kopējā eksporta.

Izaugsmes tempu un produkcijas apjomu samazinājums 2007.-2009.gadā pārsvarā ir saistīts ar vājāko pieprasījumu vietējā tirgū; kopējais ķīmisko ražojumu eksporta apjoms šajā laika posmā turpināja palielināties. Neskatoties uz vispārīgo ekonomisko lejupslīdi, 2010.gada 1.ceturksnī ķīmiskā sektora produkcijas eksports uz ES dalībvalstīm un NVS valstīm pieauga par 10.9%, salīdzinājumā ar 2009.gada 1.ceturksni [82; 174; 107, 30.lpp.].

Cenu līmenis un darbaspēka izmaksas

Cenu līmeņa dinamika un izmaiņas darbaspēka izmaksās netiek izdalītas atsevišķi katrā no pieciem ražošanas nozares sektoru raksturošanai, jo pārmaiņu tendence visos sektoros ir līdzīga, un ir iespējams iezīmēt kopīgus secinājumus un vispārinājumus. Lavīnveidīgās nekustamo īpašumu tirgus attīstības un pārsildītās ekonomikas rezultātā, darbaspēka izmaksas Latvijā 2007.-2008.gadā ievērojami palielinājās. Augsti liberālā banku kredītēšanas politika īsā laikā palielināja brīvo finanšu resursu daudzumu tirgū, izraisot ārkārtīgi ātri augošo inflāciju visās tautsaimniecības nozarēs (atbilstoši Centrālās Statistikas pārvaldes datiem, Latvijā inflācijas likme 2008.gada maijā sasniedza savu maksimumu 17.5%). Tendence izplatījās ne tikai uz precēm un pakalpojumiem, bet arī uz izejmateriālu cenām, produktu komponentēm un ražošanas procesa atbalsta pakalpojumiem (īre, elektrība, utt.). Inflācijas vilnis pārklāja arī darbaspēka tirgu. Aktīvais patēriņš un augsts produkcijas pieprasījums izraisīja darbaspēka trūkumu, velkot vispārējo atalgojuma līmeni uz augšu. Laikā no 2004.līdz 2007.gadam atalgojums dubultojušas, atsevišķos sektoros pieauga pat trīskārt, kas ievērojami samazināja Latvijas komersantu konkurētspēju ārvalstīs. Loģiskais situācijas atdzisums sāpīgi atskanējās valsts ekonomiskajos procesos. Neskatoties uz ātru darbaspēka izmaksu kritumu 2008.gadā, pasaules finanšu krīze būtiski ietekmēja tādus darbaspēka intensīvos sektorus, kā tekstils, vairāk nekā citus sektorus [94, 161, 152].

Vēl viens izaicinājums, ar kuru ražotāji sastapās sakarā ar finanšu krīzi, ir Latvijas, Eiropas un visas pasaules patērētāju pirktpējas samazināšanās. Likvīdu aktīvu trūkums piesardzīgās banku kredītēšanas politikas rezultātā, vispārējā ekonomiskā lejupslīde, augošs bezdarbs – ir faktori, kas samazina komersantu apgrozījumu un uzdod komersantiem papildus dilemmas kā noturēties virs ūdens.

Atbilstoši 3.2. ražošanas nozares attīstības faktoru vienādojumam, kas demonstrē korelāciju starp ražošanas nozares īpatsvaru IKP no vienas puses un nodarbinātību, cenu indeksu, darbaspēka izmaksām un tirgus izmēru no otrās puses, būtiskākais nozares veiksmīgas attīstības priekšnosacījums ir nodarbināto skaits nozarē. Šis rādītājs raksturo valsts profesionalitāti noteiktajā rūpniecībā, ilgtermiņa tradīcijas, kā arī noteiktā sektora un tajā ražotās produkcijas aktualitāti. Sakarā ar finanšu krīzi valstī, 2009.gadā Latvijas valdība ir gandrīz uz pusi samazinājusi izglītības izmaksas. Tomēr šāda ietaupījuma sekas ilgtermiņā var būt izteikti negatīvas, it īpaši kad budžeta samazinājums skar tehnisko specialitāšu finansējumu, kas nodrošina zināšanu pamatu tādās profesijās, kā inženieri, elektriķi, mehāniķi, telekomunikāciju sfēras speciālisti, ķīmiķi, utt. Tā kā studenti ir viena no jūtīgākajām sabiedrības grupām, jaunie cilvēki spiesti darbam izvēlēties nozares, kas nodrošina naudas līdzekļus jau īsā laika posmā, atturoties no resursu investēšanas savā nākotnes potenciālā pēc augstākās izglītības grāda iegūšanas, kas pēc būtības arī nodrošina lielāko pievienoto vērtību valsts IKP.

Atbilstoši 4.pielikumā sniegtajai ražošanas sektoru analīzei, darbaspēka visjūtīgākās nozares ir pārtikas rūpniecības sektors un kokapstrāde. Statistiskie dati apliecina nodarbināto skaita rādītāja svarīgumu, kas ieņem pirmo vietu arī ražošanas nozares faktoru vienādojumā – šobrīd gan pārtikas rūpniecības, gan kokapstrādes sektors spēlē visnozīmīgāko lomu Latvijas ekonomikā.

Vadoties pēc ražošanas nozares vienādojuma, investēšanas indeksam ir otrā augstākā korelācija ar IKP lielumu. Investīcijas nodrošina nākotnes perspektīvas konkrētajā sektorā. Ja šodien ražošanas procesā netiek veiktas investīcijas, pēc kāda laika komersanta darbības efektivitāte samazināsies un būs augsts risks pazaudēt konkurētspēju salīdzinot ar konkurentiem. Statistika rāda, ka pēdējo četru gadu laikā kokapstrāde, tekstils un pārtikas rūpniecības sektoros bija vērojami negatīvi investīciju pieauguma tempi. Šī tendence atskanējās redzamajos faktos šodien – minētie sektori 2008.-2010.gadā sastapās ar nopietnākām problēmām saistībā ar to rentabilitāti. Tajā pašā laikā, ķīmijas rūpniecības sektorā, kurā bija diezgan aktīvā investēšanas politika, joprojām saglabājās salīdzinoši stabila situācija.

Tā kā tas jau bija akcentēts iepriekš, cenu indeksa un darbaspēka izmaksu palielinājumam ir negatīvā ietekme uz visiem sektoriem, kas piedāvā savu produkciju ārzemēs. Cenu paaugstinājuma tendence uzskatāma kā papildus virzītājspēks, pastiprinot ekonomiskās lejupslīdes spiedienu uz pārrobežu klientu pirktpēju. Sekas atspoguļojas darbinieku intensīvajos ražošanas sektoros; statistiskie dati liecina, ka pastāv ciešs sakars starp pārsildītām cenām un turpmāko IKP kritumu.

Tirgus lieluma rādītāja zema vērtība norāda uz to, ka komersanti nepietiekami izmanto ES iekšējā tirgus sniegtās priekšrocības, piemēram, savstarpējās atzīšanas principa darbību. Savukārt, produkcijas realizēšana arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs ar minimālām papildus administratīvām izmaksām nosaka Latvijas komersantiem lielas iespējas, sadalot tirgus procesu svārstību riskus un samazinot ražošanas izmaksas uz vienu vienību. Tā piemēram, analīze parādīja, ka ķīmiskas rūpniecības sektora komersanti rāda vislabākos rezultātus ārējo attiecību veidošanā. Kā apliecinājums 3.2. ražošanas nozares vienādojuma pareizībai, arī ķīmijas sektora pievienotā vērtība IKP tikai salīdzinoši nedaudz samazinājās krīzes laikā (2008.-2009.gadā). Pretēji, tādi sektori kā tekstils, kokapstrāde, metālu un metālu izstrādājumi sastapušās ar ievērojamu to produkcijas pieprasījuma samazinājumu ārzemju tirgos.

Ekonometriskās un statistiskās analīzes rezultātā secināts, ka faktori, kuriem ilgtermiņā ir nopietna ietekme uz produkcijas kvalitāti un ražošanas procesa efektivitāti (tirgus paplašināšanas potenciāls, cenu indekss, nodarbināto skaits, investīcijas, darbaspēka izmaksas u.c.), nevar būt ignorēti, jo tie lielā mērā nosaka konkrēto sektoru veiksmīgu eksistēšanu un veselīgu valsts ekonomikas funkcionēšanu kopumā.

ES centralizētais risinājums informācijas plūsmas šķēršļu likvidēšanai

Viens no ES pamatbrīvības funkcionēšanu veicinošiem instrumentiem, kura ieviešanas rezultātā ir sagaidāms ļoti pozitīvs efekts ES iekšējā tirgus liberalizēšanā, ir direktīva 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū (pakalpojumu direktīva).

Pakalpojumu direktīva ir izstrādāta, lai novērstu ES tirgū pastāvošās nepilnības un likvidētu diskriminējošās prakses brīvajā pakalpojumu aprītē. Citu iniciatīvu starpā pakalpojumu direktīva nosaka dalībvalstīm pienākumu izveidot elektronisko centralizēto komercdarbības atbalsta sistēmu – vienotu kontaktpunktu jeb vienas pieturas aģentūru (turpmāk – VPA), nodrošinot pieeju pie izsmeltošas informācijas par prasībām, kas saimnieciskās darbības veicējam ir jāizpilda, lai sniegtu noteikta veida pakalpojumu izvēlētajā ES dalībvalstī. Daudzas VPA izveides nianse nav atrunātas pakalpojumu direktīvā, un VPA organizatoriskie jautājumi ir katras ES dalībvalsts kompetencē.

Pakalpojumu direktīva nosaka šādas obligātās prasības attiecībā uz VPA:

1. Valstij ir jānodrošina iespēja ar VPA starpniecību pakalpojumu sniedzējiem izpildīt visas procedūras un formalitātes, kas vajadzīgas, lai pakalpojumu sniedzējs uzsāktu un veiktu savu darbību (deklarācijas, paziņojumi, pieteikumi, kas vajadzīgi valsts vai pašvaldības institūciju atļaujas saņemšanai, pieteikumi iekļūšanai reģistrā, uzskaitē vai datubāzē, vai reģistrācijai profesionālā organizācijā, apvienībā, u.c.). Šim nolūkam, pirmkārt, jānodrošina, ka citās ES dalībvalstīs reģistrētiem pakalpojumu sniedzējiem ir iespēja ar VPA starpniecību izpildīt visas minētās procedūras un formalitātes vienuviet. Pakalpojumu direktīvā nav izslēgta vairāku VPA pastāvēšana vienā dalībvalstī, bet no pakalpojumu sniedzēja viedokļa VPA ir jābūt vienu. Ja izveidotas vairākas VPA, koordinēšanas nolūkos iespējams izveidot centralizētu informācijas datubāzi vai tīmekļa (interneta) portālu, kura mērķis būtu apvienot atsevišķās VPA pieejamo informāciju un koordinēt tās. Dalībvalstis var veidot VPA, piemēram, atbilstoši pakalpojumu darbības veidiem (amatniecība, tirdzniecība u.c.) vai izvēlēties citus risinājumus.

Vēršoties tikai vienā oficiālā paziņotajā VPA, pakalpojumu sniedzējam (saņēmējam) jābūt iespējai:

- saņemt visu attiecīgo informāciju, veidlapas un dokumentus, kas saistīti ar komersanta darbībām;
- iesniegt dokumentus vai pieteikumus;
- saņemt kompetento iestāžu lēmumus un citas atbildes saistībā ar iesniegtajiem pieteikumiem.

Pakalpojumu direktīva neattiecas uz informācijas iegūšanu no privātpersonām, kā arī informācijas iegūšana no valsts iestādēm notiek tikai tad, ja pakalpojuma sniedzējs vai saņēmējs to pieprasa. Valsts vai pašvaldības iestāde, ar kuru sazinās pakalpojumu sniedzējs, ir tiesīga noteikt maksu par saviem pakalpojumiem, kas nepārsniedz iestādes administratīvās izmaksas [31, 6.pants; 37, 19.-20.lpp.⁴].

2. Dalībvalstīm ir pienākums ar VPA starpniecību nodrošināt pakalpojumu sniedzējiem un pakalpojumu saņēmējiem vieglu piekļuvi konkrēta veida informācijai un palīdzībai, tostarp saistībā ar prasībām, ko valsts teritorijā piemēro pakalpojumu sniedzējiem, un vispārpieejamiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem.

VPA jābūt pieejamai vismaz sekojošai informācijai:

- prasības, ko piemēro pakalpojumu sniedzējiem, jo īpaši prasības, kas attiecas uz procedūrām un formalitātēm, kuras jāveic, lai uzsāktu pakalpojumu darbības un tās veiktu;
- kompetento institūciju kontaktinformācija;
- iespējas un nosacījumi, lai piekļūtu pakalpojumu sniedzēju un pakalpojumu publiskajiem reģistriem un datubāzēm;
- tiesiskās aizsardzības līdzekļi;
- kontaktinformācija par apvienībām un organizācijām, kuras nav kompetentās institūcijas un kurās pakalpojumu sniedzēji vai pakalpojumu saņēmēji var saņemt praktisku palīdzību.”

Valstij nav obligāti jāsniedz iesnieguma iesniedzējiem individuāla palīdzība, piemēram, juridisku konsultāciju formā. VPA pamatmērķis ir standartizētas un vispārīgas informācijas sniegšana par to, kā parasti tiek piemērotas vai interpretētas prasības. Tajā pat laikā Pakalpojumu direktīva ļauj valstij uzticēt VPA plašāku funkciju klāstu, nevis tikai obligātās funkcijas, kā arī aptvert plašāku pakalpojumu loku, nekā tas ir noteikts direktīvas darbības jomā. Šādi rīkojoties, valsts potenciāli spējīga panākt to, ka gan komersanti gan iedzīvotāji gūst vairāk labumu no administratīvās vienkāršošanas [31, 7.pants; 37, 20.-21.lpp.].

3. Valstij jānodrošina, ka visas procedūras un formalitātes saistībā ar pakalpojumu darbības uzsākšanu vai veikšanu var viegli veikt no attāluma un elektroniski ar interneta palīdzību, attiecīgajā VPA un ar attiecīgajām kompetentajām iestādēm. Elektroniskajām procedūrām jābūt pieejamām ne tikai pakalpojumu

⁴ Pielikumā atspoguļotās informācijas bibliogrāfiskais saraksts ir sniegts promocijas darba pamattekstā.

sniedzējiem, kas uzturas vai veic saimniecisko darbību valstī, bet arī tiem, kuri uzturas vai veic saimniecisko darbību citās ES dalībvalstīs. Elektroniskiem līdzekļiem jābūt pieejamiem visā administratīvajā procesā — no pakalpojumu sniedzēja sākotnējā iesnieguma/dokumenta iesniegšanas līdz attiecīgās atbildīgās iestādes galīgajai atbildei, ja tāda vajadzīga.

Pienākums nodrošināt elektroniskos līdzekļus neattiecas uz darbībām, kas nevar būt izpildītas elektroniski, piemēram, telpu apskate, kurās sniedz pakalpojumus, iekārtu pārbaude, ko pakalpojumu sniedzējs izmanto, pakalpojumu sniedzēja vai tā atbildīgo darbinieku spēju vai personīgās godprātības faktiskā pārbaude, u.tml. Šī prasība nav attiecināma, piemēram, uz sertifikācijas eksāmeniem, kas notiek klātienē, licencēšanas komisiju sēdēm, kurām saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto kārtību ir tiesības uzaicināt licences pieteicēju uz interviju, Pārtikas un veterinārā dienesta vai Valsts ugunsdrošības dienesta ekspertu veiktajām telpu atbilstības pārbaudēm, Valsts Vides dienesta telpu un iekārtu pārbaudēm utt. Tajā pat laikā komersantiem un pakalpojumu saņēmējiem jāsauglabā izvēles brīvība – kārtot administratīvās procedūras elektroniski vai personīgi attiecīgajā kompetentajā iestādē. Tātad, nodrošinot e-procedūru funkcionēšanu, jāsauglabā komersantiem un iedzīvotājiem iespēju personīgi vērsties kompetentajā valsts vai pašvaldības iestādē [31, 8.pants; 37, 21.-23.lpp.].

Katra ES dalībvalsts var brīvi izvēlēties savus elektroniskās pārvaldības risinājumus (saistībā ar portāla klientu identifikāciju, autentifikāciju, elektronisko dokumentu apmaiņu/atpazīšanu utt.), vienlaikus elektroniskās procedūras padarot pieejamas gan pašu valsts iedzīvotājiem, gan arī pakalpojumu sniedzējiem un saņēmējiem no citām ES dalībvalstīm, kuriem jābūt iespējai izmantot savas mītnes valsts elektroniskos līdzekļus saziņai ar kompetentajām iestādēm citās ES dalībvalstīs.

Ieviešot VPA, dalībvalstis var iet tālāk, papildinot pakalpojumu direktīvas pamata prasības ar citām VPA lietotājiem vērtīgām iniciatīvām, kā arī pielāgot VPA ideju valsts specifiskām īpatnībām, tādējādi maksimizējot ES komersantu potenciālo labumu no VPA.

Direktīvā tika noteiktais VPA izveides termiņš bija 2009.gada 28.decembris. Tomēr vienots kontaktpunkts var būt pilnveidots arī turpmāk, novēršot pastāvošās nepilnības un uzlabojot komunikācijas kvalitāti starp VPA lietotājiem un kompetentajām valsts pārvaldes vai pašvaldību institūcijām. Katras dalībvalsts uzdevums ir atrast tieši vietējiem apstākļiem atbilstošu optimālo VPA formu. Paralēli, izpildot pakalpojumu direktīvas prasības attiecībā uz informācijas un formalitāšu kārtēšanas nodrošināšanu ar VPA palīdzību citu ES dalībvalstu komersantiem, praktiski būtu panākt, lai arī vietējie pakalpojumu sniedzēji gūtu maksimālo labumu no komercdarbības vides kvalitātes uzlabošanas. Katrā dalībvalstī arī pirms pakalpojumu direktīvas pieņemšanas eksistēja komercdarbības atbalsta institūcijas (aģentūras, kameronas, palātas, utt.). Minēto institūciju komersantiem un iedzīvotājiem sniegtos pakalpojumus nepieciešams rūpīgi izvērtēt, lai konstatētu pastāvošos trūkumus un priekšrocības. Latvijai, veidojot savas VPA optimālo formu būtu izvērtējamas ne tikai vietējās komercdarbības atbalsta aģentūras, bet izmantojama arī citu ES dalībvalstu pozitīvā prakse. Zemāk seko 1. un 2. tabulas, kas raksturo ES dalībvalstis un to izvēli attiecībā uz VPA izveides pamatjautājumiem.

1.tabula

ES dalībvalstu pamatraksturojums

Kritērijs	ES dalībvalsts													
	AT	BE	BU	CY	CZ	DE	DK	ES	EE	FR	FI	EL	HU	IT
1. Iedzīvotāju skaits	2	2	2	1	2	4	2	3	1	4	2	2	2	4
2. Valsts struktūra	2	2	4	2	3	3	2	3	3	4	2	3	3	3
3. IKP uz 1 iedz.	4	4	1	2	2	4	4	3	2	3	4	2	2	3
4. Oficiālās valodas	1	3	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Kritērijs	ES dalībvalsts													
	IE	LU	LT	V	MT	NL	PT	PL	RO	SE	SK	SL	UK	
1. Iedzīvotāju skaits	1	1	1	1	1	2	2	3	3	2	2	1	4	
2. Valsts struktūra	4	1	2	4	1	3	3	3	4	3	2	2	4	
3. IKP uz 1 iedz.	4	4	1	1	2	4	2	1	1	3	2	2	4	
4. Oficiālās valodas	2	3	1	1	2	1	1	1	1	1	1	3	1	

[autore]

1. tabulā ES dalībvalstu kritēriji ir novērtēti ar cipariem no 1 līdz 4. Minēto novērtējumu izskaidrojums ir sekojošs:

1. Iedzīvotāju skaits:	2. Valsts struktūra (administratīvo dalījumu skaits):
1. < 5 mil. iedzīvotāju	1. viens
2. 5 – 20 mil. iedzīvotāju	2. 1 – 10
3. 20 – 50 mil. iedzīvotāju	3. 10 – 20
4. > 50 mil. iedzīvotāju	4. > 25
3. IKP uz vienu iedzīvotāju:	4. Oficiālās valodas:
1. <US \$15,000	oficiāli pieņemto valodu skaits valstī
2. US\$15,000-US \$25000	
3. US\$ 25,000-US \$30,000	
4. >US \$ 30,000	

1.tabula atspoguļo dalībvalstu pastāvīgas īpašības, kas nevar būt īstermiņa ietekmētas ar valdības pieņemtajiem lēmumiem. 1. tabula parāda, cik lielu ieguvumu VPA var teorētiski sniegt ES vienotajam tirgum, atspoguļojot tirgus lielumu, ekonomiskās attīstības līmeni, kā arī normatīvās bāzes sarežģītību un birokrātijas līmeni valstī [65].

1. tabula parāda, ka Latvijas iedzīvotāju skaits ir līdzīgs un varētu būt salīdzināms ar Kipras, Igaunijas, Īrijas, Luksemburgas, Maltas un Slovēnijas iedzīvotāju skaitu. Šo tirgu izmērs ir diezgan ierobežots, līdz ar to, lietotāju slodze uz VPA (jeb VPA lietošanas intensitāte) būs mazāka nekā tādās lielajās valstīs, kā, piemēram, Vācija, Francija, Itālija un Lielbritānija.

Neskatoties uz salīdzinoši nelielu valsts teritoriju, Latvija ir saskaldīta daudzās administratīvajās vienībās. Pēc Latvijas Administratīvi teritoriālās reformas (1999-2009) pabeigšanas, sākot ar 2009. gada 1. jūliju Latvijā pastāv 109 novadi un 9 republikas pilsētu domes, izbeidzot visu pirms tam novada teritorijā bijušo vietējo pašvaldību padomju pilnvaras. Līdz šim pastāvēja 424 pagastu pašvaldības, 50 rajona pilsētas un 7 republikas pilsētas [65]. Pat pēc minētās reformas īstenošanas, administratīvo dalījumu skaits paliek ļoti liels. Sekojoši, ir sarežģīti pakļaut visas vietējās pašvaldības zem vienas informācijas sistēmas, nodrošinot atbilstošu informācijas plūsmu starp VPA lietotājiem un vietējo novadu vai republikas pilsētu administrāciju. Meklējot optimālās VPA formu, Latvija var salīdzināt valsts risinājumu ar tādu ES dalībvalstu pieredzi kā Īrija, Dānija, Vācija vai Lielbritānija. Ņemot vērā valstu līdzību, salīdzinot teritoriju izmērus, īpaša uzmanība būtu jāpievērš Īrijas praksei.

Nākamais faktors – IKP uz vienu iedzīvotāju – ilustrē valsts ekonomiskās attīstības līmeni un ekonomisko aktivitāti. Diemžēl, Latvijai ir viens no zemākajiem IKP līmeņiem uz vienu iedzīvotāju no visām ES dalībvalstīm (2009.gadā IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā bija 2962.39 Ls jeb 5565 USD). Tas vēl vienu reizi apliecina nepieciešamību pēc valdības atbalsta komercdarbībai. Papildus tam, pastāv nepieciešamība pēc efektīvas mārketinga kampaņas, informējot sabiedrību par priekšrocībām, kuras nodrošina saviem lietotājiem VPA. Ņemot vērā 4.1.tabulā sniegto valsts izvērtējumu VPA vajadzībām, var secināt, ka sākotnēji pieprasījums pēc informācijas sistēmas pakalpojumiem varētu būt neliels, kas nodrošinās valsts pārvaldes pārstāvjiem iespēju pilnveidot sākotnējo VPA variantu arī turpmāk.

Valstī pastāvošo oficiālo valodu skaits nosaka valodas barjeras esamību, ārvalstu komersantiem darbojoties izvēlētajā ES dalībvalstī, kā arī iespēju vietējam komersantam veikt darbību citās valstīs. Valstis ar divām vai vairākām oficiālajām valodām ir atvērtākas pārrobežu darbībai. Atbilstoši pakalpojumu direktīvai, ES dalībvalstīm ir jāapsver iespēja nodrošināt VPA pieejamās informācijas tulkojumu uz citās Kopienas valodās.

Pamatojoties uz 1.tabulā sniegto analīzi, iespējams atlasīt ES dalībvalstis, kuras ir visvairāk piemērotas to pieredzes salīdzināšanai ar Latviju. Pēc iedzīvotāju skaita, administratīvo dalījumu rakstura un IKP apjoma uz vienu iedzīvotāju, Latvijai vislīdzīgākās ir tādas valstis, kā Lietuva, Igaunija, Rumānija, Bulgārija un Grieķija. Tajā pat laikā būtu vērtīgi pārņemt pieredzi arī no valstīm ar augstāko ekonomiskās attīstības līmeni, piemēram, Vācija, Lielbritānija, Čehija, Īrija vai Spānija. Turpmākai analīzei ir izvēlētas ES dalībvalstis, lai izvērtējumā sniegtu ieguldījumu no dažādiem aspektiem – viena Baltijas valsts (Igaunija, EE), viena valsts ar Latvijai līdzīgu ekonomisko situāciju (Grieķija, EL), viena salīdzinoši jaunā dalībvalsts ar labiem ekonomiskiem rādītājiem (Čehija, CZ), viena valsts ar interesantu VPA vīziju (Spānija, ES) un divi ES virzītājspēki – Vācija (DE) un Lielbritānija (UK).

2.tabulā ir sniegts pārskats par 6 atlasīto ES iekšējā tirgus dalībvalstu VPA darbību, kas raksturo informācijas sistēmas sarežģītības pakāpi un komercdarbības atbalsta kvalitāti [25, 26, 27, 28, 29].

ES dalībvalstu plānotās VPA funkcijas

Kritēriji	ES iekšējā tirgus dalībvalstis					
	DE	UK	CZ	ES	EE	EL
1. Plānotais VPA skaits	4	4	4	4	4	4
2. VPA funkcionālās struktūras kritērijs						
- Ģeogrāfiskais	X	X		X		
- Tautsaimniecības nozaru	X	X	X		X	X
3. Atbildīgā institūcija						
- Valsts līmeņa institūcija	X	X		X	X	X
- Reģionālā institūcija						
- Aģentūra vai palāta	X		X			
- Privātais komersants						
5. VPA sniegtie pakalpojumi						
- Pakalpojumu direktīvas pamata prasības					X	
- Daži papildus pakalpojumi						
- Plašs atbalsta pasākumu klāsts	X		X	X		X
6. VPA dziļums						
- Lēmumu pieņemšanas pilnvarojums				X		
- Formu un reģistru ievietošana portālā		X	X	X		X
- Saites ar kompetento iestāžu mājas lapām	X	X	X	X	X	X
- Personīgais atbalsts				X		
7. Pieejamās valodas						
- Valsts oficiālā (s) valoda (s)	X	X	X	X	X	-
- Tulkojumi	X		X		X	X
8. Maksa par atbalstu						
- Maksa lai segtu administratīvās izmaksas		X				
- Maksa par papildus konsultācijām (daļējais finansējums no valsts budžeta)	X		X	X		X
- Bezmaksas (finansējums no valsts budžeta)						
6. Izveidotās infrastruktūras izmantošana	X	X	X	X	X	X

[autore]

2.tabulā atspoguļotie dati balstās uz autores 2009.gada pavasarī veikto ES iekšējā tirgus dalībvalstu VPA analīzi, kā arī uz fokusētās intervijas rezultātiem ar atlasīto valstu VPA darbiniekiem.

Pakalpojumu direktīva neliedz valstīm izveidot vairākas VPA, ja spēkā paliek nosacījums, ka no lietotāja redzes skata VPA ir tikai viena informatīvā sistēma. Gadījumā ja valstī tiek izveidotas vairākas VPA, viena no tām var kalpot kā centrālā, nodrošinot informācijas plūsmas koordināciju ar pārējām sistēmām. Atbilstoši autores veiktajam pētījumam, visas sešas 4.2.tabulā atspoguļotās valstis ir pieņēmušas lēmumu sadalīt VPA atbildības, nodibinot vairākas VPA. Minētās valstis ir argumentējušas šādu lēmumu ar to, ka katra no atsevišķām VPA spēs nodrošināt augstāku klientu atbalsta kvalitāti, nekā to spētu viena centralizēta VPA. Savukārt, vienai no minētajām VPA tiek veidots klientiem atpazīstams interfeiss, kā arī uzticēta informācijas koordinēšanas funkcija ar pārējām informācijas sistēmām.

VPA sadalīšanas kritēriji pārsvarā tiek noteikti, pamatojoties uz valstī pastāvošo administratīvo dalījumu skaitu. Atsevišķos gadījumos dalībvalstis pilnvaro vietējās pašvaldības pārvaldīt VPA savās teritorijās (Vācija, Lielbritānija, Spānija), savukārt lielākā dalībvalstu daļa uzskata, ka racionālākā pieeja VPA grupēšanai ir atbilstoši tautsaimniecības nozarēm, kurās darbojas jau eksistējošās komercdarbības atbalsta institūcijas.

Vācijā komercdarbībai atbalstu sniedz galvenokārt profesionālās palātas, bet koordinācija starp federālo, reģionālo un lokālo līmeni tiek uzticēta speciālai valsts dibinātajai komitejai (Centrālā Pārvaldes Komiteja). Čehija sadala VPA kompetences, pielāgojot tās esošo profesionālo institūciju kompetencēm dažādos sektoros: arhitektu, nodokļu, patentu aģentu, tulkotāju, auditoru utt. Grieķija izmanto esošus Patērētāju apkalpošanas centrus, kas konsultē iedzīvotājus tādās jautājumos, kā izglītība, nodarbinātība, sociālās sistēmas, utt. Tā kā VPA jāaptver visus jautājumus, kuri varētu interesēt pakalpojumu sniedzējus, Latvijā kā arī citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs vēlama izveidot vismaz dažas atsevišķas VPA, kas samazinātu galvenās VPA slodzi. Ņemot vērā faktu, ka Latvija ir salīdzinoši neliela valsts, un VPA grupēšana pēc teritoriālā principa rastu papildu birokrātiju, Latvijas VPA piemērotākā forma ir dalījums pēc ekonomiskām nozarēm, risinot katrā sfērā pastāvošās specifiskās problēmas.

Lielāka daļa apskatīto ES dalībvalstu (piecas no sešām) uztic VPA pārvaldi valsts institūcijām. Tajā pašā laikā, Čehija un Vācija šim nolūkam izvēlējas pilnvarot profesionālās palātas vai aģentūras, izveidojot jaunu centralizēto virsinstitūciju. Latvijas gadījumā atbilstošs VPA atbildīgās institūcijas variants ir valsts pārvaldes institūcija, kas varētu būt vai nu Ekonomikas ministrija, kuras kompetencē ir komercdarbības atbalsta pasākumi, vai arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM), kas ir valstī atbildīgā institūcija par e-procedūru un e-tehnoloģiju ieviešanu valsts pārvaldes sektorā, kā arī uzrauga vietējo pašvaldību darbību. Ideālais variants ir VPA atbildības sadalījums starp minētajām ministrijām atbilstoši to darbības jomām. Šobrīd Latvijā noteiktais atbildību par VPA izveidi un pārvaldi sadalījums atbilst optimālajai formai – portāla tehniskais risinājums ir uzticēts VARAM, savukārt galvenā atbildīgā iestāde par portāla saturisko pusi ir Ekonomikas ministrija.

Kā jau bija minēts iepriekš, pakalpojumu direktīva nosaka VPA minimālo prasību klāstu. Tajā pašā laikā, dalībvalstis var iet tālāk, turpmāk uzlabojot komercdarbības vidi. Vācija, Čehija, Grieķija plāno, ka VPA sniegs komersantiem vairāk priekšrocību nekā tas ir noteikts oficiālajā minimumā, iekļaujot arī tādu pakalpojumu pieejamības veicināšanu, kas oficiāli izslēgti no direktīvas darbības tvēruma (neekonomiskās dabas vispārējas nozīmes pakalpojumi, finanšu pakalpojumi, elektroniskā komunikācija, transporta pakalpojumi, pagaidu darba aģentūras, veselības pakalpojumi, sociālie pakalpojumi, audio vizuālie pakalpojumi, privāti apsardzes pakalpojumi, notāri, azartspēles). Lielbritānija un Spānija plāno maksimāli izmantot VPA potenciālu, nodrošinot komersantiem konsultācijas, banku procedūru iespējas, kā arī citas komersantiem būtiskas iniciatīvas. Savukārt, citas 4.2.tabulā atspoguļotās valstis, piemēram Igaunija, izvēlas sākt ar minimālo aktivitāšu ieviešanu, tālāk attīstot VPA atbalsta pasākumus laika gaitā. Tā kā Latvijas komersanti par vienu no lielākām komercdarbības veikšanas problēmām ES tirgū uzskata informācijas trūkumu gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs, būtu vēlams VPA izvēlnē iekļaut pēc iespējas vairāk opciju, neierobežojot sistēmu ar funkcijām, kas atbilst direktīvas minimālām prasībām. Papildus pakalpojumu sektora komercdarbības veicināšanai, Latvijas VPA būtu vēlams iekļaut arī informācijas apmaiņas iespējas, nodrošinot brīvās preču aprites un savstarpējās atzīšanas efektīvo funkcionēšanu. Tomēr VPA izveides sākotnējā stadijā galvenais akcents ir jāliek tieši uz minimālām direktīvas prasībām, pārņemot Igaunijas labu praksi. VPA funkciju paplašināšanas process ir komplicēts un laikietilpīgs – nepareizi sadalot prioritātes, pastāv risks Latvijai laicīgi neizpildīt direktīvas prasības un saņemt no Eiropas Komisijas paziņojumu par pārkāpumu procedūras uzsākšanu. Turpretī, valsts izvirzītiem mērķiem attiecībā uz VPA ir jābūt augstiem un ambicioziem, skaidri apzīmējot konkrēto virzienu turpmākajām valsts pārvaldes aktivitātēm. VPA nodrošinātiem pasākumiem jābūt kvalitatīviem un to norises ātrumam jāatbilst valsts pārvaldes institūta kapacitātei. VPA lietotāji uztvers portālā pieejamo informāciju kā augstas ticamības pakāpes informāciju, līdz ar to, kompetentajām iestādēm jābūt spējīgām attaisnot cerības.

Pakalpojumu direktīva neuzliek ES dalībvalstīm obligāto pienākumu tulkot VPA pieejamo informāciju citās valodās, tomēr šāda iniciatīva ir ļoti vēlama. Kā jau iepriekš bija minēts, VPA izveide ir komplicēts process, kas ietver sevī virkni mazo projektu. Līdz ar to, dalībvalstis lielākoties ir fokusētas uz efektīvās VPA infrastruktūras izveides, nespējot vienlaikus nodrošināt tulkojumu visai portālā pieejamai informācijai. Tomēr gandrīz visas dalībvalstis, iespēju robežās, cenšas nodrošināt tulkojumu angļu valodā vismaz daļai informācijas. Bet, piemēram, Grieķija angļu valodu ir izvēlējusies kā pamata valodu, tulkojumu uz grieķu valodu atliekot uz vēlāko laiku. Četras no 4.2.tabulā analizētajām ES dalībvalstīm (Vācija, Čehija, Spānija, Igaunija) uzreiz ievieš daudzvalodu sistēmas, bet pārējās (Lielbritānija, Grieķija) plāno atspoguļot informāciju citās valodās vēlāk, nenosaucot konkrēto laiku.

Par VPA finansēšanas veidu dalībvalstīm pašām jāpieņem lēmums. Pārsvarā dalībvalstis piekrīt, ka pēc būtības VPA ir attīstīts valsts atbalsts komercdarbībai, savukārt atbalsts komercdarbībai parasti tiek iekļauts Valsts pasākumu plānā. Līdz ar to, valdībai būtu jānodrošina sabiedrības (komersanti un patērētāji) no vienas puses un valsts pārvaldes sektora no otras puses bezmaksas komunikācijas procesu, izmantojot VPA. Portāla administratīvo izmaksu segšanas no valsts budžeta pamatojums ir vienkāršs – ekonomiskās aktivitātes paaugstināšana pozitīvi ietekmēs visas tautsaimniecības nozares un valsts ekonomiku kopumā. Budžeta deficīta gadījumā valstis ievieš minimālo maksu, administratīvo izmaksu segšanai. Tajā pašā laikā, Lielbritānijas ierēdņu veiktais pētījums liecina, ka šīs valsts pakalpojumu sniedzēji ir gatavi maksāt par VPA piedāvātajiem komercdarbības atbalsta pasākumiem, nosakot atbalsta kvalitāti kā pirmo prioritāti. Latvijas gadījumā budžeta deficīts ir liels, kas nedod iespēju piedāvāt portāla lietotājiem bezmaksas atbalsta pasākumus ar lielu resursu ietilpību. Līdz ar to, Latvijas gadījumā būtu lietderīgi ietvert šāda veida informāciju – vispārējā bezmaksas informācija; konsultācijas par minimālo maksu, kas sedz administratīvās izmaksas un maksas padziļinātās konsultācijas. Atkarībā no konsultāciju sniegšanas sarežģītības noteikt minimālo maksu, lai būtu iespējams nodrošināt augstu konsultāciju kvalitāti.

Vadoties pēc autores veiktās fokusētās intervijas rezultātiem, dibinot VPA, visas 4.2.tabulā minētās dalībvalstis izmanto jau esošās komercdarbības atbalsta sistēmas (biznesa konsultāciju interneta mājas lapas, informācijas portāli un tīkli), kas tiek atbalstītas no ministrijām, palātām, aģentūrām un citām organizācijām. Valstīm ir jāievēro nosacījums, ka pastāvošās sistēmas ir jāapvieno tā, lai pakalpojumu sniedzējs vai saņēmējs redzētu dažādās VPA sniegto informāciju caur vienotu logu, kā arī aizpildīt izveidojušos caurumus ar jauniem

papildu pakalpojumiem. Vācijā pastāv daudzas iniciatīvas pašvaldību un palātu līmenī komercdarbības uzsākšanai, sniedzot dažādas konsultācijas, apmācības un rekomendācijas. Internetā izvietotā federālā datu bāze komercdarbības uzsācējiem sniedz nepieciešamo aktivitāšu sarakstu, kurā ir iekļautas visas normatīvajos aktos ietvertās prasības. Šī datu bāze, kas arī ir direktīvā noteiktā VPA, publiski pieejama pēc interneta adreses www.dienstleisten-leicht-gemacht.de. Lielbritānija plāno izmantot savienojumu ar citiem elektroniski sniegtajiem publiskiem pakalpojumiem (*Business Link, Single Window, Direct Government*, utt.). Par Apvienotās Karalistes VPA kalpos valsts portāls www.ukwelcomes.businesslink.gov.uk. Čehijā tiek aktualizētas un uzlabotas tīkla balstītās elektroniskās Centrālās Reģistrācijas vietas, kas sniedz informāciju par regulējumiem, nodrošina datu verifikāciju, reģistrāciju, pieeju izrakstiem no dažādiem reģistriem, un standarta reģistrācijas formas. Piekļuve pie minētās informācijas ir izmantojot VPA portālu www.businessinfo.cz. Spānijā kā VPA pamats tika izmantots jau izveidots efektīvs iedzīvotāju orientēts portāls (www.060.es), kas piedāvā izvēlēties komunikācijas veidu, kas ir nepieciešama klientam: integrētie publiskie pakalpojumi, standartizētā informācija un publiskie pakalpojumi vai publiskie pakalpojumi, kuros ir nepieciešama valsts pārvaldes papildu iesaiste. Daudzlīmeņu tīkls piedāvā vienotu kontaktpunktu, lai iesniegtu visu veidu reģistrācijas formas, vienotu kontaktpunktu iedzīvotājiem (formalitāšu kārošanai) un vienotu atbalsta punktu komersantiem (palīdzība komercdarbības uzsācējiem). Tā kā minētais portāls ir pieejams tikai spāņu valodā un tajā pastāv atsevišķas neatbilstības direktīvas prasībām, pakalpojumu direktīvā noteiktajam VPA tika izveidota jauna www.060.es portāla versija, kas pieejama lietotājiem pēc interneta adreses: www.eugo.es. Oficiālais Spānijas VPA (www.eugo.es) portāls ir pārtulkots angļu valodā, spāņu valodā un vēl trijās Spānijā lietojamajās vietējās valodās. Igaunija par VPA bāzi izmanto tās nesen izveidoto portālu <http://www.eesti.ee>, kas sākotnēji bija palaists kā pilotprojekts un soli pa solim pilnveidots, lai uzlabotu portāla piedāvātos pakalpojumus un to kvalitāti. Grieķijā par pamatu tika ņemti Iedzīvotāju Pakalpojumu Centri, kas sniedz dažāda veida pakalpojumus sociālajās jomās, kā arī atbalstu formalitāšu kārošanā (garantijas, atļaujas, licences, utt.). Minētie Iedzīvotāju Pakalpojumu Centri tiek apvienoti centralizētajā VPA: www.ermis.gov.gr.

Nākamajā darba apakšnodaļā tiek piedāvāts VPA darbības modelis, kurš var būt izmantots efektīvas VPA izveidei Latvijā vai citās ES iekšējā tirgus dalībvalstīs.

Informācijas sistēmu projektiem pieejamais Eiropas Savienības fondu finansējums un nepieciešamais valsts līdzfinansējums

ERAF projekta „Būvniecības informācijas sistēmas izstrāde” ietvaros līdz 2013.gada 3.ceturksnim plānots izveidot Būvniecības Informācijas sistēmu (BIS). BIS tiks ietverta informācija, kura skar būvniecības procesu no ieceres brīža (būvniecības pieteikuma) līdz būves pieņemšanai ekspluatācijā. Ieviešot BIS iespējams samazināt procedūru skaitu, daļu saskaņojumu veicot elektroniski, kā arī elektroniski būtu pieejami nepieciešamie nosacījumi būvniecībai un nodrošināta iespēja izsekot lēmumu pieņemšanas procesam un termiņu ievērošanai (no valsts institūciju puses). Tiks nodrošināta e-dokumentu pieņemšana, aprīte un izsniegšana par būvatļaujas saņemšanu, būvniecības ieceres izskatīšanu, vienkāršotas rekonstrukcijas vai renovācijas saskaņošanu un būves nodošanu ekspluatācijā. [147⁵] Šis pasākums ir īpaši svarīgs būvniecības nozares atveseļošanai pēc 2008.gada krīzes un attīstības veicināšanai. Kopējās projekta realizēšanas izmaksas ir 2 500 000,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums (85%) – 2 125 000 LVL un valsts budžeta finansējums (15%) – 375 000 LVL [139].

ERAF projekta „Zemkopības ministrijas un tās padotībā esošo iestāžu uz klientu orientētas pakalpojumu sistēmas izveide” (ZMPS) nodrošinās vienoto kontaktpunktu komunikācijai ar valsts pārvaldi piecās zemkopības ministrijas kompetencē esošajās nozarēs: lauksaimniecība, mežsaimniecība, zivsaimniecība, pārtika aprītes uzraudzība un veterinārmedicīnas jomā. Projekta ietvaros 2011.gada 4.ceturksnī tiks nodrošināta iespēja elektroniski pieņemt un izvērtēt pieteikumus atbalsta saņemšanai lopkopības attīstībai, kā arī uzraudzīt piešķirtā atbalsta izlietojumu, tiks nodrošināta iespēja augu izcelsmes dzīvnieku barības un fitosanitāro robežkontroli veikt elektroniski; balstoties uz klienta elektronisku iesniegumu, tiks nodrošināta iespēja veikt augšņu agroķīmisko izpēti lauksaimniecības zemju kopas daļā, kā arī nodrošināti citi valsts pārvaldes sniegtie pakalpojumi saimnieciskās darbības veicējiem. Kopējās projekta realizēšanas izmaksas ir 1 359 001,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums (85%) – 1 155 150,80 LVL un valsts budžeta finansējums (15%) – 203 850,15 LVL [139].

Kā tas ir minēts Starptautiskās kravu loģistikas un ostu informācijas sistēmas (SKLOIS) izveides koncepcijā, informācijas sistēmas mērķis ir veicināt transporta pakalpojumu operativitāti, precizitāti, kvalitāti un izmaksu samazināšanu un kalpot par pamatu moderna loģistikas pakalpojumu tirgus attīstībai Latvijā, nodrošinot kravu transportēšanas procesā iesaistītās informācijas un dokumentācijas aprīti elektroniskā veidā. Informācijas sistēma veidota, lai nodrošinātu konkurētspējīgu kravu tranzīta un loģistikas pakalpojumu attīstību nākotnē. Tajā skaitā sistēma risinās jautājumus saistībā ar laikietaipīgu formalitāšu kārtošanu, informācijas dublēšanu, vairākkārtēju informācijas ievadi, nepietiekamu elektronisko dokumentu un elektroniskās informācijas aprīti, pieaugošu pakalpojumu elektronizāciju transporta nozarē Eiropas Savienības līmenī (*eFreight* un *eMaritime* iniciatīvas; ITS Rīcības plāns). SKLOIS izstrāde un ieviešana ir paredzēta Eiropas Reģionālās attīstības fonda pasākuma „Infrastruktūra un pakalpojumi” 3.2.2.1. aktivitātes „Publiskās pārvaldes elektronisko pakalpojumu un informācijas sistēmu attīstība” 3.2.2.1.1. apakšaktivitātes „Informācijas sistēmu un elektronisko pakalpojumu attīstība” ietvaros [138]. Kopējās projekta realizēšanas izmaksas ir 2 071 500,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums (85%) – 1 760 775 un valsts budžeta finansējums (15%) – 310 725 LVL [139].

ERAF projekta „Valsts vides dienesta informācijas sistēmas izveidošana” (VVDIS) ietvaros 2011.gada 3.ceturksnī tiks izstrādāti e-pakalpojumi A un B kategorijas piesārņojošo darbības atļauju un C kategorijas piesārņojošo darbību apliecinājumu, siltumnīcefekta gāzu emisijas atļauju, tehnisko noteikumu un licenču darbībām ar aukstuma aģentiem izsniegšanai, grozījumu veikšanai un anulēšanai. Kopējās projekta realizēšanas izmaksas ir 712 800,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums (85%) – 605 880 LVL un valsts budžeta finansējums (15%) – 106 920 LVL [139].

Veselības nozares vienotās uzraudzības informācijas sistēma (SVP) paredz, izmantojot informācijas tehnoloģijas, izveidot veselības nozares (veselības aprūpe, sabiedrības veselība, zāļu aprīte un nozares kompetences pakalpojumu un preču drošums) vienoto uzraudzības informācijas sistēmu (Sistēma), tādā veidā nodrošinot uz kvalitatīvu informāciju un risku analīzi balstītu kontroli, automatizējot datu plūsmas starp uzraudzības un kontroles procesā iesaistīto institūciju informācijas sistēmām, automatizējot datu apstrādi un analīzi, uzlabojot saziņu ar klientiem un sabiedrību un realizējot e-pakalpojumus. Publiskās attiecināmās izmaksas: 289 700,00 LVL, no tām ERAF finansējums – 246 244,00 LVL, bet attiecināmais valsts finansējums – 43 456,00 LVL [188].

Valsts izglītības informācijas sistēma (VIIS) ļaus visām izglītības procesā iesaistītajām personām iegūt ticamu, drošu un operatīvu informāciju par izglītības procesu, nodrošinās ar informāciju izglītības politikas veidotājus, ļaus novērtēt realizētās politikas ietekmi, kā arī sniegs citu informāciju, kas nepieciešama izglītības jomā. Ar sistēmas palīdzību tiks nodrošināta arī automātiska informācijas apmaiņa starp VIIS un citām valsts un pašvaldību iestādēm, tādējādi samazinot administratīvo procedūru skaitu un ilgumu valsts pārvaldē. Projekta

⁵ Pielikumā atspoguļotās informācijas bibliogrāfiskais saraksts ir sniegts promocijas darba pamattekstā.

kopējās attiecināmās izmaksas ir 1 757 520,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums – 1 493 892 LVL un valsts finansējums – 263 628 LVL [139, 188].

Ar ERAF finansējuma palīdzību tiks īstenota sociālās politikas monitoringa sistēmas (SPVIS) pilnveide - SPP vienotās informācijas sistēmas izstrāde, ieviešana un e-pakalpojumu attīstīšana. Informācijas sistēma nodrošinās lielāko atdevi strukturālajām reformām Labklājības ministrijā un tās padotības iestādēs, nodrošinot centralizēto funkciju pilnvērtīgu realizēšanu atbilstoši nozares attīstības plāniem, kā arī paaugstinās nozares pakalpojumu sniegšanas efektivitāti, ieviešot e-pakalpojumus sociālajā jomā. Projekta kopējais finansējums ir 1 060 000 LVL, tai skaitā ERAF finansējums 901 000 LVL apmērā un valsts finansējums – 159 000 LVL [139, 188].

Projekta V/A „Civilās aviācijas aģentūra” informācijas tehnoloģiju sistēmas (CAAIS) konsolidācija un integrācija” mērķis ir izveidot vienotu informācijas sistēmu Civilās aģentūras procesu atbalstam, nodrošinot nozīmīgāko aģentūras pakalpojumu elektronizāciju (piemēram, pieteikšanās īsziņas atgādinājumam „CAA izsniegto atļauju un apliecību termiņa tuvošanās, elektroniska pieteikšanās eksāmeniem, elektroniska pieteikšanās veselības apliecības saņemšanai, pakalpojums ”darījumu apstrādes elektroniskie pakalpojumi, standarta veidlapu, sagatavju aizpildīšana. To digitāla parakstīšana un nosūtīšana tiešsaistē no vortāla u.c.). Publiskās attiecināmās izmaksas: 243 164,00 LVL, no kurām ERAF finansējums ir 206 688,00 LVL, bet valsts finansējums – 36 476,00 LVL [139, 2].

Plānots izveidot centralizētu elektronisko sakaru tīklu ierīkošanas un būvniecības pārraudzības sistēmu (CESKTD), kas atbalstīs elektronisko sakaru tīklu ierīkošanas un būvniecības tehnisko projektu pieņemšanu, izskatīšanu un kontroli, tādējādi nodrošinot lietotājiem informāciju par elektronisko sakaru tīkliem objektos visā Latvijas teritorijā. Kopējais finansējums 445205,00 LVL, tai skaitā ERAF finansējums 206 689 LVL un valsts finansējums – 66 780 LVL [139, 140].

Valsts informācijas sistēmas Uztur līdzekļu garantiju fonda iesniedzēju un parādnieku reģistra (UGFIPR) pilnveidošanas projekta ietvaros tiks veikta administrācijas iekšējās informācijas aprites un uzglabāšanas uzlabošana, izstrādājot un pilnveidojot informācijas sistēmu. Šīs informācijas sistēmas izstrādes ietvaros tiks atvieglota uztur līdzekļu saņemšanas pieteikumu iesniegšanas kārtība, kā arī palielināta informācijas pieejamība personām, kuras nav nokārtojušas savas saistības attiecībā uz uztur līdzekļu nomaksu. Kopējā projektu izmaksu summa ir 458 968,00, tajā skaitā ERAF finansējums – 390 122 LVL un valsts finansējums – 68 845, 20 LVL [139, 181].

"Kultūras un atmiņas institūciju vienotās informācijas pārvaldības sistēmas" (KAAIS) projekta mērķis ir izveidot vienotu informācijas sistēmu, kura nodrošinās viendabīgu virtuālo vidi ar kultūru saistītās informācijas pārvaldībai un iegūšanai, kā arī e-pakalpojumu atbalstam. Tiks izveidots vienots kultūras informācijas meklēšanas rīks, izveidoti vai uzlaboti 19 dažādu līmeņu e-pakalpojumi iedzīvotājiem, uzņēmējiem, kultūras iestādēm un organizācijām. Projekta kopējais finansējums ir 1 028 204,00, tajā skaitā ERAF finansējums 873973 LVL un valsts finansējums – 154 230,60 LVL [139, 182].

Tieslietu ministrijas un tās padotībā esošo iestāžu arhīvu (TMA) sagatavošana elektronisko pakalpojumu sniegšanas” projekta ietvaros paredzēts izveidot vienotu un efektīvu zemesgrāmatu elektronisko procesu. Mērķa sasniegšanai paredzēta pakāpeniska papīra formāta dokumentu digitalizācija un nomaina uz elektroniskajiem dokumentiem. Projekta rezultātā tiks ieviesti vairāki e-pakalpojumi. Paredzēts, ka tiks izveidots publiskais zemesgrāmatu elektroniskais arhīvs, ar kura starpniecību varēs piekļūt digitalizētajiem dokumentiem. Sistēmas pilnveide nodrošinās arī elektronisku analītisko datu par nekustamā īpašuma par tirgu apkopošanu un publicēšanu. Projekta kopējās izmaksas ir 1 116 412,00, tajā skaitā ERAF finansējums – 948 950 LVL un valsts finansējums – 167 461,80 LVL [139, 146].

Atbilstoši Tieslietu ministrijas veiktajam pētījumam, komersantiem svarīgākie vispārīga rakstura publiskie pakalpojumi ir šādi:

- Jauna komersanta e-reģistrācija (elektroniski aizpildīt un iesniegt pieteikuma formas komersanta reģistrācijai);
- Gada pārskata elektroniska iesniegšana (elektroniski aizpildīt, iesniegt pieteikuma uzņēmuma gada pārskatu un saņemt paziņojumu par akceptēšanu vai par kļūdām, kuru dēļ pārskats nav akceptējams);
- Nodokļu, ieņēmumu un muitas e-deklarācijas (izmantojot elektroniskos parakstus vai trešās puses autentifikāciju elektronisku deklarāciju iesniegšanai, neiesniedzot papīra kopijas, kā arī saņemt paziņojumus par akceptēšanu vai konstatētajām kļūdām. Deklarācijās netiks prasīta informācija, kas jau ir valsts pārvaldes rīcībā);
- Statistikas pārskatu elektroniska iesniegšana (saņemt statistikas datus elektroniskā veidā no EM/CSP respondentiem un citām institūcijām, kas nodarbojas ar statistikas apkopošanu);
- E-iegādes (elektroniskās iegādes sistēmas izveide: e-katalogs, e-izsole un e-konkurss).

Lai apmierinātu komersantu vajadzības pēc augstāk minētās informācijas un administratīvām procedūrām, Latvijas VPA nepieciešams nodrošināt arī „horizontālo” valsts pārvaldes e-resursu pieejamību.

Elektronisko iepirkumu sistēmas (EIS) pilnveidošanas projekta rezultātā valsts un pašvaldības iestādēm Interneta vietnē www.eis.gov.lv ir pieejami e-katalogi vairākās preču grupās, piemēram, digitālie kopētāji, pavairotāji un platformāta drukas iekārtas, biroja tehnika, pretinfekciju ārstniecības līdzekļi, muskuļu un skeleta sistēmas medikamenti, biroja papīrs u.c. Projekta īstenošanas kopējais finansējums ir 2 750 000,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums – 233750 LVL un valsts finansējums – 412 500 LVL [139, 49].

Uzņēmuma reģistra informācijas sistēmas (URIS) projekts paredz nodrošināt savlaicīgu un kvalitatīvu informācijas apmaiņu ar valsts un pašvaldību organizācijām, citām valsts informācijas sistēmām. Plānots, ka jaunā Uzņēmumu reģistra informācijas sistēma 2013.gada beigās ļaus saviem lietotājiem elektroniski pierēģistrēt komercdarbību, kā arī nodrošinās iespēju valsts pārvaldes iestādēm operatīvi saņemt nepieciešamo informāciju par reģistrētajiem komersantiem, neprasot komersantiem to iesniegt pašiem. Uzņēmuma reģistra E-pakalpojumi būs pieejami arī www.latvija.lv, izmantojot šobrīd izstrādāto un pieejamo e-pakalpojumu infrastruktūru. Projekta kopējās izmaksas 3 040 000,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums – 2584000 LVL un valsts finansējums – 456 000 LVL [139, 130].

Pašvaldību vienotās informācijas sistēmas (PVIS) paplašināšanas projekts paredz esošās sistēmas funkcionalitātes paplašināšana saskaņā ar administratīvi teritoriālo reformu, divu e-pakalpojumu izveidi iedzīvotājiem (nekustamā īpašuma nodokļa apmaksa tiešsaistē un sociālā pabalsta pieprasīšana), pakalpojumu centru darbinieku darba vietas programmatūras izmēģinājumu projekta „Sasaiste ar būvniecības informācijas sistēmu, sociālo pārvalžu moduļu attīstība, dzimtsarakstu funkcijas izpildes elektronizācijas pilnveidošana” realizēšanu un citas aktivitātes. Pašvaldību vienotā informācijas sistēma, sākot ar 2011.gada 2.ceturksni, nodrošina Latvijas pašvaldību sasaisti ar Valsts zemes dienestu, Ceļu satiksmes drošības dienestu un Valsts zemes dienestu, bet nākotnē plānots, ka tā ļaus komersantiem elektroniski veikt pašvaldībās noteiktās administratīvās procedūras. Projekta realizēšanas kopējās izmaksas 1 308 000,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums – 1111800 LVL un valsts finansējums – 196 200 LVL [139, 184].

Ar ERAF atbalstu Valsts darba inspekcija realizē projektu „Valsts darba inspekcijas informatīvās sistēmas pilnveidošana un e-pakalpojumu ieviešana” (VDIIS). Projekta mērķis ir paaugstināt klientu apkalpošanas efektivitāti un modernizēt to, kā arī ieviest 16 e-pakalpojumus. Sistēmā tiek iekļauta informācija par bezdarbniekiem, darba meklētājiem un bezdarba riskam pakļautajām personām. Sistēmas lietotāji - Valsts kontrolējošās institūcijas, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, Valsts ieņēmumu dienests, pašvaldību sociālās aprūpes dienesti. Projekta kopējais finansējums ir 899 000,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums – 764150 LVL un valsts finansējums – 134 850 LVL [139, 183].

Bezdarbnieku uzskaites un reģistrēto vakancu informācijas sistēmā (BURVIS) tiek iekļauta informācija par bezdarbniekiem, darba meklētājiem un bezdarba riskam pakļautajām personām, kā arī informācija par uzņēmumiem un brīvajām darba vietām. Informācijas sistēmas pilnveidošanas kopējās izmaksas ir 1 200 000,00 LVL, tajā skaitā ERAF finansējums – 1 020 000 LVL un valsts finansējums – 180 000 LVL [139, 183].

Līdzīgi kā gadījumā ar esošo e-risinājumu pieslēgšanu VPA portālam, arī jaunizveidoto e-risinājumu gadījumā komersanti varētu izmantot jau esošo VPA e-infrastruktūru. Portāls nodrošina lietotāju tehnoloģiski drošu autentificēšanos portālā, izmantojot droša elektroniskā paraksta viedkartē ietvertu autentifikācijas sertifikātu, kā arī izmantojot vairāku komercbanku piedāvātos internetbanku autentifikācijas līdzekļus. Autentificējoties VPA portālā, lietotājs automātiski piekļūst nepieciešamai datu bāzei bez papildus autorizācijas datu ievadīšanas un izpilda nepieciešamās administratīvās procedūras. Rezultātā kompetentajā iestādē pieprasītā informācija nonāk sākotnējā VPA lietotāja logā, kur to arī saņem komersants.

Atsevišķas 3.2.tabulā minētās IS un datu bāžu pilnveidošanas koncepcijas jau paredz informācijas sistēmu pieslēgšanu portālam www.latvija.lv (piemēram, Uzņēmumu reģistra informācijas sistēmas darbības koncepcija), toties pārējās IS un datu bāzes iespējams pieslēgt VPA, izmantojot līdzekļus, kas ir domāti e-risinājumu popularizēšanai sabiedrībā vai piesaistot papildus finansējumu no ERAF fonda. Šī iespēja ir jāizvērtē par pakalpojumu nozari atbildīgajām valsts iestādēm. Ņemot vērā to, ka pats e-pakalpojums tiks izpildīts tematiskajā IS vai datu bāzē, bet VPA nodrošinās tikai piekļuvi, e-risinājuma pieejamības nodrošināšana, izmantojot VPA, neprasīs lielus ieguldījumus, salīdzinot ar kopējām projektu realizēšanas izmaksām (kopējais valsts finansējums visu 3.1.tabulā minēto nozaru pakalpojumu e-risinājumu izveidei ir 1 956 372,70 LVL un horizontālā rakstura IS un datu bāzēm – 1 379 550 LVL). Izveidotos e-risinājumus nebūs nepieciešams atsevišķi pielāgot savienošanai ar VPA portālu, jo to būs iespējams izdarīt jau e-risinājuma izstrādes laikā.

Pēc VARAM nepublicētajiem datiem, portāla www.latvija.lv pielāgojumam, lai VPA lietotājs varētu centralizēti piekļūt interesējošām informācijas sistēmām vai datu bāzēm, nepieciešamās izmaksas ir 20 000 LVL par katru e-risinājumu (2009.gada janvāra dati) [127.]. Līdzīgi kā gadījumā ar esošo e-risinājumu pieslēgšanu VPA portālam, arī šī projekta realizēšanai no ERAF struktūrfonda ir iespējams saņemt ERAF struktūrfonda finansiālo atbalstu projekta „E-pakalpojumi un to infrastruktūras attīstība” un „Vienotas darba vietas izveidošana fiziskām un juridiskām personām saziņai ar valsts pārvaldes un pašvaldību iestādēm” ietvaros, kas atbilst informācijas sistēmu apvienošanas projekta mērķiem. ERAF līdzfinansējums ir 85% no kopējām izmaksām, kas ir 17 000 LVL. Valsts budžeta nepieciešamā finansējuma daļa ir 15% jeb 3 000 LVL.